

ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ
(ਭਾਰਤ)

GOVERNMENT OF PUNJAB
(INDIA)

ਪੰਜਾਬ
ਵਿਚ
ਲੇਖਾ ਖੇਤੀ ਬਾੜੀ

FARM ACCOUNTS
IN
PUNJAB

2006-2007

ਆਰਥਿਕ ਸਲਾਹਕਾਰ ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ
ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ

ECONOMIC ADVISER TO GOVERNMENT PUNJAB
CHANDIGARH

ਅਰਥ ਅਤੇ ਅੰਕੜਾ ਸੰਗਠਨ, ਪੰਜਾਬ

ECONOMIC AND STATISTICAL ORGANISATION, PUNJAB

ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ ਨੰ:

Publication No.917

ਪੰਜਾਬ

ਵਿਚ

ਲੇਖਾ ਖੇਤੀ ਬਾੜੀ

FARM ACCOUNTS

IN

PUNJAB

2006-2007

ਆਰਥਿਕ ਸਲਾਹਕਾਰ ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ

ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ

ECONOMIC ADVISER TO GOVERNMENT PUNJAB
CHANDIGARH

PREFACE

The study of 'Farm Accounts in Punjab' was first started in the year 1923-24 by the Advisory Board of Economic Inquiry, Punjab with its head office at Lahore. After the partition of the country this office was shifted to Ludhiana. Later on the Board of Economic Inquiry was dissolved and merged with Economic and Statistical Organisation, Punjab with its head office at Chandigarh. The present publication is 56th in the series since 1947 and 38th after the re-organisation of the State in 1966.

The report 'Farm Accounts' for the year 2006-07 is based on data collected from 152 cultivators (74 tractor operated, 74 semi-mechanised and 4 bullock operated holdings). The main objective of the study is to assess yearly income and expenditure of the cultivators in the State.

The Farm Accounts study was originally confined to bullock operated holdings in the State. Since tractors have become a major source of farm power hence the coverage of this study was extend to tractor operated holdings from 1971-72 to make it more realistic. However, in 1994-95 it was observed that majority of bullock operated holdings have supplemented their agricultural operations by tractor cultivation (semi-mechanised) either through hiring or by borrowing tractor facilities. The additional information regarding semi-mechanised holdings has been given in Chapter V.

The report has been divided into VII Chapters. Chapters I to IV deal with the study of tractor operated holdings. In Chapter V, economy of semi-mechanised holdings and in Chapter VI, economy of bullock operated holdings has been discussed. Chapter VII is related to the comparative study of all types of holdings.

The data given in this publication is of great use to planners, researchers, legislators and various other government and non-government institutions. This publication is also demanded by other States and SAARC countries. The publication 'Farm Accounts in Punjab' is, therefore, a very important publication as it depicts latest comprehensive and reliable facts about the economic position of the cultivators of Punjab.

I am thankful to Dy. Economic and Statistical Advisers and their staff posted at districts and at block level who helped in supervising and recording of data by the cultivators. Acknowledgement is also made for the co-operation extended by selected farmers for maintaining day-to-day operational and other records of their farms.

The report has been prepared under the supervision and able guidance of Smt. Urmiljit Khosa, Director, Sh. Tirath Singh, Joint Director, Sh. G.S.Khosa, Dy. Economic & Statistical Adviser and Sh. Gurmeet Singh, Research Officer. Acknowledgement is also made to the work done by Smt. Urmila Devi, Smt. Harbhajan Kaur and Smt. Sat Kiran Lily, Investigators for checking the field data, its compilation and tabulation and for preparing report.

Chandigarh
Dated : 4.2.2009

Tejveer Singh, IAS
Economic Adviser
Govt. of Punjab.

ਮੁੱਖ ਬੰਧ

ਬੋਰਡ ਆਫ ਇਕਨਾਮਿਕ ਇਨਕੁਆਰੀ ਨੇ ਸੱਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ 1923-24 ਵਿਚ 'ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਲੇਖਾ ਖੇਤੀਬਾੜੀ' ਦਾ ਅਧਿਐਨ ਕਰਨਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤਾ ਸੀ, ਜਿਸ ਦਾ ਮੁੱਖ ਦਫਤਰ ਲਾਹੌਰ ਵਿਚ ਸਥਿਤ ਸੀ। ਦੇਸ਼ ਦੀ ਵੰਡ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਵਿਚ ਇਹ ਦਫਤਰ ਲੁਧਿਆਣਾ ਵਿਖੇ ਤਬਦੀਲ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਵਿਚ ਬੋਰਡ ਆਫ ਇਕਨਾਮਿਕ ਇਨਕੁਆਰੀ ਨੂੰ ਭੰਗ ਕਰਕੇ ਅਰਥ ਅਤੇ ਅੰਕੜਾ ਸੰਗਠਨ, ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ, ਜਿਸ ਦਾ ਮੁੱਖ ਦਫਤਰ ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਵਿਖੇ ਹੈ। ਵਰਤਮਾਨ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ ਸਾਲ 1947 ਤੋਂ ਲੜੀ ਵਿਚ 56ਵੀਂ ਅਤੇ 1966 ਵਿਚ ਰਾਜ ਦੇ ਪੁਨਰਗਠਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ 38ਵੀਂ ਹੈ।

ਸਾਲ 2006-2007 ਦੀ ਲੇਖਾ ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਰਿਪੋਟ 152 ਵਾਹੀਕਾਰਾਂ, (74 ਟਰੈਕਟਰ ਵਾਲੀਆਂ, 74 ਸੈਮੀ-ਮੈਕਾਨਾਈਜ਼ਡ ਅਤੇ 4 ਬਲਦਾਂ ਵਾਲੀਆਂ ਜੋਤਾਂ) ਸਬੰਧੀ ਇਕੱਤਰ ਅੰਕੜਿਆਂ ਤੇ ਆਧਾਰਿਤ ਹੈ। ਰਿਪੋਟ ਦਾ ਮੁੱਖ ਮੰਤਵ ਰਾਜ ਦੇ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਦੀ ਸਲਾਨਾ ਆਮਦਨ ਅਤੇ ਖਰਚ ਦਾ ਅਨੁਮਾਨ ਲਾਉਣਾ ਹੈ।

ਸ਼ੁਰੂ ਵਿਚ ਲੇਖਾ ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਅਧਿਐਨ ਰਾਜ ਵਿਚ ਬਲਦਾਂ ਵਾਲੀਆਂ ਜੋਤਾਂ ਤੱਕ ਸੀਮਿਤ ਸੀ। ਪਰੰਤੂ ਟਰੈਕਟਰ ਇੱਕ ਖੇਤੀ ਸ਼ਕਤੀ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਆਉਣ ਨਾਲ 1971-72 ਵਿਚ ਇਹ ਜ਼ਰੂਰੀ ਸਮਝਿਆ ਗਿਆ ਕਿ ਇਸ ਅਧਿਐਨ ਨੂੰ ਵਧੇਰੇ ਵਾਸਤਵਿਕ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਇਸਦਾ ਫੈਲਾਓ ਟਰੈਕਟਰ ਵਾਲੀਆਂ ਜੋਤਾਂ ਤਕ ਵੀ ਵਧਾਇਆ ਜਾਵੇ। ਸਾਲ 1994-95 ਦੌਰਾਨ ਇਹ ਮਹਿਸੂਸ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਕਿ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਬਲਦਾਂ ਵਾਲੀਆਂ ਜੋਤਾਂ ਵਲੋਂ ਟਰੈਕਟਰ ਕਿਰਾਏ ਉਤੇ ਜਾਂ ਟਰੈਕਟਰ ਵਾਲੀਆਂ ਸਹੂਲਤਾਂ ਉਧਾਰ ਲੈ ਕੇ ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਅਜਿਹੀਆਂ ਜੋਤਾਂ ਨੂੰ ਸੈਮੀ-ਮੈਕਾਨਾਈਜ਼ਡ ਜੋਤਾਂ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਬਾਰੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ ਦੇ ਭਾਗ 5 ਵਿਚ ਸੂਚਨਾ ਸ਼ਾਮਲ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ।

ਇਹ ਰਿਪੋਟ 7 ਭਾਗਾਂ ਵਿਚ ਤਿਆਰ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਭਾਗ 1 ਤੋਂ 4 ਵਿਚ ਟਰੈਕਟਰ ਵਾਲੀਆਂ ਜੋਤਾਂ ਦਾ ਅਧਿਐਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਭਾਗ 5 ਵਿਚ ਸੈਮੀ-ਮੈਕਾਨਾਈਜ਼ਡ ਜੋਤਾਂ ਦੀ ਆਰਥਿਕਤਾ ਅਤੇ ਭਾਗ 6 ਵਿਚ ਬਲਦਾਂ ਵਾਲੀਆਂ ਜੋਤਾਂ ਦੀ ਆਰਥਿਕਤਾ ਦਾ ਅਧਿਐਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਭਾਗ 7 ਵਿਚ ਸਾਰੀਆਂ ਜੋਤਾਂ ਦਾ ਤੁਲਨਾਤਮਕ ਅਧਿਐਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।

ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ ਵਿਚ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਡੈਟਾ, ਯੋਜਨਾਕਾਰਾਂ, ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ, ਸਰਕਾਰੀ ਦਫਤਰਾਂ, ਬੋਰਡ ਤੇ ਯੂਨੀਵਰਸਟੀਆਂ ਅਤੇ ਵਿਧਾਨਕਾਰਾਂ ਲਈ ਬਹੁਤ ਮਹੱਤਵ ਰਖਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ ਦੀ ਸਮੇਂ ਸਮੇਂ ਦੂਜੇ ਰਾਜਾਂ ਅਤੇ ਸਾਰਕ ਦੇਸ਼ਾਂ ਵਲੋਂ ਮੰਗ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਲੇਖਾ ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਇਕ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਵਾਹੀਕਾਰਾਂ ਦੀ ਮੌਜੂਦਾ ਆਰਥਿਕ ਹਾਲਤ ਨੂੰ ਵਿਸਥਾਰ ਪੂਰਵਕ ਅਤੇ ਭਰੋਸੇਯੋਗ ਤੱਥਾਂ ਨੂੰ ਦਰਸਾਉਂਦੀ ਹੈ।

ਮੈਂ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਪੱਧਰ ਤੇ ਤੈਨਾਤ ਉਪ ਅਰਥ ਅਤੇ ਅੰਕੜਾ ਸਲਾਹਕਾਰਾਂ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅਧੀਨ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਅਤੇ ਬਲਾਕ ਪੱਧਰ ਤੇ ਨਿਯੁਕਤ ਅਮਲੇ ਦਾ ਪੰਨਵਾਦੀ ਹਾਂ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਨਿਗਰਾਨੀ ਹੇਠ ਵਾਹੀਕਾਰਾਂ ਦੀ ਅੰਕੜੇ ਭਰਨ ਵਿਚ ਸਹਾਇਤਾ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਚੁਣੇ ਹੋਏ ਵਾਹੀਕਾਰਾਂ ਵਲੋਂ ਨਿਰਧਾਰਤ ਪ੍ਰੋਫਾਰਮਿਆਂ ਵਿਚ ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਦੇ ਕੰਮਕਾਜ ਅਤੇ ਆਪਣੀ ਖੇਤੀ ਦਾ ਹਰ ਹਿਸਾਬ ਰੱਖਣ ਵਿਚ ਸਹਿਯੋਗ ਦੇਣ ਦਾ ਕੰਮ ਵੀ ਸ਼ਲਾਘਾਯੋਗ ਹੈ।

ਇਹ ਰਿਪੋਟ ਸ਼੍ਰੀਮਤੀ ਉਰਮਿਲਜੀਤ ਖੋਸਾ, ਡਾਇਰੈਕਟਰ, ਸ਼੍ਰੀ ਤੀਰਥ ਸਿੰਘ, ਮੀਤ ਡਾਇਰੈਕਟਰ, ਸ਼੍ਰੀ ਜੀ.ਐਸ. ਖੋਸਾ, ਉਪ ਅਰਥ ਅਤੇ ਅੰਕੜਾ ਸਲਾਹਕਾਰ ਅਤੇ ਸ਼੍ਰੀ ਗੁਰਮੀਤ ਸਿੰਘ, ਖੋਜ ਅਫਸਰ ਜੀ ਦੀ ਦੇਖ-ਰੇਖ ਅਤੇ ਯੋਗ ਅਗਵਾਈ ਅਧੀਨ ਤਿਆਰ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਖੇਤਰ ਤੋਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਡੈਟੇ ਨੂੰ ਚੈੱਕ ਕਰਨ, ਉਸਦੇ ਸੰਕਲਨ ਤੇ ਟੈਬੂਲੇਸ਼ਨ ਅਤੇ ਰਿਪੋਟ ਤਿਆਰ ਕਰਨ ਲਈ ਸ਼੍ਰੀਮਤੀ ਉਰਮਿਲਾ ਦੇਵੀ, ਸ਼੍ਰੀਮਤੀ ਹਰਭਜਨ ਕੌਰ ਅਤੇ ਸ਼੍ਰੀਮਤੀ ਸਤਿਕਿਰਨ ਲਿਲੀ ਇਨਵੈਸਟੀਗੇਟਰਾਂ ਦਾ ਕੰਮ ਪ੍ਰਸ਼ੰਸਾਯੋਗ ਹੈ।

ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ
ਮਿਤੀ: 4.2.2009

ਤੇਜਵੀਰ ਸਿੰਘ, ਆਈ. ਏ. ਐਸ.
ਆਰਥਿਕ ਸਲਾਹਕਾਰ, ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ।

CONTENTS

Chapter	Particulars	Page No.
Introduction	General, Importance, Objective, Scope and Coverage, Concepts and Definitions, Harvest Prices.	1-6
	Economy of Tractor Operated Holdings	
Chapter-I	Particulars of Tractor Operated Holdings, System of Land Tenure, Irrigation, Cropping Pattern.	8-9
Chapter-II	Particulars of Tractors, Year of Purchase, Make, Capacity, Maintenance Cost, Utilisation, Hiring out.	10-13
Chapter-III	Economy of Tractor Cultivation and Holding Size Groups, Per Holding and per Hectare Cost of Production, Output and Net Income.	14-16
Chapter-IV	Economy of Tractor Cultivation in different Agricultural Zones, Land-Man and Land-Tractor ratio, Cropping Pattern, Out-turn, Gross Income, Expenditure and Net Income.	17-54
	Economy of Semi-Mechanised Holdings	
Chapter-V	Particulars of Semi-Mechanized Holdings, Intensity of Cropping, Percentage area under different Crops, Net Income, Cropping Pattern, Out-turn, Gross Income.	56-92
	Economy of Bullock Operated Holdings	
Chapter-VI	Particulars of Bullock Operated Holdings, Land-man and Land-bullock ratio, Intensity of Cropping, Labour input, Cropping Pattern, Out-Turn, Gross Income, Expenditure and Net Income.	94-107
	Economy of Bullock Operated, Semi-Mechanised and Tractor Operated Holdings - Comparison	
Chapter-VII	Comparative Study, Land-Man and Land-Bullock/Tractor Ratio, Intensity of Cropping, Cropping Pattern, Out-turn, Gross Return, Expenditure and Net Income.	109-113

ਵਿਸਾ ਸੂਚੀ

ਅਧਿਆਇ	ਵੇਰਵਾ	ਪੰਨਾ ਨੰ:
ਭੂਮਿਕਾ	ਜਨਰਲ, ਮਹੱਤਵ, ਮੰਤਵ, ਖੇਤਰ ਅਤੇ ਵਿਸਥਾਰ, ਧਾਰਣਾ ਅਤੇ ਪ੍ਰੀਭਾਸ਼ਾਵਾਂ, ਫਸਲਾਂ ਦੀ ਕਟਾਈ ਸਮੇਂ ਕੀਮਤਾਂ	115-119
	ਟਰੈਕਟਰਾਂ ਵਾਲੀਆਂ ਜੋਤਾਂ ਦੀ ਆਰਥਿਕਤਾ	
ਅਧਿਆਇ-1	ਟਰੈਕਟਰ ਵਾਲੀਆਂ ਜੋਤਾਂ ਦੇ ਵੇਰਵੇ, ਭੂਮੀ ਦੀ ਪੱਟੇਦਾਰੀ ਜਾਂ ਕਾਰਜਕਾਲ, ਸਿੰਜਾਈ, ਫਸਲੀ ਢਾਂਚਾ	121-122
ਅਧਿਆਇ-2	ਟਰੈਕਟਰਾਂ ਦੇ ਵੇਰਵੇ, ਖਰੀਦਣ ਦਾ ਸਾਲ, ਮਾਰਕਾ ਅਤੇ ਯੋਗਤਾ, ਸੰਭਾਲ ਦਾ ਖਰਚਾ, ਉਪਯੋਗਤਾ, ਕਿਰਾਏ ਤੇ ਦੇਣਾ	123-126
ਅਧਿਆਇ-3	ਟਰੈਕਟਰ ਖੇਤੀਕਰਣ ਦੀ ਆਰਥਿਕਤਾ ਅਤੇ ਜੋਤ ਅਕਾਰ ਗਰੁੱਪ, ਪ੍ਰਤੀ ਜੋਤ ਅਤੇ ਪ੍ਰਤੀ ਹੈਕਟਰ ਉਤਪਾਦਨ ਲਾਗਤ, ਉਪਜ ਅਤੇ ਨਿਰੋਲ ਆਮਦਨ	127-130
ਅਧਿਆਇ-4	ਵੱਖ-ਵੱਖ ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿਚ ਟਰੈਕਟਰਾਂ ਰਾਹੀਂ ਖੇਤੀਕਰਣ ਦੀ ਆਰਥਿਕਤਾ, ਭੌ-ਆਦਮੀ ਅਤੇ ਭੌ-ਟਰੈਕਟਰ ਦਾ ਅਨੁਪਾਤ, ਫਸਲੀ ਢਾਂਚਾ, ਉਪਜ, ਕੁੱਲ ਆਮਦਨ, ਖਰਚ ਅਤੇ ਨਿਰੋਲ ਆਮਦਨ	131-137
	ਸੈਮੀ-ਮੈਕਾਨਾਈਜ਼ਡ ਜੋਤਾਂ ਦੀ ਆਰਥਿਕਤਾ	
ਅਧਿਆਇ-5	ਸੈਮੀ-ਮੈਕਾਨਾਈਜ਼ਡ ਜੋਤਾਂ ਦੇ ਵੇਰਵੇ, ਫਸਲਾਂ ਦੀ ਤੀਬਰਤਾ, ਵੱਖ-ਵੱਖ ਫਸਲਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ ਰਕਬਾ, ਨਿਰੋਲ ਆਮਦਨ, ਫਸਲੀ ਢਾਂਚਾ, ਉਪਜ ਅਤੇ ਕੁੱਲ ਆਮਦਨ	139-145
	ਬਲਦਾਂ ਵਾਲੀਆਂ ਜੋਤਾਂ ਦੀ ਆਰਥਿਕਤਾ	
ਅਧਿਆਇ-6	ਬਲਦਾਂ ਵਾਲੀਆਂ ਜੋਤਾਂ ਦੇ ਵੇਰਵੇ, ਭੌ-ਆਦਮੀ ਅਤੇ ਭੌ-ਬਲਦਾਂ ਦਾ ਅਨੁਪਾਤ, ਫਸਲਾਂ ਦੀ ਤੀਬਰਤਾ, ਮਜ਼ਦੂਰੀ ਦੀ ਲਾਗਤ, ਫਸਲੀ ਢਾਂਚਾ (ਫਸਲ ਪੈਟਰਨ) ਉਪਜ, ਕੁੱਲ ਆਮਦਨ, ਖਰਚ ਅਤੇ ਨਿਰੋਲ ਆਮਦਨ	147-153
	ਬਲਦਾਂ ਵਾਲੀਆਂ, ਸੈਮੀ-ਮੈਕਾਨਾਈਜ਼ਡ ਅਤੇ ਟਰੈਕਟਰ ਵਾਲੀਆਂ ਜੋਤਾਂ ਦੀ ਆਰਥਿਕਤਾ ਦਾ ਤੁਲਨਾਤਮਕ ਅਧਿਐਨ	
ਅਧਿਆਇ-7	ਤੁਲਨਾਤਮਕ ਅਧਿਐਨ, ਭੌ-ਆਦਮੀ ਅਤੇ ਭੌ-ਬਲਦ/ਟਰੈਕਟਰ ਦੀ ਅਨੁਪਾਤ, ਫਸਲਾਂ ਦੀ ਤੀਬਰਤਾ, ਫਸਲ ਪੈਟਰਨ ਉਪਜ, ਕੁੱਲ ਪੈਦਾਵਾਰ, ਖਰਚ ਅਤੇ ਨਿਰੋਲ ਆਮਦਨ	155-160

INTRODUCTION

General :—The study of Farm Accounts and Family Budgets of selected cultivators in Punjab was started during the year 1923-24 by the Advisory Board of Economic Inquiry, Punjab which was a semi-official organisation with its head office at Lahore. After partition of the country in 1947 this office was shifted to Ludhiana. During 1971-72 the Government dissolved this Board and merged it with the Economic and Statistical Organisation, Punjab with its head office at Chandigarh. The present report is the 56th Publication since the partition of country and the 38th after the re-organisation of the state in 1966.

Importance: – The Farm Accounts study was originally confined to the bullock operated holdings in the State. But later on it was realised that for achieving higher levels of output in agriculture modern techniques of farming should be adopted. Mechanisation is an important part of this development programme aimed at boosting agricultural output. Tractor constitutes a tremendous source of farm power. It reduces the quantum of human and bullock labour and time span normally involved in various agricultural operations. As such it was thought desirable in 1971-72 to extend the coverage of the study to tractor operated holdings so as to make the study of Farm Accounts more realistic. In the year 1994-95 it was observed that majority of bullock operated holdings have supplemented their agricultural operations by Tractor cultivation (semi-mechanised) either through hiring or by borrowing tractor facilities. So in this publication additional information regarding semi-mechanised holdings has been given separately in Chapter V.

Objectives of Study: – The main objective of the study of bullock operated holdings is to assess the yearly income and expenditure of the cultivators in the state and to analyse the important changes which occurred in farming and affect the economic conditions of the farmers over a period of time.

(ii) To study the economics of those cultivators who supplemented their agricultural operation by using hired or borrowed tractors(semi-mechanised) along with their bullocks.

(iii) To study the structure of tractor operated holdings, size of operational holdings, the extent of irrigation, intensity of cropping and cropping pattern, level and pattern of utilisation of tractors in relation to tractor capacity and other factors like hiring out of tractors etc.

Scope and Coverage: – The study covers the entire state of Punjab. One semi-mechanised and one tractor-operated holding is selected from each tehsil and one bullock operated holding is selected from each district subject to its availability. In order to bring uniformity and comparability in results, the data collected from all the districts is compiled in following three separate zones depending upon the agro-climatic conditions, nature of soil, irrigation facilities etc:-

Zone I – Sub-mountainous and plain region comprising of Gurdaspur, Hoshiarpur, Rupnagar, S.A.S. Nagar and Nawan Shehar districts.

Zone II – Central plain region comprising of Amritsar, Tarn Taran, Jalandhar, Kapurthala, Ludhiana, Fategarh Sahib and Patiala districts.

Zone III – Western region comprising of Sangrur, Mansa, Bathinda, Faridkot, Moga, Muktsar and Ferozpur districts.

Schedules: – Data for bullock-operated, semi-mechanised and tractor operated holdings were collected in a single set of comprehensive schedules. The schedules were designed to meet the purpose of study.

Concepts and Definitions: – The concepts and definitions of various terms used are given as under :–

(a) Gross income: – Gross Income comprises the value of the total produce of the holdings whether paid as wages in kind, consumed at home or disposed off in any other way. It comprises the cash obtained for the produce actually sold and the value of the remaining at the harvest rates prevalent in the village.

(b) Expenditure: – As applied to farming, the term 'Expenditure' has different meanings from different points of view. A businessman, a tenant and peasant proprietor each has a different concept of farm expenditure. The businessman will include all items of expenditure in his cost of cultivation including the rental value of land, the interest chargeable on owned capital and the wages of family labour. A tenant will not usually count the wages for his labour and take into account even the rent of owned land as an item of expenditure. In these accounts, expenditure in the first instance is worked out on the actual conditions prevalent on each farm. Thus, only the rent actually paid for the land taken on lease, the actual wages paid to hired labourers and cost of manure actually purchased (if any) are charged to the cost and nothing is debited for the land owned, the work put in by family members, the manure (dung) produced by the farm animals and the capital invested in implements, livestock, tubewells, wells etc.

The actual expenditure is helpful in understanding the circumstances of a particular farm or a farmer but it cannot serve as a basis for comparison between holdings worked under different sets of conditions e.g. some holdings are entirely owned, other are taken on rent, or are partly owned and partly rented. Again some holdings are cultivated by family labour only and others partly or wholly by hired labour. In order to facilitate comparison, therefore, four additional sets of figures of expenditure have been worked out of each holding for a following four types of farmers.

- (i) A businessman who takes land on rent employs all labour on wages and borrows capital (all items or expenditure have been included);
- (ii) A tenant who takes land on lease and borrows capital but employs only family members as permanent labour (permanent labour has only been excluded);
- (iii) A peasant-proprietor who owns the land, uses his family members as permanent labour but borrows the capital (in this case rent of land and labour charges have been excluded from expenditure but interest on capital has been included); and
- (iv) A peasant proprietor who owns the land and capital and uses family members as permanent labourers. (In this case the cost of permanent manual labour, rent or rental value of land and interest on capital have not been included in the expenditure).

(c) Items of Expenditure:–

(i) Manual Labour: – It includes the wages actually paid to hired labour, whether permanent or casual, as well as the estimated cost of family labour. The later was worked out on the basis of the wages paid to the permanent hired labourers, if any, on the holding otherwise it was calculated according to the rate prevalent in the village. Such wages did not usually vary much in the

same village. From the total cost of manual labour, the cost of labour on the up-keep of bullocks was deducted and debited under the head 'Bullock Labour' on the assumption that one whole-time man could look after ten heads of cattle.

(ii) Bullock Labour :- This comprised interest and depreciation on the value of plough oxen (including camels and the he buffaloes), the cost of feed to draught cattle, as green and dry fodders, concentrates, oils or ghee and miscellaneous expenses, such as, veterinary charges, shoeing, housing, wages of sweeper for cleaning the barn, less value of manure (droppings, produced). If bullock died during the year, its entire remaining value was included in the cost of bullock labour. As already stated, the cost of manual labour for looking after the plough was also debited to this item at the rate of one man for ten animals.

The cost of bhusa (straw) and green fodders given to bullocks was not available separately, because roughages were fed jointly to all the cattle on the farm including milch cattle and young stock. The share of bullocks was worked out from the total cost in proportion to their number. For this purpose, an animal two years old or above was counted as an adult animal, calves between one and two years of age as half an adult and calves less than a year old were ignored. A camel was taken to be equivalent to two animals.

(iii) Seed :- This comprised the value of seed used during the year, if bought, actual prices, if home produced, value according to the rate credited in gross income at the previous harvest.

(iv) Implements: – This item included interest and depreciation (for rates of interest and depreciation see the tables of interest and depreciation) on the value of implements costing more than Rs. 50 each either made or purchased during the year. The cost of repairs, replacements, servicing and lubricants, etc. was also counted under this head. In case of petty implements, costing less than Rs. 50 each, the entire cost of the implement either made or produced during the year, was included in the cost.

(v) Artisans Charges: – This item comprised the payments made both in cash and kind, to carpenters and blacksmiths for doing repairs to the farm implements and machinery.

(vi) Tubewells: – This comprised the interest and depreciation on the original cost of Electric Motors, Boring pipes, Water tanks, Pump houses, etc. The expenditure on diesel, mobile oil, electricity, repairs and replacement was also counted under this head.

(vii) Water rates: – These were actual charges levied by the government for the use of canal water/Govt. tubewell's water.

(viii) Manures and Fertilisers: – It included the value of chemical fertilisers, urban compost and farm yard manure (whether home produced or purchased) applied during the year. Hence produce farm yard manure was valued at the rate prevailing in the village.

(ix) Rent and Rental Value of Land: – It comprised with the annual net rental value of land owned by the cultivators and the actual (net) rent paid for the land taken on rent.

The net rent was taken to be equal to 'Gross rent' i.e. cash rent, or in the case of 'Batai' the value of the share of produce received by the landlord less expenses of cultivation borne by the landlord. The net rental value in the case of owned land was taken to be equal to net rent for similar land in the same village.

(x) Land Revenue: – The land revenue paid included cesses (local rates and lambardari fee) actually paid by the cultivator during the year. Remissions and postponements, were actually granted by the Government, were to be deducted.

(xi) Tractor: – Cost of Tractor was divided into two parts i.e. over head and running costs. Overhead costs included interest and depreciation on the value of tractor. Running cost of tractor included expenses incurred on fuel and lubricants like diesel and mobile oil and its repairs and servicing etc.

(xii) Hired: – Actual payments made for hiring a tractor had been considered.

(xiii) Tractor Accessories: – The cost of tractor accessories included interest and depreciation on their value and repair charges.

Miscellaneous :- In some holdings there were items of expenditure which could not be included under any of the above heads e.g. commercial crop tax, cost of arms and ammunition for protecting crops from wild animals, cost of spraying, surcharges etc. All such items were included under this head.

Net Income :- Net income was worked out on the same lines as expenditure viz. (a) actual and (b) comparable, the later on four assumptions given in paragraphs under head expenditure. The actual and comparable net income was in each case, worked out by deducting the corresponding expenditure from the gross income of the farm.

Return per Worker :- Just as in the case of net income, this has also been shown for 'Actual return Comparable' Conditions.

Actual return represented (i) return per family worker and (ii) return per permanent hired labourer. The first was worked out by dividing the actual net income of the cultivation, but one person supervised the hired labourers. The total net income was taken to be the return of the family worker. The return per permanent hired labourer was based on the actual payments made in cash or kind to such man employed on the holding. In case no man was engaged, the estimate showed what would have been paid if a man was employed at the rate prevailing in the village.

The comparable return was estimated on four assumptions corresponding to these for net income and expenditure. Under these assumptions the return per worker (family plus Hired) was respectively for :-

- (i) Management only;
- (ii) Manual labour and Management;
- (iii) Manual labour, management and ownership of land;
- (iv) Manual labour, management and ownership of land and capital.

Under these assumptions, the return per worker was worked out by dividing the corresponding income by the number of all permanent workers whether hired or family workers.

Working day: – Eight hours work was taken to be equal to one working day. The original data was recorded in hours worked by a man and pair of bullocks in case of bullock operated holdings. One camel worked in place of two bullocks and it was, therefore, reckoned to be equal to a pair of bullocks.

Depreciation: – This was charged at a uniform rate on the original value until the total value was covered by depreciation. After that, no depreciation was charged even if the bullock, implement, etc. continued to be serviceable. If a bullock, died or an implement became un-serviceable before its value was covered by depreciation, the remaining value was debited in full to the expenditure of the year. In case of tractor, depreciation was worked out on the basis of the life of a tractor (normally the life of a tractor was taken as 10 years).

The rates of depreciation are given below:–

Sr.No.	Item	Rate of Depreciation (percent per annum)
1	2	3
1	Bullock	12
2	Wells	3
3	Building	
	(a)Pucca	2.5
	(b)Katcha	5
4	Iron persion Wheel & chains	25
5	Other parts	10
6	Oil Engine	15
7	Electric Motor	10
8	Boarding	10
9	Cart	10
10	Fodder cutter	20
11	Gur boiling pan	10
12	Improved ploughs	10
13	Cane crusher	10
14	Thrasher	7
15	Karaha/sohaga/leveler	25
16	Cultivator/Tiller/Ploughs	10
17	Seed drill	7
18	Harrow	10
19	Offset Desi plough	10
20	Trolley/Trailer	10
21	Tractor	10

Interest :– Rate of interest was taken to be 12.50 per cent per annum on the original value. This rate was charged by the co-operative institutions in the state for agricultural purposes.

Allocation on the Income/Expenditure to Irrigated and Un-Irrigated Areas: – From 152 holdings, 74 tractors operated, 74 semi-mechanised and 4 bullocks operated were wholly irrigated.

Limitation of the Survey :- The results of the survey contained in this report are based on the study of a very small number of holdings i.e. 74 tractor operated, 74 semi-mechanised and 4 bullock operated. These holdings were selected purposely in the rural areas depending on the co-operation, willingness and capability of the cultivators in maintaining day to day operational and other records of their farms. However, selected cultivators have little time to record day to day data in the schedules. So Investigators/Supervisory Staff of this organisation from Block Office/District/State Headquarters had to visit once a month each and every holding to see that data is properly recorded. Hence the results only indicate within reasonable limits, trends or the relative changes that takes place from year to year in the financial position of the farmers.

Payment of Honorarium: -The selected cultivators were paid a sum of rupees Five hundreds each as honorarium for maintaining day to day record of their holding during the year under study. But there are some difficulties experienced during selection of the cultivators. Some cultivators refused on the spot to maintain the record on the ground that they had no spare time for this type of work. Whereas some cultivators refused to maintain the record because of meagre amount of honorarium (Rs. 500 per annum) paid in lieu of this work.

Harvest Prices: -The average whole sale harvest prices per quintal for important crops since 1960-61 for the State of Punjab are given below :-

Harvest Prices Per Quintal of Important Crops

(in Rs.)						
Year	Wheat	Paddy	Rape Seed (Toria)	Sugarcane	Cotton Desi	Cotton American
1	2	3	4	5	6	7
1960-61	37.83	28.39	73.87	-	96.69	108.66
1965-66	62.00	34.34	148.91	-	118.97	132.92
1970-71	76.84	61.44	155.91	-	171.88	260.75
1975-76	105.67	82.08	162.89	8.50	190.85	245.75
1980-81	134.15	99.34	401.39	24.00	325.90	391.23
1985-86	164.42	146.94	475.89	26.00	469.07	467.37
1990-91	215.36	218.79	778.76	45.00	756.64	894.30
1995-96	360.33	374.22	1019.46	78.00	1576.75	1864.72
1996-97	390.84	394.15	984.69	80.00	1260.00	1726.63
1997-98	453.71	439.18	1022.70	82.00	1551.22	1992.31
1998-99	491.36	458.84	1319.55	85.00	1897.88	2035.22
1999-2000	583.89	510.16	1306.10	95.00	1543.42	1731.51
2000-2001	597.05	516.50	1073.07	100.00	1497.00	2047.00
2001-2002	604.92	535.60	1099.15	100.00	1828.84	1827.91
2002-2003	624.78	539.18	1636.48	100.00	1928.76	2044.36
2003-2004	630.79	570.25	1630.14	100.00	1877.46	2481.94
2004-2005	680.29	594.31	1575.09	100.00	1872.73(P)	2053.90(P)
2005-2006	733.70	594.02	1728.70	130.00	1812.35	2049.57
2006-2007	733.70	648.67	1555.50	130.00	1817.50	2078.00

**ECONOMY
OF
TRACTOR OPERATED
HOLDINGS**

CHAPTER – I

Particulars of Tractor Operated Holdings

General :- In this chapter some of the aspects relating to the 74 selected Tractor Operated (Mechanised) holdings have been discussed, viz., holding size, extent and sources of irrigation, cropping pattern and its intensity, size of holding, draught and milch cattle and employment of human and bullock labour.

1.1 Distribution of Area of Holdings :- The distribution of area of the selected holdings is given below in table 1.1

Table 1.1

Distribution of Area and Number of Holdings According to Holding Size Groups

(In hectares)			
Holding size group (in hectare)	No. of holdings	Cultivated area	Average size of holdings
1	2	3	4
<5.00	41	135.51	3.31
5.00<10.00	29	202.87	6.99
10.00<20.00	4	49.71	12.43
20.00 and above	-	-	-
Total	74	388.09	5.24

The average size of the holding was 5.24 hectares.

1.2 Area and Irrigation :- Distribution of irrigated and unirrigated area according to holding size group is shown in table 1.2.

Table 1.2

Distribution of Irrigated and Un-irrigated Areas According to Size Groups

(in hectares)			
Holding size group (in hectare)	Irrigated	Unirrigated	Total
1	2	3	4
<5.00	135.51	-	135.51
5.00<10.00	202.87	-	202.87
10.00<20.00	49.71	-	49.71
20.00 and above	-	-	-
Total	388.09	-	388.09

The total cultivated area was wholly irrigated.

1.3 Cropping Pattern :- For the study of the cropping pattern, the crops have been grouped as food crops, oilseeds, fibre crops, fodder and miscellaneous crops.

1.4 Distribution of area under different groups of crops under irrigation and intensity of cropping under different holding size group is shown in table 1.3 to 1.4 respectively.

Table 1.3

Percentage Area under Different Groups of Crops under Irrigated Lands

Group of crops	Zone			Average
	I	II	III	
1	2	3	4	5
Food	90.82	90.43	74.95	85.05
Oil seed	0.07	0.16	0.45	0.24
Fibre	-	-	16.17	5.70
Fodder	8.33	9.27	8.27	8.74
Miscellaneous	0.78	0.14	0.16	0.27
Total	100.00	100.00	100.00	100.00

Under irrigated land, the proportion of area under food crops was 85.05 percent of the total cropped area, fodder accounted for 8.74 percent while fibre crops, oil seeds and miscellaneous crops accounted for 5.70, 0.24 and 0.27percent respectively.

Table 1.4

Intensity of Cropping Under Different Holding Size Group

Holding size group (in hectare)	Area held (in hectare)	Area cropped (in hectare)	Intensity
1	2	3	4
<5.00	135.51	267.97	198
5.00<10.00	202.87	398.05	196
10.00<20.00	49.71	99.42	200
20.00 and above	-	-	-
Total	388.09	765.44	197

The over all intensity of cropping was 197.

CHAPTER – II

Particulars of Tractors

General :- The importance of tractor in the scientific farming can hardly be emphasized apart from accomplishing manifold agricultural operations, tractor is helpful to the farmers at various social ceremonies and family functions. A tractor is a must for a well to do farmer not only because it is an asset in farm business but because of the social status attached to it.

An attempt has been made to study the distribution of tractors according to number, make and capacity. The investment in tractors and allied equipments, financing of tractors, source of finance, utilisation of tractors for various purposes etc. according to farm size have also been studied.

2.1 Years of purchase of tractors :- Distribution of tractors possessed by the selected cultivators by year of purchase is given in table 2.1. The purchase time has been divided into five periods i.e. before 1986, 1986-90, 1991-95, 1996-2000 and 2001 onward.

Table 2.1

Distribution of Tractors Possessed by the Selected Cultivators by the year of purchase

Year/period	No. of tractor purchased	Percentage to total
1	2	3
Before 1986	11	15
1986-90	10	13
1991-95	17	22
1996-2000	20	26
2001 onward	18	24
Total	76	100

With the launching of the general development schemes in agricultural sector in the late sixties a keen trend for the purchase of tractor was witnessed. This development was due to cultivator's consciousness about the utility of the tractors on the one hand and liberal credit policies to purchase the tractors on the other hand.

All the selected cultivators except one had one tractor each during 2006-07 on their respective holdings. Out of total 76 tractors, 11 were purchased before 1986, 10 during 1986-90, 17 during 1991-95, 20 during 1996-2000 and 18 were purchased in 2001 onward.

2.2 Capacity of the Tractors :- Distribution of tractors according to capacity and holding size group is given in table 2.2

Table 2.2

Holding size Group-wise Distribution of Tractors According to their Capacity

Holding size group (in hectares)	Tractors capacity (Horse Power)				
	20-30	35	36-50	51-60	Total
1	2	3	4	5	6
<5.00	5	21	14	1	41
5.00<10.00	-	13	12	4	29
10.00<20.00	-	3	2	1	6
20.00 and above	-	-	-	-	-
Total	5	37	28	6	76

Out of 76 tractors, 41 tractors were in <5.00 hectares holdings and 37 tractors with capacity of 35 H.P.

2.3 Distribution of Tractors according to Make: – The distribution of tractors according to make and capacity is given in table 2.3

Table 2.3
Distribution of Tractors According to Make and Capacity

Make	Tractor capacity (Horse power)				
	20-30	35	36-50	51-60	Total
1	2	3	4	5	6
Ford	-	1	13	2	16
Mahindra & Mahindra	-	14	4	1	19
International	1	3	1	-	5
Massey	-	2	1	-	3
Esscort	-	3	-	-	3
Zetor(H.M.T.)	2	4	-	2	8
Eicher	1	-	-	-	1
Swaraj/Farm Track	1	10	6	1	18
Others	-	-	3	-	3
Total	5	37	28	6	76

Out of total 76 tractors, 19 were Mahindra & Mahindra, 18 were Swaraj/Farm track, 16 were ford tractors, and remaining 23 were others.

2.4 Financing of Tractors :- The tractors were purchased by the cultivators from purely owned or borrowed or owned-cum-borrowed funds. Distribution of tractors according to mode of finance is given in table 2.4 (a)

Table 2.4 (a)
Distribution of Tractors According to Mode of Finance

Holding size group (in hectares)	Mode of Finance and Number of Tractors				(Number)
	Purely owned funds	Purely borrowed funds	Owned-cum-borrowed funds	Total	
1	2	3	4	5	
<5.00	26	1	14	41	
5.00<10.00	11	2	16	29	
10.00<20.00	2	-	4	6	
20.00 and above	-	-	-	-	
Total	39	3	34	76	

Out of 76 tractors under study, 39 were financed exclusively from owned funds, 3 purely borrowed and 34 from borrowed-cum-owned funds.

Investment per tractor excluding accessories in respect of owned funds and borrowed funds is given in table 2.4 (b).

Table 2.4 (b)

Investment per Tractor (excluding accessories) According to Mode of Finance

Holding size group (in hectares)	Investment per Tractor (in Rs.)		
	Owned funds	Borrowed funds	Total
1	2	3	4
<5.00	116342	121875	238217
5.00<10.00	112878	100556	213434
10.00<20.00	160000	226250	386250
20.00 and above	-	-	-
Total	133383	122763	256146
Percentage	52.07	47.93	100.00

2.5 Distribution of borrowed funds according to sources of finance is given in table 2.5

Table 2.5

Distribution of Borrowed Funds (in percentages) According to Sources

Holding size group (in hectares)	Co-operative Institutions	Commercial Bank	Money Lenders & Commission Agent	Relatives	Others	Total
1	2	3	4	5	6	7
<5.00	17.45	69.53	6.09	6.93	-	100.00
5.00<10.00	29.32	41.64	10.17	7.46	11.41	100.00
10.00<20.00	-	92.82	7.18	-	-	100.00
20.00 and above	-	-	-	-	-	-
Over all	18.62	63.21	7.92	5.74	4.51	100.00

Out of the total funds borrowed to purchase the tractor 18.62 percent were advanced by Co-operative Institutions including Land Mortgage Banks, 63.21 percent by Commercial Banks, 7.92 percent by Money Lenders, 10.25 percent by relatives and others.

2.6 Maintenance Cost Per Tractor :- Maintenance cost per tractor and cost per hour worked out according to different capacities of the tractors is given in table 2.6. The percentage distribution of the maintenance cost according to tractor capacity is given in brackets.

Table 2.6

Maintenance Cost per Tractor According to Different Capacities and Percentages

(in Rs.)

Item	Tractors capacity (Horse Power)				
	20-30	35	36-50	51-61	Overall
1	2	3	4	5	6
(A) Overhead costs					
(i) Depreciation on the value of tractor	7500 (13.88)	8032 (3.27)	13346 (16.83)	22417 (21.29)	11091 (6.91)
(ii) Interest on the value of tractor	12800 (23.69)	203614 (83.00)	25641 (32.33)	37396 (35.52)	112369 (70.04)
Sub Total (A)	20300 (37.57)	211646 (86.27)	38987 (49.16)	59813 (56.81)	123460 (76.95)
(B) Running costs					
(i) Fuel	27607 (51.09)	28971 (11.81)	31562 (39.81)	41378 (39.31)	30744 (19.16)
(ii) Lubricants	1428 (2.64)	1788 (0.73)	2314 (2.92)	2650 (2.52)	2026 (1.26)
(iii) Repairs, spare and servicing	4699 (8.70)	2913 (1.19)	6429 (8.11)	1433 (1.36)	4209 (2.62)
Sub-total (B)	33734 (62.43)	33672 (13.73)	40305 (5084)	45461 (43.19)	36979 (23.05)
Total A+B	54034 (100.00)	245318 (100.00)	79292 (100.00)	105274 (100.00)	160439 (100.00)

CHAPTER – III

Economy of Tractor Cultivation and Holding Size Groups

General :- Farming in Punjab has made rapid strides during the last 4-5 decade or so. The role of a pair of bullock is being progressively taken over by the tractor as its use has made farming relatively more profitable. In this chapter various aspects of farming regarding income and expenditure per holding, per hectare held and cropped area and economics of tractor cultivation according to different tractor capacities have been studied.

3.1 Cost of Production (inputs per hectare) :- Cost of production (inputs) per hectare held and per hectare cropped area according to holding size groups on four assumed categories of holdings are given in table 3.1.

The four assumed categories of holding are clarified as follows :-

A, Category of Holding :- Cost of production (inputs) for a businessman who takes land on rent, employ hired labour and borrows entire capital.

B, Category of Holding :- Cost of production (inputs) for a tenant who uses his own labour (permanent) but takes the land on rent and borrows the capital.

C, Category of Holding :- Cost of production (inputs) for a peasant proprietor who uses his own land, labour (permanent) but borrows the capital; and

D, Category of Holding :- Cost of production (inputs) for a peasant proprietor who uses his own land, labour (permanent) and capital.

Table 3.1

Cost of production (inputs) per Holding, per Hectare of Area held and Cropped in Different Zones

Zone	(in Rs.)											
	Cost of Production per holding				Cost of production per hectare of area held				Cost of production per hectare of area cropped			
	A	B	C	D	A	B	C	D	A	B	C	D
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
I	346193	301868	170316	121892	76631	66820	37700	26981	38783	33817	19080	13655
II	491099	421924	219424	162688	90703	77927	40526	30047	45725	39284	204430	15147
III	466030	388366	188456	150365	84516	70341	34133	27234	43206	35960	17450	13923
Average	449543	383007	197681	149153	85717	73030	37693	28440	43460	37027	19111	14420

Inputs per hectare possessed and cropped on basis 'A' (businessman's point of view) were Rs. 85717 and Rs. 43460 respectively. It was less in category 'B' 'C' & 'D' respectively.

3.2 Component of Costs :- Breakup of cost into various constituents is given in table 3.2

Table 3.2

Break up of Cost per Hectare of Area Possessed on Category A

Items of cost	Cost (Rs.)	Percentage
1	2	3
1. Human labour		
a) Permanent	12687	15
b) Casual	2333	3
Total	15020	18
2. Bullock labour	-	-
3. Seeds	1691	2
4. Implements, Tractors and accessories	17685	21
5. Artisans	212	-
6. Tube-wells	5421	6
7. Water-rates	-	-
8. Manure & fertilizers	4891	6
9. Rent	35338	41
10. Land Revenue	-	-
11. Miscellaneous	5459	6
Total	85717	100

The major constituents of expenditure of holdings under study were rent (41%). Human labour (18%) Manure and Fertilizers (6%) and Implements, Tractor and Accessories (21%).

3.3 Output per Holding and per Hectare :- Output per holding and per hectare (held and cropped area) is given in table 3.3.

Table 3.3

Total Output Per Holding and per Hectare

(in Rs.)

Zone	Output		
	Per holding	Per hectare area held	Per hectare area cropped
I	282587	62552	31657
II	407416	75247	37933
III	436873	79126	40451
Average	388691	74114	37577

Average output per holding was worked out Rs. 388691 and per hectare of area held and area cropped was Rs. 74114 and Rs. 37577 respectively during the year 2006-07.

3.4 Contribution of different crops to total farm output :- Percentage contribution of various crops to the total value of farm output is shown in table 3.4.

Table 3.4
Contribution of Different Crops to Total Value of Farm Output

Name of Crop	Percentage
1	2
(A) Food	
Wheat	46
Paddy	38
Maize	1
Sugarcane	1
Other cereals and pulses	-
Sub total food crops	86
(B) Oil seeds (including nut)	-
(C) Fibre	
Cotton American	7
Cotton Desi	-
Sub total fibre crops	7
(D) Fodder	7
(E) Miscellaneous	-
Grand Total	100

Food crops contributed 86% of the total farm income. Wheat contributed 46% and paddy 38% of the total farm income. Cotton (American and Desi) and fodder taken together were important crops which accounted for 7 and 7 percent respectively of the total farm output.

3.5 Net Income per holding and per hectare :- Net income per holding and per hectare (held and cropped area) has also been worked out in respect of four categories of holdings shown below in table 3.5

Table 3.5
Net Income Per Holding, Per Hectare of Area held and Cropped by Holding Size Group
(in Rs.)

Category	Holding size group (in hectare)				
	<5.00	5.00<10.00	10.00<20.00	20.00 and above	Average
1	2	3	4	5	6
Per holding					
A	(-)59958	(-)54450	(-)116441	-	(-)60852
B	(-)11377	27467	22640	-	5684
C	99125	276415	513640	-	191010
D	138740	332334	599940	-	239538
Per hectare of Area held					
A	(-)18141	(-)7784	(-)9370	-	(-)11603
B	(-) 3442	3926	1822	-	1084
C	29991	39513	41331	-	36421
D	41977	47507	48275	-	45674
Per hectare of area cropped					
A	(-)9174	(-)3967	(-)4685	-	(-)5883
B	(-)1741	2001	911	-	550
C	15166	20138	20665	-	18466
D	21228	24212	24188	-	23157

From the above table there was no loss in categories of holding C and D type of holding in the different four ranges i.e <5.00 hectares, 5.00< 10.00 hectares 10.00<20.00 hectares and 20.00 and above hectares of holding. Whereas there was loss on category A in all holding size groups. There was also loss in category 'B' in holding size group <5.00 hectare.

CHAPTER – IV

Economy of Tractor Cultivation in Different Agricultural Zones

General :- In this chapter important aspect like area possessed and area cropped, intensity of cropping, out turn of different crops, gross return, cost per hectare of area possessed, gross income and expenditure per hectare, net income and return per worker of 74 selected tractor operated holdings in different agriculture zones during the 2006-2007 have been studied.

4.1 Land-man and Land-tractor Ratio: – The total area for which accounts were maintained by the 74 selected tractor operating cultivators during the year 2006-2007 was 388.09 hectares which was wholly irrigated. The average area per holding worked out was 5.24 hectares.

Area possessed and area cropped per permanent worker and per tractor has been shown in table 4.1 below:-

Table 4.1

Area Possessed and Area Cropped per Permanent Worker and per Tractor

Item	Zone			(In Hect.)
	I	II	III	All holding Average
1	2	3	4	5
1. Area possessed				
(i) Per permanent worker	2.65	1.99	1.89	2.05
(ii) Per tractor	4.52	5.41	5.52	5.24
2. Area Cropped				
(i) Per permanent worker	5.23	3.95	3.70	4.05
(ii) Per tractor	8.93	10.74	10.80	10.34

The area possessed (2.65 hectares) and area cropped (5.23 hectares) per permanent worker was the largest in Zone I. The area possessed (5.52 hectares) and cropped (10.80 hectares) per tractor was largest in Zone III.

4.2 Intensity of Cropping: – Intensity of cropping in different Zones is given below in Table 4.2

Table 4.2

No. of Holdings and Intensity of Cropping

Zone	No. of holding	Area held (hectares)	Area cropped (hectares)	Intensity
1	2	3	4	5
I	17	76.80	151.75	198
II	32	173.26	343.69	199
III	25	138.03	270.00	196
Total	74	388.09	765.44	197

$$\text{Intensity} = \frac{\text{Total cropped area}}{\text{Area held (Net area sown)}} \times 100$$

Intensity of cropping was higher with the availability of better facilities of irrigation or normal rainfall. The average intensity of cropping during the year 2006-2007 was 197.

4.3 Cropping Pattern :- Table 4.3 depicts area under different crops in different agricultural zones of the state during the year 2006-2007.

Table 4.3
Cropping Pattern and the Relative Importance (percentage) of Different Crops on Irrigated Lands in Punjab during the year 2006–2007

Name of crop	Zone			Total	(Area in Hectares)
	I	II	III		Percentage to total
1	2	3	4	5	6
1. Wheat	68.32	155.60	122.30	346.22	45
2. Paddy	57.93	150.34	80.08	288.35	37
3. Maize	9.25	3.64	-	12.89	2
4. Sugarcane (Gur and Shakkar)	-	-	-	-	-
5. Sugarcane seed	2.32	1.21	-	3.53	1
6. Cotton American	-	-	43.66	43.66	6
7. Cotton desi	-	-	-	-	-
8. Toria(Sarson)	0.10	0.54	1.22	1.86	-
9. Sunflower	-	-	-	-	-
10. Green Fodder	12.64	31.89	22.32	66.85	9
11. Others	1.19	0.47	0.42	2.08	-
Total	151.75	343.69	270.00	765.44	100

The important crops during the year 2006-2007 were wheat (45%) and paddy (37%) which held together 82% of the total cropped area. Green Fodder also covered significant (9%) area.

4.4 Out turn: Average out-turn per hectare of different crops in different agricultural zones of the State during the year 2006-07 has been given in table 4.4

Table 4.4
Out turn of Different Crops per Hectare of Area Cropped

Name of crop	Zone			(in Qtls.)
	I	II	III	Average
1	2	3	4	5
1. Wheat (Grain)	33.13	41.30	41.83	39.88
2. Wheat(Bhusa)	22.75	26.53	25.65	25.47
3. Paddy	49.54	57.58	66.70	58.49
4. Maize	24.10	26.92	-	24.90
5. Sugarcane(Gur)	-	-	-	-
6. Cotton American	-	-	22.42	22.42
7. Cotton Desi	-	-	-	-
8. Toria/Sarson	20.00	13.42	9.84	11.42
9. Sunflower	-	-	-	-

Average out-turn per hectare of area cropped was the maximum 58.49 quintals for paddy followed by wheat 39.88 quintals, Maize 24.90 quintals, Cotton American 22.42 quintals and Toria/Sarson 11.42 quintals during the year 2006-07.

4.5 Gross Income : Weighted mean of prices of important crops used for computing gross income is given in table 4.5.

Table 4.5
Weighted mean of Prices per Quintal (per Hectare for Fodder) used for Computing Gross Income

Name of crop	Zone			Average
	I	II	III	
1	2	3	4	5
1. Wheat (Grain)	850	850	850	850
2. Wheat(Bhusa)	165	159	146	155
3. Paddy	663	658	651	657
4. Maize	634	674	-	646
5. Gur(Raw Sugar)	-	-	-	-
6. Cotton American	-	-	1993	1993
7. Cotton Desi	-	-	-	-
8. Toria/Sarson	2000	1517	1800	1722
9. Sunflower	-	-	-	-
10.Fodder(per head)	26350	32504	26463	29323

Average price per quintal of Cotton American was Rs. 1993 and of Toria/Sarson Rs. 1722 during the year 2006-07. Average price per hectare of green fodder during the same year was Rs 29323.

4.6 Gross return per hectare of cropped area in different agricultural zones has been given in table 4.6.

Table 4.6
Gross return per Hectare of Cropped Area from Different Crops

Name of Crop	Zone			Average
	I	II	III	
1	2	3	4	5
1. Wheat (Grain)	28167	35103	35557	33895
2. Wheat(Bhusa)	3760	4211	3749	3959
3. Paddy	32857	37909	43400	38419
4. Maize	15281	18159	-	16094
5. Sugarcane(Gur)	-	-	-	-
6. Sugarcane(Seed)	63552	66116	-	64431
7. Cotton American	-	-	44692	44692
8. Cotton Desi	-	-	-	-
8. Toria/Sarson	40000	20370	17705	19677
9. Sunflower	-	-	-	-
10. Fodder(per hectare)	26350	32504	26463	29323

Gross return per hectare of area was the highest for Sugarcane (Seed) (Rs. 64431), followed by Cotton American (Rs. 44692), paddy (Rs. 38419), Wheat (Rs. 33895) and Fodder (Rs. 29323).

4.7 Proportion of contribution of various crops to gross income per hectare of area possessed in different agricultural zones is given in table 4.7 below :-

Table 4.7
Break-up of Gross Income per Hectare of Area Possessed

(In Rs.)

Name of Crop	Zone			Average	Percentage
	I	II	III		
1	2	3	4	5	6
1. Wheat(Grain)	25057	31525	31504	30238	41
2. Wheat(Bhusa)	3344	3781	3322	3531	5
3. Paddy	24784	32894	25179	28545	38
4. Maize	1840	381	-	535	1
5. Sugarcane(Gur)	-	-	-	-	-
6. Sugarcane(Seed)	1920	462	-	586	1
7. Cotton American	-	-	14137	5028	7
8. Cotton Desi	-	-	-	-	-
8. Toria/Sarson	52	63	156	94	-
9. Sunflower	-	-	-	-	-
10. Fodder(per hectare)	4337	5983	4279	5051	7
11. Cotton stick and stalks	229	12	408	196	-
12. Others	988	146	141	310	-
Total	62551	75247	79126	74114	100

The gross income per hectare of area possessed was maximum for wheat (46%) including Bhusa followed by paddy (38%).

4.8 **Expenditure** :- Cost per hectare of area possessed (held) incurred by the selected farmers belonging to the category of tractor operated holding on various inputs for the production of various crops on their farm spread over all the three agricultural zones of the State during the year 2006-07 has been worked out in table 4.8 below :-

Table 4.8
Cost per Hectare of Area Possessed by Various Items of Expenditure and their Percentage to total Expenditure

(In Rs.)

Item of expenditure	Zone			Average	Percentage
	I	II	III		
1	2	3	4	5	6
1. Manual Labour					
(i) Permanent	9812	12776	14175	12687	15
(ii) Casual	3005	2084	2369	2368	3
2. Bullock Labour	-	-	--	-	-
3. Seed	1533	1434	2103	1691	2
4. Implements	19110	19502	14612	17685	21
5. Artisans	217	197	228	212	-
6. Tubewells and Wells	4887	6590	4252	5421	6
7. Water Rates	-	-	-	-	-
8. Manure and Fertilizer	4279	4961	5144	4891	6
9. Rent	29119	37401	36208	35338	41
10. Land Revenue	-	-	-	-	-
11. Miscellaneous	4669	5758	5425	5424	6
Total	76631	90703	84516	85717	100

In case of tractor operated holdings, major proportion of expenditure was incurred on the payment of rent (41%) followed by implements including running cost of tractor (21%) and manual labour (18%).

4.9 Expenditure in respect of different categories of holdings :- In order to have a comparative view expenditure on holdings worked under different sets of conditions have been worked on four different categories of holdings i.e. A,B,C. and D. Table 4.9, depicts gross income and expenditure per hectare in three agricultural zones of the State on different categories of holdings.

Table 4.9
Zone- wise Gross Income and Expenditure per Hectare

Zone	Gross Income	Expenditure in respect of different categories of holdings			
		A	B	C	D
1	2	3	4	5	6
I	62532	76631	66820	37700	26981
II	75247	90703	77927	40526	30047
III	79126	84516	70341	34133	27234
Average	74114	85717	73030	37693	28440

4.10 Net Income :- After deducting expenditure in each category of holding i.e. A,B,C. and D. holdings in each agricultural zone from gross income, net income on each category has been worked out for each zone in Table 4.10.

Table 4.10
Zone-wise net Income per Holding, per Hectare Area held and Cropped

Zone	Per holding				Area held				Area cropped			
	A	B	C	D	A	B	C	D	A	B	C	D
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
I	-63606	-19281	112271	160695	-14079	-4268	24852	35571	-7126	-2160	12577	18002
II	-83683	-14508	187992	244728	-15456	-2680	34721	45200	-7792	-1351	17503	22786
III	-29757	48507	248417	286508	-5390	8786	44993	51892	-2755	4491	23001	26528
Average	-60852	5684	191010	239538	-11603	1084	36421	45674	-5883	550	18466	23157

In case of 'A' category of holdings where the land is taken on rent, labours (permanent plus casual) has to be hired and capital is borrowed, the tractor operated holdings showed on an average net income of Rs. (-)11603 per hectare during the year 2006-07. In case of 'B' category of holdings, where the land is taken on rent but uses his own labour (permanent) and capital is borrowed, the tractor operated holding showed on an average net income of Rs. 1084 per hectare. In case of 'C' category of holding the farmers earned on an average net income of Rs.36421 per hectare of his one year's labour during the same year. In case of 'D' category of holdings where even the cultivator used his own capital the average net income earned by the farmer during the period under reference was Rs. 45674 per hectare.

4.11 Return Per Worker: – Net income has further been sub-divided according to return per worker. For this purpose all the workers on the farm i.e. family workers, permanent hired workers and casual labourers have been taken belonging to the farmers family.

Actual payment made to the casual labour was taken as such return of permanent hired labour was taken on the basis of actual payment made (in cash or kind) to such men employed on the holding. Return of family workers was calculated at the rate the permanent labourer was paid on the farm. In case no permanent labourer was engaged on the farm, then the rate of such labour prevalent in the village was taken for computing the wages of family labour.

Average return per worker per annum and per day, has been worked out on four different categories of holdings i.e. A,B,C, and D in the following table 4.11

Table 4.11
Zone-wise Average Return per Worker per Annum and per Day

(in Rs.)

Zone	Types of holdings			
	A	B	C	D
1	2	3	4	5
Per Annum				
I	-37286	-11303	65814	94200
II	-30780	-5336	69146	90015
III	-10191	16112	85074	98119
Average	-23826	2226	74787	93787
Per Day				
I	-102.15	-30.97	180.31	258.08
II	-84.35	-14.62	189.44	246.62
III	-27.92	44.14	233.08	268.82
Average	-65.28	6.10	204.90	256.95

The return per worker in case of 'D' category of holding was the maximum (Rs. 93787 per annum and Rs. 256.95 per day) during the agricultural year 2006-07. This was mainly on account of the fact that every input was put by the cultivator from the cultivators own resources. From businessman's point of view i.e. category 'A' holding the return per worker was (Rs.-23826 per annum and Rs.- 65.28 per day). So far category 'D' holdings the return per worker (per annum Rs. 98119 and per day Rs. 268.82) was the maximum in Zone III during the year 2006-07 and the minimum in Zone II (Rs. 90015 per annum and Rs. 246.62 per day) during the same period.

4.12 Wages of hired Labour :- Zone- wise wages of hired labour per annum & per day is shown in Table 4.12

Table 4.12
Wages of Hired Labourer

Zone	Per Annum (in Rs.)	Per Day (in Rs.)
1	2	3
I	25351	69.45
II	25031	68.58
III	26612	72.91
Average	25639	70.24

The wages paid to the hired labourers per day were the highest Rs. 72.91 in Zone III and the lowest Rs. 68.58 in Zone II.

4.13 Compares the return per family worker for his labour and management with the wages recovered by permanent hired labourers is given in table 4.13.

Table 4.13
Wages of Hired Labourer Versus Return per Family Worker

(in Rs.)

Zone	Per day	
	Wages paid per permanent hired labourer	Return per family worker for labour & management
1	2	3
I	69.45	-102.15
II	68.58	-84.35
III	72.91	-27.92
Average	70.24	-65.28

The wages of permanent hired labourer were higher (Rs.70.24 per day) than the return per family worker (Rs.-65.28 per day).

APPENDIX - I

Condition of Farming of Tractor Operated Holding (2006-2007)

Tractor operated

Zone	District	Holding	Area Held (Hectare)	Area Cropped (Hectare)	Intensity of Cropping	Number of Tractors	Number of workers		
							Family	Hired	Total
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
I	Gurdaspur	Klanaur	2.43	4.86	200	1	1	-	1
		Kirre khurd	3.24	6.48	200	1	1	-	1
		Kohali	2.53	4.76	188	1	2	-	2
		Dhar Kalan	4.65	9.30	200	1	2	-	2
		Ghannike Bet	11.34	22.68	200	1	2	1	3
	Hoshiarpur	Mahina	4.05	8.10	200	1	1	-	1
		Zianatha	7.29	12.95	178	1	1	2	3
		Nahar colony garh shankar	5.27	10.54	200	1	1	-	1
		Bela Sariana	2.22	4.84	200	1	2	-	2
	Rupnagar	Shampura	2.73	5.54	203	1	1	-	1
		Simbal Majra	2.62	5.24	200	1	1	-	1
		Fatehpur	2.93	5.86	200	1	2	-	2
	S.A.S. Nagar	Diery	8.91	17.82	200	1	1	1	2
		Gharuan	4.05	8.10	200	1	2	-	2
		Paragpur	3.64	7.28	200	1	2	-	2
	Nawan Shehar	Kang	4.45	8.50	191	1	1	-	1
		Sarhoa	4.45	8.90	200	1	1	1	2
Sub-Total		76.80	151.75	198	17	24	5	29	
II	Amritsar	Manawala Kalan	2.02	4.04	200	1	3	-	3
		Nagnavan	9.72	19.44	200	1	3	2	5

Zone	District	Holding	Area Held (Hectare)	Area Cropped (Hectare)	Intensity of Cropping	Number of Tractors	Number of workers		
							Family	Hired	Total
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
		Teran kalan	2.83	5.66	200	1	1	1	2
		Dhardeo	4.05	7.29	180	1	3	-	3
	Tarn Taran	Pandori Gola	3.64	7.28	200	1	1	1	2
		Mal Chak	3.74	7.48	200	1	2	-	2
		Katcha Pucca	4.05	8.10	200	1	1	-	1
	Jalandhar	Partap Pura	14.58	29.16	200	3	2	3	5
		Kotli sajawar	6.07	12.14	200	1	1	1	2
		Ganna Pind	6.48	12.96	200	1	1	1	2
		Mehsampur	6.07	12.14	200	1	1	1	2
		Bajwa Kalan	5.26	10.52	200	1	3	-	3
	Kapurthala	Thikri wala	2.83	5.66	200	1	2	-	2
		Rawal Pindi	3.24	6.08	188	1	2	-	2
		Gill	5.77	11.54	200	1	2	1	3
		Khassan	2.43	4.86	200	1	1	-	1
	Ludhiana	Chhindra	3.24	6.48	200	1	2	1	3
		Khanpur	11.64	23.28	200	1	3	2	5
		Kot Sekhon	2.02	4.04	200	1	2	1	3
		Kila Hans	7.69	15.38	200	1	3	1	4
		Chakrodhi	4.05	8.10	200	1	3	1	4
		Abuwal	9.31	18.62	200	1	2	1	3
		Raowal	6.07	12.14	200	1	1	1	2

Zone	District	Holding	Area Held (Hectare)	Area Cropped (Hectare)	Intensity of Cropping	Number of Tractors	Number of workers		
							Family	Hired	Total
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
	Fatehgarh Sahib	Adampur	8.91	17.82	200	1	2	2	4
		Salana Dulla Singh wala	4.86	9.72	200	1	2	1	3
		Kalewal	3.64	7.28	200	1	1	1	2
		Lohari Kalan	5.67	10.94	193	1	1	1	2
		Dhablan	2.93	5.86	200	1	1	-	1
		Bhadwal	7.29	13.36	183	1	3	-	3
		Mial Kalan	7.49	14.98	200	1	3	1	4
Patiala		Tarkheri kalan	2.43	4.86	200	1	1	-	1
		Daftri wala	3.24	6.48	200	1	2	1	3
		Sub-Total	173.26	343.69	199	34	61	26	87
III	Sangrur	Dhadarian	7.29	14.58	200	1	3	-	3
		Kuthala	2.43	4.86	200	1	1	1	2
		Karial	6.48	12.96	200	1	2	1	3
		Bhojowali	2.83	5.66	200	1	2	1	3
		Dhindsa	6.48	12.96	200	1	3	1	4
		Jagiana	6.07	12.14	200	1	2	1	3
		Dulowal	2.83	5.66	200	1	2	1	3
		Phulluwala Dod	3.24	4.86	150	1	1	1	2
		Mian	6.48	12.96	200	1	2	1	3
Marsa		Bath	2.83	5.66	200	1	2	-	2
		Mehraj	7.29	14.58	200	1	3	1	4

Bathinda

Zone	District	Holding	Area Held (Hectare)	Area Cropped (Hectare)	Intensity of Cropping	Number of Tractors	Number of workers		
							Family	Hired	Total
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
		Shergarh	8.50	15.80	186	1	2	1	3
	Faridkot	Dab Guru Ke	2.17	4.34	200	1	1	-	1
		Kothe Kehar Singh Wala jattan	5.97	11.94	200	1	2	1	3
		Chottian Khurd	4.05	8.10	200	1	1	1	2
		Budh Singh Wala	8.10	16.20	200	1	2	-	2
		Jawahar Singh Wala	2.94	5.88	200	1	2	-	2
Moga	Muktsar	Viring	3.24	6.48	200	1	1	1	2
		Kheowali	8.71	15.80	181	1	2	1	3
		Husner	6.07	10.52	173	1	6	-	6
	Firozpur	Hazi wala	4.86	9.72	200	1	2	1	3
		Dhrag Wala	12.15	24.30	200	1	3	2	5
		Arniwala Sheikh Suban	6.08	12.16	200	1	2	1	3
		Gurditl Wala	6.08	12.16	200	1	2	1	3
		Gunder Dhandi	4.86	9.72	200	1	2	1	3
		Sub-Total	138.03	270.00	196	25	53	20	73
		Grand -Total	388.09	765.44	197	76	138	51	189

APPENDIX – II
Area of Different Crops Sown (2006-2007)

Tractor operated (Hectares)

Zone	District	Holding	Cotton		Wheat	Sugarcane		Maize	Paddy	Toriam & Sarson	Sun-Flower	Fodders	Others	Total
			Desi	American		Gur & Shakkar	Seeds							
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15
I	Gurdaspur	Klanaur	-	-	2.23	-	-	-	2.23	-	-	0.40	-	4.86
		Kirre khurd	-	-	2.84	-	-	1.62	1.22	-	-	0.80	-	6.48
		Kohali	-	-	2.03	-	0.30	-	2.03	-	-	0.40	-	4.76
		Dhar Kalan	-	-	4.45	-	-	2.43	2.02	-	-	0.40	-	9.30
		Ghanni –ke- Bet	-	-	10.94	-	-	-	10.94	-	-	0.80	-	22.68
	Hoshiarpur	Mahina	-	-	3.80	-	-	-	3.65	-	-	0.65	-	8.10
		Zianatha	-	-	5.27	-	1.62	0.81	4.45	-	-	0.80	-	12.95
		Nahar colony garh shankar	-	-	4.72	-	-	-	4.87	-	-	0.55	0.40	10.54
		Bela Sariana	-	-	2.02	-	-	0.20	2.02	0.10	-	0.30	0.20	4.84
	Rupnagar	Shampura	-	-	2.63	-	-	0.40	1.62	-	-	0.71	0.18	5.54
		Simbal Majra	-	-	2.47	-	-	1.56	0.81	-	-	0.40	-	5.24
		Fatehpur	-	-	2.43	-	-	-	2.43	-	-	1.00	-	5.86
	S.A.S. Nagar	Diery	-	-	8.10	-	-	-	8.10	-	-	1.62	-	17.82
		Gharuan	-	-	3.65	-	-	-	3.24	-	-	1.21	-	8.10
		Paragpur	-	-	3.24	-	-	-	3.24	-	-	0.80	-	7.28
	Nawan Shehar	Kang	-	-	3.65	-	0.40	1.62	1.62	-	-	0.80	0.41	8.50
		Sarhoa	-	-	3.85	-	-	0.61	3.44	-	-	1.00	-	8.90
		Sub-Total	-	-	68.32	-	2.32	9.25	57.93	0.10	-	12.64	1.19	151.75
II	Amritsar	Manawala Kalan	-	-	1.62	-	-	-	1.42	-	-	1.00	-	4.04

Zone	District	Holding	Cotton		Wheat	Sugarcane		Maize	Paddy	Toriam & Sarson	Sun-Flower	Fodders	Others	Total
			Desi	American		Gur & Shakkari	Seeds							
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15
		Nag Navan	-	-	8.91	-	-	-	8.91	-	-	1.62	-	19.44
		Teran kalan	-	-	2.63	-	-	-	2.63	-	-	0.40	-	5.66
		Dhardeo	-	-	2.84	-	0.81	-	2.84	-	-	0.80	-	7.29
	Tarn Taran	Pandori Gola	-	-	3.24	-	-	-	3.24	-	-	0.80	-	7.28
		Mal Chak	-	-	3.24	-	-	-	3.24	-	-	0.90	0.10	7.48
		Katcha Pucca	-	-	3.55	-	-	-	3.65	-	-	0.90	-	8.10
	Jalandhar	Partap Pura	-	-	13.77	-	-	1.62	12.15	-	-	1.62	-	29.16
		Kotli sajawar	-	-	5.26	-	-	1.21	4.05	-	-	1.62	-	12.14
		Ganna Pind	-	-	6.08	-	-	-	5.67	-	-	1.21	-	12.96
		Mehsam Pur	-	-	5.87	-	-	-	5.67	-	-	0.60	-	12.14
		Bajwa Kalan	-	-	4.86	-	-	0.81	4.05	-	-	0.80	-	10.52
	Kapurthala	Thikri wala	-	-	2.63	-	-	-	2.63	-	-	0.40	-	5.66
		Rawal Pindi	-	-	2.44	-	0.40	-	2.44	0.10	-	0.70	-	6.08
			-	-	5.77	-	-	-	5.77	-	-	-	-	11.54
			-	-	2.23	-	-	-	2.23	-	-	0.40	-	4.86
	Ludhiana	Chhindra	-	-	2.79	-	-	-	2.79	-	-	0.90	-	6.48
		Khanpur	-	-	11.04	-	-	-	10.53	-	-	1.56	0.15	23.28
		Kot Sekhon	-	-	1.62	-	-	-	1.62	-	-	0.80	-	4.04
	Gill Khassan	Kila Hans	-	-	6.69	-	-	-	7.09	0.40	-	1.20	-	15.38
		Chakrodhi	-	-	3.65	-	-	-	3.65	-	-	0.80	-	8.10
			-	-	8.91	-	-	-	8.10	-	-	1.41	0.20	18.62

Zone	District	Holding	Cotton		Wheat	Sugarcane		Maize	Paddy	Toriam & Sarson	Sun-Flower	Fodders	Others	Total
			Desi	American		Gur & Shakkar	Seeds							
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15
		Raowal	-	-	5.26	-	-	-	5.26	-	-	1.62	-	12.14
	Fatehgarh Sahib	Adampur	-	-	8.30	-	-	-	8.30	-	-	1.22	-	17.82
		Salana Dulla Singh Wala	-	-	4.05	-	-	-	4.05	-	-	1.62	-	9.72
			-	-	3.39	-	-	-	3.24	-	-	0.65	-	7.28
		Lohari Kalan	-	-	5.27	-	-	-	4.46	-	-	1.21	-	10.94
	Patiala	Dhablan	-	-	2.67	-	-	-	2.63	-	-	0.54	0.02	5.86
			-	-	4.86	-	-	-	6.48	-	-	2.02	-	13.36
		Mial Kalan	-	-	6.89	-	-	-	6.48	-	-	1.61	-	14.98
	Kalewal	Tarkheri kalan	-	-	2.23	-	-	-	2.23	0.04	-	0.36	-	4.86
		Daftri wala	-	-	3.04	-	-	-	2.84	-	-	0.60	-	6.48
		Sub-Total	-	-	155.60	-	1.21	3.64	150.34	0.54	-	31.89	0.47	343.69
III	Bhadwal Sangrur	Dhadarian	-	-	6.68	-	-	-	6.68	-	-	1.22	-	14.58
			-	-	2.03	-	-	-	2.03	-	-	0.80	-	4.86
			-	-	6.08	-	-	-	6.08	-	-	0.80	-	12.96
			-	-	2.43	-	-	-	2.43	-	-	0.80	-	5.66
		Dhindsa	-	-	5.67	-	-	-	5.67	-	-	1.62	-	12.96
		Jangiana	-	-	5.67	-	-	-	5.67	-	-	0.80	-	12.14
	Kuthala Mansa	Dulowal	-	2.63	2.63	-	-	-	-	-	-	0.40	-	5.66
	Karial Bhowali	Phulluwala Dod	-	2.44	2.02	-	-	-	-	-	-	0.40	-	4.86
			-	5.68	4.86	-	-	-	-	1.22	-	0.80	0.40	12.96

Zone	District	Holding	Cotton		Wheat	Sugarcane		Maize	Paddy	Torla & Sarson	Sun-Flower	Fodders	Others	Total
			Desi	American		Gur & Shakkar	Seeds							
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15
	Bathinda	Bath	-	1.01	2.63	-	-	-	1.62	-	-	0.40	-	5.66
			-	-	6.89	-	-	-	6.89	-	-	0.80	-	14.58
		Shergarh	-	6.89	8.10	-	-	-	-	-	-	0.81	-	15.80
	Faridkot	Dab Guru Ke	-	-	1.92	-	-	-	1.92	-	-	0.50	-	4.34
		Kothe Kehar Singh Wala jattan	-	0.91	5.36	-	-	-	4.45	-	-	1.20	0.02	11.94
	Moga	Chottian Khurd	-	-	3.64	-	-	-	3.64	-	-	0.82	-	8.10
		Budh Singh Wala	-	-	7.70	-	-	-	7.70	-	-	0.80	-	16.20
		Jawahar Singh Wala	-	-	2.43	-	-	-	2.43	-	-	1.02	-	5.88
	Muktsar	Viring	-	-	2.63	-	-	-	2.63	-	-	1.22	-	6.48
			-	7.09	7.09	-	-	-	-	-	-	1.62	-	15.80
		Husner	-	5.67	4.05	-	-	-	-	-	-	0.80	-	10.52
	Firozpur	Hazi wala	-	-	4.45	-	-	-	4.45	-	-	0.82	-	9.72
		Dhrag Wala	-	11.34	11.34	-	-	-	-	-	-	1.62	-	24.30
		Arniwala Sheikh Suban	-	-	5.67	-	-	-	5.67	-	-	0.82	-	12.16
	Kheowali	Gurditi Wala	-	-	5.67	-	-	-	5.67	-	-	0.82	-	12.16
		Gunder Dhandi	-	-	4.66	-	-	-	4.45	-	-	0.61	-	9.72
		Sub-Total	-	43.66	122.30	-	-	-	80.08	1.22	-	22.32	0.42	270.00
		Grand -Total	-	43.66	346.22	-	3.53	12.89	288.35	1.86	-	66.85	2.08	765.44

APPENDIX - III

Out Turn of Different Crops Sown (2006-2007)

Tractor operated (Quintals)

Zone	District	Holding	Cotton		Wheat		Sugarcane (Gur & Shakkar)	Maize (Grain)	Torja & Sarson (Grain)	Sunflower	Paddy (Grain)
			Desi	American	Grain	Bhussa					
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
I	Gurdaspur	Klanaur	-	-	80.00	70.00	-	-	-	-	80.00
		Kirre khurd	-	-	80.00	70.00	-	36.00	-	-	36.00
		Kohali	-	-	102.00	65.00	-	-	-	-	132.00
		Dhar Kalan	-	-	96.00	80.00	-	35.00	-	-	22.00
		Ghannike Bet	-	-	250.00	150.00	-	-	-	-	520.00
	Hoshiarpur	Mahina	-	-	110.00	40.00	-	-	-	-	234.00
		Zianatha	-	-	195.00	100.00	-	16.00	-	-	280.00
		Nahar colony garh shankar	-	-	96.00	45.00	-	-	-	-	300.00
		Bela Sariana	-	-	45.00	40.00	-	10.00	2.00	-	50.00
	Rupnagar	Shampura	-	-	97.00	60.00	-	19.00	-	-	92.00
		Simbal Majra	-	-	55.00	60.00	-	30.00	-	-	50.00
		Fatehpur	-	-	132.00	132.00	-	-	-	-	150.00
	S.A.S. Nagar	Diery	-	-	320.00	150.00	-	-	-	-	360.00
		Gharuan	-	-	125.00	150.00	-	-	-	-	150.00
		Paragpur	-	-	120.00	118.00	-	-	-	-	134.00
	Nawan Shehar	Kang	-	-	171.00	80.00	-	52.00	-	-	90.00
		Sarhoa	-	-	190.00	144.00	-	25.00	-	-	190.00
		Sub-Total	-	-	2264.00	1554.00	-	223.00	2.00	-	2870.00

Zone	District	Holding	Cotton		Wheat		Sugarcane (Gur & Shakkar)	Maize (Grain)	Toriam & Sarson (Grain)	Sunflower	Paddy (Grain)
			Desi	American	Grain	Bhussa					
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
II	Amritsar	Manawala Kalan	-	-	64.00	50.00	-	-	-	-	92.00
		Nag Navan	-	-	400.00	180.00	-	-	-	-	237.00
		Teran kalan	-	-	100.00	80.00	-	-	-	-	120.00
		Dhardeo	-	-	110.00	125.00	-	-	-	-	60.00
	Tarn Taran	Pandori Gola	-	-	115.00	90.00	-	-	-	-	188.00
		Mal Chak	-	-	119.00	119.00	-	-	-	-	155.00
		Katcha Pucca	-	-	136.00	110.00	-	-	-	-	199.00
	Jalandhar	Partap Pura	-	-	612.00	408.00	-	32.00	-	-	650.00
		Kotli sajawar	-	-	200.00	120.00	-	42.00	-	-	200.00
		Ganna Pind	-	-	270.00	150.00	-	-	-	-	238.00
		Mehsampur	-	-	230.00	70.00	-	-	-	-	350.00
		Bajwa Kalan	-	-	180.00	80.00	-	24.00	-	-	212.00
	Kapurthala	Thikri wala	-	-	100.00	20.00	-	-	-	-	120.00
		Rawal Pindi	-	-	96.00	25.00	-	-	2.00	-	120.00
		Gill	-	-	228.00	100.00	-	-	-	-	285.00
		Khassan	-	-	86.00	80.00	-	-	-	-	152.00
	Ludhiana	Chhindra	-	-	100.00	100.00	-	-	-	-	200.00
		Khanpur	-	-	540.00	300.00	-	-	-	-	676.00
		Kot Sekhon	-	-	70.00	60.00	-	-	-	-	80.00
		Kila Hans	-	-	280.00	200.00	-	-	5.00	-	437.00
		Chakrodhi	-	-	180.00	100.00	-	-	-	-	270.00
		Abuwal	-	-	400.00	300.00	-	-	-	-	600.00

Zone	District	Holding	Cotton		Wheat		Sugarcane Gur & Shakkar	Maize (Grain)	Torja & Sarson (Grain)	Sunflower	Paddy (Grain)
			Desi	American	Grain	Bhussa					
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
		Raowal	-	-	208.00	100.00	-	-	-	-	325.00
	Fatehgarh Sahib	Adampur	-	-	370.00	220.00	-	-	-	-	615.00
		Salana Dulla Singh wala	-	-	130.00	115.00	-	-	-	-	310.00
		Kalewal	-	-	155.00	120.00	-	-	-	-	200.00
		Lohari Kalan	-	-	150.00	150.00	-	-	-	-	300.00
	Patiala	Dhablan	-	-	112.00	86.00	-	-	-	-	162.00
		Bhadwal	-	-	150.00	150.00	-	-	-	-	309.00
		Mial Kalan	-	-	280.00	140.00	-	-	-	-	464.00
		Tarkheri kalan	-	-	110.00	75.00	-	-	0.25	-	165.00
		Daftri wala	-	-	145.00	105.00	-	-	-	-	165.00
		Sub-Total	-	-	6426.00	4128.00	-	98.00	7.25	-	8656.00
III	Sangrur	Dhadarian	-	-	297.00	150.00	-	-	-	-	516.00
		Kuthala	-	-	95.00	95.00	-	-	-	-	101.00
		Karial	-	-	262.00	150.00	-	-	-	-	472.00
		Bhojowali	-	-	128.00	100.00	-	-	-	-	180.00
		Dhindsa	-	-	224.00	150.00	-	-	-	-	336.00
		Jangiana	-	-	280.00	250.00	-	-	-	-	448.00
	Mansa	Dulowal	-	60.00	120.00	100.00	-	-	-	-	-
		Phulluwala Dod	-	72.00	90.00	60.00	-	-	-	-	-
			-	160.00	192.00	160.00	-	-	12.00	-	-
	Bathinda	Bath	-	25.00	120.00	100.00	-	-	-	-	100.00

Zone	District	Holding	Cotton		Wheat		Sugarcane Gur & Shakkar	Maize (Grain)	Toriam & Sarson (Grain)	Sunflower	Paddy (Grain)
			Desi	American	Grain	Bhussa					
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
		Mehraj	-	-	340.00	100.00	-	-	-	-	540.00
		Shergarh	-	100.00	260.00	220.00	-	-	-	-	-
	Faridkot	Dab Guru Ke	-	-	75.00	60.00	-	-	-	-	132.00
		Kothe Kehar Singh Wala jattan	-	22.00	239.00	112.00	-	-	-	-	255.00
	Moga	Chottian Khurd	-	-	162.00	50.00	-	-	-	-	252.00
		Budh Singh Wala	-	-	380.00	200.00	-	-	-	-	456.00
		Jawahar Singh Wala	-	-	120.00	80.00	-	-	-	-	144.00
	Muktsar	Viring	-	-	120.00	50.00	-	-	-	-	200.00
		Kheowali	-	175.00	280.00	100.00	-	-	-	-	-
		Husner	-	150.00	128.00	100.00	-	-	-	-	-
	Firozpur	Hazi wala	-	-	198.00	120.00	-	-	-	-	308.00
		Dhragwala	-	215.00	345.00	200.00	-	-	-	-	-
		Arniwala Sheikh Suban	-	-	225.00	100.00	-	-	-	-	295.00
		Gurditi Wala	-	-	252.00	250.00	-	-	-	-	364.00
		Gunder Dhandi	-	-	184.00	80.00	-	-	-	-	242.00
		Sub-Total	-	979.00	5116.00	3137.00	-	-	12.00	-	5341.00
		Grand -Total	-	979.00	13806.00	8819.00	-	321.00	21.25	-	16867.00

APPENDIX - IV

Value of Different Crops Sown (2006-2007)

Tractor operated (Quintals)

Zone	District	Holding	Cotton		Wheat		Sugarcane		Maize (Grain)	Paddy (Grain)	Torina & Sarson	Sun-flower (Grain)	Cotton Stick & Stalks	Fodder	Others	Total
			Desi	American	Grain	Bhusa	Gur & Shakkar	Seeds								
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17
I	Gurdaspur	Klanaur	-	-	68000	10500	-	-	-	56000	-	-	-	26500	500	161500
		Kirre khurd	-	-	68000	7700	-	-	21600	23400	-	-	2000	16200	300	139200
		Kohali	-	-	86700	9750	-	22440	-	85800	-	-	-	16000	3000	223690
		Dhar Kalan	-	-	81600	16000	-	-	21000	14300	-	-	3000	4100	600	140600
		Ghannike Bet	-	-	212500	24000	-	-	-	338000	-	-	-	34000	-	608500
	Hoshiarpur	Mahina	-	-	93500	8000	-	-	-	152100	-	-	-	17700	-	271300
		Zianatha	-	-	165750	10000	-	100000	9600	184800	-	-	1000	8000	-	479150
		Nahar colony garh shankar	-	-	81600	9000	-	-	-	195000	-	-	-	14000	12500	312100
		Bela Sariana	-	-	38250	8000	-	-	7500	32500	4000	-	900	4600	9200	104950
	Rupnagar	Shampura	-	-	82450	12000	-	-	12350	55200	-	-	400	6000	21800	190200
		Simbal Majra	-	-	46750	12000	-	-	18000	32500	-	-	2000	5760	-	117010
		Fatehpur	-	-	112200	26400	-	-	-	97500	-	-	-	1720	-	253300
	S.A.S. Nagar	Diery	-	-	272000	22500	-	-	-	270000	-	-	-	70000	-	634500
		Gharuan	-	-	106250	22500	-	-	-	94500	-	-	-	45000	-	268250
		Pragpur	-	-	102000	17700	-	-	-	89780	-	-	-	20000	-	229480
	Nawan Shehar	Kang	-	-	145350	12000	-	25000	33800	58500	-	-	7200	10000	28000	319850
			-	-	161500	28800	-	-	17500	123500	-	-	1100	18000	-	350400
		Sub-total	-	-	1924400	256850	-	147440	141350	1903380	4000	-	17600	333060	75900	4803980

Zone	District	Holding	Cotton		Wheat		Sugarcane		Maize (Grain)	Paddy (Grain)	Torina & Sarson	Sun-flower (Grain)	Cotton Stick & Stalks	Fodder	Others	Total
			Desi	American	Grain	Bhusa	Gur & Shakkar	Seeds								
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17
II	Amritsar	Manawala Kalan	-	-	54400	7500	-	-	-	54400	-	-	-	42000	-	158300
		Nag Navan	-	-	340000	54000	-	-	-	130350	-	-	-	40000	-	564350
		Teran kalan	-	-	85000	12000	-	-	-	68400	-	-	-	18000	-	183400
		Dhardeo	-	-	93500	12500	-	55000	-	31800	-	-	-	19500	-	212300
	Tarn Taran	Pandori Gola	-	-	97750	11250	-	-	-	120000	-	-	-	25000	3600	257600
		Mal Chak	-	-	101150	17850	-	-	-	120000	-	-	-	34000	6500	279500
		Katcha Pucca	-	-	115600	12100	-	-	-	147350	-	-	-	31750	1500	308300
	Jalandhar	Partap Pura	-	-	520200	61200	-	-	20800	487500	-	-	800	42000	-	1132500
		Kotli sajawar	-	-	170000	18000	-	-	27300	130000	-	-	-	32000	1800	379100
		Ganna Pind	-	-	229500	30000	-	-	-	154700	-	-	-	52000	-	466200
		Mehsampur	-	-	195500	10500	-	-	-	241500	-	-	-	16000	-	463500
		Bajwa Kalan	-	-	153000	16000	-	-	18000	144300	-	-	1000	36000	-	368300
	Kapurthala	Thikri wala	-	-	85000	2500	-	-	-	73200	-	-	-	14000	1700	176400
		Rawal Pindi	-	-	81600	3750	-	25000	-	78000	2200	-	-	23000	1200	214750
		Gill	-	-	193800	15000	-	-	-	185250	-	-	-	-	-	394050
		Khassan	-	-	73100	12000	-	-	-	98040	-	-	-	9000	-	192140
	Ludhiana	Chhindra	-	-	85000	15000	-	-	-	132000	-	-	-	31000	-	263000
		Khanpur	-	-	459000	45000	-	-	-	439400	-	-	-	55000	4000	1002400
		Kot Sekhon	-	-	59500	9000	-	-	-	52000	-	-	-	28000	-	148500
		Kila Hans	-	-	238000	30000	-	-	-	284050	8500	-	-	45000	-	605550
		Chakrodhi	-	-	153000	15000	-	-	-	175500	-	-	-	29000	-	372500
		Abuwal	-	-	340000	45000	-	-	-	390000	-	-	300	55000	3400	833700

Zone	District	Holding	Cotton		Wheat		Sugarcane		Maize (Grain)	Paddy (Grain)	Torja & Sarson	Sun-flower (Grain)	Cotton Stick & Stalks	Fodder	Others	Total
			Desi	American	Grain	Bhusa	Gur & Shakkar	Seeds								
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17
		Raowal	-	-	176800	15000	-	-	-	195000	-	-	-	64000	-	450800
	Fatehgarh Sahib	Adampur	-	-	314500	33000	-	-	-	399750	-	-	-	46500	-	793750
		Salana Dulla Singh wala	-	-	110500	17250	-	-	-	201500	-	-	-	55900	-	385150
		Kalewal	-	-	131750	18000	-	-	-	130000	-	-	-	23000	-	302750
		Lohari Kalan	-	-	127500	22500	-	-	-	195000	-	-	-	35000	-	38000
		Dhablan	-	-	95200	16340	-	-	-	105300	-	-	-	17000	1350	235190
		Bhadwal	-	-	127500	22500	-	-	-	218850	-	-	-	46000	-	414850
	Patiala	Mial Kalan	-	-	238000	21000	-	-	-	301600	-	-	-	38900	-	599500
		Tarkheri kalan	-	-	93500	15000	-	-	-	107250	300	-	-	12000	-	228050
		Daftri Wala	-	-	123250	19425	-	-	-	107250	-	-	-	21000	-	270925
		Sub-Total	-	-	5462100	655165	-	80000	66100	5699240	11000	-	2100	1036650	25050	13037305
III	Sangrur	Dhadarian	-	-	252450	20250	-	-	-	335400	-	-	-	25000	-	633100
			-	-	80750	14250	-	-	-	65650	-	-	-	29300	-	189950
			-	-	222700	19500	-	-	-	306800	-	-	-	27000	-	576000
		Bhojowali	-	-	108800	15000	-	-	-	115200	-	-	-	17000	-	256000
	Kuthala	Dhindsa	-	-	190400	22500	-	-	-	218400	-	-	-	32000	-	463300
		Jangiana	-	-	238000	37500	-	-	-	291200	-	-	-	18000	-	584700
	Karial	Dulowal	-	120000	102000	15000	-	-	-	-	-	-	3250	14000	-	254250
		Phulluwala Dod	-	140400	76500	9000	-	-	-	-	-	-	3000	6500	-	235400
	Mansa	Mian	-	320000	163200	24000	-	-	-	-	21600	-	7000	22000	9000	566800
		Bath	-	50000	102000	15000	-	-	-	65000	-	-	1500	16000	-	249500

Zone	District	Holding	Cotton		Wheat		Sugarcane		Maize (Grain)	Paddy (Grain)	Toriam & Sarson	Sun Flower (Grain)	Cotton Stick & Stalks	Fodder	Others	Total
			Desi	American	Grain	Bhusa	Gur & Shakkar	Seeds								
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17
		Mehraj	-	-	289000	15000	-	-	-	351000	-	-	-	16000	-	671000
		Shergarh	-	203000	221000	35200	-	-	-	-	-	-	8500	19000	-	486700
	Faridkot	Dab Guru Ke	-	-	63750	12000	-	-	-	85800	-	-	-	10000	-	171550
		Kothe Kehar Singh Wala jattan	-	40920	203150	16800	-	-	-	165750	-	-	2000	33000	9000	470620
		Chottian Khurd	-	-	137700	10000	-	-	-	163800	-	-	-	22000	-	333500
	Moga	Budh Singh Wala	-	-	323000	20000	-	-	-	296400	-	-	-	22000	-	661400
		Jawahar Singh Wala	-	-	102000	8000	-	-	-	95040	-	-	-	34000	-	239040
	Muktsar	Viring	-	-	102000	7500	-	-	-	128000	-	-	-	28000	-	265500
		Kheowali	-	367500	238000	20000	-	-	-	-	-	-	7200	31000	-	663700
		Husner	-	285000	108800	15000	-	-	-	-	-	-	7000	15000	-	430800
	Firozpur	Hazi wala	-	-	168300	18000	-	-	-	206360	-	-	-	18000	1500	412160
		Dhrag Wala	-	424450	293250	30000	-	-	-	-	-	-	16800	60000	-	824500
		Arniwala Sheikh Suban	-	-	191250	12000	-	-	-	191750	-	-	-	30000	-	425000
		Gurditi Wala	-	-	214200	35000	-	-	-	236600	-	-	-	31000	-	516800
		Gunder Dhandi	-	-	156400	12000	-	-	-	157300	-	-	-	14850	-	340550
		Sub-Total	-	1951270	4348600	458500	-	-	-	3475450	21600	-	56250	590650	19500	10921820
		Grand -Total	-	1951270	11735100	1370515	-	227440	207450	11078070	36600	-	75950	1960260	120450	28763105

APPENDIX – V
Expenditure per Hectare on Area Held (2006-2007)
(As a business points of view)

Tractor operated (Rs.)

Zone	District	Holding	Area held (Hect.)	Manual Labour		Bullock Labour	Seeds	Implements	Artisians	Tube-wells	Water Rates	Manure & Fertilizers	Rent	Land Revenue	Misc.	Total
				Permanent	Casual											
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17
I	Gurdaspur	Klanaur	2.43	9877	3292	-	1623	24574	329	1021	-	3860	29630	-	4930	79136
		Kirre khurd	3.24	6790	5556	-	1673	27218	247	-	-	3056	19753	-	3401	67694
		Kohali	2.53	17391	7312	-	1071	11008	435	3677	-	4069	34585	-	8058	87606
		Dhar Kalan	4.65	10753	1828	-	1612	18467	215	-	-	3677	12366	-	1600	50518
		Ghannike Bet	11.34	9727	1588	-	1104	9632	132	550	-	3442	39506	-	3651	69334
	Hoshiarpur	Mahina	4.05	6222	4346	-	1370	34400	197	8199	-	3928	29630	-	4889	93181
		Zianatha	7.29	9877	1317	-	1076	17768	165	9324	-	1922	34568	-	4038	80055
		Nahar colony garh shankar	5.27	4554	5199	-	1780	12121	209	3653	-	7448	27135	-	4943	67042
		Bela Sariana	2.22	21622	5045	-	1505	51310	225	4161	-	3045	29730	-	3333	119976
	Rupnagar	Shampura	2.73	9157	2143	-	1821	10082	256	13974	-	4170	32738	-	5687	80028
		Simbal Majra	2.62	9542	7405	-	2769	24882	420	4145	-	4904	19656	-	3248	76971
		Fatehpur	2.93	17747	3242	-	3249	32561	239	6210	-	4898	29181	-	7038	104365
	S.A.S. Nagar	Diery	8.91	5836	2806	-	1049	9606	202	3059	-	3760	24691	-	5556	56565
		Gharuan	4.05	14815	2272	-	1358	27606	197	11136	-	6383	32099	-	7876	103742
		Paragpur	3.64	12088	2198	-	1495	16977	137	10110	-	4301	29670	-	3777	80753
	Nawan Shehar	Kang	4.45	5393	2697	-	1949	16034	247	2341	-	5273	24719	-	5045	63698

Zone	District	Holding	Area held (Hect.)	Manual Labour		Bullock Labour	Seeds	Implements	Artisians	Tubewells	Water Rates	Manure & Fertilizers	Rent	Land Revenue	Misc.	Total
				Permanent	Casual											
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17
		Saroha	4.45	11685	1123	-	1976	29557	270	9182	-	6724	29663	-	4815	94995
		Sub-total	76.80	9812	3005	-	1533	19110	217	4887	-	4279	29119	-	4669	76631
II	Amritsar	Manawala Kalan	2.02	35644	1980	-	995	20249	297	10854	-	4542	29703	-	8106	112370
		Nag Navan	9.72	15226	1029	-	1561	15114	154	5156	-	3465	39506	-	4938	86149
		Teran kalan	2.83	16961	1767	-	799	32306	177	983	-	3192	32155	-	3125	91465
		Dhardeo	4.05	18518	2469	-	1289	17037	247	3737	-	2272	32099	-	3852	81520
	Tarn Taran	Pandori Gola	3.64	13187	6868	-	1706	23849	275	4788	-	2969	37088	-	6629	97359
		Mal Chak	3.74	12834	2085	-	1610	24521	267	4038	-	4166	31718	-	5960	87199
		Katcha Pucca	4.05	5926	3086	-	1109	15000	247	5203	-	3759	30864	-	8111	73305
	Jalandhar	Partap Pura	14.58	10700	1097	-	1148	18203	137	8323	-	3110	39506	-	7027	89251
		Kotli sajawar	6.07	8567	1977	-	1201	23706	198	5002	-	4842	24712	-	6762	76967
		Ganna Pind	6.48	8951	1543	-	994	22625	185	7782	-	4467	32099	-	5646	84292
		Mehsampur	6.07	9884	3295	-	1036	14738	198	3060	-	5085	39539	-	5196	82031
		Bajwa Kalan	5.26	14259	1574	-	1840	14725	228	9869	-	4849	39544	-	5205	92093
	Kapurthala	Thikri walan	2.83	16961	2474	-	1155	10348	177	9346	-	3021	29682	-	6802	79966
		Rawal Pindi	3.24	13580	3086	-	1150	20922	247	4325	-	4719	19753	-	5849	73631
		Gill	5.77	12998	2080	-	1359	11683	260	8653	-	4451	29636	-	9293	80413
		Khassan	2.43	9877	4938	-	1469	18921	206	923	-	5638	29630	-	6510	78112
	Ludhiana	Chhindra	3.24	16667	1543	-	1509	22535	185	14784	-	7069	38889	-	4151	107332
		Khanpur	11.64	12887	1288	-	1747	18269	129	9177	-	6135	39519	-	5020	94171

Zone	District	Holding	Area held (Hect.)	Manual Labour		Bullock Labour	Seeds	Imple-ments	Artisians	Tube-wells	Water Rates	Manure & Fertilizers	Rent	Land Revenue	Misc.	Total
				Permanent	Casual											
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17
		Kot Sekhon	2.02	28218	2228	-	1535	39686	247	2506	-	6047	34653	-	6139	121259
		Kila Hans	7.69	15345	2146	-	1846	21609	130	8896	-	6017	42003	-	4974	102966
		Chakrodhi	4.05	19753	1556	-	1536	22031	197	12895	-	6954	37037	-	2284	104243
		Abuwal	9.31	6509	1632	-	1184	23893	161	7768	-	5347	39527	-	5069	91090
		Raowal	6.07	9885	1071	-	1606	26889	198	7840	-	6266	32125	-	4746	90626
	Fatehgarh Sahib	Adampur	8.91	12795	2243	-	1222	18673	168	2809	-	8511	45679	-	6137	98237
		Salana Dulla Singh wala	4.86	15432	1235	-	1281	26117	247	6803	-	3919	48148	-	5021	108203
		Kalewal	3.64	12637	2885	-	2170	17018	330	6315	-	5212	42033	-	6360	94960
		Lohari Kalan	5.67	8818	2328	-	1421	11204	212	3388	-	5344	37037	-	5432	75184
		Dhablan	2.63	8745	3042	-	1920	22029	304	6915	-	6162	48242	-	10000	107359
	Patiala	Bhadwal	7.29	9877	2469	-	1737	21858	206	6608	-	4610	37037	-	3043	87505
		Mial Kalan	7.49	12817	2403	-	1733	6985	160	3195	-	5407	41989	-	6438	81127
		Tarkheri kalan	2.43	10288	3128	-	1605	22229	329	2671	-	5479	44444	-	8630	99033
		Daftri wala	3.24	24074	2839	-	1543	33610	309	10848	-	5248	45679	-	7352	131502
		Sub-Total	173.26	12776	2084	-	1434	19502	197	6590	-	4961	37401	-	5158	90703
III	Sangrur	Dhadarian	7.29	12346	1646	-	1719	12393	206	3675	-	7034	34568	-	5864	79451
		Kuthala	2.43	24938	1975	-	1560	29309	329	9413	-	5451	37037	-	9146	119158
			6.48	11343	5478	-	1806	27796	231	7939	-	7148	37037	-	6556	105334
		Bhujowali	2.83	22261	1484	-	1916	19310	283	12580	-	5446	37102	-	7583	107965
		Dhindsa	6.48	18519	1543	-	1634	10886	232	12683	-	6938	34568	-	8799	95802

Zone	District	Holding	Area held (Hect.)	Manual Labour		Bullock Labour	Seeds	Implements	Artisians	Tube-wells	Water Rates	Manure & Fertilizers	Rent	Land Revenue	Misc.	Total
				Permanent	Casual											
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17
		Jangiana	6.07	16310	3212	-	1311	11156	247	5789	-	4967	39539	-	5165	87696
	Mansa	Dulowal	2.83	27562	2350	-	3253	17057	212	2163	-	4473	23498	-	1926	82944
		Dod	3.24	14815	1327	-	1920	8799	185	3330	-	2917	24691	-	5663	63647
		Mian	6.48	11574	1389	-	2207	8940	247	2362	-	3926	2222	-	4491	57358
	Bathinda	Bath	2.83	17668	2120	-	2440	19732	353	5718	-	4540	37102	-	2800	92473
		Mehraj	7.29	16461	3429	-	1320	10039	206	3402	-	5295	37037	-	4403	81592
		Shergarh	8.50	11118	2412	-	3132	14177	176	3253	-	3399	37059	-	4588	79314
	Faridkot	Dab Guru Ke	2.17	10138	3318	-	1387	12201	230	13733	-	6126	39631	-	6682	93446
		Kothe Kehar Singh Wala jatton	5.97	12563	3015	-	2034	9487	251	3222	-	7898	46901	-	7472	92843
		Chottian Khurd	4.05	17778	3704	-	1600	22589	370	7889	-	5533	41975	-	5938	107376
	Moga	Budh Singh Wala	8.10	7901	2469	-	1142	16757	185	4746	-	4990	39506	-	6267	83963
		Jawahar Singh Wala	2.94	21769	4081	-	1481	21006	272	9724	-	5513	41922	-	6142	111910
	Muktsar	Viring	3.24	13580	829	-	2099	28154	309	1020	-	3930	39506	-	7130	96557
		Kheowali	8.71	8955	2296	-	3326	9356	207	1525	-	4782	34558	-	5117	70122
		Husner	6.07	25700	1565	-	4326	7691	198	2612	-	3872	32125	-	3844	81933
	Firozpur	Hazi wala	4.86	13580	2572	-	1551	20169	206	944	-	6284	41975	-	3924	91205
		Dhrag Wala	12.15	11523	1531	-	3076	6223	165	-	-	4877	39506	-	3057	69958

Zone	District	Holding	Area held (Hect.)	Manual Labour		Bullock Labour	Seeds	Implements	Artisians	Tube-wells	Water Rates	Manure & Fertilizers	Rent	Land Revenue	Misc.	Total
				Permanent	Casual											
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17
		Arniwala Sheikh Suban	6.08	12335	1283	-	1053	20092	296	4247	-	3429	24671	-	4161	71587
		Gurditi Wala	6.08	11349	2467	-	941	24991	247	2525	-	4548	37006	-	8034	92108
		Gunder Dhandi	4.86	12346	2325	-	2290	11842	206	1161	-	5164	41975	-	5401	82710
		Sub-Total	138.03	14175	2369	-	2103	14612	228	4252	-	5144	36208	-	5425	84516
		Grand -Total	388.09	12687	2368	-	1691	17685	212	5421	-	4891	35338	-	5424	85717

APPENDIX - VI
Gross Income, Expenditure and net Income per Hectare on Area Held (2006-07)

Zone	District	Holding	Area held (Hect.)	Gross Income	Tractor operated (Rs.)									
					A Actual		B Comparable							
					Expenditure	Net Income	Basis A		Basis B		Basis C		Basis D	
Expenditure	Net Income	Expenditure	Net Income	Expenditure			Net Income	Expenditure	Net Income					
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15
I	Gurdaspur	Klanaur	2.43	66461	27875	38586	79136	-12675	69260	-2799	39630	26831	28286	38175
		Kirre khurd	3.24	42963	27001	15962	67694	-24731	60904	-17941	41151	1812	27772	15191
		Kohali	2.53	88415	25851	62564	87606	809	70214	18201	35629	52876	26851	61564
		Dhar Kalan	4.65	30237	18384	11853	50518	-20281	39765	-9528	27400	2836	18706	11531
		Ghanni-ke- Bet	11.34	53660	18204	35456	69334	-15674	59605	-5945	20099	33561	15138	38522
	Hoshiarpur	Mahina	4.05	66987	49659	17328	93181	-26194	86959	-19972	57329	9658	38054	28933
		Zianatha	7.29	65727	31874	33853	80055	-14328	70179	-4452	35610	30117	25427	40300
		Nahar colony garh shankar	5.27	59222	56102	3120	67042	-7820	62488	-3266	35353	23869	29157	30065
		Bela Sariana	2.22	47275	44933	5200	119946	-7201	98355	-51080	68625	-21350	45608	1667
	Rupnagar	Shampura	2.73	69670	29688	39982	80028	-10358	70871	-1201	38133	31537	30238	39432
		Simbal Majra	2.62	44660	36240	8420	76971	-32311	67430	-22770	47773	-3113	34255	10405
		Fatehpur	2.93	86451	37801	48650	104365	-17914	86618	-167	57437	29014	38825	47626
	S.A.S. Nagar	Diery	8.91	71212	22408	48804	56565	14647	50729	20483	26038	45174	19939	51273
		Gharuan	4.05	66235	39656	26574	103742	-37057	88927	-22692	56828	9407	40273	25962
		Paragpur	3.64	63044	24625	38419	80753	-17709	68665	-5621	38995	24049	25174	37870
	Nawan Shehar	Kang	4.45	71876	29996	41880	63698	8178	58305	13571	33586	38290	25277	46599

Zone	District	Holding	Area held (Hect.)	Gross Income	A Actual		B Comparable							
					Expenditure	Net Income	Basis A		Basis B		Basis C		Basis D	
							Expenditure	Net Income	Expenditure	Net Income	Expenditure	Net Income	Expenditure	Net Income
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15
			4.45	78741	43673	35068	94995	16254	83310	4569	53647	25094	36303	42438
		Sub-total	76.80	62552	31327	31225	76631	-14079	66820	-4268	37700	24852	26981	35571
II	Amritsar	Manawala Kalan	2.02	78366	28247	50119	112370	-34004	76727	1639	47024	31342	29262	49104
	Saroha	Nag Navan	9.72	58061	26022	32039	86149	-28088	70923	-12862	31417	26644	20137	37924
		Teran kalan	2.83	64806	44338	20468	91465	-26659	74504	-9698	42348	22458	27024	37782
		Dhardeo	4.05	52420	18705	33715	81520	-29100	63001	10581	30903	21517	18952	33468
	Tarn Taran	Pandori Gola	3.64	70769	40238	30531	97359	-26590	84172	-13403	47084	23685	34743	36026
		Mal Chak	3.74	74733	32535	42198	87199	-12466	74365	368	42647	32086	31465	43268
		Katcha Pucca	4.05	76123	24959	51164	73305	2818	67380	8743	36515	39608	25206	50917
	Jalandhar	Partap Pura	14.58	77675	34242	43433	89251	-11576	78551	-876	39045	38630	27959	49716
		Kotli sajawar	6.07	62454	34538	27916	76967	-14513	68400	5946	43688	18766	30502	31952
		Ganna Pind	6.48	71944	36531	35413	84292	-12348	75341	-3397	43242	28702	32673	39271
		Mehsampur	6.07	76359	30293	46066	82031	-5672	72146	4213	32607	43752	24411	51948
		Bajwa Kalan	5.26	70019	28295	41724	92093	-22074	77835	-7816	38291	31728	28866	41153
	Kapurthala	Thikri wala	2.83	62332	25552	36780	79966	-17634	63005	-673	33323	29009	25729	36603
		Rawal Pindi	3.24	66281	27519	38762	73631	-7350	60051	6230	40298	25983	27982	38299
		Gill	5.77	68293	33446	34847	80413	-12120	67415	878	37779	30514	29113	39180
		Khassan	2.43	79070	30838	48232	78712	958	68235	10835	38605	40465	31249	47821

Zone	District	Holding	Area held (Hect.)	Gross Income	A Actual		B Comparable							
					Expenditure	Net Income	Basis A		Basis B		Basis C		Basis D	
							Expenditure	Net Income	Expenditure	Net Income	Expenditure	Net Income	Expenditure	Net Income
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15
	Ludhiana	Chhindra	3.24	81173	47187	33986	107332	-26159	90665	-9492	51777	29396	43484	37689
		Khanpur	11.64	86117	39015	47102	94171	-8054	81285	4832	41766	44351	32958	53159
		Kot Sekhon	2.02	73515	49394	24121	121259	-47744	93042	-19527	58388	15127	41468	32047
		Kilan Hans	7.69	78745	64266	14479	102966	-24421	87622	-8877	45619	33126	36893	41852
		Chakrodhi	4.05	91975	41288	50687	104243	-12268	84490	7485	47453	44522	37707	54268
		Abuwal	9.31	89549	65736	23813	91090	-1541	84581	4968	45054	44495	34781	54768
		Raowal	6.07	74267	51660	22607	90626	-16359	80741	-6474	48616	25651	36751	37516
	Fatehgarh Sahib	Adampur	8.91	89085	36348	52737	98237	-9152	85442	3643	39763	49322	30568	58517
		Salana Dulla Singh wala	4.86	79249	42433	36816	108203	-28954	92771	-13522	44622	34627	30087	49162
		Kalewal	3.64	83173	37121	46052	94960	-11787	82322	851	40289	42884	31626	51547
		Lohari Kalan	5.67	67019	33261	33758	75184	-8165	66366	653	29329	37690	24266	42753
		Dhablan	2.93	89426	32826	56600	107359	-17933	98614	-9188	50373	39053	33586	55840
	Patiala	Bhadwal	7.29	56907	28572	28335	87505	-30598	77628	-20721	40591	16316	29052	27855
		Mial Kalan	7.49	80040	23930	56110	81127	-1087	68310	11730	26321	53719	21393	58647
		Tarkheri kalan	2.43	93848	31590	62258	99033	-5185	88745	5103	44301	49547	32413	61435
		Daftri wala	3.24	83619	49780	33839	131502	-47883	107428	-23809	61749	21870	42527	41092
		Sub-Total	173.26	75247	37214	38033	90703	-15456	77927	-2680	40526	34721	30047	45200

Zone	District	Holding	Area held (Hect.)	Gross Income	A Actual		B Comparable							
					Expenditure	Net Income	Basis A		Basis B		Basis C		Basis D	
							Expenditure	Net Income	Expenditure	Net Income	Expenditure	Net Income	Expenditure	Net Income
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15
III	Sangrur	Dhadarian	7.29	86845	27537	59308	79451	7394	67106	19739	32538	54307	28085	58760
			2.43	78169	54054	24115	119158	-40989	94220	-16051	57183	20986	42202	35967
			6.48	88889	48602	40287	105334	-16445	93992	5103	56955	31934	45361	43528
		Bhujowali	2.83	90459	38890	51569	107965	-17506	85703	4756	48601	41858	32530	57929
	Kuthala	Dhindsa	6.48	71497	39045	32452	95802	-24305	77283	-5786	42716	28781	34956	36541
	Karial	Jangiana	6.07	96326	31167	65159	87696	8630	71387	24939	31848	64478	26060	70266
		Dulowal	2.83	89841	34857	54984	82944	6897	55383	34458	31884	57957	26200	63641
		Phulluwala Dod	3.24	72654	25971	46683	63647	9007	48832	23822	24141	48513	18564	54090
Mansa		Mian	6.48	87469	22927	64542	57358	30111	45784	41685	23561	63908	19224	68245
		Bath	2.83	88162	28935	59227	92473	-4311	74805	13357	37703	50459	29818	58344
		Mehraj	7.29	92044	25957	66087	81592	10452		26913	28094	63950	22185	69859
		Shergarh	8.50	57259	27975	29284	79314	-22055	65131 68196	-10937	31138	26121	24446	32813
	Faridkot	Dab Guru Ke	2.17	79055	34275	44780	93446	-14391	83308	-4253	43676	35379	35196	43859
		Kothe Kehar Singh Wala jatton	5.97	78831	58069	20762	92843	-14012	80280	-1449	33379	45452	27499	51332
		Chottian Khurd	4.05	82346	45849	36497	107376	-25030	89598	-7252	47623	34723	37577	44769
Moga		Budh Singh Wala	8.10	81654	31261	50393	83963	-2309	76062	5592	36556	45098	31693	49961
		Jawahar Singh Wala	2.94	81306	35620	45686	111910	-30604	90141	-8835	48220	33086	36640	44666

Zone	District	Holding	Area held (Hect.)	Gross Income	A Actual		B Comparable							
							Basis A		Basis B		Basis C		Basis D	
					Expenditure	Net Income	Expenditure	Net Income	Expenditure	Net Income	Expenditure	Net Income	Expenditure	Net Income
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15
	Muktsar	Viring	3.24	81945	36827	45118	96557	-14612	82977	-1032	43471	38474	30500	51445
		Kheowali	8.71	76200	48023	28177	70122	6078	61167	15033	26609	49591	24429	51771
		Husner	6.07	70972	18607	52365	81933	-10961	56233	14739	24107	46865	19101	51871
	Firozpur	Hazi wala	4.86	84807	31080	53727	91205	-6398	77625	7182	35649	49158	27171	57636
		Dhragwala	12.15	67860	21374	46486	69958	-2098	58436	9424	18930	48930	16888	50972
		Arniwala Sheikh Suban	6.08	69901	23818	46083	71587	-1686	59252	10649	34581	35320	23351	46550
		Gurditi Wala	6.08	85000	34826	50174	92108	-7108	80760	4240	43753	41247	31701	53299
		Gunder Dhandi	4.86	70072	26482	43590	82710	-12638	70365	-293	28389	41683	22984	47088
		Sub-Total	138.03	79126	32969	46157	84516	-5390	70341	8786	34133	44993	27234	51892
		Grand -Total	388.09	74114	34539	39575	85717	-11603	73030	1084	37693	36421	28440	45674

APPENDIX – VII
Return per Worker, per Annum and per Day (2006-2007)

Tractor operated (Rs.)

Zone	District	Holding	Per Annum						Per Day					
			A Actual		B Comparable				A Actual		B Comparable			
			Per Family Worker	Per Permanent Hired Labour	For Management only (Basis A)	For Manual Labour & Management (Basis B)	For Ownership of land, manual labour management (Basis C)	For ownership of capital and land manual labour management (Basis D)	Per Family Worker	Per Permanent Hired Labour	For Management only (Basis A)	For Manual Labour & Management (Basis B)	For Ownership of land, manual labour management (Basis C)	For ownership of capital and land manual labour management (Basis D)
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15
I	Gurdaspur	Klanaur	93764	24000	-30801	-6801	63199	92764	256.89	65.75	-84.38	-18.63	178.63	254.15
		Kirre khurd	51718	22000	-80128	-58128	5872	49218	141.69	60.27	-219.53	-159.26	16.09	134.84
		Kohali	79143	22000	1024	23024	66774	77878	216.83	60.27	2.81	63.08	182.94	213.36
		Dhar Kalan	27558	25000	-47154	-22154	6596	26808	75.50	68.49	129.19	60.70	18.07	73.45
		Ghannike Bet	20132	36775	-59248	-22473	126861	145613	550.77	100.75	-162.32	-61.57	347.56	398.94
	Hoshiarpur	Mahina	70180	25200	-106080	-80884	39116	117180	192.27	69.04	-290.64	-221.60	107.17	321.04
		Zianatha	246790	24000	-34818	-10818	73183	97930	676.14	65.75	-95.39	-29.64	200.50	268.30
		Nahar colony garh shankar	16440	24000	-41210	-17210	125790	158440	45.04	65.75	-112.90	-47.15	344.63	434.08
		Bela Sariana	2600	24000	-80698	-56698	-23698	1850	7.12	65.75	-221.09	-155.34	-64.93	5.07
	Rupnagar	Shampura	109151	25000	-28278	-3278	86097	107651	299.04	68.49	-77.47	-8.98	235.88	294.93
		Simbal Majra	22062	25000	-84656	-59656	-8156	27262	60.44	68.49	-231.93	-163.44	-22.34	74.69
		Fatehpur	71272	26000	-26244	-244	42505	69772	19527	71.23	-71.90	-0.67	116.45	191.16
	S.A.S. Nagar	Diery	434840	26000	65251	91251	201251	228420	1191.34	71.23	178.77	250.00	551.37	625.81
		Gharuan	53823	30000	-75952	-45952	19048	52573	147.46	82.19	-208.09	-125.90	52.19	144.04
		Paragpur	69922	22000	-32231	-10231	43769	68922	191.57	60.27	-88.30	-28.03	119.92	188.83
	Nawan Shehar	Kang	186366	24000	36391	60391	170391	207366	510.59	65.75	99.70	16.45	466.82	568.13

Zone	District	Holding	Per Annum						Per Day					
			A Actual		B Comparable				A Actual		B Comparable			
			Per Family Worker	Per Permanent Hired Labour	For Management only (Basis A)	For Manual Labour & Management (Basis B)	For Ownership of land, manual labour management (Basis C)	For ownership of capital and land manual labour management (Basis D)	Per Family Worker	Per Permanent Hired Labour	For Management only (Basis A)	For Manual Labour & Management (Basis B)	For Ownership of land, manual labour management (Basis C)	For ownership of capital and land manual labour management (Basis D)
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15
		Sarhoa	156063	26000	-36165	-10165	55835	94426	427.54	71.23	-99.08	-27.85	152.97	258.70
		Sub-Total	99919	25351	-37286	-11303	65814	94200	273.75	69.45	-102.15	-30.97	180.31	258.08
II	Amritsar	Manawala Kalan	33747	24000	-22896	1104	21104	33064	92.46	65.75	-62.73	3.02	57.82	90.59
		Nag Navan	103805	29600	-54604	-25004	51796	73723	284.40	81.10	-149.60	-68.50	141.90	201.98
		Teran Kalan	57923	24000	-37722	-13722	31778	53461	158.69	65.75	-103.34	-37.59	87.06	146.37
		Dhardeo	45515	25000	-39285	-14285	29048	45181	124.70	68.49	-107.63	-39.14	79.58	123.78
	Tarn Taran	Pandori Gola	111135	24000	-48394	-24394	43106	65567	304.48	65.75	-132.58	-66.83	118.10	179.64
		Mal chak	78910	24000	-23313	687	6000	80910	216.19	65.75	-63.87	1.88	164.38	221.67
		Katcha Pucca	207216	24000	11412	35412	160412	206216	567.72	65.75	31.27	97.02	439.48	564.98
	Jalandhar	Partap Pura	316629	31200	-33755	-2555	112645	144972	867.45	85.48	-92.48	-7.0	308.62	397.18
		Kotl sawar	169453	26000	-44045	-18045	56954	96976	464.25	71.23	120.67	49.44	156.04	265.69
		Ganna Pind	229480	29000	-40005	-11005	92995	127240	628.71	79.45	109.60	-30.15	254.78	348.60
		Mehsampur	279622	30000	-17213	12786	13286	157661	766.09	82.19	-39.16	35.03	363.80	431.95
		Bajwa Kalan	93589	25000	-38704	-13704	55630	72155	256.41	68.49	-106.04	-37.55	152.41	197.69

Zone	District	Holding	Per Annum						Per Day					
			A Actual		B Comparable				A Actual		B Comparable			
			Per Family Worker	Per Permanent Hired Labour	For Management only (Basis A)	For Manual Labour & Management (Basis B)	For Ownership of land, manual labour management (Basis C)	For ownership of capital and land manual labour management (Basis D)	Per Family Worker	Per Permanent - Hired Labour	For Management only (Basis A)	For Manual Labour & Management (Basis B)	For Ownership of land, manual labour management (Basis C)	For ownership of capital and land manual labour management (Basis D)
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15
	Kapurthala	Thikri walan	52043	24000	-24952	-952	41048	51793	142.58	65.75	-68.36	-2.61	112.46	141.90
		Rawal Pindi	62795	22000	11907	10093	42093	62045	172.04	60.27	32.62	27.65	115.32	169.99
		Gill	100534	25000	-23311	1689	58689	75356	275.44	68.49	63.86	4.63	160.79	206.45
		Khassan	117204	24000	2329	26329	98329	116204	321.11	65.75	6.38	72.13	269.39	318.37
	Ludhiana	Chhindra	55056	18000	-28252	-10252	31748	40704	150.84	49.31	-77.40	-28.09	86.98	111.52
		Khanpur	182757	30000	-18751	11249	103249	123754	500.70	82.19	-51.37	30.82	282.87	339.05
		Kot Sekhon	24362	19000	-32148	-13148	10185	21578	66.74	52.05	-88.07	-36.02	27.90	59.12
		Kilan Hans	37115	29500	-46565	-17065	63684	80461	101.68	80.82	-127.57	-46.75	174.48	220.44
		Chakrodhi	68428	20000	-12422	7578	45078	54946	187.47	54.79	-34.03	20.76	123.50	150.54
		Abuwal	110847	20200	-4784	15416	138083	169965	303.69	55.34	-13.11	42.23	378.31	465.66
		Raowal	137221	30000	-49648	-19648	77851	113860	375.95	82.19	136.02	-53.83	213.29	311.95
	Fatehgarh Sahib	Adampur	234945	28500	-20386	8114	109864	130348	643.68	78.08	-55.85	22.23	301.00	357.18
		Salana Dulla Singh wala	89643	25000	-46905	-21905	56095	79642	245.10	68.49	-128.50	60.01	153.68	218.20
		Kalewal	167630	23000	-21452	1548	75048	93815	459.26	63.01	-58.77	4.24	213.83	257.03
		Lohari Kalan	191408	25000	-23148	1852	106852	121204	524.41	68.49	-63.42	5.07	292.75	232.07

Zone	District	Holding	Per Annum						Per Day					
			A Actual		B Comparable				A Actual		B Comparable			
			Per Family Worker	Per Permanent Hired Labour	For Management only (Basis A)	For Manual Labour & Management (Basis B)	For Ownership of land, manual labour management (Basis C)	For ownership of capital and land manual labour management (Basis D)	Per Family Worker	Per Permanent - Hired Labour	For Management only (Basis A)	For Manual Labour & Management (Basis B)	For Ownership of land, manual labour management (Basis C)	For ownership of capital and land manual labour management (Basis D)
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15
		Dhablan	148858	23000	-47165	-24165	102710	146858	407.83	63.01	-129.22	-66.21	281.40	402.35
		Bhadwal	68853	24000	-74353	-50353	39647	67686	188.64	65.75	-203.70	-137.95	108.62	185.44
	Patiala	Mial Kalan	140089	24000	-2036	21964	100589	109817	383.81	65.75	-5.58	60.17	275.59	300.87
		Tarkheri kalan`	151287	25000	-12600	12400	120400	149287	414.48	68.49	-34.52	33.97	329.86	409.01
		Daftri Wala	54819	26000	-51714	-25714	23619	44379	150.19	71.23	-141.68	-70.45	64.71	121.59
		Sub-Total	108027	25031	-30780	-5336	69146	90015	295.96	68.58	-84.33	-14.62	189.44	246.62
III	Sangrur	Dhadarian	144119	30000	17967	47967	131967	142786	394.85	82.19	-49.22	131.41	361.55	391.19
			58599	30300	-49802	-19502	25497	43699	160.55	83.01	-136.44	-53.43	69.85	119.72
			130530	24500	-35522	-11022	68978	94020	357.62	67.12	-97.32	-30.20	-188.98	257.59
		Bhojowali	72970	21000	-16514	4486	39486	54647	199.92	57.53	-45.24	12.29	108.18	149.72
	Kuthala	Dhindsa	70096	20000	-39374	-9374	46626	59197	192.04	82.19	-107.87	-25.68	127.74	162.18
	Karial	Jangiana	197757	33000	17461	50461	130461	142171	541.80	90.41	47.84	138.25	357.43	389.51
	Mansa	Dulowal	77803	26000	6506	32506	54672	60035	213.16	71.23	17.83	89.06	149.79	164.48
		Phulluwala Dod	151253	24000	14591	38591	78591	87626	41439	65.75	39.98	105.73	215.32	240.07
		Mian	209115	25000	65041	90041	138051	147410	572.92	68.49	178.19	246.68	378.19	403.86

Zone	District	Holding	Per Annum						Per Day					
			A Actual		B Comparable				A Actual		B Comparable			
			Per Family Worker	Per Permanent Hired Labour	For Management only (Basis A)	For Manual Labour & Management (Basis B)	For Ownership of land, manual labour management (Basis C)	For ownership of capital and land manual labour management (Basis D)	Per Family Worker	Per Permanent - Hired Labour	For Management only (Basis A)	For Manual Labour & Management (Basis B)	For Ownership of land, manual labour management (Basis C)	For ownership of capital and land manual labour management (Basis D)
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15
		Bath	83806	25000	-6100	18900	71400	82556	229.61	68.49	-16.71	51.78	195.62	226.18
		Mehraj	160590	30000	19049	49049	116549	127318	439.97	82.19	52.19	134.38	319.31	348.82
Bathinda		Shergarh	124455	31500	-62490	-30990	74010	92970	340.97	86.30	-171.20	-84.90	202.70	254.71
	Faridkot	Dab- guru - ke	97174	22000	-31228	-9228	76772	95174	266.23	60.27	-85.55	-25.28	210.33	260.75
		Kothe Kehar Singh Wala Jatton	61975	25000	-27885	-2885	90449	102150	169.79	68.49	-76.31	-7.90	247.81	279.86
	Moga	Chottian Khurd	147812	36000	-50685	-14685	70314	90656	404.96	98.63	-138.86	-40.23	-192.64	248.37
		Budh Singh Wala	204093	32000	-9350	22650	182649	202343	559.16	87.67	-25.62	62.05	500.41	554.36
		Jawahar Singh Wala	67158	32000	-44988	-12988	48637	65659	183.99	87.67	-123.25	-35.58	133.25	179.89
	Muktsar	Viring	146180	22000	-23673	-1673	62327	83340	400.49	60.27	-64.85	-4.58	170.76	228.33
		Kheowali	122712	26000	17646	43646	143979	150308	336.20	71.23	48.35	119.58	394.46	411.80
		Husner	52976	26000	-11089	14911	47411	52476	145.14	60.27	-30.38	40.85	129.89	143.77
	Firozpur	Haziwala	130555	22000	-10365	11635	79635	93370	357.18	71.23	-28.40	31.87	218.18	255.81
		Dhragwala	188269	28000	-5099	22901	118901	123861	515.80	76.71	-13.97	62.74	325.76	339.35

Zone	District	Holding	Per Annum						Per Day					
			A Actual		B Comparable				A Actual		B Comparable			
			Per Family Worker	Per Permanent Hired Labour	For Management only (Basis A)	For Manual Labour & Management (Basis B)	For Ownership of land, manual labour management (Basis C)	For ownership of capital and land manual labour management (Basis D)	Per Family Worker	Per Permanent - Hired Labour	For Management only (Basis A)	For Manual Labour & Management (Basis B)	For Ownership of land, manual labour management (Basis C)	For ownership of capital and land manual labour management (Basis D)
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15
		Arniwala Sheikh Suban	140091	25000	-3417	21583	71583	94342	383.81	68.49	-9.36	59.13	196.12	258.47
		Gurditi Wala	152528	23000	-14407	8593	83593	108019	417.88	63.01	-39.47	23.54	229.02	295.94
		Gunder Dhandi	105924	20000	-20474	-474	67526	76283	29020	54.79	-56.09	-1.30	185.00	208.99
		Sub-Total	120208	26612	-10191	16112	85074	98119	329.34	72.91	-27.92	44.14	233.08	268.82
		Grand - Total	111295	25639	-23826	2226	74787	93787	304.92	70.24	-65.28	6.10	204.90	256.95

**ECONOMY
OF
SEMI-MECHANISED HOLDINGS**

CHAPTER – V

Particulars of Semi-Mechanised Holdings

General :- In this chapter some of the aspects relating to the selected 74 holdings have been discussed, viz. cropping pattern and its intensity, size of holdings and employment of human and bullock labour. The object of Semi-Mechanised is to study the economics of those cultivators who supplemented their agricultural operations by using hired or borrowed tractors along with their bullocks.

Table 5.1 Area possessed and Area Cropped per Permanent Worker in Semi-Mechanised Holdings (2006-2007)

Item	Zone			All holdings Average
	I	II	III	
1	2	3	4	5
1. Area Possessed				
(a) Per permanent worker	1.53	1.41	1.41	1.43
2. Area cropped				
(b) Per permanent worker	3.03	2.73	2.72	2.81

The area possessed per permanent worker (1.53 hectare) and Area cropped per permanent worker (3.03 hectare) was the highest in Zone I.

Table 5.2

No. of Holdings and Intensity of Cropping during 2006-2007

Zone	No. of holdings	Area held (hectares)	Area cropped (hectares)	Intensity
1	2	3	4	5
I	17	36.64	72.28	198
II	32	81.71	162.01	198
III	25	66.45	127.86	192
Total	74	184.80	362.65	196

$$\text{Intensity} = \frac{\text{Total cropped area}}{\text{Area held (Net area sown)}} \times 100$$

Higher intensity of cropping was due to availability of better facilities of irrigation or normal rainfall. The average intensity of cropping during the year 2006-2007 was 196.

Table 5.3
Cropping Pattern and the Relative Importance (Percentage) of Different Crops on
Land during the year 2006-2007

Name of crop	Zone			Total	Percentage To total
	I	II	III		
1	2	3	4	5	6
1. Wheat	32.23	69.85	55.75	157.83	44
2. Rice(paddy)	27.12	66.91	28.95	122.98	34
3. Maize	3.90	1.42	-	5.32	1
4. Sugarcane(Gur and Shakkar)	-	-	-	-	-
5. Sugarcane(seed)	0.62	1.22	-	1.84	1
6. Cotton(American)	-	-	25.10	25.10	7
7. Cotton(Desi)	-	-	1.01	1.01	-
8. Toria (Sarson)	-	0.07	0.61	0.68	-
9. Sunflower	-	-	-	-	-
10. Green Fodder	8.61	22.14	15.57	46.32	13
11. Others	0.30	0.40	0.87	1.57	-
Total	72.78	162.01	127.86	362.65	100

The study of table reveals that 44% of the total cropped area was under wheat alone, Paddy and Cotton American were the other two important crops which covered 34% and 7% area respectively whereas green fodder constituted 13%.

Table 5.4
Out-turn of Different Crops per Hectare of Area Cropped

Name of crop	Zones			Average
	I	II	III	
1. Wheat (Grain)	37.17	51.38	14.38	44.95
2. Wheat(Bhusa)	30.00	33.34	39.04	34.68
3. Paddy	45.87	61.73	65.84	59.20
4. Maize	22.56	38.02	-	26.69
5. Sugarcane(Gur)	-	-	-	-
6. Cotton(American)	-	-	20.40	20.40
7. Cotton (Desi)	-	-	3.96	3.96
8. Toria/Sarson	-	0.71	13.11	12.50
9. Sunflower	-	-	-	-

Average out-turn per hectare of area cropped was the maximum for Paddy 59.20 quintals followed by wheat 44.95 quintals, Maize 26.69 quintals, Cotton American 20.40 quintals, Toria/Sarson 12.50 quintals and Cotton Desi 3.96 quintals during 2006-07.

Weighted mean of prices of important crops used for computing gross income is given in table 5.5

Table 5.5

Weighted mean of Prices per Quintal (Per Hectare for Fodder) used for Computing Gross Income (In Rs.)

Name of crop	Zones			Average
	I	II	III	
1	2	3	4	5
1. Wheat (Grain)	850	850	850	850
2. Wheat(Bhusa)	128	147	149	145
3. Paddy	687	635	645	646
4. Maize	603	735	-	653
5. Gur(Raw sugar)	-	-	-	-
6. Cotton(American)	-	-	1999	1999
7. Cotton (Desi)	-	-	1650	1650
8. Toria/Sarson	-	1960	1700	1715
9. Sunflower	-	-	-	-
10. Fodder(per hectare)	25159	29171	28982	28362

Average gross return per hectare of cropped area in different agricultural zones has been given in table 5.6.

Table 5.6

Gross Return per Hectare of Cropped Area from Different Crops

(In Rs.)

Name of crop	Zones			Average
	I	II	III	
1. Wheat (Grain)	31595	35789	35176	34716
2. Wheat(Bhusa)	3847	4897	5831	5013
3. Paddy	31529	39180	42495	38273
4. Maize	13610	27958	-	17440
5. Sugarcane(Gur)	-	-	-	-
6. Sugarcane (seed)	47419	48033	-	47826
7. Cotton(American)	-	-	40777	40777
8. Cotton (Desi)	-	-	6535	6535
9. Cotton (Desi)	-	14000	22295	21441
10. Sunflower	-	-	-	-
11. Fodder(per hectare)	25159	29171	28982	28362

Gross return per hectare of area was the highest for Sugarcane Seed (Rs. 47826) followed by Cotton American (Rs. 40777), Paddy Rs. 38273), Wheat (Rs. 34716), Fodder (Rs. 28362), Toria (Rs. 21441), Maize (Rs. 17440) and Cotton Desi (6535) during the year under reference.

Proportion of contribution of various crops to gross income per hectare of area possessed in different agricultural zones is given in Table 5.7

Table 5.7
Break-up of Gross Income per Hectare of Area Possessed

(In Rs.)

Name of crop	Zone			Average	Percentage
	I	II	III		
1	2	3	4	5	6
1. Wheat (Grain)	27292	30594	29512	29650	40
2. Wheat(Bhusa)	3384	4186	4892	4281	6
3. Paddy	23337	32083	18514	25470	35
4. Maize	1449	486	-	502	1
5. Sugarcane(Gur)	-	-	-	-	-
6. Sugarcane (seed)	802	717	-	476	1
7. Cotton(American)	-	-	15403	5538	7
8. Cotton (Desi)	-	-	99	36	-
9. Toria/Sarson	-	12	205	79	-
10. Sun Flower	-	-	-	-	-
11. Fodder(per hectare)	5912	7904	6791	7109	10
12. Cotton Stick and stalks	58	21	572	227	-
13. Others	668	205	361	353	-
Total	63404	76208	76349	73721	100

The above table shows that on an average, wheat, (including Bhusa) contributed the maximum share (46%) to gross income per hectare of area possessed during the year 2006-07. The second position was bagged by Paddy (35%) and the third by fodder (10%) during the same year.

5.8 Expenditure :- Cost per hectare of area possessed (held) incurred by the selected farmers belonging to the category of semi-mechanised holding on various inputs for the production of various crops on their farm spread over all the three agricultural zones of the State during the year 2006-07 has been worked out in table 5.8.

Table 5.8
Cost per Hectare of Area Possessed by Various Items of Expenditure and their Percentage to total Expenditure

(In Rs.)

Item of expenditure	Zone			Average	Percentage
	I	II	III		
1	2	3	4	5	6
1. Manual Labour					
i) Permanent	15395	16735	17023	16573	22
ii) Casual	2653	1907	1715	1986	3
2. Bullock labour	368	1091	468	724	1
3. Seed	1874	1710	2280	1948	3
4. Implements	1299	1566	812	1242	2
5. Artisans	251	257	202	236	-
6. Tubewells and Wells	6701	6358	5964	6284	9
7. Water Charges	-	-	-	-	-
8. Manure and Fertilizers	3456	5200	4579	4631	6
9. Rent	28790	34408	34144	33199	45
10. Land Revenue	--	-	-	-	-
11. Miscellaneous	5330	8278	6086	6905	9
Total	66117	77510	73273	73728	100

In case of semi-mechanised holding major proportion of expenditure was incurred on the payment of rent (45%) followed by manual labour (25%), Misc. (9%), tubewells and wells (9%) and Manure and Fertilizers (6%) during the year under review.

5.9 Expenditure in Respect of Different Categories of Holdings :- In order to have a comparative view of expenditure on holdings worked under different sets of conditions has been worked out on four different categories of holdings i.e. A.B.C. and D.

Table 5.9
Zone-wise Gross Income and Expenditure Per Hectare

Zone	Gross Income	Expenditure in respect of different categories of holdings			
		A	B	C	D
1	2	3	4	5	6
I	63404	66117	50722	21932	17960
II	76208	77510	60775	26367	22869
III	76350	73273	56250	22106	19285
Average	73721	73728	57155	23955	20607

5.10 Net Income :- Net income has been worked out in the four categories of holdings in each Agricultural Zone deducting expenditure from gross income. Table 5.10 shows the net income per hectare (zone-wise) for irrigated areas.

Table 5.10
Zone-wise Net Income Per Holding, Per Hectare area held and Cropped

Zone	Per Holding				Area Held				Area Cropped			
	A	B	C	D	A	B	C	D	A	B	C	D
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
I	-5847	27334	89384	97945	-2713	12682	41472	45444	-1366	6385	20878	22878
II	-3323	39408	127268	136199	-1302	15433	49841	53339	-656	7784	25138	26902
III	8177	53425	144181	151678	3077	20100	54244	57065	1599	10446	28191	29657
Average	-18	41370	124278	132640	-7	16566	49766	53114	-4	8441	25359	27065

In case of 'A' category of holdings where the land is taken on rent, labours (Permanent plus casual) has to be hired and capital is borrowed, the semi-mechanised operated holdings showed on an average, net income of Rs. (-)7 per hectare during 2006-07. In case of 'B' category of holdings where the land is taken on rent, but uses his own labour (permanent) and capital is borrowed the semi-mechanised operated holding showed on an average net income of Rs. 16566 per hectare. In case of 'C' category of holding the farmers earned on an average net income of Rs. 49766 per hectare of his one year labour during the same year. In case of 'D' category of holdings where even the cultivator used his own capital the average net income earned by the farmer during the period under reference was Rs. 53114 per hectare.

Gross return per worker, per annum and per day for the year 2006-2007 is given below :-

Table 5.11
Return per Worker, per Annum and per Day

Zone	Type of holdings			
	A	B	C	D
1	2	3	4	5
Per Annum				
I	4142	19362	63314	69378
II	-1833	2174	70216	75144
III	4350	28418	76692	80680
Average	-211	23530	71090	75887
Per Day				
I	11.35	53.05	173.46	190.08
II	5.02	5.95	192.37	205.87
III	11.92	77.86	210.12	221.04
Average	0.58	64.46	194.76	207.90

The return on category 'D' of the holding was the highest (Rs. 75887 per annum and Rs. 207.90 per day). As regards Zone-wise disparities return per worker, per annum and per day was the highest in Zone III (Rs. 80680 per annum and Rs. 221.04 per day respectively), and lowest in Zone I (Rs. 69378 per annum and Rs. 190.08 per day respectively) of this category.

5.11 Wages of Hired Labour: – The Table 5.12 shows the wages paid to the hired labourer (family plus permanent) on the holdings under study. Where no hired labourer was engaged the rates of payment as prevalent in the village were taken into consideration.

Table 5.12
Wages of Hired Labourer

Zone	(in Rs.)	
	Per Annum	Per Day
1	2	3
I	22859	62.63
II	23084	63.24
III	25960	71.12
Average	24004	65.76

The wages paid to the hired labourers were the highest (Rs. 71.12 per day) in Zone III and the lowest (Rs.62.63 per day) in Zone I.

Table 5.13 Compares the return per family worker for his labour and management with the wages received by permanent hired labourers in the same village.

Table 5.13
Wages of Hired Labourer Versus Return per Family Worker

Zone	(in Rs.)	
	Per Day	
	Wages paid per permanent hired labourer	Return per family worker for labour & management
I	62.63	11.35
II	63.24	(-)5.02
III	71.12	11.92
Average	65.76	(-)0.58

The Average wages of permanent hired labourer were higher (Rs. 65.76 per day) than the return per family worker (Rs. (-) 0.58 per day).

APPENDIX – I
Condition of Farming of Semi-mechanised Holding (2006-2007)

Zone	District	Holding	Area Held (Hectare)	Area Cropped (Hectare)	Intensity of Cropping	Number of Bullocks	Semi-mechanised		
							Family	Hired	Total
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
I	Gurdaspur	Babbri	3.24	5.88	181	-	1	-	1
		Amma-gurjan	4.45	8.90	200	-	1	-	1
		Sangat Pur	1.42	2.84	200	-	1	-	1
		Shahpur kandi	2.84	5.68	200	-	2	-	2
		Dharamkot Pattan	4.65	9.30	200	-	1	1	2
		Pakhowal Kulian	1.11	2.22	200	-	1	-	1
		Bajwa	0.91	1.82	200	-	2	-	2
		Jaitpur	1.62	3.24	200	-	2	-	2
		Jandwal	2.02	4.14	205	-	1	-	1
Hoshiarpur		Katlee	0.52	1.04	200	-	1	-	1
		Singh Pur	1.41	2.82	200	-	1	-	1
		Fateh Pur	1.92	3.84	200	-	1	1	2
	S.A.S. Nagar	Diery	2.84	5.68	200	-	2	-	2
Rupnagar		Gharuan	1.62	3.24	200	-	1	-	1
		Dihar	2.43	4.86	200	-	2	-	2
	Nawan Shehar	Garhi Bhartti	2.02	4.04	200	-	1	-	1
			1.62	3.24	200	-	1	-	1
		Sub-Total	36.64	72.78	198	-	22	2	24

Zone	District	Holding	Area Held (Hectare)	Area Cropped (Hectare)	Intensity of Cropping	Number of Bullocks	Number of Workers		
							Family	Hired	Total
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
II	Amritsar	Manawala Kala	4.05	8.10	200	-	2	-	2
		Kalar Mangat	2.02	4.04	200	-	2	-	2
		Teran Kalan	2.02	4.04	200	-	1	1	2
		Dhar Deo	2.02	3.23	160	-	2	-	2
	Tarn Taran	Pandori Gola	1.72	3.44	200	-	2	-	2
		Failoke	1.62	3.24	200	-	1	-	1
		Katcha Pakcha	2.02	4.04	200	2	2	-	2
		Partappura	3.24	6.48	200	-	2	-	2
		Katali Sajawar	3.24	6.48	200	-	1	1	2
		Gana	3.24	6.48	200	-	1	-	1
		Mehsampur	2.84	5.68	200	-	2	1	3
Jalandhar		Bajwa Khurd	2.84	5.68	200	-	2	1	3
		Ghalu wal	4.86	9.72	200	-	1	-	1
		Rawal Pindi	2.43	4.86	200	-	1	-	1
		Shahwala Andrima	2.02	4.04	200	-	1	1	2
		Khasan	1.41	2.82	200	-	1	-	1
Kapurthala		Raian	1.91	3.82	200	-	1	1	2
		Mansuran	2.02	4.04	200	-	2	-	2
		Kishangarh	2.22	4.44	200	-	1	1	2

Ludhiana

Zone	District	Holding	Area Held (Hectare)	Area Cropped (Hectare)	Intensity of Cropping	Number of Bullocks	Number of Workers		
							Family	Hired	Total
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
		Jandale	2.02	4.04	200	-	2	-	2
		Kulewal	3.44	6.88	200	-	1	-	1
		Abuwal	2.63	5.26	200	-	1	1	2
		Sheikh Daulat	4.65	9.30	200	-	1	-	1
	Fatehgarh Sahib	Adampur	2.02	4.04	200	2	2	-	2
		Salana Dullo Singh wala	1.41	2.82	200	2	1	-	1
		Gaggarwal	1.82	3.64	200	2	2	-	2
		Dhunda	1.11	2.22	200	2	1	-	1
		Gaju Majra	2.53	5.06	200	-	2	-	2
		Sardargarh	3.64	6.68	184	-	1	-	1
		Shahpur	3.64	7.28	200	-	3	-	3
		Khurd	2.63	5.26	200	-	1	-	1
Patiala			2.43	4.86	200	-	3	1	4
		Sub-Total	81.71	162.01	198	10	49	9	58
III	Sangrur	Kaliyal	1.21	2.42	200	-	2	-	2
		Ahmedpur	1.82	3.64	200	-	1	-	1
		Lad Banjara Khurd	1.62	3.28	202	-	3	-	3
		Bhullar hery	1.82	3.64	200	-	1	1	2
	Bras	Ramgarh Sandhaian	3.64	7.26	200	-	1	1	2
		Guram	1.62	3.24	200	-	2	-	2

Zone	District	Holding	Area Held (Hectare)	Area Cropped (Hectare)	Intensity of Cropping	Number of Bullocks	Number of Workers		
							Family	Hired	Total
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
		Thuthian Wali	2.43	4.86	200	-	1	-	1
		Phulluwal Dod	3.23	4.44	137	-	2	1	3
		Mian	4.05	8.10	200	-	1	1	2
	Bathinda	Virk Kalan	3.04	6.08	200	-	2	-	2
Mansa		Ghuraily	2.23	4.44	199	-	2	-	2
		Jatari	3.24	6.50	201	-	1	-	1
	Faridkot	Dab guru ke	1.01	2.12	210	-	1	-	1
		Kothe Kehar Singh wala	0.89	1.88	211	-	1	-	1
	Moga	Dhoorkot charat Singh	3.04	6.08	200	-	2	-	2
		Budh Singh wala	3.04	6.08	200	-	1	-	1
		Jawahar Singh wala	2.02	4.04	200	-	2	-	2
		Varing	2.43	4.86	200	-	1	-	1
		Kheowali	2.43	4.86	200	-	1	-	1
		Husner	4.05	8.10	200	-	2	1	3
		Hazi wala	3.03	6.06	200	-	1	-	1
Muktsar		Giddra wala	8.50	13.76	162	2	2	1	3
		Kandhwala Hazir Khan	2.02	4.04	200	-	2	-	2
		Boore wala	2.02	4.04	200	-	3	-	3
Firozpur		Gunder Dhundi	2.02	4.04	200	-	3	-	3
		Sub-Total	66.45	127.86	192	2	41	6	47
		Grand Total	184.80	362.65	196	12	112	17	129

APPENDIX - II

Area of Different Crops Sown (2006-2007)

Semi-mechanised (Hectares)

Zone	District	Holding	Cotton		Wheat	Sugarcane		Maize	Paddy	Torja & Sarson	Sun-flower	Fodders	Others	Total
			Desi	American		Gur & Shakkar	Seeds							
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15
I	Gurdaspur	Babbri	-	-	2.43	-	0.62	-	2.43	-	-	0.40	-	5.88
		Amma-gurjan	-	-	4.05	-	-	-	4.05	-	-	0.80	-	8.90
		Sangat Pur	-	-	1.42	-	-	-	1.42	-	-	-	-	2.84
		Shahpur kandi	-	-	2.44	-	-	1.02	1.42	-	-	0.80	-	5.68
		Dharamkot Pattan	-	-	4.45	-	-	-	4.45	-	-	0.40	-	9.30
	Hoshiarpur	Pakhowal Kulian	-	-	1.01	-	-	0.81	-	-	-	0.40	-	2.22
		Bajwa	-	-	0.71	-	-	-	0.71	-	-	-	-	1.82
		Jaitpur	-	-	1.52	-	-	1.57	-	-	-	0.40 0.15	-	3.24
		Jandwal	-	-	1.82	-	-	-	1.82	-	-	0.40	0.10	4.14
	Ropar	Katlee	-	-	0.44	-	-	-	0.34	-	-	0.26	-	1.04
		Singh Pur	-	-	1.36	-	-	-	1.21	-	-	0.25	-	2.82
		Fateh Pur	-	-	1.77	-	-	-	1.77	-	-	0.30	-	3.84
	S.A.S. Nagar .	Diery	-	-	2.43	-	-	-	2.43	-	-	0.82	-	5.68
		Gharuan	-	-	1.01	-	-	-	0.81	-	-	1.42	-	3.24
		Dihar	-	-	2.23	-	-	-	1.62	-	-	1.01	-	4.86
	Nawan Shehar	Garhi Bhartti	-	-	1.52	-	-	0.50	1.02	-	-	0.80	0.20	4.04
		Sarhoa	-	-	1.62	-	-	-	1.62	-	-	-	-	3.24
		Sub-Total	-	-	32.23	-	0.62	3.90	27.12	-	-	8.61	0.30	72.78

Zone	District	Holding	Cotton		Wheat	Sugarcane		Maize	Paddy	Toriam & Sarson	Sun-flower	Fodders	Others	Total
			Desi	American		Gur & Shakkar	Seeds							
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15
II	Amritsar	Manawala Kala	-	-	3.65	-	-	-	3.65	-	-	0.80	-	8.10
		Kalar Mangat	-	-	1.62	-	-	-	1.62	-	-	0.80	-	4.04
		Teran Kalan	-	-	1.82	-	-	-	1.82	-	-	0.40	-	4.04
		Dhar Deo	-	-	1.01	-	0.81	-	1.01	-	-	0.40	-	3.23
	Tarn Taran	Pandori Gola	-	-	1.32	-	-	-	1.32	-	-	0.80	-	3.44
			-	-	1.21	-	-	-	1.31	-	-	0.72	-	3.24
		Katcha Pakcha	-	-	1.62	-	-	-	1.62	-	-	0.80	-	4.04
	Jalandhar	Partappur	-	-	2.43	-	-	-	2.43	-	-	1.62	-	6.48
		Kotali Sajawar	-	-	2.43	-	-	0.41	2.43	-	-	1.21	-	6.48
			-	-	2.84	-	-	-	2.84	-	-	0.80	-	6.48
	Failoke		-	-	2.63	-	-	-	2.63	-	-	0.42	-	5.68
		Bajwa Khurd	-	-	2.43	-	-	-	2.43	-	-	0.82	-	5.68
	Kapurthala	Ghalu wal	-	-	4.86	-	-	-	4.86	-	-	-	-	9.72
		Rawal Pindi	-	-	2.23	-	-	-	2.23	-	-	0.40	-	4.86
	Gana	Shahwala Andrima	-	-	1.82	-	-	-	1.82	-	-	0.40	-	4.04
	Mehsampur		-	-	1.41	-	-	-	1.41	-	-	-	-	2.82
	Ludhiana	Raian	-	-	1.21	-	-	-	1.21	-	-	1.20	0.20	3.82
			-	-	1.62	-	-	-	1.62	-	-	0.80	-	4.04
		Kishangarh	-	-	2.02	-	-	-	2.02	-	-	0.40	-	4.44

Khassan

Mansuran

Zone	District	Holding	Cotton		Wheat	Sugarcane		Maize	Paddy	Torja & Sarson	Sun-flower	Fodders	Others	Total
			Desi	American		Gur & Shakkar	Seeds							
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	13	14
			-	-	1.62	-	-	-	1.62	-	-	0.80	-	4.04
			-	-	3.24	-	-	-	3.24	-	-	0.40	-	6.88
			-	-	2.23	-	-	1.01	0.61	-	-	1.21	0,20	5.26
		Sheikh Daulat	-	-	4.05	-	-	-	4.05	-	-	1.20	-	9.30
	Fatehgarh Sahib	Adampur	-	-	1.82	-	-	-	1.82	-	-	0.40	-	4.04
	Jandale	Salana Dullo Singh wala	-	-	0.60	-	-	-	0.60	-	-	1.62	-	2.82
	Kulewal		-	-	1.62	-	0.41	-	1.01	-	-	0.60	-	3.64
	Abuwal		-	-	1.01	-	-	-	0.91	-	-	0.30	-	2.22
	Patiala	Gaju Majra	-	-	2.33	-	-	-	2.23	-	-	0.50	-	5.06
			-	-	3.24	-	-	-	2.84	-	-	0.60	-	6.68
			-	-	3.20	-	-	-	3.24	0.04	-	0.80	-	7.28
	Gaggarwal	Khurd	-	-	2.51	-	-	-	2.43	-	-	0.32	-	5.26
	Dhunda		-	-	2.20	-	-	-	2.03	0.03	-	0.60	-	4.86
		Sub-Total	-	-	69.85	-	1.22	1.42	66.91	0.07	-	22.14	0.40	162.01
III	Sardargarh	Kaliyal	-	-	1.01	-	-	-	1.01	-	-	0.40	-	2.42
	Sangrur		-	-	1.62	-	-	-	1.62	-	-	0.40	-	3.64
		Lad Banjara Khurd	-	-	1.42	-	-	-	1.22	-	-	0.60	0.04	3.28
	Bras	Bhullar hery	-	-	1.62	-	-	-	1.62	-	-	0.40	-	3.64
		Ramgarh Sandhaian	-	-	3.23	-	-	-	3.23	-	-	0.80	-	7.26

Ahmedpur

Zone	District	Holding	Cotton		Wheat	Sugarcane		Maize	Paddy	Torina & Sarson	Sun-flower	Fodders	Others	Total
			Desi	American		Gur & Shakkar	Seeds							
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15
			-	-	1.42	-	-	-	1.42	-	-	0.40	-	3.24
	Mansa	Thuthian Wali	-	0.61	2.23	-	-	-	1.62	-	-	0.40	-	4.86
		Phulluwal Dod	-	2.02	2.02	-	-	-	-	-	-	0.40	-	4.44
			-	3.24	3.24	-	-	-	-	0.61	-	0.40	0.61	8.10
	Bathinda	Virk Kalan	-	2.84	2.92	-	-	-	-	-	-	0.32	-	6.08
			-	2.02	2.02	-	-	-	-	-	-	0.40	-	4.44
	Guram		-	2.84	2.84	-	-	-	-	-	-	0.80	0.02	6.50
	Faridkot	Dab guru ke	-	-	0.81	-	-	-	0.81	-	-	0.40	0.10	2.12
		Kothe Kehar Singh wala	-	-	0.81	-	-	-	0.81	-	-	0.16	0.10	1.88
	Mian Moga	Dhoorkot charat Singh	0.20	1.01	2.64	-	-	-	1.43	-	-	0.80	-	6.08
		Budh Singh wala	-	-	2.63	-	-	-	2.63	-	-	0.82	-	6.08
	Ghuraily	Jawahar Singh wala	-	-	1.82	-	-	-	1.82	-	-	0.40	-	4.04
	Muktsar	Varing	-	-	2.02	-	-	-	2.02	-	-	0.82	-	4.86
			-	2.02	2.02	-	-	-	-	-	-	0.82	-	4.86
			0.81	2.43	3.65	-	-	-	-	-	-	1.21	-	8.10
	Firozpur	Hazi wala	-	-	2.63	-	-	-	2.63	-	-	0.80	-	6.06
		Giddra wala	-	6.07	6.07	-	-	-	-	-	-	1.62	-	13.76
		Kandhwala Hazir Khan	-	-	1.62	-	-	-	1.62	-	-	0.80	-	4.04
	Kheowali	Boore wala	-	-	1.62	-	-	-	1.62	-	-	0.80	-	4.04
	Husner	Gunder Dhundi	-	-	1.82	-	-	-	1.82	-	-	0.40	-	4.04
			1.01	25.10	55.75	-	-	-	28.95	0.61	-	15.57	0.87	127.86
		Grand Total	1.01	25.10	157.83	-	1.84	5.32	122.98	0.68	-	46.32	1.57	362.65

Sub-Total

APPENDIX - III

Out turn of Different Crops Sown (2006-2007)

Semi-Mechanised (Quintals)

Zone	District	Holding	Cotton		Wheat		Sugarcane (Gur & Shakkar)	Maize (Grain)	Toriam & Sarson (Grain)	Sunflower	Paddy (Grain)
			Desi	American	Grain	Bhussa					
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
I	Gurdaspur	Babbri	-	-	102	85	-	-	-	-	110
			-	-	120	100	-	-	-	-	135
		Sangat Pur	-	-	48	40	-	-	-	-	65
		Shahpur kandi	-	-	75	70	-	30	-	-	32
		Dharamkot Patton	-	-	150	100	-	-	-	-	242
	Hoshiarpur	Pakhawal Kulian	-	-	23	20	-	16	-	-	-
	Annam-gurjan		-	-	20	15	-	-	-	-	22
			-	-	60	50	-	28	-	-	-
			-	-	50	50	-	-	-	-	110
	Ropar	Katlee	-	-	8	10	-	-	-	-	12
		Singh Pur	-	-	56	50	-	-	-	-	60
	Bajwa	Fateh Pur	-	-	95	80	-	-	-	-	110
	S.A.S. Nagar	Diery	-	-	108	100	-	-	-	-	96
	Jandwal		-	-	45	52	-	-	-	-	48
			-	-	78	75	-	-	-	-	67
	Nawan Shehar	Garhi Bharti	-	-	80	70	-	14	-	-	45
			-	-	80	-	-	-	-	-	90
		Sub-Total	-	-	1198	967	-	88	-	-	1244

Gharuan

Dihar

Sarhoa

Zone	District	Holding	Cotton		Wheat		Sugarcane (Gur & Shakkar)	Maize (Grain)	Toria & Sarson (Grain)	Sunflower	Paddy (Grain)
			Desi	American	Grain	Bhussa					
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
II	Amritsar	Manawala Kala	-	-	198	100	-	-	-	-	180
		Kalar Mangat	-	-	64	60	-	-	-	-	120
		Teran Kalan	-	-	75	50	-	-	-	-	80
		Dhar Deo	-	-	35	30	-	-	-	-	45
	Tarn Taran	Pandori Gola	-	-	50	40	-	-	-	-	65
			-	-	55	55	-	-	-	-	85
		Katcha Pakcha	-	-	60	60	-	-	-	-	167
	Jalandhar	Partappur	-	-	107	100	-	-	-	-	180
		Kotali Sajawar	-	-	90	80	-	14	-	-	120
			-	-	126	120	-	-	-	-	119
	Failoke		-	-	100	100	-	-	-	-	150
		Bajwa Khurd	-	-	100	100	-	-	-	-	200
	Kapurthala	Ghalu wal	-	-	180	-	-	-	-	-	348
		Rawal Pindi	-	-	80	75	-	-	-	-	110
	Gana Mansampur	Shahwala Andrima	-	-	72	65	-	-	-	-	90
			-	-	53	50	-	-	-	-	89
	Ludhiana	Raian	-	-	51	40	-	-	-	-	60
			-	-	80	90	-	-	-	-	80
			-	-	90	75	-	-	-	-	150

Khassan

Mansuran
Kishangarh

Zone	District	Holding	Cotton		Wheat		Sugarcane (Gur & Shakkar)	Maize (Grain)	Torja & Sarson (Grain)	Sunflower	Paddy (Grain)
			Desi	American	Grain	Bhussa					
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
			-	-	80	60	-	-	-	-	80
			-	-	144	100	-	-	-	-	144
			-	-	100	90	-	-	-	-	40
		Sheikh Daulat	-	-	160	100	-	-	-	-	242
	Fatehgarh Sahib	Adampur	-	-	75	70	-	-	-	-	115
	Jandale Kulewal	Salana Dullo Singh wala	-	-	20	20	-	-	-	-	22
	Abuwal		-	-	72	70	-	-	-	-	60
			-	-	36	30	-	-	-	-	60
	Patiala	Gaju Majra	-	-	96	90	-	-	-	-	213
			-	-	137	130	-	-	-	-	176
	Gaggarwal		-	-	160	110	-	-	0.25	-	240
		Khurd	-	-	96	83	-	-	-	-	151
	Dhunda		-	-	99	86	-	-	0.25	-	150
		Sub-Total	-	-	2941	2329	-	54	0.50	-	4131
III	Sardargarh Sangrur	Kaliyal	-	-	50	55	-	-	-	-	68
	Shahpur		-	-	75	80	-	-	-	-	81
		Lad Banjara Khurd	-	-	60	150	-	-	-	-	86
	Bras	Bhullar hery	-	-	80	100	-	-	-	-	116
		Ramgarh Sandhaian	-	-	144	110	-	-	-	-	230
			-	-	64	166	-	-	-	-	119
	Ahmedpur Mansa	Thuthian Wali	-	16	100	100	-	-	-	-	110

Zone	District	Holding	Cotton		Wheat		Sugarcane (Gur and Shakkar)	Maize (Grain)	Toria & Sarson (Grain)	Sunflower	Paddy (Grain)
			Desi	American	Grain	Bhussa					
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
		Phulluwal Dod	-	55	90	80	-	-	-	-	-
			-	80	128	100	-	-	8	-	-
	Bathinda	Virk Kalan	-	40	110	35	-	-	-	-	-
			-	42	90	125	-	-	-	-	-
			-	80	120	100	-	-	-	-	-
	Faridkot	Dab guru ke	-	-	36	36	-	-	-	-	53
	Mian	Kothe Kehar Singh wala	-	-	31	30	-	-	-	-	56
	Moga	Dhoorkot charat Singh	2	12	104	100	-	-	-	-	84
	Churaily	Budh Singh wala	-	-	110	100	-	-	-	-	182
	Jatri	Jawahar Singh wala	-	-	90	60	-	-	-	-	108
	Muktsar	Varing	-	-	90	90	-	-	-	-	160
			-	45	92	90	-	-	-	-	-
			2	32	100	100	-	-	-	-	-
	Firozpur	Hazi wala	-	-	117	100	-	-	-	-	182
		Giddra wala	-	110	240	100	-	-	-	-	-
	Kheowali	Kandhwala Hazir Khan	-	-	50	40	-	-	-	-	67
		Boore wala	-	-	64	60	-	-	-	-	96
	Husner	Gunder Dhundi	-	-	72	70	-	-	-	-	108
		Sub-Total	4	512	2307	2177	-	-	8	-	1906
		Grand Total	4	512	6446	5473	-	142	8.50	-	7281

APPENDIX - IV
Value of Different Crops Sown (2006-2007)

Zone	District	Holding	Cotton		Wheat		Sugarcane		Maize (Grain)	Paddy (Grain)	Toria & Sarson	Semi-Mechanised (Rs.)				Total
			Desi	American	Grain	Bhusa	Gur & Shakkar	Seeds				Sun-flower (Grain)	Cotton Stick & Stalks	Fodder	Others	
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17
I	Gurdaspur	Babbri	-	-	86700	12750	-	29400	-	69300	-	-	-	20000	3000	221150
		Amma-gurjan	-	-	102000	15000	-	-	-	87750	-	-	-	8400	3000	216150
		Sangat Pur	-	-	40800	6000	-	-	-	68250	-	-	-	-	-	115050
		Shahpur kandi	-	-	63750	7700	-	-	18000	20800	-	-	400	18000	3000	131650
		Dharamkot Pattan	-	-	127500	13000	-	-	-	175600	-	-	-	6600	-	322700
	Hoshiarpur	Pakhawal Kulian	-	-	19550	2000	-	-	9600	-	-	-	500	4000	-	35650
		Bajwa	-	-	17000	1500	-	-	-	13640	-	-	-	3600	-	35740
		Jaitpur	-	-	51000	5000	-	-	17640	-	-	-	500	7000	-	81140
		Jandwal	-	-	42500	5000	-	-	-	71500	-	-	-	8000	9000	136000
	Ropar	Katlee	-	-	6800	2000	-	-	-	7200	-	-	-	3450	-	19450
		Singh Pur	-	-	47600	5000	-	-	-	36000	-	-	-	2440	-	91040
		Fateh Pur	-	-	80750	8000	-	-	-	71500	-	-	-	5130	-	165380
	Nagar	Diery	-	-	91800	15000	-	-	-	72000	-	-	-	35000	-	213800
S.A.S.		Gharuan	-	-	38250	7800	-	-	-	29280	-	-	-	46000	4000	125330
		Dihar	-	-	66300	11250	-	-	-	44510	-	-	-	22000	-	144060
	Nawan Shehar	Garhi Bharti	-	-	68000	7000	-	-	7840	29250	-	-	750	27000	2500	142340
		Saroha	-	-	68000	-	-	-	58500	-	-	-	-	-	-	126500
		Sub-Total	-	-	1018300	124000	-	29400	53080	855080	-	-	2150	216620	24500	2323130

Zone	District	Holding	Cotton		Wheat		Sugarcane		Maize (Grain)	Paddy (Grain)	Torja & Sarson	Sun-fower (Grain)	Cotton Stick & Stalks	Fodder	Others	Total
			Desi	Ameri-can	Grain	Bhusa	Gur & Shakkar	Seeds								
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17
II	Amritsar	Manawala Kala	-	-	168300	12500	-	-	-	99000	-	-	-	20000	-	299800
		Kalar Mangat	-	-	54400	6000	-	-	-	60000	-	-	-	32000	-	152400
		Teran Kalan	-	-	63750	7500	-	-	-	45600	-	-	-	12000	-	128850
		Dhar Deo	-	-	29750	4500	-	30000	-	25200	-	-	-	10500	-	99950
	Tarn Taran	Pandori Gola	-	-	42500	6000	-	-	-	42250	-	-	-	24000	300	115050
		Failoke	-	-	46750	6050	-	-	-	55250	-	-	-	21000	1000	130050
		Katcha Pakcha	-	-	51000	6600	-	-	-	115150	-	-	-	23000	1000	196750
	Jalandhar	Partap Pur	-	-	90950	15000	-	-	-	117000	-	-	-	44000	-	266950
		Kotali Sajawar	-	-	76500	12750	-	-	7700	78000	-	-	-	22000	-	196950
		Gana	-	-	107100	18000	-	-	-	72590	-	-	-	36000	-	233690
		Mehsampur	-	-	85000	20000	-	-	-	103500	-	-	-	13000	-	221500
		Bajwa Khurd	-	-	85000	20000	-	-	-	130000	-	-	-	26000	-	261000
	Kapurthala	Ghalu wal	-	-	153000	-	-	-	-	212280	-	-	-	-	-	365280
		Rawal Pindi	-	-	68000	9000	-	-	-	67100	-	-	-	16000	1500	161600
		Shahwala Andrima	-	-	61200	7800	-	-	-	54900	-	-	-	12300	1200	137400
		Khassan	-	-	45050	7500	-	-	-	57405	-	-	-	-	-	109955
	Ludhiana	Raian	-	-	43350	6000	-	-	-	39000	-	-	200	31000	5250	124800
		Mansuran	-	-	68000	13500	-	-	-	52000	-	-	-	18000	-	151500
		Kishangarh	-	-	76500	7500	-	-	-	97580	-	-	-	8000	-	189580
		Jandale	-	-	68000	9000	-	-	-	52000	-	-	-	28000	-	15700
		Kulewal	-	-	122400	15000	-	-	-	93600	-	-	-	8000	-	239000
		Abuwal	-	-	85000	13500	-	-	32000	26000	-	-	1500	22000	4500	184500
		Sheikh Daulat	-	-	136000	15000	-	-	-	145200	-	-	-	20000	-	316200

Zone	District	Holding	Cotton		Wheat		Sugarcane		Maize (Grain)	Paddy (Grain)	Torja & Sarson	Sun fower (Grain)	Cotton Stick & Stalks	Fodder	Others	Total
			Desi	Amer-ican	Grain	Bhusa	Gur & Shakkar	Seeds								
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17
	Fatehgarh Sahib	Adampur	-	-	63750	10500	-	-	-	70150	-	-	-	19750	-	164150
		Salana Dullo Singh wala	-	-	17000	3000	-	-	-	27500	-	-	-	45600	2000	95100
		Gaggarwal	-	-	61200	10500	-	28600	-	39000	-	-	-	23000	-	162300
		Dhunda	-	-	30600	4500	-	-	-	39000	-	-	-	11000	-	85100
	Patiala	Gaju Majra	-	-	81600	13500	-	-	-	138450	-	-	-	15200	-	248750
		Sardargarh	-	-	116450	19500	-	-	-	115930	-	-	-	22000	-	273880
		Shahpur	-	-	136000	16500	-	-	-	156000	480	-	-	33000	-	341980
		Khurd	-	-	81600	12450	-	-	-	98150	-	-	-	7500	-	199700
			-	-	84150	12900	-	-	-	96750	500	-	-	22000	-	216300
		Sub-Total	-	-	2499850	342050	-	58600	39700	2621535	980	-	1700	645850	16750	6227015
III	Sangrur	Kaliyal	-	-	42500	11000	-	-	-	32500	-	-	-	17300	-	103300
		Ahmedpur	-	-	63750	9600	-	-	-	52600	-	-	-	14200	-	140150
	Bras	Lad Banjara Khurd	-	-	51000	22500-	-	-	-	60200	-	-	-	21000	3200	157900
		Bhullar hery	-	-	68000	14000	-	-	-	81200	-	-	-	14000	-	177200
		Ramgarh Sandhaian	-	-	122400	16500	-	-	-	138000	-	-	-	16000	-	292900
		Guram	-	-	54480	24900	-	-	-	77350	-	-	-	17600	-	174330
	Mansa	Thuthian Wali	-	33600	85000	10000	-	-	-	67100	-	-	2000	16000	-	213700
		Phulluwala Dod	-	107250	76550	8000-	-	-	-	-	-	-	3000	7000	-	201800
			-	160000	108800	15000-	-	-	-	-	13600	-	4000	8300	12800	322500

Zone	District	Holding	Cotton		Wheat		Sugarcane		Maize (Grain)	Paddy (Grain)	Torja & Sarson	Sun flower (Grain)	Cotton Stick & Stalks	Fodder	Others	Total
			Desi	American	Grain	Bhusa	Gur & Shakkar	Seeds								
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17
	Bathinda	Virk Kalan	-	80000	93500	5495	-	-	-	-	-	-	3500	8000	-	190495
			-	88650	76500	25000-	-	-	-	-	-	-	3500	10000	-	203650
		Jatri	-	16000	102000	12000	-	-	-	-	-	-	3500	13000	2000	292500
	Faridkot	Dab guru ke	-	-	30600	7200	-	-	-	34450	-	-	-	9500	2020	83770
		Kothe Kehar Singh wala	-	-	26350	4500	-	-	-	36400	-	-	-	8000	3000	78250
	Ghurally	Dhoorkot charat Singh	3600	24000	88400	1000	-	-	-	55440	-	-	2500	24000	-	207940
	Moga	Budh Singh wala	-	-	93500	15000	-	-	-	122486	-	-	-	24000	-	254986
		Jawahar Singh wala	-	-	76500	12000	-	-	-	70200	-	-	-	12000	-	170700
	Muktsar	Varing	-	-	76500	18000	-	-	-	102400	-	-	-	29000	-	225900
		Kheowali	-	94500	78200	14400	-	-	-	-	-	-	4000	18000	-	209100
		Husner	3000	60800	85000	20000	-	-	-	-	-	-	4000	23000	-	195800
	Firozpur	Hazi wala	-	-	99450	15000	-	-	-	123760	-	-	-	18000	1000	257210
		Giddra wala	-	214700	204000	15000	-	-	-	-	-	-	8000	60000	-	501700
		Kandhwala Hazir Khan	-	-	42500	4000	-	-	-	43550	-	-	-	22000	-	112050
		Boore wala	-	-	54400	9000	-	-	-	62400	-	-	-	33000	-	158800
		Gunder Dhundi	-	-	61200	7000	-	-	-	70200	-	-	-	8350	-	146750
		Sub-Total	6600	1023500	1961080	325095	-	-	-	1230236	13600	-	38000	451250	24020	5073381
		Grand Total	6600	1023500	5479230	791145	-	88000	92780	4706851	14580	-	41850	1313720	65270	13623526

APPENDIX – V
Expenditure per Hectare on Area Held (2006-2007)
(As a business points of view)

Semi-Mechanised (Rs.)

Zone	District	Holding	Area held (Hect.)	Manual Labour		Bullock Labour	Seeds	Implements	Artisans	Tube-wells	Water Rates	Manure & Fertilizers	Rent	Land Revenue	Misc	Total
				Perma-nent	Casual											
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17
I	Gurdaspur	Babbri	3.24	7407	2068	-	1315	2402	309	3082	-	3418	28395	-	2168	50204
		Amma-gurjan	4.45	8989	1843	-	1106	119	180	1599	-	1083	29663	-	5404	49986
		Sangat Pur	1.42	15493	4014	-	1204	395	-	1231	-	3408	29578	-	2113	57436
		Shahpur kandi	2.84	15493	2394	-	1652	540	282	-	-	2285	17254	-	6190	46090
		Dharamkot Patton	4.65	11183	2581	-	1174	704	215	1829	-	2821	37097	-	5258	62862
	Hoshiarpur	Pakhowal Kulian	1.11	19892	6577	12148	1654	291	291	-	-	4144	12387	-	2477	59570
		Bajwa	0.91	43956	4176	-	2923	10870	-	5071	-	2019	44506	-	4341	117862
		Jaitpur	1.62	27162	3086	-	3259	1959	370	34650	-	3423	21728	-	3938	99574
		Jandwal	2.02	9901	3960	-	2262	922	297	3266	-	3441	64356	-	4604	93009
	Rupnagar	Katlee	0.52	48077	1539	-	3873	2875	-	10467	-	5481	20000	-	8365	100677
		Singh Pur	1.41	17730	1206	-	1549	1612	355	4716	-	3621	19858	-	6206	56853
		Fateh Pur	1.92	27083	1042	-	3417	906	260	2310	-	5224	24740	-	7773	72755
	S.A.S. Nagar	Deiry	2.84	18310	2465	-	1873	990	282	11826	-	4051	24648	-	7535	71980
		Gharuan	1.62	12346	2469	-	2997	1917	309	7980	-	5358	32099	-	11574	77047
		Dihar	2.43	15638	1646	-	1761	866	329	13917	-	3829	17284	-	5873	61143
		Garhi Bhartti	2.02	11881	2475	-	2031	2951	396	3462	-	5139	24753	-	3856	56944
	Sarhoa	1.62	12346	5679	-	2448	212	309	29012	-	5852	29630	-	4049	89537	
	Sub-Total	36.64	15395	2653	368	1874	1299	251	6701	-	3456	28790	-	5330	66117	
II	Amritsar	Manawala Kala	4.05	10864	1975	-	1284	1245	296	3676	-	2584	37037	-	4939	63900
		Kalar Mangat	2.02	19802	2574	-	2114	651	495	8571	-	3025	37129	-	2822	77183
		Teran Kalan	2.02	23763	2475	-	1525	578	396	2345	-	11802	32178	-	3168	78230

Zone	District	Holding	Area held (Hect.)	Manual Labour		Bullock Labour	Seeds	Implements	Artisans	Tubewells	Water Rates	Manure & Fertilizers	Rent	Land Revenue	Misc	Total
				Perma-Nent	Casual											
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17
		Dhardeo	2.02	24752	4554	-	1535	2700	297	6466	-	3498	32178	-	3502	79483
	Tarn Taran	Pandori Gola	1.72	29070	872	-	1930	2891	-	6550	-	7064	37064	-	5480	90921
			1.62	14815	2778	-	2043	2197	-	7192	-	6679	34568	-	6173	76445
		Katcha Pakcha	2.02	20495	1733	8479	1396	1855	-	7574	-	5074	30941	-	5450	82997
	Jalandhar	Partap Pur	3.24	18519	1296	-	3852	4688	370	15581	-	3025	39506	-	10926	97763
		Kotali Sajawar	3.24	14198	1975	-	1219	958	371	1630	-	5787	24691	-	13349	64177
	Failoke		3.24	7716	926	-	1105	2047	370	10174	-	4775	32099	-	6102	65314
		Mehsampur	2.84	36972	1479	-	1637	699	352	3576	-	2939	39437	-	9808	96899
		Bajwa Khurd	2.84	26408	2817	-	1514	1969	352	2665	-	4863	29578	-	11743	81909
	Kapurthala	Ghalu wal	4.86	2675	412	-	1235	311	206	419	-	4689	32099	-	8136	50180
	Gana	Rawal Pindi	2.43	9054	4938	-	1226	2941	247	17561	-	4634	19753	-	4959	65313
		Andrima	2.02	21782	2475	-	1470	1000	297	6714	-	3104	24753	-	3465	65060
			1.41	17021	1419	-	1415	632	-	1928	-	3794	29787	-	9263	65259
	Ludhiana	Raian	1.91	24922	1309	-	2271	1205	-	19186	-	6418	37304	-	6298	98913
			2.02	21782	2475	-	1609	984	297	4806	-	5906	47030	-	6337	91225
	Shahwala	Kishangarh	2.22	16667	1126	-	1351	2692	360	3178	-	5045	37162	-	9009	76590
	Khassan	Jandale	2.02	19802	1980	-	1460	1723	297	11850	-	5906	37129	-	5248	85395
	Mansuran	Kulewal	3.44	6686	872	-	1442	4437	174	3154	-	4872	29651	-	5262	56550
		Abuwal	2.63	21597	1711	-	1236	1500	380	7149	-	8340	39544	-	4479	85936
		Sheikh Daulat	4.65	4731	645	-	1381	425	215	5055	-	4545	32151	-	5957	55105
	Fatehgarh Sahib	Adampur	2.02	22277	2228	9910	1669	1165	495	12806	-	8596	48267	-	9406	116819
		Salana Dullo Singh wala	1.41	14184	1596	12706	5819	3278	567	6777	-	12190	49645	-	3865	110627

Zone	District	Holding	Area held (Hect.)	Manual Labour		Bullock Labour	Seeds	Implements	Artisans	Tubewells	Water Rates	Manure & Fertilizers	Rent	Land Revenue	Misc	Total
				Permanent	Casual											
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17
		Gaggarwal	1.82	21758	4945	9299	3846	2806	-	5173	-	6676	34615	-	6621	95739
		Dhunda	1.11	14414	4865	15447	1433	1504	450	10880	-	8036	29730	-	6982	93741
		Gaju Majra	2.53	26087	1186	-	1623	353	198	10259	-	5383	39525	-	17292	101906
		Sardargarh	3.64	5495	1374	-	1538	412	165	2826	-	3941	24725	-	5563	46039
	Patiala	Shahpur	3.64	17360	1374	-	1580	582	220	5350	-	4576	39560	-	18286	88835
		Khurd	2.63	7605	2091	-	1369	288	-	1755	-	3837	37072	-	17167	71184
		Bras	2.43	39506	3292	-	1772	1917	329	6612	-	6126	39506	-	17521	116581
		Sub-Total	81.71	16735	1907	1091	1710	1566	257	6358	-	5200	34408	-	8278	77510
III	Sangrur	Kaliyal	1.21	44628	2645	-	1702	1267	-	15966	-	4731	37190	-	3760	11889
		Ahmedpur	1.82	15934	2198	-	1841	1287	220	15050	-	6546	44505	-	11978	99559
		Lad Banjara Khurd	1.62	44444	1420	-	1981	2775	309	7716	-	3665	37037	-	7241	106488
		Bhullar hery	1.82	32967	1923	-	1393	1269	330	8170	-	3947	42033	-	6714	98746
		Ramgarh Sandhaian	3.64	13187	1099	-	3478	947	220	10969	-	6220	42033	-	5165	83318
		Guram	1.62	27160	1543	-	1673	980	-	9164	-	2589	45679	-	6321	95109
	Mansa	Thuthian Wali	2.43	10288	3498	-	2049	656	329	3570	-	4872	29630	-	9097	63989
		Phulluwal Dod	3.23	20433	1238	-	1728	271	186	2550	-	2786	24768	-	2186	56146
			4.05	10864	1333	-	2222	144	198	1407	-	3506	24691	-	5945	50310
	Bathinda	Virk Kalan	3.04	16447	3289	-	2750	648	164	-	-	3904	19737	-	2155	49094
			2.23	18018	901	-	3928	825	225	3435	-	5577	29730	-	6241	68879
		Jatari	3.24	7716	679	-	1346	1004	185	3494	-	3424	31605	-	3349	52802
	Faridkot	Dab guru ke	1.01	21782	5149	-	940	933	-	11709	-	6156	39604	-	8540	94813
	Ghuraily	Kothe Kehar Singh wala	0.89	17978	2247	-	1427	2293	-	22466	-	5942	40450	-	4303	87106

Zone	District	Holding	Area held (Hect.)	Manual Labour		Bullock Labour	Seeds	Implements	Artisans	Tubewells	Water Rates	Manure & Fertilizers	Rent	Land Revenue	Misc	Total
				Permanent	Casual											
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17
	Moga	Dhoorkot charat Singh	3.04	16448	3375	-	2642	898	197	14827	-	6497	41971	-	6888	93713
		Budh Singh wala	3.04	8224	1875	-	1064	857	197	6933	-	5917	41941	-	8627	75635
		Jawahar Singh wala	2.02	25743	2475	-	936	516	248	14350	-	5895	42079	-	9354	101596
	Muktsar	Varing	2.43	11523	2790	-	1486	1596	329	1088	-	4646	39506	-	7222	70186
		Kheowali	2.43	10288	963	-	3187	430	247	-	-	5955	34568	-	6115	61753
		Husner	4.05	18518	630	-	4798	511	197	-	-	4130	32099	-	4469	65352
	Firozpur	Hazi wala	3.03	7261	2806	-	1161	956	198	4095	-	3640	42079	-	8497	70693
		Giddra wala	8.50	11200	765	3658	3000	340	141	5062	-	3515	25941	-	3129	56751
		Kandhwala Hazir Khan	2.02	21782	1238	-	1535	1009	297	10158	-	5311	32178	-	11941	85449
		Boore wala	2.02	29703	1238	-	1099	905	248	5377	-	5396	37128	-	8676	89770
		Gunder Dhundi	2.02	29703	1262	-	1738	1038	247	9108	-	5080	42079	-	8687	98942
		Sub-Total	66.45	17023	1715	468	2280	812	202	5964	-	4579	34144	-	6086	73273
		Grand Total	184.80	16573	1986	724	1948	1242	236	6284	-	4631	33199	-	6905	73728

APPENDIX – VI
Gross Income, Expenditure and net Income per Hectare on Area Held (2006-07)

Semi-mechanised (Rs.)

Zone	District	Holding	Area held (Hect.)	Gross Income	A Actual		B Comparable							
					Expenditure	Net Income	Basis A		Basis B		Basis C		Basis D	
							Expenditure	Net Income	Expenditure	Net Income	Expenditure	Net Income	Expenditure	Net Income
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15
I	Gurdaspur	Babbri	3.24	68256	10867	53389	50204	18052	42797	25459	14402	53854	11639	56617
		Amma-gurjan	4.45	48573	15248	33325	49986	-1413	40997	7576	11335	37238	10866	37707
		Sangat Pur	1.42	81021	11063	69958	57436	23585	41943	39048	12365	68656	11063	69958
		Shahpur kandi	2.84	46356	12713	33643	46090	266	30597	15759	13344	33012	13065	33291
		Dharamkot Patton	4.65	69398	18219	51179	62862	6536	51679	17718	14583	54815	12843	56555
	Hoshiarpur	Pakhowal Kulian	1.11	32117	24709	7408	59570	-27453	39678	-7561	27291	4826	26421	5696
		Bajwa	0.91	39275	23222	16053	117862	-78587	73906	34631	29400	9875	23772	15503
		Jaitpur	1.62	50086	29059	21027	99574	-49488	72414	-22323	50686	-600	30294	19792
		Jandwal	2.02	67327	15514	51813	93009	-25682	83108	-15781	18752	48575	16256	51071
	Rupnagar	Katlee	0.52	37404	25006	12398	100677	-63273	52600	15196	32600	4804	27890	9514
		Singh Pur	1.41	64567	15460	49107	56853	7714	39122	25445	19264	45303	16879	47688
		Fateh Pur	1.92	86135	32059	54076	72755	13380	45671	40464	20932	65203	19083	6705
	S.A.S. Nagar	Diery	2.84	75282	20949	54333	71980	3302	53670	21612	29022	46260	21653	53629
		Gharuan	1.62	77364	26920	50444	77047	317	64702	12662	32603	44761	27229	50135
	Nawan Shehar	Garhi Bhartti	2.02	70465	16378	54087	56944	13521	145063	125402	20310	50155	17120	53345
		Sarhoa	1.62	78086	31988	46098	89537	-11451	77191	895	47562	30524	31982	46104
		Sub-Total	36.64	63404	23480	39924	66117	-2713	50722	12682	21932	41472	17960	45444

Zone	District	Holding	Area held (Hect.)	Gross Income	A Actual		B Comparable							
							Basis A		Basis B		Basis C		Basis D	
					Expenditure	Net Income	Expenditure	Net Income	Expenditure	Net Income	Expenditure	Net Income	Expenditure	Net Income
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15
II	Amritsar	Manawala Kalan	4.05	74025	11599	62426	63900	10125	53036	21989	15999	58026	11969	62056
		Kalar Mangat	2.02	75446	35584	39862	77183	-1737	57381	18065	20252	55194	16277	59169
		Teran Kalan	2.02	63787	32145	31642	78230	14443	54468	9319	22290	41497	20512	43275
		Dhardeo	2.02	49480	15201	34279	79483	-30003	54730	-5250	22552	26928	15943	33537
	Tarn Taran	Pandori Gola	1.72	66890	17618	49280	90921	-24031	61851	5038	24787	42102	19935	46954
		Failoke	1.62	80278	20677	59601	76445	3833	61630	18648	27062	53216	21603	58675
		Katcha Pakcha	2.02	97401	23747	73654	82997	14404	62502	34899	31562	65839	25613	71788
	Jalandhar	Partappur	3.24	82392	33165	49227	97763	-15371	79244	3148	39738	42654	33461	48931
		Kotali Sajawar	3.24	60787	30212	30515	64177	-3390	49979	10808	25288	35499	23573	37214
		Gana	3.24	72127	29118	43009	65314	6813	57598	14529	25499	46628	22328	49799
		Mehsampur	2.84	77993	29272	48721	96899	-18906	59927	18066	20491	57502	17476	60517
		Bajwa Khurd	2.84	91901	31815	60086	81909	9992	55501	36400	25923	65978	23540	68361
	Kapurthala	Ghaluwal	4.86	75161	14920	60241	50180	47506	27655	15407	59754	59754	14920	60241
		Rawal pindi	2.43	66502	27965	38537	65313	1189	56259	10243	36506	29996	28582	37020
		Shahwala Andrima	2.02	68020	26388	41632	65060	2960	43278	24742	18525	49495	16002	52018
		Khassan	1.41	77982	16520	61462	65259	12723	48237	29745	18450	59532	16379	61603
	Ludhiana	Raian	1.91	65340	42996	22344	98913	-33573	73991	-8651	36688	28652	31582	33758
		Mansuran	2.02	75000	18394	56606	91225	-61225	69443	5557	22413	52587	19384	55616
		Kishangarh	2.22	85396	27489	57907	76590	8806	59924	25472	22762	62634	19831	65565

Zone	District	Holding	Area held (Hect.)	Gross Income	A Actual		B Comparable							
							Basis A		Basis B		Basis C		Basis D	
					Expenditure	Net Income	Expenditure	Net Income	Expenditure	Net Income	Expenditure	Net Income	Expenditure	Net Income
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15
		Jandale	2.02	77723	23792	53931	85395	-7672	65593	12130	28464	49259	24782	52945
		Kulewal	3.44	69477	15891	53579	56550	12927	49864	19613	20213	49264	16479	52998
		Abuwal	2.63	70152	32287	37865	85936	-15784	64339	5813	24795	45357	22249	47903
		Sheikh Daulat	4.65	68000	30634	37366	55105	12895	50374	17626	18223	49777	17301	50699
	Fatehgarh Sahib	Adampur	2.02	81262	41092	40170	116819	35557	94542	-13280	46275	34987	41587	39675
		Salana Dullo Singh wala	1.41	67447	35484	31963	110627	-43180	96443	-28996	46798	20649	42576	24871
		Gaggarwal	1.82	89176	50591	38585	95739	-6563	73981	15195	39365	49811	33833	55343
		Dhunda	1.11	76667	54098	22569	93741	-17074	79326	2659	49597	27070	45089	31578
	Patiala	Gaju Majra	2.53	98320	38173	59607	101906	-3586	75819	22501	36294	62026	30413	67907
		Sardargarh	3.64	75242	13779	61463	46039	29203	40544	34698	15819	59423	14064	61178
		Shahpur	3.64	93951	27145	66806	88835	5116	71528	22423	31967	61984	28244	65760
		Khurd	2.63	75932	47314	28618	71184	4748	63579	12353	26507	49425	24880	51052
			2.43	89012	42122	46890	116581	-27569	77074	11938	37568	51444	33069	55943
		Sub-Total	81.71	76208	27974	48234	77510	-1302	60775	15433	26367	49841	22869	53339
III	Sangrur	Kaliyal	1.21	85372	24136	61236	111889	26517	67261	18111	30071	55301	25375	59997
	Bras	Ahmedpur	1.82	77033	30147	46886	99559	-22526	83625	-6592	39120	37913	30697	46336
		Lad Banjara Khurd	1.62	97469	20606	85883	106488	-9019	62044	35425	25007	72462	21531	75938
		Bhullar hery	1.82	97363	36434	60929	98746	-1383	65779	31584	23746	73617	20774	76589

Zone	District	Holding	Area held (Hect)	Gross Income	A Actual		B Comparable							
					Expenditure	Net Income	Basis A		Basis B		Basis C		Basis D	
							Expenditure	Net Income	Expenditure	Net Income	Expenditure	Net Income	Expenditure	Net Income
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15
		Ramgarh Sandhaian	3.64	80467	31974	48493	83318	-2851	70131	10336	28098	52369	25655	54812
		Guram	1.62	107611	16879	90732	95109	12502	67949	39662	22270	85341	17805	89806
		Thuthian Wali	2.43	87942	22614	65328	63989	23953	53701	34241	24071	63871	23025	64917
		Phulluwala Dod	3.23	62477	16892	45583	56146	6331	35713	26764	10945	51532	10080	52397
Mansa		Mian	4.05	79630	19497	60133	50310	29319	39446	40183	14755	64875	14312	65318
	Bathinda	Virk Kalan	3.04	62663	11876	50787	49094	13569	32647	30016	12910	49753	12534	50129
		Ghuraily	2.23	91734	30007	61727	68879	22855	50861	40873	21131	70603	19196	72538
		Jatari	3.24	90278	11719	78559	52802	37476	45085	45193	13481	76797	12182	78096
	Faridkot	Dab guru ke	1.01	82940	25285	57655	94813	-11873	73030	9910	33426	49514	26269	56671
		Kothe Kehar Singh wala	0.89	87921	19876	68045	87106	815	69128	18793	28679	59242	22123	65798
		Dhoorkot charat Singh	3.04	68401	41014	27387	93713	-25312	77265	-8864	35324	33077	28020	40381
		Budh Singh wala	3.04	83877	20725	63152	75635	8242	67411	16466	25471	58406	21547	62330
Moga		Jawahar Singh wala	2.02	84505	21365	63140	101596	-17091	75853	8652	33774	50731	22355	62150
	Muktsar	Varing	2.43	92963	17018	75945	70186	22777	58663	34300	19157	73806	17635	75328
		Kheowali	2.43	86049	33228	52821	61753	24296	51465	34584	16897	69152	16562	69487
		Husner	4.05	48346	19646	28700	65352	-17006	46834	1512	14735	33611	14461	33885

Zone	District	Holding	Area held (Hect.)	Gross Income	A Actual		B Comparable							
							Basis A		Basis B		Basis C		Basis D	
					Expenditure	Net Income	Expenditure	Net Income	Expenditure	Net Income	Expenditure	Net Income	Expenditure	Net Income
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15
	Firozpur	Hazi wala	3.03	84888	18731	66157	70693	14195	63431	21456	21353	63535	19721	65167
		Giddra wala	8.50	59024	19437	39587	56751	2273	45551	13473	19610	39414	16106	42918
		Kandhwala Hazir Khan	2.02	55470	39347	16123	85449	-29979	63666	8196	31488	23982	29942	25528
		Boore wala	2.02	78614	19894	58720	89770	-11156	60067	18547	22939	55675	21330	57284
		Gunder Dhandi	2.02	72649	23076	49573	98942	-26293	69239	3410	27160	45489	24438	48211
		Sub-Total	66.45	76350	22884	53466	73273	3077	56250	20100	22106	54244	19285	57065
		Grand Total	184.80	73721	25253	48468	73728	-7	57155	16566	23955	49765	20607	53114

APPENDIX - VII
Return per Worker, per Annum and per Day (2006-2007)

Semi-mechanised (Rs.)

Zone	District	Holding	Per Annum						Per Day					
			A Actual		B Comparable				A Actual		B Comparable			
			Per Family Worker	Per Permanent Hired Labour	For Management only (Basis A)	For Manual Labour & Management (Basis B)	For Ownership of land, manual labour management (Basis C)	For ownership of capital and land manual labour management (Basis D)	Per Family Worker	Per Permanent Hired Labour	For Management only (Basis A)	For Manual Labour & Management (Basis B)	For Ownership of land, manual labour management (Basis C)	For ownership of capital and land manual labour management (Basis D)
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15
I	Gurdaspur	Babbri	185941	24000	58488	82488	174488	183441	509.42	65.75	160.24	225.99	478.04	502.57
		Amma-gurjan	148245	20000	-3145	16856	82856	83898	406.29	54.79	-8.61	46.18	227.00	229.85
		Sangat Pur	99340	22000	33491	55491	97491	99340	272.16	60.27	91.76	152.03	267.10	272.16
		Shahpur kandi	47773	22000	378	22378	46878	47273	130.88	60.27	1.04	61.31	128.43	129.52
		Dharamkot Patton	237982	26000	15196	41196	127446	131491	652.00	71.23	41.63	112.86	349.17	360.25
	Hoshiarpur	Pakhawal Kulian	8283	27600	-30473	-8393	5357	6323	22.52	75.61	-83.48	-22.99	14.67	17.32
		Bajwa	7304	20000	-35757	15757	4493	7054	20.01	34.79	97.96	43.17	12.30	19.32
		Jaitpur	17032	22000	-40086	-18086	-486	16017	46.66	60.27	-109.82	-49.55	-1.33	43.88
		Jandwal	104662	20000	-51879	-31879	98121	103162	286.74	54.80	-142.13	-87.33	268.82	282.63
	Rupnagar	Katlee	6447	25000	-32902	-7902	2498	4947	17.66	68.49	-90.14	-21.65	6.84	13.55
		Singh Pur	69241	25000	-10878	35878	63878	67241	189.70	68.49	29.80	98.29	175.00	184.22
		Fateh Pur	103826	26000	1246	38846	62596	64371	284.45	71.23	35.19	106.42	171.49	176.35
	S.A.S. Nagar	Diery	77153	26000	4689	30649	65689	76153	211.37	71.23	12.84	84.07	179.96	208.63
		Gharuan	81719	20000	513	20513	72513	81219	223.88	54.79	1.41	56.20	198.66	222.51
		Dihar	42701	19000	-2258	16741	37741	42201	116.99	52.05	-6.19	45.86	103.40	115.62

Zone	District	Holding	Per Annum						Per Day					
			A Actual		B Comparable				A Actual		B Comparable			
			Per Family Worker	Per Permanent Hired Labour	For Management only (Basis A)	For Manual Labour & Management (Basis B)	For Ownership of land, manual labour management (Basis C)	For ownership of capital and land manual labour management (Basis D)	Per Family Worker	Per Permanent Hired Labour	For Management only (Basis A)	For Manual Labour & Management (Basis B)	For Ownership of land, manual labour management (Basis C)	For ownership of capital and land manual labour management (Basis D)
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15
	Nawan Shehar	Garhi Bharti	109257	24000	27313	51313	101313	107757	299.33	65.75	74.83	140.58	277.56	295.22
		Sarhoa	74679	20000	-18550	1450	49450	74689	204.60	54.79	50.82	3.97	135.47	204.62
		Sub-Total	66491	22859	4142	19362	63314	69378	182.17	62.63	11.35	53.05	173.96	190.08
II	Amritsar	Manawala Kala	126413	22000	20502	42502	117502	125662	346.33	60.27	56.17	116.44	321.92	344.27
		Kalar Mangat	40260	20000	-1754	18245	55745	59760	110.30	54.79	4.80	49.99	152.72	163.72
		Teran Kalan	63916	24000	-14587	9412	41912	41708	175.11	65.75	39.96	25.79	114.82	119.74
		Dhardeo	34622	25000	-30303	-5303	27197	33872	94.85	68.49	-83.02	-14.52	74.51	92.80
	Tarn Taran	Pandori Gola	42375	25000	-20667	4333	36200	40380	116.09	68.49	-56.62	11.87	99.17	110.63
			96553	24000	6209	30209	86209	95053	264.52	65.75	17.01	82.76	236.18	260.41
		Katcha Pakcha	74390	23000	14547	35247	66497	72505	203.80	63.01	39.85	96.56	182.18	198.64
	Jalandhar	Partap Pur	79748	30000	-24901	5099	69099	79268	218.48	82.19	68.22	13.97	189.31	217.17
		Kotali Sajawar	990.63	23000	-5491	17508	57508	60286	271.40	63.01	-15.04	47.97	157.55	165.16
	Failoke		139349	25000	22074	47074	151074	161349	381.77	68.49	60.47	128.96	413.90	442.05
		Mehsampur	69184	35000	-17898	17102	54435	57289	189.54	95.89	49.04	46.85	149.13	156.95
		Bajwa Khurd	185323	25000	9459	34459	62459	64715	233.76	68.49	25.91	94.40	171.12	177.30
	Kapurthala	Ghaluwal	292770	13000	121402	134402	290402	298770	802.10	35.62	332.60	368.22	795.62	802.10
	Gana	Rawal Pindi	93646	22000	2890	24890	72890	92146	256.56	60.27	7.92	68.19	199.69	252.45

Zone	District	Holding	Per Annum						Per Day					
			A Actual		B Comparable				A Actual		B Comparable			
			Per Family Worker	Per Permanent Hired Labour	For Management only (Basis A)	For Manual Labour & Management (Basis B)	For Ownership of land, manual labour management (Basis C)	For ownership of capital and land manual labour management (Basis D)	Per Family Worker	Per Permanent Hired Labour	For Management only (Basis A)	For Manual Labour & Management (Basis B)	For Ownership of land, manual labour management (Basis C)	For ownership of capital and land manual labour management (Basis D)
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15
		Andrima	84096	22000	2989	24989	49989	52538	230.40	60.27	8.19	68.46	136.95	143.93
			86661	24000	17940	41940	83940	86861	237.42	65.75	49.15	114.90	229.97	237.97
	Ludhiana Shahwala	Raian	42678	23800	-32062	-8262	27363	32239	116.92	65.20	-87.84	-22.64	74.96	88.32
			57172	22000	-16387	5617	53112	56172	156.63	60.27	-44.90	15.37	145.51	153.89
	Khassan	Kishangarh	128555	18500	9774	28274	69524	72777	352.20	50.68	26.78	77.46	190.47	19938
	Mansuran	Jandale	54469	20000	-7749	12251	49751	53469	149.23	54.79	-21.23	33.56	136.30	146.49
			184312	23000	44467	67467	169467	182312	504.96	63.01	121.83	184.84	464.27	499.48
			99586	28400	-20756	7644	59644	62993	272.83	77.80	56.86	20.94	163.40	172.58
		Sheikh Daulat	173952	22000	59963	81963	231463	235752	476.03	60.27	164.28	224.55	634.14	645.89
	Fatehgarh Sahib	Adampur	40572	25000	-35912	-13412	35337	40072	111.45	68.49	-98.39	-36.74	96.81	109.78
	Abuwal	Salana Dullo Singh Wala	45068	25000	-60885	-40885	29115	35068	123.47	68.49	-66.50	-112.01	79.76	96.07
		GaggarWal	35112	22000	-5972	13827	45327	50362	96.19	60.27	-16.36	37.88	124.18	137.97
		Dhunda	25051	20000	-18952	-2952	30048	35051	68.63	54.79	-51.92	8.08	82.32	96.03

Zone	District	Holding	Per Annum						Per Day					
			A Actual		B Comparable				A Actual		B Comparable			
			Per Family Worker	Per Permanent Hired Labour	For Management only (Basis A)	For Manual Labour & Management (Basis B)	For Ownership of land, manual labour management (Basis C)	For ownership of capital and land manual labour management (Basis D)	Per Family Worker	Per Permanent Hired Labour	For Management only (Basis A)	For Manual Labour & Management (Basis B)	For Ownership of land, manual labour management (Basis C)	For ownership of capital and land manual labour management (Basis D)
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15
	Patiala	Gaju Majra	75402	22000	-3024	18976	52309	57268	206.58	60.97	-8.38	51.98	143.31	56.89
		Sardargarh	223726	20000	106299	126299	216299	222686	612.94	54.79	291.23	346.02	592.60	610.09
		Shahpur	81057	21000	6207	27207	75207	79724	222.07	57.53	17.00	74.53	206.04	218.42
			75265	20000	12487	32487	129987	134265	206.20	54.79	34.21	89.00	356.12	367.84
			37981	24000	-16748	7252	31252	33986	104.05	65.75	-45.88	19.87	85.62	93.11
		Sub-Total	80933	23084	-1833	2174	70216	75144	220.36	63.24	-5.02	5.95	192.37	205.87
III	Sangrur	Kaliyal	37048	27000	-16043	10957	33457	36298	101.50	73.97	-43.95	30.02	91.66	99.45
	Bras	Ahmedpur	85332	29000	-40998	-11998	69002	84332	233.79	79.45	112.32	32.87	189.05	231.05
		Lad Banjara Khurd	46377	24000	-4870	19130	39130	41006	127.06	65.75	13.34	52.41	107.21	112.34
		Bhullar hery	110891	30000	-1259	28741	66991	69696	303.81	82.19	-3.45	78.74	183.54	190.95
		Ramgarh Sandhaian	176515	24000	-5188	18812	95312	99758	483.60	65.75	-14.21	51.54	261.13	273.31
		Guram	73493	22000	10127	32127	69127	72758	201.35	60.27	27.75	88.02	189.39	199.30

Zone	District	Holding	Per Annum						Per Day					
			A Actual		B Comparable				A Actual		B Comparable			
			Per Family Worker	Per Permanent Hired Labour	For Management only (Basis A)	For Manual Labour & Management (Basis B)	For Ownership of land, manual labour management (Basis C)	For ownership of capital and land manual labour management (Basis D)	Per Family Worker	Per Permanent Hired Labour	For Management only (Basis A)	For Manual Labour & Management (Basis B)	For Ownership of land, manual labour management (Basis C)	For ownership of capital and land manual labour management (Basis D)
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15
	Mansa	Thuthian Wali	158748	25000	58207	83207	155207	157748	434.93	68.49	159.47	227.96	425.22	432.19
		Phulluwala Dod	73620	66000	6816	28816	55482	56413	201.70	60.27	18.67	78.94	152.00	154.56
			243538	22000	59372	81372	131372	132269	667.23	60.27	162.66	222.93	352.92	362.38
	Bathinda	Virk Kalan	77196	25000	20624	45624	75624	76196	211.50	68.49	56.50	124.99	207.19	208.76
			68517	20000	25370	45370	78370	80517	187.72	54.79	69.51	124.30	214.71	220.51
		Jatari	254531	25000	121423	146423	248823	253031	697.35	68.49	332.67	401.16	681.71	693.24
	Mian Faridkot	Dab guru ke	58232	22000	--11991	10009	50009	57238	159.53	60.27	-32.85	27.42	137.01	156.81
	Ghuraily	Kothe Kehar Singh wal	60560	16000	726	16726	52726	58560	165.91	43.83	1.99	45.82	144.45	160.43
	Moga	Dhoorkot charat Singh	41629	25000	-38473	-13473	50277	61379	114.05	68.49	105.40	36.91	137.75	168.16
		Budh Singh wala	191982	25000	25057	50057	177554	189482	525.98	68.49	68.65	137.14	486.46	519.13
		Jawahar Singh wala	637715	26000	-17262	8739	51239	62772	1747.16	71.23	-47.29	23.94	140.38	171.98
	Muktsar	Varing	184546	28000	55349	83349	179349	183046	505.60	76.71	151.64	228.35	491.36	501.49
			128835	25000	59039	84039	168039	168855	352.97	68.49	161.75	230.24	460.38	462.61
		Husner	5811	25000	-22939	2041	45375	45744	15.92	68.49	-62.90	5.59	124.31	125.32

Zone	District	Holding	Per Annum						Per Day					
			A Actual		B Comparable				A Actual		B Comparable			
			Per Family Worker	Per Permanent Hired Labour	For Management only (Basis A)	For Manual Labour & Management (Basis B)	For Ownership of land, manual labour management (Basis C)	For ownership of capital and land manual labour management (Basis D)	Per Family Worker	Per Permanent Hired Labour	For Management only (Basis A)	For Manual Labour & Management (Basis B)	For Ownership of land, manual labour management (Basis C)	For ownership of capital and land manual labour management (Basis D)
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15
	Ferozpur	Hazi wala	200456	22000	43010	65010	192510	197456	549.19	60.27	117.84	178.11	527.43	540.97
		Gid dran wali	168246	34000	6439	38172	111672	121600	460.95	93.15	17.64	104.58	305.95	333.15
		Kandhwala Hazir Khan	16284	22000	-30278	-8278	24222	25784	44.61	60.27	-82.95	-22.68	66.36	70.64
		Boore wala	39538	20000	-7512	12488	37488	38571	108.32	54.79	-20.58	34.21	102.70	105.67
		Gunder Dhandi	33379	20000	-17704	2296	30629	32462	91.45	54.79	-48.50	6.29	83.92	88.94
		Sub-Total	86654	25960	4350	28418	76692	80680	237.41	71.12	11.92	77.86	210.12	221.04
		Grand Total	79740	24004	-211	23530	71090	75887	218.46	65.76	0.58	64.46	194.76	207.70

**ECONOMY
OF
BULLOCK OPERATED HOLDINGS**

CHAPTER – VI

Particulars of Bullock Operated Holdings

General :- The accounts of 4 Bullock Operated (Non-mechanised) holdings, spread in the State of Punjab have been briefly discussed in the following paragraphs. The analysis of the data of these holdings give a fairly good idea of the conditions prevailing in agriculture in different agriculture zones of the State.

6.1 Land-man and Land Bullock Ratio :- The total area for which accounts were kept, during 2006-2007 was 6.93 hectares and whole of this area was irrigated. The average area per holding worked out to 1.73 hectares.

The area possessed and cropped per permanent worker and per pair of bullock are shown in Table 6.1.

Table 6.1
Area Possessed and Area Cropped per Permanent Worker and per Pair of Bullocks during the year 2006-2007

Item	Zone			All holding Averages
	I	II	III	
1	2	3	4	5
1. Area possessed				
(i) Per permanent worker	1.95	1.51	-	1.73
(ii) Per pair of bullocks	0.97	0.75	-	0.86
2. Area cropped				
(i) Per permanent worker	3.90	3.03	-	3.46
(ii) Per pair of bullocks	1.95	0.49	-	1.73

Area possessed and area cropped per permanent worker (1.95 and 3.90 hectares respectively) and per pair of bullocks (0.97 and 1.95 hectares respectively) was higher in Zone I.

6.2 Intensity of Cropping: – The number of holdings and intensity of cropping is shown in table 6.2 for different types of area.

Table 6.2
No. of Holdings and Intensity of Cropping (2006-2007)

Zone	No. of holding	Area held (hectares)	Area cropped (hectares)	Intensity
1	2	3	4	5
I	2	3.90	7.80	200
II	2	3.03	6.06	200
III	-	-	-	-
Total	4	6.93	13.86	200

$$\text{Intensity} = \frac{\text{Total cropped area}}{\text{Area held (Net area sown)}} \times 100$$

Higher intensity of cropping was due to availability of better facilities of irrigation normal rainfall. The average intensity of cropping during the year 2006-2007 was 200.

Cropping Pattern: – Multiplicity of factors like type of soil, climatic conditions, availability of irrigation facilities, relative prices of various agricultural commodities and net returns from various crops determine the cropping pattern of specific Zone.

Table 6.3 shows areas under different crops in the different Zones.

Table 6.3
Cropping Pattern and the Relative Importance (Percentage) of Different Crops on Irrigated Lands during the year 2006-2007

Name of crops	Area under the crop in Zones			Total	Percentage To total
	I	II	III		
1	2	3	4	5	6
1. Wheat	3.70	2.43	-	6.13	44
2. Paddy	2.43	2.02	-	4.45	32
3. Maize	1.12	0.21	-	1.33	10
4. Sugarcane(Gur and Shakkar)	-	-	-	-	-
5. Sugarcane(Seed)	-	-	-	-	-
6. Cotton(American)	-	-	-	-	-
7. Cotton(Desi)	-	-	-	-	-
8. Toria/Sarson	-	0.10	-	0.10	-
9. Sun Flower	-	-	-	-	-
10. Green Fodder	0.55	1.30	-	1.85	14
11. Others	-	-	-	-	-
Total	7.80	6.06	-	13.86	100

The table reveals that on irrigated lands, 44% of the total cropped area was under wheat alone, Paddy was another important crop which covered 32% of the total cropped area whereas green fodder constituted 14%.

6.4 Out turn: – Table 6.4 shows the average out-turn per hectare to different crops in the different Zones.

Table 6.4
Out-turn of Different Crops per Hectare of Area Cropped (2006-2007)

Name of crops	Out-turn in Zones			Average
	I	II	III	
1	2	3	4	5
1. Wheat(Grain	25.67	40.33	-	31.48
2. Wheat(Bhusa)	22.97	49.38	-	33.44
3. Paddy	34.98	41.58	-	37.98
4. Maize	14.28	38.09	-	18.04
5. Sugarcane(Gur)	-	-	-	-
6. Cotton(American)	-	-	-	-
7. Cotton(Desi)	-	-	-	-
8. Toria/Sarson	-	20.00	-	20.00
9. Sunflower	-	-	-	-

Average out-turn per hectare of area was maximum for paddy 37.98 quintals, followed by wheat 31.48 quintals, sunflower 20.00 quintals and maize 18.04 quintals during 2006-07.

6.5 Gross Income :- For computing gross income the weighted mean of prices of principal crops used in this report is given in Table 6.5.

Table 6.5

Weighted mean of Prices per Quintal (Per hectare for fodder) used for Computing Gross Income

(in Rs.)

Name of crops	Zone			Average
	I	II	III	
1	2	3	4	5
1. Wheat(Grain	850	850	-	850
2. Wheat(Bhusa)	200	150	-	171
3. Paddy	575	867	-	720
4. Maize	600	700	-	633
5. Gur(Raw sugar)	-	-	-	-
6. Cotton(American)	-	-	-	-
7. Cotton(Desi)	-	-	-	-
8. Toria	-	1700	-	1700
9. Sunflower	-	-	-	-
10. Fodder(per Hect.)	31818	38923	-	36810

6.6 Average gross return per hectare of different crops in various agricultural zones, is shown in table 6.6.

Table 6.6

Gross Return per Hectare from Different Crops

(in Rs.)

Name of crops	Zone			Average
	I	II	III	
1	2	3	4	5
1. Wheat(Grain	21824	34280	-	26762
2. Wheat(Bhusa)	4594	7407	-	5710
3. Paddy	20113	36074	-	27358
4. Maize	8571	26667	-	11428
5. Sugarcane(Gur)	-	-	-	-
6. Sugarcane(Seed)	-	-	-	-
7. Cotton(American)	-	-	-	-
8. Cotton(Desi)	-	-	-	-
9. Toria	-	34000	-	34000
9. Sunflower	-	-	-	-
10. Fodder(per Hec.t)	31818	38923	-	36811

Gross return per hectare on irrigated areas of food crops, Paddy (Rs. 27358) was highest followed by Wheat (Rs. 26762).

The proportion of the contribution of various crops to gross income per hectare possessed in different zones is given in Table 6.7

Table 6.7
Break-up of Gross Income per Hectare Possessed

Name of crops	Zone			Average	Percentage
	I	II	III		
1	2	3	4	5	6
1. Wheat(Grain	20705	27492	-	23672	40
2. Wheat (Bhusa)	4359	5940	-	5051	8
3. Paddy	12532	24049	-	17568	29
4. Maize	2461	1848	-	2193	4
5. Sugarcane(Gur)	-	-	-	-	-
6. Sugarcane(Seed)	-	-	-	-	-
7. Cotton(American)	-	-	-	-	-
8. Cotton(Desi)	-	-	-	-	-
9. Toria/Sarson	-	1122	-	491	-
10. Sunflower	-	-	-	-	-
11. Fodder (per hect)	4487	16700	-	9827	17
12. Cotton Stick and Stalks	-	-	-	-	-
13. Others	795	1287	-	1010	2
Total	45339	78438	-	59812	100

Expenditure: – Table 6.8 shows cost per hectare (zonewise) of various items of expenditure for irrigated areas of Punjab during the year 2006-2007.

Table 6.8
Cost per Hectare of Various Items of Expenditure and their percentage to Total Expenditure

Item of expenditure	Zone			Average	Percentage
	I	II	III		
1	2	3	4	5	6
1. Manual Labour					
(i) Permanent	10667	13201	-	11775	16
(ii) Casual	2461	1386	-	1992	3
2. Bullock Labour	12051	16580	-	14031	19
3. Seed	1455	1807	-	1609	2
4. Implements	576	1636	-	1039	1
5. Artisans	308	-	-	173	-
6. Tubewells/Wells	3526	10822	-	6716	9
7. Water Rates	-	-	-	-	-
8. Manure and Fertilizers	5049	4904	-	4985	7
9. Rent	18878	27640	-	22709	31
10. Land Revenue	-	-	-	-	-
11. Miscellaneous	8162	10505	-	9186	12
Total	63133	88481	-	74215	100

The major portion of expenditure on the holdings under study had been incurred on rent (31%) as well as on bullock labour (19%) manual labour (16%) during the year under reference.

6.9 Expenditure in respect of Different Categories of Holdings: – In order to have a comparative view of expenditure on holdings worked under different sets of conditions have been worked out on four different categories of holdings i.e. A.B.C. and D.

Table 6.9 shows gross income and expenditure per hectare in three zones of the state of different categories of holdings.

Table 6.9
Zone-wise Gross Income and Expenditure Per Hectare

Zone	Gross Income	Expenditure in respect of different categories of holdings			
		A	B	C	D
1	2	3	4	5	6
I	45340	63133	52467	33588	31105
II	78439	88481	75279	47639	41819
III	-	-	-	-	-
Average	59812	74216	62441	39732	35790

6.10 Net Income: – Net income has been worked out in the four categories of holdings as for expenditure. Table 6.10 shows the net income per hectare (zone-wise) for irrigated areas.

Table 6.10
Zone-wise Net Income per Holding, per Hectare of Area held and Cropped

Zone	Per Holding				Area Held				Area cropped			
	A	B	C	D	A	B	C	D	A	B	C	D
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
I	-	-	22915	27757	-	-	11752	14234	-	-	5876	7117
	34697	13897			17793	7127			8897	3563		
II	-	4787	46662	55480	-	3160	30800	36620	-	1580	15400	18310
	15213				10042				5021			
Average	-	-4555	34789	41618	-	-	20080	24022	-	-	10040	12011
	24955				14404	2629			7202	1315		

In case of 'A' category of holdings where the land is taken on rent, labours (Permanent plus casual) has to hired and capital is borrowed, the bullock operated holdings showed on an average, net income of Rs. (-) 14404 per hectare during 2006-07. In case of 'B' category of holdings, where the land is also taken on rent but uses his own labour (permanent) and capital is borrowed, the bullock operated holdings showed on an average net income of Rs.(-)2629 per hectare. In case of 'C' category of holding the farmers earned on an average net income of Rs. 20080 per hectare of his one years labour during the same year. In case of 'D' category of holding where even the cultivators used his own capital the average net income earned by the farmer during the period under reference was Rs. 24022 per hectare.

6.11 Return per worker :- Net income (Gross Income – Expenditure) has further been distributed according to return per worker. For this purpose it has been assumed that all the workers on the holdings (family members and hired (permanent labourers) belonged to the farmer's family. Average return per annum and per day has been worked out on four categories of holdings in Table 6.11 below :-

- Category A :** For management only
(From business man's point of view)
- Category B :** For management and manual labour
(From tenant man's point of view)
- Category C :** For management, manual labour and ownership of land
(From a peasant-proprietor's point of view who uses his own land, labour but borrows capital); and
- Category D :** For management, manual labour and ownership of land and capital
(From a peasant-proprietor's point of view who uses his own land, labour and capital)

Table 6.11
Return per Annum, per Day

Zone	Categories of holdings			
	A	B	C	D
1	2	3	4	5
Per Annum				
I	-34697	-13897	22915	27757
II	-15213	4787	46662	55480
III	-	-	-	-
Average	-24955	-4555	34789	41618
Per Day				
I	95.06	38.07	62.78	76.05
II	-41.67	13.11	127.84	152.00
III	-	-	-	-
Average	-68.37	-12.48	95.31	114.02

The return on category 'D' of the holding was the highest (Rs.41618 per annum and Rs. 114.02 per day). As regards Zone-wise disparities return per worker per annum and per day was the highest in Zone II (Rs. 55480 per annum and Rs. 152.00 per day respectively) and lowest in Zone I (Rs. 27757 per annum and Rs. 76.05 per day respectively).

6.12 Wages of hired Labour :- The Table 6.12 shows the wages paid to the hired labourer (family plus permanent) on the holdings under study. Where no hired labourer was engaged the rates of payment as prevalent in the village were taken into consideration.

Table 6.12
Wages of Hired Labour

Zone	(in Rs.)	
	Per Annum	Per Day
1	2	3
I	26000	71.23
II	25000	68.49
III	-	-
Average	25500	69.86

The wages paid to the hired labourers were higher (Rs. 71.23 per day) in Zone I and lower (Rs. 68.49 per day) in Zone-II .

Table 6.13 compares the return per family worker for his labour and management with the wages received by permanent hired labourers in the same village.

Table 6.13
Wages of Hired Labourer Versus Return Per Family Worker

Zone	Per Day	
	Wages paid per permanent hired labourer	Return per family worker for labour & management
1	2	3
I	71.23	38.07
II	68.49	13.11
III	-	-
Average	69.86	-12.48

(in Rs.)

The wages of permanent hired labourer were higher (Rs. 69.86 per day) than the return per family worker Rs. (–) 12.48 per day. This was mainly because of negative return for management.

6.14 Cost of up-keep of Bullocks: – Average cost of up-keep of a pair of bullock during the year 2006-2007 has been worked out as under:–

(in Rs.)

1	2	3
A	Food	
	1 Green Fodder	12643
	2 Stalks	-
	3 Roughages	-
B	Concentrates	4418
C	Capital Cost Of Bullocks	
	I Interest on value of bullocks @of 12 ½% per annum	915
	II Depreciation on the value of bullocks @ 12% per annum	879
D	Housing	
	I Interest on value of housing @ of 12 ½% per annum	925
	II Depreciation on the value of housing	204
E	Miscellaneous	225
F	Manual Labour	5100
	Total Expenditure	25309
	Less value of manure produced by bullocks	1000
	Net Cost	24309

APPENDIX - I

Condition of Farming of Bullock Operated Holding (2006-2007)

Zone	District	Holding	Area Held (Hectare)	Area Cropped (Hectare)	Intensity of Cropping	Number of Bullocks	Bullock Operated Number of workers		
							Family	Hired	Total
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
I	Gurdaspur	Anial	2.63	5.26	200	2	1	-	1
	Hoshiarpur	Batwada	1.27	2.54	200	2	1	-	1
		Sub Total	3.90	7.80	200	4	2	-	2
II	Tarn Taran	Khadur Sahib	1.01	2.02	200	2	1	-	1
	Jalandhar	Partab Pura	2.02	4.04	200	2	1	-	1
		Sub Total	3.03	6.06	200	4	2	-	2
		Grand Total	6.93	13.86	200	8	4	-	4

APPENDIX - II

Area of Different Crops Sown (2006-2007)

Bullock Operated (Hectares)

Zone	District	Holding	Cotton		Wheat	Sugarcane		Maize	Paddy	Torina & Sarson	Sun-flower	Fodders	Others	Total
			Desi	American		Gur & Shakkar	Seeds							
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15
I	Gurdaspur	Anial	-	-	2.43	-	-	-	2.43	-	-	0.40	-	5.26
	Hoshiarpur	Batwada	-	-	1.27	-	-	1.12	-	-	-	0.15	-	2.54
		Sub Total	-	--	3.70	-	-	1.12	2.43	-	-	0.55	-	7.80
II	Tarn Taran	Khadur Sahib	-	-	0.81	-	-	-	0.81	-	-	0.40	-	2.02
	Jalandhar	Partab Pura	-	-	1.62	-	-	0.21	1.21	0.10	-	0.90	-	4.04
		Sub Total	-	-	2.43	-	-	0.21	2.02	0.10	-	1.30	-	6.06
		Grand Total	-	-	6.13	-	-	1.33	4.45	0.10	-	1.85	-	13.86

APPENDIX - III

Out-turn of Different Crops Sown (2006 -2007)

Bullock Operated (Quintals)

Zone	District	Holding	Cotton		Wheat		Sugarcane (Gur & Shakkar)	Maize (Grain)	Toriam & Sarson (Grain)	SunFlower	Paddy (Grain)
			Desi	American	Grain	Bhusa					
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
I	Gurdaspur	Anial	-	-	82.00	70.00	-	-	-	-	85.00
	Hoshiarpur	Batwada	-	-	13.00	15.00	-	16.00	-	-	-
		Sub Total	-	-	95.00	85.00	-	16.00	-	-	85.00
II	Tarn Taran	Khadur Sahib	-	-	34.00	40.00	-	-	-	-	21.00
	Jalandhar	Partab Pura	-	-	64.00	80.00	-	8.00	2.00	-	63.00
		Sub Total	-	-	98.00	120.00	-	8.00	2.00	-	84.00
		Grand Total	-	-	193.00	205.00	-	24.00	2.00	-	169.00

APPENDIX – IV
Value of Different Crops Sown (2006-2007)

Bullock Operated
(Rs.)

Zone	District	Holding	Cotton		Wheat		Sugarcane		Maize (Grain)	Paddy (Grain)	Toriam & Sarson	Sun- flower (Grain)	Cotton Stick & Stalks	Fodder	Others	Total
			Desi	American	Grain	Bhusa	(Gur & Shakkar)	Seeds								
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17
I	Gurdaspur	Anial	-	-	69700	14000	-	-	-	48875	-	-	-	16000	1700	150275
	Hoshiarpur	Batwada	-	-	11050	3000	-	-	9600	-	-	-	-	1500	1400	26550
		Sub Total	-	-	80750	17000	-	-	9600	48875	-	-	-	17500	3100	176825
II	Tarn Taran	Khadur Sahib	-	-	28900	6000	-	-	-	34440	-	-	-	7000	2500	78840
	Jalandhar	Partab Pura	-	-	54400	12000	-	-	5600	38430	3400	-	-	43600	1400	158830
		Sub total	-	-	83300	18000	-	-	5600	72870	3400	-	-	50600	3900	237670
		Grand total	-	-	164050	35000	-	-	15200	121745	3400	-	-	68100	7000	414495

APPENDIX - V

**Expenditure per Hectare on Area held (2006-2007)
(As a business point of view)**

Bullock Operated

Zone	District	Holding	Area held (Hect.)	Manual Labour		Bullock Labour	Seeds	Implements	Artisians	Tube-wells	Water Rates	Manure & Fertilizers	Rent	Land Revenue (Rs.)	Misc.	Total
				Permanent	Casual											
I	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17
I	Gurdaspur	Anial	2.63	6692	2700	9974	1536	665	456	5229	-	5586	24715	-	10392	67945
	Hoshiarpur	Batwada	1.27	18898	1969	16352	1288	390	-	-	-	3937	6791	-	3543	53168
		Sub total	3.90	10667	2461	12051	1455	576	308	3526	-	5049	18878	-	8162	63133
II	TarnTaran	Khadur Sahib	1.01	15842	1188	23595	1693	3416	-	15297	-	5129	43317	-	6762	116239
	Jalandhar	Partab Pura	2.02	11881	1485	13072	1864	746	-	8584	-	4791	19802	-	12376	74601
		Sub total	3.03	13201	1386	16580	1807	1636	-	10822	-	4904	27640	-	10505	88481
		Grand total	6.93	11775	1992	14031	1609	1039	173	6716	-	4985	22709	-	9186	74215

APPENDIX - VI

Gross Income, Expenditure and Net Income per Hectare on Area held (2006-2007)

(Bullock Operated) (Rs.)

Zone	District	Holding	Area held (Hect.)	Gross Income	A Actual		B-Comparable							
					Expenditure	Net Income	Basis A		Basis B		Basis C		Basis D	
							Expenditure	Net Income	Expenditure	Net Income	Expenditure	Net Income	Expenditure	Net Income
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15
I	Gurdaspur	Anial	2.63	57139	47718	9421	67945	-10816	61253	-4114	36539	20600	33269	23870
	Hoshiarpur	Batwada	1.27	20906	25050	4144	53168	-32262	34270	-13364	27479	-6573	26625	-5719
		Sub Total	3.90	45340	40336	5004	63133	-17793	52467	-7127	33588	11752	31105	14234
II	Tarn Taran	Khadur Sahib	1.01	78059	44551	33508	116238	-38179	100397	-22338	57080	20979	46531	31528
	Jalandhar	Partab Pura	2.02	78629	45650	32979	74602	4027	62720	15909	42918	35711	39462	39167
		Sub total	3.03	78439	45284	33155	88481	-10042	75279	3160	47639	30800	41819	36620
		Grand total	6.93	59812	42500	17312	74216	-14404	62441	-2629	39732	20080	35790	24022

APPENDIX - VII

Return per Worker, Per Annum and Per Day (2006-2007)

(Bullock Operated)(Rs.)

Zone	District	Holding	Per Annum						Per Day					
			A Actual		B Comparable				A Actual		B Comparable			
			Per Family Worker	Per Permanent Hired Labour	For Management only (Basis A)	For Manual Labour & Management (Basis B)	For Ownership of land, manual labour management (Basis C)	For ownership of capital and land manual labour management (Basis D)	Per Family Worker	Per Permanent Hired Labour	For Management only (Basis A)	For Manual Labour & Management (Basis B)	For Ownership of land, manual labour management (Basis C)	For ownership of capital and land manual labour management (Basis D)
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15
I	Gurdaspur	Anial	24777	22000	-28421	-10821	54179	62777	67.88	60.27	-77.86	-29.65	-148.43	-171.99
	Hoshiarpur	Batwada	-5263	30,000	-40973	-16973	-8348	-7263	14.42	82.19	112.25	46.50	-22.87	-19.90
		Sub Total	9757	26000	-34697	-13897	22915	27757	26.73	71.23	95.06	38.07	62.78	76.05
II	Tarn Taran	Khadur Sahib	33843	20,000	-38561	-22561	-21189	31843	92.72	54.79	-105.65	-61.81	-58.05	87.24
	Jalandhar	Partab Pura	66617	30,000	8135	32135	72135	79117	182.51	82.19	22.29	88.04	197.63	216.76
		Sub total	50230	25000	-15213	4787	46662	55480	137.62	68.49	-41.67	13.11	127.84	152.00
		Grand total	29993	25500	-24955	-4555	34789	41618	82.17	69.86	-68.37	-12.48	95.31	114.02

**ECONOMY OF BULLOCK OPERATED,
SEMI-MECHANISED AND
TRACTOR OPERATED HOLDINGS-COMPARISON**

CHAPTER-VII

Comparative Study

General :- Conditions of farming on bullock-operated, semi-mechanised and tractor-operated holdings differ. In case of the former, most of the agricultural operations are done manually with the help of members of the family where as on the later, machinery plays an important part. Cost of cultivation differs for these types of holdings. In order to see in what way the tractor-operated holdings result in higher yields per hectare than the bullock operated holdings and semi-mechanised holdings, factors like area possessed and cropped per permanent worker and per hectare, intensity of cropping pattern, out-turn, gross return per hectare, cost of cultivation per hectare, gross income and expenditure per hectare, net income and return per worker per annum and per day have been compared on these type of holdings. For this purpose, chapter on comparative study of bullock-operated, semi mechanised and tractor-operated holdings has been added.

6.1 Land-man and Land-Bullock/Tractor Ratio: – During the year 2006-2007 cultivators of 74 tractor-operated, 74 semi-mechanised and 4 bullock-operated holdings maintained day to day operational and other records of their farms. Total area of tractor operated (388.09 hectares), semi-mechanised (184.80 hectares) and bullock operated holdings (6.93 hectares) was 579.82 hectares. Average size of tractor operated holding was 5.24 hectares, Semi-mechanised 2.50 hectares and that of bullock operated holding was 1.73 hectares.

Comparative position of area possessed and area cropped per permanent worker and per hectare of bullock operated, semi-mechanised and tractor operated holdings is given in the following table 7.1 & 7.2.

Table 7.1
Comparative Study of Holding and Area Possessed (2006-2007)

Type of Holding	Total No. of holdings	Area possessed(Hect.)	Size of Holding(Hect.)
1	2	3	4
1. Bullock-operated	4	6.93	1.73
2. Semi-mechanised	74	184.80	2.50
3. Tractor-operated	74	388.09	5.24
Total	152	579.82	3.81

The size of holding in case of tractor operated holding 5.24 Hect. was more as compared to semi-mechanised 2.50 Hect. and bullock operated holding 1.73 hectare during the year.

Table 7.2
Area Possessed and Area Cropped per Permanent Worker during the year 2006-2007

Item	Bullock operated	Semi-mechanised	(Hect.)
			Tractor operated
1	2	3	4
1. Area possessed			
(i) Per permanent worker	1.73	1.43	2.05
(ii) Per pair of Bullock	1.73	-	-
(iii) Per Tractor	-	-	5.24
2. Area cropped			
(i) Per permanent worker	0.96	2.81	4.05
(ii) Per pair of Bullock	0.96	-	-
(iii) Per Tractor	-	-	10.34

Average area possessed per permanent worker in the case of bullock operated holdings was 1.73 hectares, semi-mechanised holdings was 1.43 hectares and in the case of tractor operated holdings it was 2.05 hectares. Average area possessed per pair of bullock was 1.73 hectare in case of bullock operated holdings and in case of tractor operated holding it was 5.24 hectare per tractor. Average area cropped per permanent worker per bullock operated holdings was 0.96 hectares, semi-mechanised holdings was 2.81 hectares and in case of tractor operated holdings was 4.05 hectares. Average area cropped per pair of bullock was 0.96 hectares in case of bullock operated holdings and per tractor it was 10.34 in case of tractor operated holdings during the year 2006-2007.

Table 7.3
Intensity of Cropping (2006-2007)

Type of Holding	Total Area possessed (hect.)	Total Cropped Area (hect.)	Intensity (hect.)
1	2	3	4
1. Bullock-operated	6.93	13.86	200
2. Semi-mechanised	184.80	362.65	196
3. Tractor –operated	388.09	765.44	197
Total	579.82	1141.95	197

$$\text{Intensity} = \frac{\text{Total Area Cropped}}{\text{Area held (Net area sown)}} \times 100$$

Intensity of cropping 200 in case of bullock operated holding was the highest.

Table 7.4
Cropping Pattern & the Relative Importance of Different Crops in Irrigated Land 2006-2007

Name of crops	Bullock operated	%age	Semi-Mechanised	%age	(in Hect.)	
					Tractor operated	%age
1	2	3	4	5	6	7
1. Wheat	6.13	44	157.83	44	346.22	45
2. Paddy	4.45	32	122.98	34	288.35	37
3. Maize	1.33	10	5.32	1	12.89	2
4. Sugarcane(Gur/Shakkar)	-	-	-	-		
5. Sugarcane (Seed)	-	-	1.84	1	3.53	1
6. Cotton (American)	-	-	25.10	7	43.66	6
7. Cotton (Desi)	-	-	1.01	-	-	-
8. Toria	0.10	-	0.68	-	1.86	-
9. Sunflower	-	-	-	-	-	-
10. Fodder(per hectare)	1.85	14	46.32	13	66.85	9
11. Others	-	-	1.57	-	2.08	-
Total	13.86	100	362.65	100	765.44	100

Wheat & Paddy are generally sown by cultivators in the State. During 2006-2007 wheat shown by Bullock operated, Semi-mechanised and Tractor operated holdings was 44%, 44% and 45% respectively and in case of Paddy it was 32%, 34% and 37% respectively.

Table 7.5
Out-turn of Different Crops per Hectare (2006-2007)

(in Qtls.)			
Name of crops	Bullock operated	Semi-mechanised	Tractor operated
1	2	3	4
1.Wheat (Grain)	31.48	44.95	39.88
2.Wheat (Bhusa)	33.44	34.68	25.47
3.Paddy	37.98	59.20	58.49
4.M aize	18.04	26.69	24.90
5.Sugarcane(Gur and Shakkar)	-	-	-
6.Cotton (American)	-	20.40	22.42
7. Cotton (Desi)	-	3.96	-
8.Toria	20.00	12.50	11.42
9.Sunflower	-	-	-

Out-turn of the crops per hectare, Paddy was more than other crops. It was highest in case of Semi-mechanised holdings. Similarly out-turn of Wheat and Maize was also higher in case of Semi-mechanised holdings.

Table 7.6
Gross Return Per Hectare from Different Crops year 2006-2007

(in Rs.)			
Name of crops	Bullock operated	Semi-mechanised	Tractor operated
1	2	3	4
1. Wheat (Grain)	26762	34716	33895
2. Wheat (Bhusa)	5710	5013	3959
3. Paddy	38273	38273	38419
4. Maize	11428	17440	16094
5. Sugarcane(Gur and Shakkar)	-	-	-
6. Sugarcane(Seed)	-	47826	64431
7. Cotton (American)	-	40770	44692
8. Cotton (Desi)	-	6535	-
9. Toria	34000	21441	19677
10. Sunflowe	-	-	-
11. Fodder(per hect.)	36811	28362	29323

Table 7.7**Cost per Hectare of Area Possessed of Various Items of Expenditure during 2006-2007****(in Rs.)**

Item of Expenditure	Bullock operated	Semi-mechanised	Tractor operated
1	2	3	4
1. Manual labour			
(i) Permanent	11775	16573	12687
(ii) Casual	1992	1986	2368
2. Bullock labour	14031	724	-
3. Seed	1609	1948	1691
4. Implements	1039	1242	17685
5. Artisans	173	236	212
6. Tubewells & Wells	6716	6284	5421
7. Water Rates	-	-	-
8. Manure & Fertilizers	4985	4631	4891
9. Rent	22709	33199	35338
10. Land Revenue	-	-	-
11. Miscellaneous	9186	6905	5424
Total	74215	73728	85717

The table shows that during 2006-2007 the cost of manual labour was higher in case of semi-mechanised holdings (Rs. 16573) than bullock and tractor operated holdings. The cost of manure and fertilizer is higher in case of bullock operated holdings (Rs. 4985) than other holdings. Rent is higher in case of tractor operated holdings (RS. 35338) than other holdings.

Table 7.8**Gross Income, Expenditure and Net Income per Hectare (2006-2007)****(in Rs.)**

Type of Holding	Gross Income	Expenditure	Net Income
1	2	3	4
1. Bullock-operated	59812	42500	17312
2. Semi-mechanised	73721	25253	48468
3. Tractor -operated	74114	34539	39575

Tractor operated holdings were in better-position to earn more gross income per hectare (Rs.74114) as compared to bullock operated (Rs. 59812) and semi-mechanised holdings (Rs. 73721) during the year 2006-2007. Expenditure of bullock operated holdings (Rs. 42500) was highest in comparison to semi-mechanised (Rs. 25253) and tractor operated holdings (Rs. 34539) during the year under reference. So far as the net income is concerned, it was highest in case of semi-mechanised holdings (Rs. 48468) followed by tractor operated (Rs. 39575) and bullock operated holdings (Rs. 17312).

Table 7.9**Holding-wise Family worker, Hired Workers and their Percentage per Holding during the year 2006-2007**

Type of Holding	Family workers	Per holding	Hired workers	Per holding
1	2	3	4	5
1. Bullock –operated	4	1	-	-
2. Semi-mechanised	112	1.51	17	0.23
3. Tractor-operated	138	1.86	51	0.69

Table 7.10

Percentage Contribution of Different Crops to total Value of Farm Out-put during the year 2006-07

Name of crops	Bullock operated	Semi-mechanised	Tractor operated
	%	%	%
1	2	3	4
A Food			
Wheat	48	46	46
Paddy	29	35	38
Maize	4	1	1
Sugarcane	-	1	1
Other cereals & pulses	-	-	-
Sub-Total Food crops	81	83	86
B Oil Seeds (including groundnut)	-	-	-
C Fibre			
Cotton American	-	7	7
Cotton Desi	-	-	-
Sub Total Fibre crops	-	7	7
D Fodder	17	10	7
E Miscellaneous	2	-	-
Grand Total	100	100	100

During 2006-2007 percentage of food crops was higher for bullock and semi-mechanised holdings than tractor operated holdings

**ਲੇਖਾ ਖੇਤੀ ਬਾੜੀ
ਰਿਪੋਰਟ ਦਾ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਚ ਅਨੁਵਾਦ
2006-2007**

ਭੂਮਿਕਾ

ਜਨਰਲ :- ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਚੁਣੇ ਹੋਏ ਵਾਹੀਕਾਰਾਂ ਦਾ ਲੇਖਾ ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਅਤੇ ਪਰਿਵਾਰ ਬਜਟ ਦਾ ਅਧਿਐਨ ਸਾਲ 1923-24 ਦੌਰਾਨ ਐਡਵਾਈਜਰੀ ਬੋਰਡ ਆਫ ਇਕਨਾਮਿਕ ਇਨਕੁਆਰੀ ਪੰਜਾਬ ਵਲੋਂ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਜੋ ਕਿ ਇੱਕ ਅਰਧ ਸਰਕਾਰੀ ਸੰਸਥਾ ਸੀ ਜਿਸ ਦਾ ਮੁੱਖ ਦਫਤਰ ਲਾਹੌਰ ਵਿਖੇ ਸਥਿਤ ਸੀ। ਸਾਲ 1947 ਵਿਚ ਭਾਰਤ ਦੀ ਵੰਡ ਪਿੱਛੋਂ ਇਸ ਦਾ ਦਫਤਰ ਲੁਧਿਆਣਾ ਵਿਖੇ ਤਬਦੀਲ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ।

ਸਾਲ 1971-72 ਵਿਚ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਬੋਰਡ ਨੂੰ ਭੰਗ ਕਰਕੇ ਅਰਥ ਅਤੇ ਅੰਕੜਾ ਸੰਗਠਨ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਜਿਸਦਾ ਮੁੱਖ ਦਫਤਰ ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਸਥਾਪਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਭਾਰਤ ਦੀ ਵੰਡ ਤੋਂ ਲੇਖਾ ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਦੀ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ 56ਵੀਂ ਅਤੇ 1966 ਵਿਚ ਰਾਜ ਦੇ ਪੁਨਰਗਠਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ 38ਵੀਂ ਹੈ।

ਮਹੱਤਵ :- ਰਾਜ ਵਿਚ ਲੇਖਾ ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਸਰਵੇਖਣ ਮੂਲ ਰੂਪ ਵਿਚ ਬਲਦਾਂ ਵਾਲੀਆਂ ਜੋਤਾਂ ਤੱਕ ਸੀਮਿਤ ਸੀ ਪਰੰਤੂ ਬਾਅਦ ਵਿਚ ਮਹਿਸੂਸ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਕਿ ਜ਼ਿਆਦਾ ਉਪਜ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਲਈ ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਦੇ ਆਧੁਨਿਕ ਤਰੀਕੇ ਅਪਨਾਉਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ। ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਉਪਜ ਵਧਾਉਣ ਲਈ ਮਸ਼ੀਨੀਕਰਣ ਵਿਕਾਸ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਦਾ ਇੱਕ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਭਾਗ ਹੈ। ਟਰੈਕਟਰ ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਦਾ ਇੱਕ ਬਹੁਤ ਵੱਡਾ ਸਾਧਨ ਹੈ। ਇਹ ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਦੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਕੰਮਾਂ ਵਿਚ ਆਮ ਤੌਰ ਤੇ ਲੱਗਦਾ ਸਮਾਂ ਅਤੇ ਮਨੁੱਖੀ ਅਤੇ ਬਲਦਾਂ ਦੀ ਮਜ਼ਦੂਰੀ ਦੀ ਮਾਤਰਾ ਨੂੰ ਘਟਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਲੇਖਾ ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਦੇ ਅਧਿਐਨ ਨੂੰ ਹੋਰ ਢੁਕਵਾਂ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਸਾਲ 1971-72 ਤੋਂ ਉਚਿਤ ਸਮਝਦੇ ਹੋਏ ਇਸ ਦਾ ਵਿਸਥਾਰ ਟਰੈਕਟਰ ਵਾਲੀਆਂ ਜੋਤਾਂ ਤੱਕ ਵਧਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਬਾਅਦ ਵਿਚ ਇਹ ਵੇਖਿਆ ਗਿਆ ਕਿ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਬਲਦਾਂ ਵਾਲੀਆਂ ਜੋਤਾਂ ਨੇ ਟਰੈਕਟਰ ਕਿਰਾਏ ਉਤੇ ਜਾਂ ਟਰੈਕਟਰ ਵਾਲੀਆਂ ਸਹੂਲਤਾਂ ਉਧਾਰ ਲੈ ਕੇ ਆਪਣੇ ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਧੰਦੇ ਵਿਚ ਵਾਧਾ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਜੋਤਾਂ ਨੂੰ ਸੈਮੀ-ਮੈਕਾਨਾਈਜ਼ਡ ਜੋਤਾਂ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਜੋਤਾਂ ਦਾ ਅਧਿਐਨ ਵੀ 1995-96 ਤੋਂ ਇਸ ਰਿਪੋਰਟ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ ਦੇ ਚੈਪਟਰ-5 ਵਿਚ ਸੈਮੀ-ਮੈਕਾਨਾਈਜ਼ਡ ਜੋਤਾਂ ਸਬੰਧੀ ਵਧੀਕ ਸੂਚਨਾ ਸ਼ਾਮਲ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ।

ਅਧਿਐਨ ਦਾ ਮੰਤਵ :- i. ਬਲਦਾਂ ਵਾਲੀਆਂ ਜੋਤਾਂ ਦੇ ਅਧਿਐਨ ਦਾ ਮੁੱਖ ਮੰਤਵ ਰਾਜ ਵਿਚ ਵਾਹੀਕਾਰਾਂ ਦੀ ਸਾਲਾਨਾ ਆਮਦਨ ਅਤੇ ਖਰਚ ਨੂੰ ਨਿਰਧਾਰਤ ਕਰਨਾ ਹੈ ਅਤੇ ਖੇਤੀ ਵਿਚ ਵਾਪਰਦੀਆਂ ਮੁੱਖ ਤਬਦੀਲੀਆਂ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਇੱਕ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਵਾਹੀਕਾਰਾਂ ਦੀ ਆਰਥਿਕ ਹਾਲਤ ਉਪਰ ਅਸਰ ਦਾ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਕਰਨਾ ਹੈ।

ii. ਸੈਮੀ-ਮੈਕਾਨਾਈਜ਼ਡ ਜੋਤਾਂ ਦੇ ਅਧਿਐਨ ਦਾ ਮੁੱਖ ਮੰਤਵ ਉਹਨਾਂ ਵਾਹੀਕਾਰਾਂ ਦੀ ਆਰਥਿਕਤਾ ਦਾ ਅਧਿਐਨ ਕਰਨਾ ਹੈ ਜਿਹੜੇ ਬਲਦਾਂ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਟਰੈਕਟਰ ਕਿਰਾਏ ਉਤੇ ਜਾਂ ਉਧਾਰ ਲੈ ਕੇ ਆਪਣੇ ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਦੇ ਧੰਦੇ ਵਿਚ ਵਾਧਾ ਕਰਦੇ ਹਨ।

iii. ਟਰੈਕਟਰ ਵਾਲੀਆਂ ਜੋਤਾਂ ਦੇ ਅਧਿਐਨ ਦਾ ਮੁੱਖ ਮੰਤਵ ਜੋਤਾਂ ਦਾ ਢਾਂਚਾ, ਅਪਰੇਸ਼ਨਲ ਜੋਤਾਂ ਦਾ ਆਕਾਰ, ਕਿਸ ਹੱਦ ਤੱਕ ਸਿੰਜਾਈ ਦੀ ਉਪਲੱਭਯਤਾ, ਫਸਲਾਂ ਦੀ ਤੀਬਰਤਾ ਅਤੇ ਫਸਲੀ ਢਾਂਚਾ, ਟਰੈਕਟਰ ਦੀ ਸਮਰਥਾ ਦੇ ਸਬੰਧ ਵਿਚ ਟਰੈਕਟਰ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਦਾ ਪੱਧਰ ਅਤੇ ਪੈਟਰਨ ਅਤੇ ਦੂਸਰੇ ਤੱਥ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਟਰੈਕਟਰ ਕਿਰਾਏ ਤੇ ਦੇਣਾ ਆਦਿ ਦਾ ਅਧਿਐਨ ਕਰਨਾ ਹੈ।

ਖੇਤਰ ਅਤੇ ਵਿਸਥਾਰ :- ਇਹ ਅਧਿਐਨ ਪੂਰੇ ਪੰਜਾਬ ਰਾਜ ਦਾ ਹੈ। ਉਪਲੱਭਯਤ ਦੇ ਆਧਾਰ ਤੇ ਇਸ ਸਰਵੇਖਣ ਦੇ ਮੰਤਵ ਲਈ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਹਰ ਤਹਿਸੀਲ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਸੈਮੀ-ਮੈਕਾਨਾਈਜ਼ਡ ਅਤੇ ਇੱਕ ਟਰੈਕਟਰ ਵਾਲੀ ਜੋਤ ਲਈ ਗਈ ਹੈ ਅਤੇ ਇੱਕ ਬਲਦਾਂ ਵਾਲੀ ਜੋਤ ਰਾਜ ਦੇ ਹਰ ਇੱਕ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਵਿੱਚੋਂ ਚੁਣੀ ਗਈ ਹੈ। ਪਰਿਮਾਣਕ ਇਕਸਾਰਤਾ ਅਤੇ ਤੁਲਨਾਤਮਕ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਦੇ ਪੱਖੋਂ ਸਾਰੇ ਜ਼ਿਲ੍ਹਿਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕਤਰ ਕੀਤੇ ਡੈਟੇ ਦਾ ਸੰਕਲਨ ਖੇਤੀ ਸਬੰਧਤ ਵਾਯੂਮੰਡਲ ਹਾਲਤਾਂ, ਜ਼ਮੀਨ ਦੀ ਕਿਸਮ ਅਤੇ ਸਿੰਜਾਈ ਸਹੂਲਤਾਂ ਆਦਿ ਤੇ ਅਧਾਰਿਤ ਤਿੰਨ ਵੱਖਰੇ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿਚ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।

ਖੇਤਰ-I : ਅਰਧ ਪਹਾੜੀ ਅਤੇ ਪੱਧਰ ਖੇਤਰ ਜਿਸ ਵਿਚ ਗੁਰਦਾਸਪੁਰ, ਹੁਸ਼ਿਆਰਪੁਰ, ਐਸ.ਏ.ਐਸ.ਨਗਰ, ਨਵਾਂ ਸਹਿਰ ਅਤੇ ਰੂਪਨਗਰ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਆਉਂਦੇ ਹਨ।

ਖੇਤਰ-II : ਕੇਂਦਰੀ ਪੱਧਰ ਖੇਤਰ ਜਿਸ ਵਿਚ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ, ਤਰਨਤਾਰਨ, ਕਪੂਰਥਲਾ, ਲੁਧਿਆਣਾ, ਪਟਿਆਲਾ ਅਤੇ ਫਤਿਹਗੜ੍ਹ ਸਾਹਿਬ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਆਉਂਦੇ ਹਨ।

ਖੇਤਰ-III : ਪੱਛਮੀ ਖੇਤਰ ਜਿਸ ਵਿਚ ਸੰਗਰੂਰ, ਬਠਿੰਡਾ, ਮਾਨਸਾ, ਫਰੀਦਕੋਟ, ਮੋਗਾ, ਮੁਕਤਸਰ ਅਤੇ ਫਿਰੋਜ਼ਪੁਰ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਆਉਂਦੇ ਹਨ।

ਅਨੁਸੂਚੀ :- ਬਲਦਾਂ ਵਾਲੀਆਂ, ਸੈਮੀ-ਮੈਕਾਨਾਈਜ਼ਡ ਅਤੇ ਟਰੈਕਟਰ ਵਾਲੀਆਂ ਜੋਤਾਂ ਦੇ ਅੰਕੜੇ ਵਿਸਥਾਰਪੂਰਵਕ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੇ ਇੱਕ ਸੈਟ ਵਿਚ ਇੱਕਤਰ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਨ। ਅਨੁਸੂਚੀ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬਣਾਈ ਗਈ ਸੀ ਕਿ ਅਧਿਐਨ ਦਾ ਮੰਤਵ ਪੂਰਾ ਹੋ ਸਕੇ।

ਧਾਰਣਾ ਤੇ ਪਰੀਭਾਸ਼ਾ :- ਵੱਖ-ਵੱਖ ਵਰਤੇ ਗਏ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਧਾਰਣਾ ਅਤੇ ਪਰੀਭਾਸ਼ਾ ਹੇਠਾਂ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ।

(ਏ) ਸਮੁੱਚੀ ਆਮਦਨ (ਕੁੱਲ ਆਮਦਨ) :- ਕੁੱਲ ਆਮਦਨ ਜੋਤਾਂ ਦੀ ਕੁੱਲ ਉਪਜ ਦੇ ਉਸ ਮੁੱਲ ਦਾ ਜੋੜ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿਚ ਭਾਵੇਂ ਜਿਨਸ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਦਿੱਤੀ ਮਜ਼ਦੂਰੀ, ਘਰ ਵਿਚ ਵਰਤਿਆ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਢੰਗ ਨਾਲ ਵੇਚੀ ਜਿਨਸ ਦਾ ਮੁੱਲ ਹੈ। ਇਹ

ਅਸਲ ਵਿਚ ਵੇਚੀ ਗਈ ਉਪਜ ਤੋਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਕਦੀ ਅਤੇ ਬਾਕੀ ਰਹਿੰਦੀ ਉਪਜ ਦਾ ਮੁੱਲ ਪਿੰਡ ਵਿਚ ਚਲ ਰਹੀਆਂ ਫਸਲਾਂ ਦੀ ਕਟਾਈ ਸਮੇਂ ਕੀਮਤਾਂ ਲਗਾ ਕੇ ਬਣਦੀ ਹੈ।

(ਬੀ) ਖਰਚ :- ਵੱਖ-ਵੱਖ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਅਨੁਸਾਰ ਖੇਤੀ ਤੇ ਲਾਗੂ ਖਰਚ ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਅਰਥ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਹਨ। ਇੱਕ ਵਪਾਰੀ, ਇੱਕ ਮੁਜਾਰਾ ਅਤੇ ਇੱਕ ਕਿਸਾਨ ਮਾਲਕ ਲਈ ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਵਿਚ ਖਰਚ ਦੀ ਅਲਗ-ਅਲਗ ਧਾਰਣਾ ਹੈ। ਵਪਾਰੀ ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਦੇ ਖਰਚ ਵਿਚ ਉਹ ਸਾਰੀਆਂ ਮੱਦਾਂ ਸਮੇਤ ਜ਼ਮੀਨ ਦੇ (ਕਿਰਾਏ ਅਨੁਸਾਰ ਮੁੱਲ) ਆਪਣੀ ਪੂੰਜੀ ਤੋਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਣ ਵਾਲੀ ਵਿਆਜ ਅਤੇ ਘਰ ਦੇ ਕਾਮਿਆਂ ਦੀ ਮਜ਼ਦੂਰੀ ਖਰਚ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਕਰੇਗਾ। ਆਮ ਤੌਰ ਤੇ ਇਕ ਮੁਜਾਰਾ ਘਰ ਦੇ ਕਾਮਿਆਂ ਦੀ ਮਜ਼ਦੂਰੀ ਖਰਚੇ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਗਿਣਦਾ ਜਦੋਂ ਕਿ ਇੱਕ ਕਿਸਾਨ ਮਾਲਕ ਆਪਣੀ ਜ਼ਮੀਨ ਤੋਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਣ ਵਾਲੇ ਕਿਰਾਏ ਨੂੰ ਵੀ ਖਰਚ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ।

ਇੰਨਾ ਲੇਖਿਆ ਅਨੁਸਾਰ ਖਰਚ ਮੁੱਖ ਤੌਰ ਤੇ ਹਰ ਖੇਤ ਵਿਚ ਵਰਤਮਾਨ ਹਾਲਾਤ ਅਨੁਸਾਰ ਹੀ ਕੱਢਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਕਿਰਾਏ ਤੇ ਲਈ ਗਈ ਜ਼ਮੀਨ ਦਾ ਅਸਲ ਵਿਚ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਕਿਰਾਇਆ, ਕਿਰਾਏ ਤੇ ਲਗਾਏ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਨੂੰ ਅਸਲ ਵਿਚ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਮਜ਼ਦੂਰੀ ਅਤੇ ਅਸਲ ਵਿਚ ਖਰੀਦੀ ਖਾਦ (ਜੇਕਰ ਹੋਵੇ) ਦੇ ਖਰਚੇ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਨ ਅਤੇ ਆਪਣੀ ਜ਼ਮੀਨ, ਪਰਿਵਾਰਕ ਮੈਂਬਰਾਂ ਵਲੋਂ ਕੀਤੇ ਗਏ ਕੰਮ, ਵਾਹੀ ਵਾਲੇ ਪਸ਼ੂਆਂ ਦੁਆਰਾ ਤਿਆਰ ਕੀਤੀ ਰੂੜੀ (ਖਾਦ) ਅਤੇ ਸੰਦਾਂ, ਪਸ਼ੂਆਂ, ਟਿਊਬਵੈਲ ਅਤੇ ਖੂਹ ਆਦਿ ਉਪਰ ਨਿਵੇਸ਼ ਕੀਤੀ ਪੂੰਜੀ ਦਾ ਕੋਈ ਖਰਚ ਨਹੀਂ ਪਾਇਆ ਜਾਂਦਾ।

ਅਸਲ ਖਰਚ ਇਕ ਕਿਸਾਨ ਜਾਂ ਇਕ ਖਾਸ ਖੇਤ ਦੀਆਂ ਹਾਲਤਾਂ ਸਮਝਣ ਲਈ ਲਾਭਦਾਇਕ ਹੈ ਪਰੰਤੂ ਇਸ ਨੂੰ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਹਾਲਤਾਂ ਵਿਚ ਕੰਮ ਕਰ ਰਹੀਆਂ ਜੋਤਾਂ ਦੀ ਤੁਲਨਾ ਦਾ ਆਧਾਰ ਨਹੀਂ ਬਣ ਸਕਦੀ ਕਿਉਂਕਿ ਕਈ ਜੋਤਾਂ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਆਪਣੀ ਜ਼ਮੀਨ ਦੀਆਂ, ਦੂਜੀਆਂ ਕਿਰਾਏ ਤੇ ਲਈ ਜ਼ਮੀਨ ਦੀਆਂ ਜਾਂ ਆਪਣੀ ਜ਼ਮੀਨ ਅਤੇ ਕੁੱਝ ਕਿਰਾਏ ਤੇ ਲਈ ਜ਼ਮੀਨ ਦੀਆਂ ਜੋਤਾਂ ਹਨ, ਕਈ ਜੋਤਾਂ ਦੀ ਵਹਾਈ ਸਿਰਫ ਪਰਿਵਾਰਕ ਕਾਮਿਆਂ ਰਾਹੀਂ ਅਤੇ ਹੋਰ ਕੁੱਝ ਜਾਂ ਸਾਰੇ ਕਿਰਾਏ ਤੇ ਲਾਏ ਕਾਮਿਆਂ ਰਾਹੀਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਤੁਲਨਾ ਨੂੰ ਆਸਾਨ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਹਰ ਇਕ ਜੋਤ ਲਈ ਖਰਚ ਦੇ ਅੰਕੜਿਆਂ ਦੇ ਚਾਰ ਵਾਧੂ ਸੈਟ ਹੇਠਾਂ ਲਿਖੇ ਅਨੁਸਾਰ ਚਾਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਾਹੀਕਾਰਾਂ ਲਈ ਤਿਆਰ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਨ।

- (1) ਇੱਕ ਵਪਾਰੀ ਆਦਮੀ ਜ਼ਮੀਨ ਕਿਰਾਏ ਉਪਰ ਲੈਂਦਾ ਹੈ। ਸਾਰਾ ਕੰਮ ਕਿਰਾਏ ਦੇ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਪਾਸੋਂ ਕਰਵਾਉਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਪੂੰਜੀ ਉਧਾਰ ਲੈਂਦਾ ਹੈ, ਸਾਰੀਆਂ ਮੱਦਾਂ ਖਰਚ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ।
- (2) ਇੱਕ ਮੁਜਾਰਾ ਜਿਹੜਾ ਜ਼ਮੀਨ ਕਿਰਾਏ ਤੇ ਅਤੇ ਪੂੰਜੀ ਉਧਾਰ ਲੈਂਦਾ ਹੈ ਕੇਵਲ ਪਰਿਵਾਰਕ ਮੈਂਬਰ ਹੀ ਸਥਾਈ ਮਜ਼ਦੂਰੀ ਲਗਾਂਦਾ ਹੈ (ਕੇਵਲ ਸਥਾਈ ਮਜ਼ਦੂਰ ਹੀ ਖਰਚ ਵਿਚੋਂ ਕੱਢੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ)।
- (3) ਇੱਕ ਕਿਸਾਨ ਮਾਲਕ ਜਿਸ ਦੀ ਆਪਣੀ ਜ਼ਮੀਨ ਹੈ, ਘਰੇਲੂ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨੂੰ ਸਥਾਈ ਮਜ਼ਦੂਰ ਦੇ ਤੌਰ ਤੇ ਵਰਤਦਾ ਹੈ ਪਰੰਤੂ ਪੂੰਜੀ ਉਧਾਰ ਲੈਂਦਾ ਹੈ (ਇਸ ਮਾਮਲੇ ਵਿਚ ਜ਼ਮੀਨ ਦਾ ਕਿਰਾਇਆ ਅਤੇ ਮਜ਼ਦੂਰੀ ਖਰਚੇ) ਖਰਚ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਨਹੀਂ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ਪਰੰਤੂ ਪੂੰਜੀ ਉਪਰ ਵਿਆਜ ਖਰਚ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।
- (4) ਇੱਕ ਕਿਸਾਨ ਮਾਲਕ ਜਿਸ ਦੀ ਆਪਣੀ ਜ਼ਮੀਨ ਤੇ ਪੂੰਜੀ ਹੈ ਅਤੇ ਪਰਿਵਾਰਕ ਮੈਂਬਰ ਸਥਾਈ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਦੇ ਤੌਰ ਤੇ ਵਰਤਦਾ ਹੈ ਇਸ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਸਥਾਈ ਸਰੀਰਕ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਦੀ ਮਜ਼ਦੂਰੀ, ਕਿਰਾਇਆ ਜਾਂ ਜ਼ਮੀਨ ਦੇ ਕਿਰਾਏ ਤੋਂ ਆਮਦਨ ਅਤੇ ਪੂੰਜੀ ਉਪਰ ਵਿਆਜ ਖਰਚੇ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਨਹੀਂ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ।

(ਸੀ) ਖਰਚ ਦੀਆਂ ਮੱਦਾਂ :-

(1) **ਸਰੀਰਕ ਮਜ਼ਦੂਰੀ :-** ਇਸ ਮੱਦ ਵਿਚ ਕਿਰਾਏ ਤੇ ਲਾਏ ਕਾਮਿਆਂ ਨੂੰ ਦਿੱਤੀ ਅਸਲ ਮਜ਼ਦੂਰੀ ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਸਥਾਈ ਜਾਂ ਅਸਥਾਈ ਹੋਣ ਅਤੇ ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਪਰਿਵਾਰਕ ਕਾਮਿਆਂ ਦੀ ਅਨੁਮਾਨਤ ਮਜ਼ਦੂਰੀ ਵੀ ਸ਼ਾਮਲ ਹੈ। ਪਰਿਵਾਰਕ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਦੀ ਮਜ਼ਦੂਰੀ ਸਥਾਈ ਕਿਰਾਏ ਤੇ ਲਗਾਏ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਨੂੰ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਮਜ਼ਦੂਰੀ ਦੇ ਆਧਾਰ ਤੇ ਲਗਾਈ ਗਈ ਹੈ ਜੋ ਉਸ ਜੋਤ ਵਿਚ ਲਗਾਏ ਗਏ ਹੋਣ, ਜੇਕਰ ਨਹੀਂ, ਤਾਂ ਪਿੰਡ ਵਿਚ ਚੱਲ ਰਹੀਆਂ ਦਰਾਂ ਦੇ ਆਧਾਰ ਤੇ ਲਗਾਈ ਗਈ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮਜ਼ਦੂਰੀ ਆਮ ਤੌਰ ਤੇ ਇੱਕ ਪਿੰਡ ਵਿਚ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ। ਸਰੀਰਕ ਮਜ਼ਦੂਰੀ ਦੇ ਕੁੱਲ ਖਰਚੇ ਵਿਚੋਂ ਬਲਦਾਂ ਨੂੰ ਦੇਖਭਾਲ ਰੱਖਣ ਦਾ ਖਰਚ ਕੱਢ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਅਤੇ ਬਲਦਾਂ ਦੀ ਮਜ਼ਦੂਰੀ ਦੇ ਮੱਦ ਵਿਚ ਇਹ ਮੰਨਕੇ ਸ਼ਾਮਲ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਕਿ ਇਕ ਪੂਰਵਕਾਲੀ ਆਦਮੀ 10 ਪਸ਼ੂਆਂ ਦੀ ਦੇਖਭਾਲ ਕਰਦਾ ਹੈ।

(2) **ਬਲਦਾਂ ਦੀ ਮਜ਼ਦੂਰੀ :-** ਇਸ ਵਿਚ ਹੱਲ ਚਲਾਉਣ ਵਾਲੇ ਬਲਦਾਂ ਦੀ ਕੀਮਤ ਉਪਰ ਵਿਆਜ ਅਤੇ ਮੁੱਲ ਘਾਟਾ (ਉਠ ਅਤੇ ਝੋਟੇ ਵੀ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ) ਦੁੱਧ ਨਾ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਪਸ਼ੂਆਂ ਦੀ ਖੁਰਾਕ ਦੀ ਕੀਮਤ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਹਰਾ ਅਤੇ ਸੁੱਕਾ ਚਾਰਾ, ਖੁਰਾਕ ਆਦਿ, ਤੇਲ ਜਾਂ ਘਿਉ ਅਤੇ ਫੁੱਟਕਲ ਖਰਚੇ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਪਸ਼ੂਆਂ ਦੇ ਇਲਾਜ ਦਾ ਖਰਚਾ, ਖੁਰੀਆਂ ਲਗਾਉਣਾ, ਮਕਾਨ ਅਤੇ ਸਫਾਈ ਸੇਵਾਦਾਰਾਂ ਨੂੰ ਪਸ਼ੂਆਂ ਦੇ ਬੰਨਣ ਵਾਲੀਆਂ ਥਾਂ ਦੀ ਸਫਾਈ ਬਦਲੇ ਉਜਰਤਾ, ਖਾਦ, ਰੂੜੀ (ਘਟਾ ਕੇ) ਬਾਕੀ ਦੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਮੱਦਾਂ ਬਲਦਾਂ ਦੀ ਮਜ਼ਦੂਰੀ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ। ਜੇਕਰ ਸਾਲ ਦੌਰਾਨ ਕੋਈ ਬਲਦ ਮਰ ਗਿਆ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸ ਦੀ ਬਕਾਇਆ ਸਾਰੀ ਕੀਮਤ ਬਲਦਾਂ ਦੀ ਮਜ਼ਦੂਰੀ ਦੇ ਖਰਚੇ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਿ ਪਹਿਲਾਂ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਵਾਹੀ ਵਾਲੇ ਪਸ਼ੂਆਂ ਦੀ ਸਰੀਰਕ ਮਜ਼ਦੂਰੀ ਦਾ ਖਰਚਾ, ਇਸ ਮੱਦ ਵਿਚ ਇਸ ਦਰ ਤੇ ਇੱਕ ਇੱਕ ਆਦਮੀ ਦੱਸ ਪਸ਼ੂਆਂ ਦੀ ਦੇਖਭਾਲ ਕਰਦਾ ਹੈ ਦੇ ਹਿਸਾਬ ਦਰ ਨਾਲ ਸ਼ਾਮਲ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਤੂੜੀ, ਹਰੇ ਚਾਰੇ ਦਾ ਖਰਚਾ ਜੋ ਬਲਦਾਂ ਉਪਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਵੱਖਰੇ ਤੌਰ ਤੇ ਉਪਲਬਧ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਚਾਰਾ ਸਾਰੇ ਪਸ਼ੂਆਂ ਨੂੰ ਦੁੱਧ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਪਸ਼ੂਆਂ ਅਤੇ ਛੋਟੇ ਪਸ਼ੂਆਂ ਨੂੰ ਇੱਕਠਾ ਹੀ ਪਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਬਲਦਾਂ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਚਾਰੇ ਦੇ ਕੁੱਲ ਖਰਚ ਵਿਚੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਦੇ ਅਨੁਪਾਤ ਨਾਲ ਕੱਢਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਮੰਤਵ ਲਈ ਦੋ ਸਾਲ ਜਾਂ ਇਸ ਤੋਂ ਵੱਧ ਉਮਰ ਵਾਲਾ ਪਸ਼ੂ ਇੱਕ ਪਸ਼ੂ ਦੇ ਬਰਾਬਰ, ਇੱਕ ਤੋਂ ਦੋ

ਸਾਲ ਦੇ ਦਰਮਿਆਨ ਦੇ ਵਫ਼ਤੇ ਨੂੰ ਅੱਧੇ ਪਸ਼ੂ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇੱਕ ਸਾਲ ਤੋਂ ਘੱਟ ਉਮਰ ਵਾਲੇ ਪਸ਼ੂਆਂ ਨੂੰ ਛੱਡ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇੱਕ ਉਠ ਦੇ ਪਸ਼ੂਆਂ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

(3) **ਬੀਜ :-** ਇਸ ਵਿਚ ਬੀਜ ਦਾ ਉਹ ਮੁੱਲ ਸ਼ਾਮਲ ਹੈ ਜਿਹੜੇ ਸਾਲ ਦੇ ਦੌਰਾਨ ਵਰਤੇ ਗਏ ਹਨ, ਜੇਕਰ ਖਰੀਦੇ ਹੋਣ ਤਾਂ ਅਸਲੀ ਕੀਮਤ ਅਤੇ ਜੇਕਰ ਘਰੇਲੂ ਉਪਜ ਤੋਂ ਲਏ ਗਏ ਹੋਣ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਪਿਛਲੇ ਸਾਲ ਕੁੱਲ ਆਮਦਨ ਵਿਚ ਵਢਾਈ ਸਮੇਂ ਲਗਾਈ ਗਈ ਕੀਮਤ ਦੀ ਦਰ ਨਾਲ ਮੁੱਲ ਲਗਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

(4) **ਔਜਾਰ :-** ਉਨ੍ਹਾਂ ਔਜਾਰਾਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕੀਮਤ ਪ੍ਰਤੀ ਔਜਾਰ 50 ਰੁਪਏ ਤੋਂ ਉਪਰ ਹੈ, ਵਿਚ ਵਿਆਜ ਅਤੇ ਮੁੱਲ ਘਾਟਾ ਸ਼ਾਮਲ ਹੈ (ਮੁੱਲ ਘਾਟੇ ਦਾ ਵੇਰਵਾ, ਮੁੱਲ ਘਾਟੇ ਦੀ ਅਨੁਸੂਚੀ ਵਿਚ ਦੇਖੋ) ਭਾਵੇਂ ਸਾਲ ਦੇ ਦੌਰਾਨ ਬਣਾਏ ਗਏ ਜਾਂ ਖਰੀਦੇ ਗਏ ਹੋਣ। ਮੁਰੰਮਤਾਂ ਦੇ ਖਰਚੇ, ਤਬਦੀਲੀ, ਸਫ਼ਾਈ ਅਤੇ ਗਰੀਸ ਦੇ ਖਰਚੇ ਦੀ ਇਸ ਮੱਦ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਨ। ਛੋਟੇ ਔਜਾਰਾਂ ਦੀ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕੀਮਤ 50 ਰੁਪਏ ਪ੍ਰਤੀ ਔਜਾਰ ਤੋਂ ਘੱਟ ਹੈ ਸਾਲ ਦੌਰਾਨ ਬਣਾਏ ਗਏ ਜਾਂ ਖਰੀਦੇ ਗਏ, ਔਜਾਰਾਂ ਦਾ ਸਾਰਾ ਖਰਚ ਲਾਗਤਾਂ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।

(5) **ਕੰਮੀਆਂ ਦੇ ਖਰਚੇ :-** ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਦੇ ਸੰਦਾਂ ਅਤੇ ਮਸ਼ੀਨਰੀ ਦੀ ਮੁਰੰਮਤ ਲਈ ਤਰਖਾਣ ਅਤੇ ਲੁਹਾਰ ਨੂੰ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਨਕਦ ਅਦਾਇਗੀ ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਰੂਪ ਵਿਚ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਭੁਗਤਾਨ ਕੰਮੀਆਂ ਦੀ ਲਾਗਤ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੈ।

(6) **ਟਿਊਬਵੈਲ :-** ਇਸ ਵਿਚ ਬਿਜਲੀ ਦੀ ਮੋਟਰ ਦੀ ਮੂਲ ਕੀਮਤ, ਬੋਰਿੰਗ ਪਾਈਪਾਂ, ਪਾਣੀ ਦੇ ਟੈਂਕ (ਤਲਾਬ) ਅਤੇ ਪੰਪ ਹਾਊਸ ਆਦਿ ਉਪਰ ਵਿਆਜ ਅਤੇ ਮੁੱਲ ਘਾਟਾ ਖਰਚੇ ਵਜੋਂ ਸ਼ਾਮਲ ਹੈ। ਡੀਜ਼ਲ, ਮੋਬਾਇਲ ਤੇਲ, ਬਿਜਲੀ, ਮੁਰੰਮਤ ਅਤੇ ਤਬਦੀਲੀ ਦਾ ਖਰਚਾ ਵੀ ਇਸ ਮੱਦ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।

(7) **ਸਿੰਜਾਈ ਖਰਚੇ :-** ਇਹ ਉਹ ਅਸਲ ਖਰਚੇ ਹਨ ਜਿਹੜੇ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਵੱਲੋਂ ਨਹਿਰੀ ਪਾਣੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਬਦਲੇ ਚਾਰਜ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

(8) **ਰੂੜੀ ਅਤੇ ਖਾਦਾਂ :-** ਸਾਲ ਦੌਰਾਨ ਵਰਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਰਸਾਇਣਕ ਖਾਦਾਂ, ਸ਼ਹਿਰੀ ਰੂੜੀ ਅਤੇ ਖੇਤੀਘਰ ਦੀ ਰੂੜੀ (ਭਾਵੇਂ ਆਪਣੀ ਜਾਂ ਖਰੀਦੀ) ਕੀਮਤ ਸ਼ਾਮਲ ਹੈ। ਘਰ ਦੀ ਤਿਆਰ ਕੀਤੀ ਰੂੜੀ ਦੀ ਕੀਮਤ ਪਿੰਡ ਵਿਚ ਪ੍ਰਚਲਤ ਦਰ ਦੇ ਆਧਾਰ ਤੇ ਲਗਾਈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

(9) **ਕਿਰਾਇਆ ਅਤੇ ਜ਼ਮੀਨ ਦਾ ਕਿਰਾਏ ਅਨੁਸਾਰ ਮੁੱਲ :-** ਇਸ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ (ਏ) ਵਾਹੀਕਾਰ ਦੀ ਅਪਣੀ ਜ਼ਮੀਨ ਦੇ ਮੁੱਲ ਦਾ ਸਾਲਾਨਾ ਨਿਰੋਲ ਕਿਰਾਇਆ ਅਤੇ (ਬੀ) ਕਿਰਾਏ ਤੇ ਲਈ ਜ਼ਮੀਨ ਦਾ ਅਸਲ (ਨਿਰੋਲ) ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਕਿਰਾਇਆ।

ਨਿਰੋਲ ਕਿਰਾਏ ਨੂੰ ਕੁੱਲ ਕਿਰਾਏ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਲਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਬਟਾਈ ਦੇ ਮਾਮਲੇ ਵਿਚ ਉਸ ਉਪਜ ਦੇ ਹਿੱਸੇ ਦੀ ਕੀਮਤ ਜੋ ਕਿ ਜਿੰਮੀਦਾਰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਵਿਚੋਂ ਜਿੰਮੀਦਾਰ ਦੇ ਜਿੰਮੇ ਪਏ ਖਰਚਿਆਂ ਨੂੰ ਘਟਾਉਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਨਿਰੋਲ ਕਿਰਾਇਆ ਮੰਨਿਆ ਗਿਆ। ਆਪਣੀ ਜ਼ਮੀਨ ਦੇ ਕੁੱਲ ਦਾ ਨਿਰੋਲ ਕਿਰਾਇਆ, ਉਸੇ ਪਿੰਡ ਵਿਚ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜ਼ਮੀਨ ਦੇ ਨਿਰੋਲ ਕਿਰਾਏ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਲਿਆ ਗਿਆ ਹੈ।

(10) **ਭੂਮੀ ਮਾਲੀਆਂ :-** ਸਾਲ ਦੌਰਾਨ ਵਾਹੀਕਾਰ ਵੱਲੋਂ ਅਸਲ ਵਿਚ ਦਿੱਤੇ ਭੂਮੀ ਮਾਮਲੇ ਵਿਚ ਸਥਾਨਕ ਕਰ (ਸਥਾਨਕ ਦਰਾਂ ਅਤੇ ਲੰਬੜਦਾਰੀ ਫੀਸ) ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ। ਸਰਕਾਰ ਦੁਆਰਾ ਅਸਲ ਮਾਮਲੇ ਵਿਚ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਮੁਆਫੀ ਜਾਂ ਅੱਗੇ ਪਾਉਣਾ ਘੱਟ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

(11) **ਟਰੈਕਟਰ :-** ਟਰੈਕਟਰ ਦੀ ਲਾਗਤ ਦੇ ਹਿੱਸਿਆਂ ਵਿਚ ਵੰਡੀ ਗਈ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਉਪਰਲੀ ਲਾਗਤ ਅਤੇ ਚਾਲੂ ਲਾਗਤ ਉਪਰਲੀ ਲਾਗਤਾਂ ਵਿਚ ਟਰੈਕਟਰ ਦੀ ਕੀਮਤ ਉਪਰ ਵਿਆਜ ਅਤੇ ਮੁੱਲ ਘਾਟਾ ਸ਼ਾਮਲ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਟਰੈਕਟਰ ਦੀਆਂ ਚਾਲੂ ਲਾਗਤਾਂ ਵਿਚ ਤੇਲ ਗਰੀਸਿੰਗ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਡੀਜ਼ਲ ਅਤੇ ਮੁਬਾਇਲ ਤੇਲ ਅਤੇ ਇਸ ਦੀ ਮੁਰੰਮਤ ਅਤੇ ਸਫ਼ਾਈ ਆਦਿ ਦੇ ਖਰਚੇ ਸ਼ਾਮਲ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਨ।

(12) **ਕਿਰਾਏ ਤੇ ਟਰੈਕਟਰ :-** ਟਰੈਕਟਰ ਕਿਰਾਏ ਤੇ ਲੈਣ ਲਈ ਅਸਲ ਵਿਚ ਅਦਾ ਕੀਤੀ ਰਕਮ ਵਿਚਾਰੀ ਗਈ ਹੈ।

(13) **ਟਰੈਕਟਰ ਦੇ ਉਪਅੰਗ :-** ਟਰੈਕਟਰ ਦੇ ਉਪ ਅੰਗਾਂ ਦੀ ਲਾਗਤ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕੀਮਤ ਉਪਰ ਵਿਆਜ ਅਤੇ ਮੁੱਲ ਘਾਟਾ ਅਤੇ ਮੁਰੰਮਤ ਦੇ ਖਰਚੇ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ।

(14) **ਫੁੱਟਕਲ :-** ਕਈ ਜੋਤਾਂ ਵਿਚ ਖਰਚ ਦੀਆਂ ਅਜਿਹੀਆਂ ਮੱਦਾਂ ਹਨ ਜਿਹੜੀਆਂ ਕਿ ਕਿਸੇ ਵੀ ਮੁੱਖ ਮੱਦ ਅਧੀਨ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੀਆਂ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਵਪਾਰਕ ਫਸਲਾਂ ਉਪਰ ਟੈਕਸ, ਜੰਗਲੀ ਜਾਨਵਰਾਂ ਤੋਂ ਫਸਲਾਂ ਨੂੰ ਬਚਾਉਣ ਲਈ ਅਸਲਾ ਅਤੇ ਬਾਰੂਦ (ਸਮੇਤ) ਛੜਕਾਉ ਖਰਚੇ ਆਦਿ। ਅਜਿਹੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਮੱਦਾਂ ਇਸ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ।

ਨਿਰੋਲ ਆਮਦਨ :- ਨਿਰੋਲ ਆਮਦਨ ਖਰਚ ਅਨੁਸਾਰ ਹੀ ਕੱਢੀ ਗਈ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਕਿ (ੳ) ਅਸਲ ਤੇ (ਅ) ਤੁਲਨਾਤਮਕ ਜੋ ਕਿ ਚਾਰ ਕਲਪਨਾਵਾਂ ਤੇ ਅਧਾਰਿਤ ਪੈਰਾਗ੍ਰਾਫ ਵਿਚ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਅਸਲ ਅਤੇ ਤੁਲਨਾਤਮਕ ਨਿਰੋਲ ਆਮਦਨ ਹਰ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਖੇਤ ਦੀ ਕੁੱਲ ਆਮਦਨ ਵਿਚੋਂ ਮੇਲ ਖਾਂਦੇ ਖਰਚੇ ਨਿਕਾਲ ਕੇ ਕੱਢੀ ਗਈ ਹੈ।

ਪ੍ਰਤੀ ਕਾਮਾ ਪ੍ਰਤੀਫਲ :- ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਨਿਰੋਲ ਆਮਦਨ ਦੇ ਸਬੰਧ ਵਿਚ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਹ ਵੀ ਅਸਲ ਅਤੇ ਤੁਲਨਾਤਮਕ ਹਾਲਤਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਦਰਸਾਈ ਗਈ ਹੈ।

ਅਸਲ ਪ੍ਰਤੀਫਲ (1) ਪ੍ਰਤੀ ਘਰੇਲੂ ਕਾਮੇ ਦਾ ਪ੍ਰਤੀਫਲ (2) ਪ੍ਰਤੀ ਸਥਾਈ ਕਿਰਾਏ ਦੇ ਮਜ਼ਦੂਰ ਦੇ ਪ੍ਰਤੀਫਲ ਨੂੰ ਪੇਸ਼ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਪਹਿਲੇ ਕੇਸ ਵਿਚ ਇਕ ਪਰਿਵਾਰਕ ਕਾਮੇ ਦੀ ਅਸਲ ਨਿਰੋਲ ਆਮਦਨ ਨੂੰ ਪਰਿਵਾਰ ਕਾਮਿਆਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਨਾਲ ਵੰਡਣ ਤੇ ਕੱਢੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਕੋਈ ਵੀ ਮੈਂਬਰ ਵਹਾਈ ਦਾ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ ਪਰੰਤੂ ਇਕ ਆਦਮੀ ਕਿਰਾਏ ਦੇ ਕਾਮਿਆਂ ਦੀ ਦੇਖਭਾਲ ਕਰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਇਸ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਇਕ ਪਰਿਵਾਰ ਕਾਮੇ ਦਾ ਪ੍ਰਤੀਫਲ ਕੁੱਲ ਨਿਰੋਲ ਆਮਦਨ ਹੀ ਹੈ। ਪ੍ਰਤੀ ਸਥਾਈ ਕਿਰਾਏ ਦੇ ਕਾਮੇ ਦਾ ਪ੍ਰਤੀਫਲ ਜੋਤ ਉਪਰ ਲਗਾਏ ਉਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕਾਮੇ ਨੂੰ ਅਦਾ ਕੀਤੇ ਅਸਲ ਨਕਦ ਜਾਂ ਹੋਰ ਜਿਨਸ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਕੀਤੇ ਗਏ ਭੁਗਤਾਨ ਤੇ ਆਧਾਰਿਤ ਹੈ ਜੇਕਰ ਕੋਈ ਵੀ

ਆਦਮੀ ਕੰਮ ਤੇ ਨਹੀਂ ਲਗਾਇਆ ਗਿਆ ਤਾਂ ਇਸ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਅੰਦਾਜ਼ੇ ਤੋਂ ਪਤਾ ਲਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਪਿੰਡ ਵਿਚ ਪ੍ਰਚਲਤ ਦਰਾਂ ਤੇ ਇੱਕ ਆਦਮੀ ਨੂੰ ਜੇਕਰ ਕੰਮ ਤੇ ਲਗਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਕੀ ਅਦਾ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਸੀ।

ਤੁਲਨਾਤਮਕ ਪ੍ਰਤੀਫਲ ਨਿਰੋਲ ਆਮਦਨ ਅਤੇ ਖਰਚ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਦੀਆਂ ਚਾਰ ਕਲਪਨਾਵਾਂ ਦੇ ਅੰਦਾਜ਼ੇ ਤੋਂ ਲਗਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਕਲਪਨਾਵਾਂ ਅਧੀਨ ਪ੍ਰਤੀ ਕਾਮਾ ਪ੍ਰਤੀਫਲ (ਪਰਿਵਾਰਕ ਜਮਾਂ ਕਿਰਾਏ ਦਾ) ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਤਰਤੀਬ ਅਨੁਸਾਰ ਹੈ :-

- (1) ਸਿਰਫ ਪ੍ਰਬੰਧ ਲਈ
- (2) ਸਰੀਰਕ ਮਜ਼ਦੂਰੀ ਅਤੇ ਪ੍ਰਬੰਧ ਲਈ
- (3) ਸਰੀਰਕ ਮਜ਼ਦੂਰੀ, ਪ੍ਰਬੰਧ ਅਤੇ ਜ਼ਮੀਨ ਦੀ ਮਲਕੀਅਤ ਲਈ
- (4) ਸਰੀਰਕ ਮਜ਼ਦੂਰੀ, ਪ੍ਰਬੰਧ ਅਤੇ ਜ਼ਮੀਨ ਅਤੇ ਪੂੰਜੀ ਦੀ ਮਲਕੀਅਤ ਲਈ।

ਇਨ੍ਹਾਂ ਕਲਪਨਾਵਾਂ ਦੇ ਅਧੀਨ ਮੁਕਾਬਲੇ ਦੀ ਆਮਦਨ ਨੂੰ ਸਾਰੇ ਸਥਾਈ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਕਿਰਾਏ ਤੇ ਜਾਂ ਪਰਿਵਾਰਕ ਹੋਣ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਨਾਲ ਵੰਡ ਕੇ ਪ੍ਰਤੀ ਕਾਮਾ ਪ੍ਰਤੀਫਲ ਕੱਢੀ ਗਈ ਹੈ।

ਕੰਮ ਦਾ ਦਿਨ :- 8 ਘੰਟੇ ਦਾ ਕੰਮ ਇਕ ਦਿਨ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਲਿਆ (ਮੰਨਿਆ) ਗਿਆ ਹੈ। ਬਲਦਾਂ ਵਾਲੀਆਂ ਜੋਤਾਂ ਦੀ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਇੱਕ ਆਦਮੀ ਅਤੇ ਬੈਲ ਦੀ ਜੋੜੀ ਦੇ ਕੰਮ ਸਬੰਧੀ ਅੰਕੜੇ ਘੰਟਿਆਂ ਵਿਚ ਲਏ ਗਏ ਹਨ। ਇਕ ਉੱਠ 2 ਬੈਲਾਂ ਦੀ ਥਾਂ ਕੰਮ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇੱਕ ਉੱਠ ਬੈਲਾਂ ਦੀ ਜੋੜੀ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਮੰਨਿਆ ਗਿਆ ਹੈ।

ਮੁੱਲ ਘਾਟਾ :- ਇਹ ਮੂਲ ਕੀਮਤ ਤੇ ਇਕੋ ਦਰ ਨਾਲ ਲਗਾਈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਜਦ ਤੱਕ ਕੁੱਲ ਕੀਮਤ ਮੁੱਲ ਘਾਟੇ ਰਾਹੀਂ ਪੂਰੀ ਨਾ ਹੋ ਜਾਵੇ। ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਕੋਈ ਮੁੱਲ ਘਾਟਾ ਨਹੀਂ ਲਗਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਭਾਵੇਂ ਬਲਦ, ਸੰਦਾਂ ਆਦਿ ਲਗਾਤਾਰ ਕੰਮ ਆਉਂਦੇ ਰਹਿਣ। ਜੇਕਰ ਪੂਰੀ ਕੀਮਤ ਦੇ ਮੁੱਲ ਘਾਟੇ ਨਾਲ ਪੂਰੇ ਹੋਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਕੋਈ ਬਲਦ ਮਰ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜਾਂ ਸੰਦ ਬੇਕਾਰ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸ ਦੀ ਬਕਾਇਆ ਰਹਿੰਦੀ ਕੀਮਤ ਸਾਲ ਦੇ ਖਰਚੇ ਵਿਚ ਜੋੜੀ ਗਈ ਹੈ। ਟਰੈਕਟਰ ਦੀ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਮੁੱਲ ਘਾਟਾ ਟਰੈਕਟਰ ਦੀ ਉਮਰ (ਆਮ ਤੌਰ ਤੇ ਟਰੈਕਟਰ ਦੀ ਉਮਰ 10 ਸਾਲ ਲਈ ਗਈ ਹੈ) ਦੇ ਆਧਾਰ ਤੋਂ ਲਗਾਇਆ ਗਿਆ। ਘਸਾਈ ਦਰਾਂ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਅਨੁਸਾਰ ਹਨ :-

ਕ੍ਰਮ ਅੰਕ	ਮੱਦ	ਮੁੱਲ ਘਾਟੇ ਦੀ ਦਰ (ਸਲਾਨਾ ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ)
1	ਬਲਦ	12
2	ਖੂਹ	3
3	ਇਮਾਰਤ	
	(ਏ) ਪੱਕਾ	2.5
	(ਬੀ) ਕੱਚਾ	5
4	ਆਇਰਨ ਪਰਸੀਅਨ ਵੀਹਲ ਅਤੇ ਚੈਨਾਂ	25
5	ਹੋਰ ਹਿੱਸੇ	10
6	ਤੇਲ ਵਾਲੇ ਇੰਜਣ	15
7	ਬਿਜਲੀ ਮੋਟਰ	10
8	ਬੋਰਿੰਗ	10
9	ਗੱਡਾ	10
10	ਚਾਰਾ ਕੱਟਣ ਵਾਲੀ ਮਸ਼ੀਨ	20
11	ਕੜਾਹਾ	10
12	ਸੋਧੇ ਹੋਏ ਹੱਲ	10
13	ਘੁਲਾੜੀ	10
14	ਕਣਕ ਗਹਾਈ ਦੀ ਮਸ਼ੀਨ	7
15	ਕਰਾਹਾ/ਸੁਹਾਗਾ/ਲੈਵਲਰ	25
16	ਕਲਟੀਵੇਟਰ/ਟੇਲਰ/ਹੱਲ	10
17	ਬਿਜਲੀ ਵਾਲੀ ਮਸ਼ੀਨ	7
18	ਹੈਰੋ(ਤਵੀਆਂ)	10
19	ਉਲਟਾਵੇ ਦੇਸੀ ਹੱਲ	10
20	ਟਰਾਲੀ/ਟਰੇਲਰ	10
21	ਟਰੈਕਟਰ	10

ਵਿਆਜ :- ਮੂਲ ਕੀਮਤ ਉੱਪਰ 12.50% ਸਲਾਨਾ ਵਿਆਜ ਦੀ ਦਰ ਲਗਾਈ ਗਈ ਹੈ। ਰਾਜ ਵਿਚ ਸਹਿਕਾਰੀ ਸਭਾਵਾਂ ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਦੇ ਮੰਤਵ ਲਈ ਇਹ ਦਰ ਵਸੂਲ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ।

ਸਿੰਜੇ ਅਤੇ ਅਣ-ਸਿੰਜੇ ਰਕਬੇ ਤੇ ਆਮਦਨ/ਖਰਚ ਦੀ ਵੰਡ :- ਸਾਰੀਆਂ 152 ਜੋਤਾਂ (4 ਬਲਦਾਂ ਵਾਲੀਆਂ, 74 ਸੈਮੀ-ਮੈਕਾਨਾਈਜ਼ਡ ਅਤੇ 74 ਟਰੈਕਟਰ ਵਾਲੀਆਂ) ਸਿੰਜਾਈ ਵਾਲੀਆਂ ਹਨ।

ਸਰਵੇਖਣ ਦੀਆਂ ਸੀਮਾਵਾਂ :- ਇਸ ਸਰਵੇਖਣ ਦੇ ਨਤੀਜੇ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਜੋਤਾਂ (4 ਬਲਦਾਂ ਵਾਲੀਆਂ, 74 ਸੈਮੀ-ਮੈਕਾਨਾਈਜ਼ਡ ਅਤੇ 74 ਟਰੈਕਟਰ ਵਾਲੀਆਂ) ਦੇ ਅਧਿਐਨ ਤੇ ਅਧਾਰਿਤ ਹਨ। ਇਹ ਜੋਤਾਂ ਪੇਂਡੂ ਇਲਾਕੇ ਵਿੱਚੋਂ ਵਾਹੀਕਾਰ ਵਲੋਂ ਦਿਨ ਪ੍ਰਤੀ ਦਿਨ ਕੰਮਕਾਜ ਅਤੇ ਖੇਤੀ ਦਾ ਹੋਰ ਰਿਕਾਰਡ ਰੱਖਣ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਹਿਯੋਗ, ਇੱਛਾ ਅਤੇ ਯੋਗਤਾ ਦੇ ਅਧਾਰ ਤੇ ਚੁਣੀਆਂ ਗਈਆਂ ਸਨ। ਕਿਉਂਕਿ ਚੁਣੇ ਹੋਏ ਵਾਹੀਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਸਭੂਲਾਂ ਵਿਚ ਦਿਨ ਪ੍ਰਤੀ ਦਿਨ ਦਾ ਡੈਟਾ ਰਿਕਾਰਡ ਕਰਨ ਲਈ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਸਮਾਂ ਮਿਲਦਾ ਹੈ ਇਸ ਲਈ ਇਸ ਸੰਸਥਾ ਦੇ ਰਾਜ ਪੱਧਰ/ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ/ਬਲਾਕ ਦਫਤਰ ਦੇ ਸੁਪਰਵਾਈਜ਼ਰੀ ਸਟਾਫ/ਇਨਵੈਸਟੀਗੇਟਰਾਂ ਵਲੋਂ ਮਹੀਨੇ ਵਿਚ ਇਕ ਵਾਰੀ ਪੜਤਾਲ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਵਾਹੀਕਾਰ ਵਲੋਂ ਡੈਟਾ ਠੀਕ ਢੰਗ ਨਾਲ ਭਰਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਇਹ ਜ਼ਰੂਰੀ ਨਹੀਂ ਕਿ ਕੱਢੇ ਗਏ ਨਤੀਜੇ ਜਾਂ ਸਿੱਟੇ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਿਸੇ ਖਾਸ ਜਾਂ ਸਮੁੱਚੇ ਰਾਜ ਤੇ ਲਾਗੂ ਹੋਣ। ਇਹ ਨਤੀਜੇ ਆਮ ਕਰਕੇ ਜਿੰਮੀਦਾਰਾਂ ਦੀ ਵਿੱਤੀ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਸਾਲ ਦਰ ਸਾਲ ਆਉਂਦੇ ਰੁਝਾਨਾਂ ਨੂੰ ਕੁੱਝ ਹੱਦ ਤੱਕ ਦਰਸਾਉਂਦੇ ਹਨ।

ਮਾਨ ਭੇਟਾ ਦੀ ਅਦਾਇਗੀ :- ਅਧਿਐਨ ਅਧੀਨ ਸਾਲ ਦੇ ਦੌਰਾਨ ਚੁਣੇ ਹੋਏ ਵਾਹੀਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਜੋਤਾਂ ਦੇ ਦਿਨ ਪ੍ਰਤੀ ਦਿਨ ਹਿਸਾਬ ਰੱਖਣ ਲਈ 500 ਰੁਪਏ ਸਲਾਨਾ ਮਾਨ ਭੇਟਾ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਪੰਡੂ ਵਾਹੀਕਾਰਾਂ ਦੀ ਚੋਣ ਕਰਨ ਸਮੇਂ ਕਈ ਮੁਸ਼ਕਲਾਂ ਦਾ ਸਾਹਮਣਾ ਕਰਨਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਕਈ ਵਾਹੀਕਾਰ ਹਿਸਾਬ ਕਿਤਾਬ ਰੱਖਣ ਲਈ ਇਨਕਾਰ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਕੰਮ ਕਰਨ ਲਈ ਵਾਧੂ ਸਮਾਂ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਕਿ ਕਈ ਵਾਹੀਕਾਰ ਹਿਸਾਬ ਕਿਤਾਬ ਰੱਖਣ ਲਈ ਇਸ ਕਰਕੇ ਇਨਕਾਰ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਕੰਮ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਮਾਨ ਭੇਟਾ ਦੀ ਰਕਮ (500 ਰੁਪਏ ਸਲਾਨਾ) ਬਹੁਤ ਹੀ ਘੱਟ ਹੈ।

ਫਸਲਾਂ ਦੀ ਕਟਾਈ ਸਮੇਂ ਕੀਮਤਾਂ :- ਪੰਜਾਬ ਰਾਜ ਲਈ ਸਾਲ 1960-61 ਤੋਂ ਮੁੱਖ ਫਸਲਾਂ ਦੀਆਂ ਫਸਲ ਕਟਾਈ ਸਮੇਂ ਔਸਤ ਬੋਕ ਕੀਮਤਾਂ ਪ੍ਰਤੀ ਕੁਇੰਟਲ ਸਾਰਣੀ 1.2 ਵਿਚ ਹੇਠਾਂ ਦਿੱਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ :

ਸਾਰਣੀ 1.2
ਮਹੱਤਵਪੂਰਣ ਫਸਲਾਂ ਦੀਆਂ ਪ੍ਰਤੀ ਕੁਇੰਟਲ ਕਟਾਈ ਸਮੇਂ ਕੀਮਤਾਂ

(ਰੁਪਿਆਂ ਵਿਚ)						
ਸਾਲ	ਕਣਕ	ਝੋਨਾ	ਤੇਲ ਬੀਜ	ਗੰਨਾ	ਕਪਾਹ ਦੇਸੀ	ਕਪਾਹ ਅਮਰੀਕਨ
1	2	3	4	5	6	7
1960-61	37.83	28.39	73.87	-	96.69	108.66
1965-66	62.00	34.34	148.91	-	118.97	132.92
1970-71	76.84	61.44	155.91	-	171.88	260.75
1975-76	105.67	82.08	162.89	8.50	190.85	245.75
1980-81	134.15	99.34	401.39	24.00	325.90	391.23
1985-86	164.42	146.94	475.89	26.00	469.07	467.37
1990-91	215.36	218.79	778.76	45.00	756.64	894.30
1995-96	360.33	374.22	1019.46	78.00	1576.75	1864.72
1996-97	390.84	394.15	984.69	80.00	1260.00	1726.63
1997-98	453.71	439.18	1022.70	82.00	1551.22	1992.31
1998-99	491.36	458.84	1319.55	85.00	1897.88	2035.22
1999-2000	583.89	510.16	1306.10	95.00	1543.42	1731.51
2000-2001	597.05	516.50	1073.07	100.00	1497.00	2047.00
2001-2002	604.92	535.60	1099.15	100.00	1828.84	1827.91
2002-2003	624.78	539.18	1636.48	100.00	1928.76	2044.36
2003-2004	630.79	570.25	1630.14	100.00	1877.46	2481.94
2004-2005	680.29	594.31	1575.09	100.00	1872.73(P)	2053.90(P)
2005-2006	733.70	594.02	1728.70	130.00	1812.35	2049.57
2006-2007	733.70	648.67	1555.50	130.00	1817.50	2078.00

ਟਰੈਕਟਰ ਵਾਲੀਆਂ ਜੋਤਾਂ
ਦੀ
ਆਰਥਿਕਤਾ

ਅਧਿਆਇ-1

ਟਰੈਕਟਰ ਵਾਲੀਆਂ ਜੋਤਾਂ ਦੇ ਵੇਰਵੇ

ਜਨਰਲ :- ਇਸ ਅਧਿਆਇ ਵਿਚ ਲਈਆਂ ਹੋਈਆਂ 74 ਟਰੈਕਟਰ ਵਾਲੀਆਂ (ਮੈਕਾਨਾਈਜ਼ਡ) ਜੋਤਾਂ ਦੇ ਕੁਝ ਪਹਿਲੂਆਂ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਭੌ-ਮਲਕੀਅਤ, ਸਿੰਜਾਈ ਦੇ ਸਾਧਨ ਅਤੇ ਵਿਸਥਾਰ, ਫਸਲੀ ਢਾਂਚਾ ਅਤੇ ਇਸ ਦੀ ਤੀਬਰਤਾ, ਜੋਤਾਂ ਦਾ ਆਕਾਰ, ਦੁੱਧ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਪਸ਼ੂ ਅਤੇ ਦੁੱਧ ਨਾ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਪਸ਼ੂ ਅਤੇ ਮਨੁੱਖੀ ਅਤੇ ਬਲਦਾਂ ਦੀ ਮਜ਼ਦੂਰੀ ਦਾ ਰੋਜ਼ਗਾਰ ਤੇ ਵਿਚਾਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।

1.1 ਜੋਤਾਂ ਦੇ ਰਕਬੇ ਦੀ ਵੰਡ :- ਸਾਰਣੀ 1.1 ਵਿਚ ਚੁਣੀਆਂ ਜੋਤਾਂ ਦੇ ਰਕਬੇ ਦੀ ਵੰਡ ਹੇਠਾਂ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ।

ਸਾਰਣੀ 1.1

ਜੋਤਾਂ ਦਾ ਆਕਾਰ ਗਰੁੱਪ ਅਨੁਸਾਰ ਚੁਣੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਜੋਤਾਂ ਦੇ ਰਕਬੇ ਦੀ ਵੰਡ

(ਹੈਕਟੇਅਰ ਵਿਚ)

ਜੋਤਾਂ ਦਾ ਆਕਾਰ ਗਰੁੱਪ	ਜੋਤਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ	ਵਾਹਿਆ ਰਕਬਾ	ਜੋਤ ਦਾ ਔਸਤ ਆਕਾਰ
1	2	3	4
<5.00	41	135.51	3.31
5.00<10.00	29	202.87	6.99
10.00<20.00	4	49.71	12.43
20.00 ਅਤੇ ਵੱਧ	-	-	-
ਜੋੜ	74	388.09	5.24

ਜੋਤਾਂ ਦਾ ਔਸਤ ਆਕਾਰ 5.24 ਹੈਕਟੇਅਰ ਸੀ।

1.2 ਰਕਬਾ ਅਤੇ ਸਿੰਜਾਈ :- ਜੋਤਾਂ ਦੇ ਆਕਾਰ ਗਰੁੱਪ ਅਨੁਸਾਰ ਸਿੰਜੇ ਅਤੇ ਅਣ-ਸਿੰਜੇ ਰਕਬੇ ਦੀ ਵੰਡ ਸਾਰਣੀ 1.2 ਵਿਚ ਹੇਠਾਂ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ।

ਸਾਰਣੀ 1.2

ਜੋਤਾਂ ਦੇ ਆਕਾਰ ਗਰੁੱਪ ਅਨੁਸਾਰ ਸਿੰਜੇ ਅਤੇ ਅਣ-ਸਿੰਜੇ ਰਕਬੇ ਦੀ ਵੰਡ

(ਹੈਕਟੇਅਰ ਵਿਚ)

ਜੋਤਾਂ ਦਾ ਆਕਾਰ ਗਰੁੱਪ	ਸਿੰਜਿਆ	ਅਣ-ਸਿੰਜਿਆ	ਜੋੜ
1	2	3	4
<5.00	135.51	-	135.51
5.00<10.00	202.87	-	202.87
10.00<20.00	49.71	-	49.71
20.00 ਅਤੇ ਵੱਧ	-	-	-
ਜੋੜ	388.09	-	388.09

ਸਾਰਾ ਵਾਹਿਆ ਰਕਬਾ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਿੰਜਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ।

1.3 ਫਸਲੀ ਢਾਂਚਾ :- ਫਸਲੀ ਢਾਂਚੇ ਦੇ ਅਧਿਐਨ ਲਈ ਫਸਲਾਂ ਅਨਾਜ ਫਸਲਾਂ, ਤੇਲ, ਬੀਜ, ਰੇਸ਼ੇ ਵਾਲੀਆਂ ਫਸਲਾਂ, ਚਾਰਾ ਅਤੇ ਫੁੱਟਕਲ ਫਸਲਾਂ ਦੇ ਗਰੁੱਪਾਂ ਵਿਚ ਲਈਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ।

1.4 ਸਿੰਜੀ ਭੂਮੀ ਪਿਛੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਫਸਲਾਂ ਦੇ ਗਰੁੱਪ ਅਧੀਨ ਰਕਬੇ ਦੀ ਵੰਡ ਸਾਰਣੀ. 1.3 ਅਤੇ 1.4 ਵਿਚ ਦਰਸਾਈ ਗਈ ਹੈ।

ਸਾਰਣੀ 1.3

ਸਿੰਜੇ ਰਕਬੇ ਅਧੀਨ ਫਸਲਾਂ ਦੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਗਰੁੱਪਾਂ ਅਧੀਨ ਰਕਬੇ ਦੀ ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤਤਾ

ਫਸਲ ਗਰੁੱਪ	ਖੇਤਰ			ਔਸਤ
	I	II	III	
1	2	3	4	5
ਅਨਾਜ	90.82	90.43	74.95	85.05
ਤੇਲ ਬੀਜ	0.07	0.16	0.45	0.24
ਰੇਸ਼ਾ	-	-	16.17	5.70
ਚਾਰਾ	8.33	9.27	8.27	8.74
ਫੁੱਟਕਲ	0.78	0.14	0.16	0.27
ਜੋੜ	100.00	100.00	100.00	100.00

ਕੁੱਲ ਬੀਜੇ ਰਕਬੇ ਦਾ ਅਨਾਜ ਵਾਲੀਆਂ ਫਸਲਾਂ ਦੇ ਅਧੀਨ ਸਿੰਜਿਆ ਰਕਬਾ 85.05% ਹੈ। ਚਾਰਾ 8.74% ਜਦੋਂ ਕਿ ਰੇਸ਼ੇ ਵਾਲੀਆਂ ਫਸਲਾਂ, ਤੇਲਬੀਜ ਅਤੇ ਫੁੱਟਕਲ ਫਸਲਾਂ ਕੁੱਲ ਬੀਜੇ ਰਕਬੇ ਦਾ ਤਰਤੀਬਵਾਰ 5.70%, 0.24% ਅਤੇ 0.27% ਹਨ।

ਸਾਰਣੀ 1.4

ਵੱਖ-ਵੱਖ ਜੋਤਾਂ ਦੇ ਆਕਾਰ ਗਰੁੱਪ ਅਧੀਨ ਫਸਲਾਂ ਦੀ ਤੀਬਰਤਾ

(ਹੈਕਟੇਅਰ ਵਿਚ)

ਜੋਤਾਂ ਦਾ ਆਕਾਰ ਗਰੁੱਪ	ਕਬਜੇ ਅਧੀਨ ਰਕਬਾ	ਵਾਹੀ ਅਧੀਨ ਰਕਬਾ	ਤੀਬਰਤਾ
1	2	3	4
<5.00	135.51	267.97	198
5.00<10.00	202.87	398.05	196
10.00<20.00	49.71	99.42	200
20.00 ਅਤੇ ਵੱਧ	-	-	-
ਜੋੜ	388.09	765.44	197

ਫਸਲਾਂ ਦੀ ਔਸਤ ਤੀਬਰਤਾ 197 ਹੈ।

ਅਧਿਆਇ-2

ਟਰੈਕਟਰਾਂ ਦੇ ਵੇਰਵੇ

ਜਨਰਲ :- ਵਿਗਿਆਨਕ ਢੰਗ ਨਾਲ ਵਾਹੀ ਕਰਨ ਵਿਚ ਟਰੈਕਟਰਾਂ ਦੀ ਬਹੁਤ ਮਹੱਤਤਾ ਹੈ। ਬਹੁ-ਪੱਖੀ ਖੇਤੀ ਦੇ ਕੰਮਾਂ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਟਰੈਕਟਰ ਸਮਾਜਿਕ ਰਸਮਾਂ ਅਤੇ ਪਰਿਵਾਰਕ ਕਾਰਜਾਂ ਵਾਸਤੇ ਕਿਸਾਨਾਂ ਲਈ ਬਹੁਤ ਲਾਭਦਾਇਕ ਹੈ। ਇਕ ਸਰਦੇ ਪੁਜਦੇ ਜਿੰਮੀਦਾਰ ਲਈ ਟਰੈਕਟਰ ਕੇਵਲ ਇਸ ਲਈ ਜ਼ਰੂਰੀ ਨਹੀਂ ਕਿ ਉਹ ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਧੰਦੇ ਦੀ ਇਕ ਵਸਤੂ ਹੈ ਬਲਕਿ ਇਸ ਨਾਲ ਉਸਦਾ ਸਮਾਜਿਕ ਰੁਤਬੇ ਦਾ ਸਬੰਧ ਹੈ। ਟਰੈਕਟਰ ਅੱਜ ਕਲ ਇਕ ਆਰਥਿਕਤਾ ਕਥਨ ਨਾਲੋਂ ਇਕ ਹੋਸੀਅਤ ਚਿੰਨ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਜ਼ਿਆਦਾ ਹੈ।

ਟਰੈਕਟਰ ਦਾ ਮਾਡਲ, ਮਾਰਕਾ ਅਤੇ ਸਮਰੱਥਾ ਅਨੁਸਾਰ ਵੰਡ ਦਾ ਅਧਿਐਨ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਟਰੈਕਟਰ ਅਤੇ ਸਹਾਇਕ ਸੰਦਾਂ ਵਿਚ ਲੱਗੀ ਪੂੰਜੀ, ਟਰੈਕਟਰ ਦੇ ਵਿੱਤੀ-ਕਰਨ, ਵਿੱਤ ਦੇ ਸਾਧਨ, ਵੱਖ-ਵੱਖ ਮੰਤਵਾਂ ਲਈ ਟਰੈਕਟਰ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਆਦਿ ਦਾ ਖੇਤ ਦੇ ਆਕਾਰ ਅਨੁਸਾਰ ਅਧਿਐਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।

2.1 ਟਰੈਕਟਰ ਦੀ ਖਰੀਦ ਦਾ ਸਾਲ :- ਚੁਣੇ ਹੋਏ ਵਾਹੀਕਾਰਾਂ ਦੁਆਰਾ ਰਖੇ ਗਏ ਟਰੈਕਟਰਾਂ ਦੀ ਖਰੀਦ ਸਾਲ ਅਨੁਸਾਰ ਵੰਡ ਸਾਰਣੀ 2.1 ਵਿਚ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਖਰੀਦ ਸਮਾਂ ਪੰਜ ਸਮਿਆਂ ਵਿਚ ਵੰਡਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਕਿ 1986 ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ, 1986-90, 1991-95, 1996-2000, 2000-2001 ਅਤੇ ਉਸ ਤੋਂ ਅੱਗੇ।

ਸਾਰਣੀ 2.1

ਚੁਣੇ ਹੋਏ ਵਾਹੀਕਾਰਾਂ ਦੁਆਰਾ ਰਖੇ ਗਏ ਟਰੈਕਟਰਾਂ ਦੀ ਖਰੀਦ ਸਾਲ ਅਨੁਸਾਰ ਵੰਡ

ਸਾਲ/ਸਮਾਂ	ਖਰੀਦੇ ਟਰੈਕਟਰਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ	ਕੁਲ ਨਾਲ ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤਤਾ
1	2	3
1986 ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ	11	15
1986-90	10	13
1991-95	17	22
1996-2000	20	26
2000 ਅਤੇ ਅੱਗੇ	18	24
ਜੋੜ	76	100

ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਖੇਤਰ ਵਿਚ ਆਮ ਵਿਕਾਸ ਸਕੀਮਾਂ ਦੇ ਚਾਲੂ ਹੋਣ ਕਾਰਨ ਟਰੈਕਟਰ ਖਰੀਦਣ ਦਾ ਰੁਝਾਨ ਸਾਲ 1986 ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਦੇਖਣ ਵਿਚ ਆਇਆ।

ਇਹ ਵਿਕਾਸ ਇਕ ਪਾਸੇ ਵਾਹੀਕਾਰਾਂ ਦੀ ਟਰੈਕਟਰ ਦੇ ਲਾਭ ਪ੍ਰਤੀ ਚੇਤੰਨਤਾ ਅਤੇ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਟਰੈਕਟਰ ਦੀ ਖਰੀਦ ਲਈ ਆਸਾਨ ਕਰਜ਼ਾ ਸਕੀਮਾਂ ਉਪਲਬਧ ਹੋਣ ਕਾਰਨ ਹੋਇਆ ਹੈ।

ਸਾਲ 2006-07 ਦੌਰਾਨ ਸਾਰੇ ਚੁਣੇ ਵਾਹੀਕਾਰਾਂ ਕੋਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਜੋਤਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਇੱਕ ਜੋਤ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਇੱਕ ਇੱਕ ਟਰੈਕਟਰ ਹੈ। ਕੁਲ 76 ਟਰੈਕਟਰਾਂ ਵਿਚੋਂ 1986 ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ 11, 1986-90 ਦੇ ਦੌਰਾਨ 10, 1991-95 ਦੌਰਾਨ 17, 1996-2000 ਦੌਰਾਨ 20 ਅਤੇ 2001 ਅਤੇ ਉਸਤੋਂ ਬਾਦ 18 ਟਰੈਕਟਰ ਖਰੀਦੇ ਗਏ।

2.2 **ਟਰੈਕਟਰ ਦੀ ਮਾਰਕਾ ਅਤੇ ਸਮਰੱਥਾ :-** ਟਰੈਕਟਰਾਂ ਦੀ ਜੋੜ ਦੇ ਆਕਾਰ ਗਰੁੱਪ ਅਤੇ ਸਮਰੱਥਾ ਅਨੁਸਾਰ ਵੰਡ ਸਾਰਣੀ 2.2 ਵਿਚ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ।

ਸਾਰਣੀ 2.2

ਆਕਾਰ ਗਰੁੱਪ ਅਨੁਸਾਰ ਟਰੈਕਟਰਾਂ ਦੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸਮਰੱਥਾ ਅਨੁਸਾਰ ਵੰਡ

ਜੋੜਾਂ ਦਾ ਆਕਾਰ ਗਰੁੱਪ (ਹੈਕਟੇਅਰ ਵਿਚ)	ਟਰੈਕਟਰਾਂ ਦੀ ਸਮਰੱਥਾ (ਹਾਰਸ ਪਾਵਰ)				ਜੋੜ
	20-30	35	36-50	51-60	
1	2	3	4	5	6
<5.00	5	21	14	1	41
5.00<10.00	-	13	12	4	29
10.00<20.00	-	3	2	1	6
20.00 ਅਤੇ ਵੱਧ	-	-	-	-	-
ਜੋੜ	5	37	28	6	76

76 ਟਰੈਕਟਰਾਂ ਵਿਚੋਂ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ 28 ਟਰੈਕਟਰ 36-50 ਹਾਰਸ ਪਾਵਰ ਕੈਪੇਸਟੀ ਦੇ ਸਨ।

2.3 **ਟਰੈਕਟਰਾਂ ਦੀ ਮਾਰਕਾ ਅਨੁਸਾਰ ਵੰਡ :-** ਟਰੈਕਟਰਾਂ ਦੀ ਮਾਰਕਾ ਅਤੇ ਸਮਰੱਥਾ ਅਨੁਸਾਰ ਵੰਡ ਸਾਰਣੀ 2.3 ਵਿਚ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ।

ਸਾਰਣੀ 2.3

ਮਾਰਕਾ ਅਤੇ ਸਮਰੱਥਾ ਅਨੁਸਾਰ ਟਰੈਕਟਰਾਂ ਦੀ ਵੰਡ

ਮਾਰਕਾ	ਟਰੈਕਟਰਾਂ ਦੀ ਸਮਰੱਥਾ (ਹਾਰਸ ਪਾਵਰ)				ਜੋੜ
	20-30	35	36-50	51-60	
1	2	3	4	5	6
ਫੋਰਡ	-	1	13	2	16
ਮਹਿੰਦਰਾ ਐਂਡ ਮਹਿੰਦਰਾ	-	14	4	1	19
ਇੰਟਰਨੈਸ਼ਨਲ	1	3	1	-	5
ਮੈਸੀ	-	2	1	-	3
ਐਸਕਾਰਟ	-	3	-	-	3
ਜੀਟਰ (ਐਚ ਐਮ ਟੀ.)	2	4	-	2	8
ਆਈਸ਼ਰ	1	-	-	-	1
ਸਵਰਾਜ	1	10	6	1	18
ਹੋਰ	-	-	3	-	3
ਜੋੜ	5	37	28	6	76

ਕੁਲ 76 ਟਰੈਕਟਰਾਂ ਵਿਚੋਂ 19 ਮਹਿੰਦਰਾ ਐਂਡ ਮਹਿੰਦਰਾ, 18 ਸਵਰਾਜ, 16 ਫੋਰਡ ਅਤੇ ਬਾਕੀ 23 ਵੱਖ-ਵੱਖ ਕੰਪਨੀਆਂ ਦੇ ਟਰੈਕਟਰ ਸਨ।

2.4 **ਟਰੈਕਟਰਾਂ ਦਾ ਵਿੱਤੀਕਰਣ** :- ਵਾਹੀਕਾਰਾਂ ਵਲੋਂ ਟਰੈਕਟਰ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਆਪਣੇ ਜਾਂ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਧਾਰ ਲਏ ਜਾਂ ਆਪਣੇ ਤੇ ਉਧਾਰ ਲਏ ਫੰਡਾਂ ਰਾਹੀਂ ਖਰੀਦੇ ਗਏ ਸਨ। ਵਿੱਤ ਦੀ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਅਨੁਸਾਰ ਟਰੈਕਟਰਾਂ ਦੀ ਵੰਡ ਸਾਰਣੀ 2.4 (ਏ) ਵਿਚ ਦਰਸਾਈ ਗਈ ਹੈ।

ਸਾਰਣੀ 2.4 (ਏ)
ਵਿੱਤ ਦੀ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਅਨੁਸਾਰ ਟਰੈਕਟਰਾਂ ਦੀ ਵੰਡ

ਜੋੜ ਦਾ ਆਕਾਰ ਗਰੁੱਪ (ਹੈਕਟਰੇਅਰ ਵਿਚ)	ਵਿੱਤ ਦੇ ਢੰਗ ਅਤੇ ਟਰੈਕਟਰਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ			ਜੋੜ
	ਬਿਲਕੁਲ ਆਪਣੇ ਫੰਡਾਂ ਰਾਹੀਂ	ਬਿਲਕੁਲ ਉਧਾਰ ਲਏ ਫੰਡਾਂ ਰਾਹੀਂ	ਆਪਣੇ ਅਤੇ ਉਧਾਰ ਲਏ ਫੰਡਾਂ ਰਾਹੀਂ	
1	2	3	4	5
<5.00	26	1	14	41
5.00<10.00	11	2	16	29
10.00<20.00	2	-	4	6
20.00 ਅਤੇ ਵੱਧ	-	-	-	-
ਜੋੜ	39	3	34	76

ਅਧਿਐਨ ਅਧੀਨ 76 ਟਰੈਕਟਰਾਂ ਵਿਚੋਂ 39 ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਆਪਣੇ ਫੰਡਾਂ ਰਾਹੀਂ, 3 ਬਿਲਕੁਲ ਉਧਾਰ ਲਏ ਫੰਡਾਂ ਰਾਹੀਂ ਅਤੇ 34 ਆਪਣੇ ਅਤੇ ਉਧਾਰ ਲਏ ਫੰਡਾਂ ਰਾਹੀਂ ਖਰੀਦੇ ਗਏ ਸਨ।

ਪ੍ਰਤੀ ਟਰੈਕਟਰ (ਬਿਨਾਂ ਉਪ ਅੰਗਾਂ) ਆਪਣੇ ਅਤੇ ਉਧਾਰ ਲਏ ਫੰਡਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਲੱਗੀ ਪੂੰਜੀ ਸਾਰਣੀ 2.4 (ਬੀ) ਵਿਚ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ।

ਸਾਰਣੀ 2.4 (ਬੀ)
ਵਿੱਤ ਦੇ ਢੰਗਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਪ੍ਰਤੀ ਟਰੈਕਟਰ ਲਈ ਪੂੰਜੀ (ਉਪ ਅੰਗਾਂ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ)

ਜੋੜ ਦਾ ਆਕਾਰ ਗਰੁੱਪ (ਹੈਕਟਰੇਅਰ ਵਿਚ)	ਪ੍ਰਤੀ ਟਰੈਕਟਰ ਲਈ ਪੂੰਜੀ (ਰੁਪਿਆਂ ਵਿਚ)		
	ਆਪਣੇ ਫੰਡ	ਉਧਾਰ ਲਏ ਫੰਡ	ਜੋੜ
1	2	3	4
<5.00	116342	121875	238217
5.00<10.00	112878	100556	213434
10.00<20.00	160000	226250	386250
20.00 ਅਤੇ ਵੱਧ	-	-	-
ਜੋੜ	133383	122763	256146
ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤਾ	52.07	47.93	100.00

2.5 ਵਿੱਤ ਦੇ ਸਾਧਨਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਉਧਾਰ ਲਈ ਫੰਡਾਂ ਦੀ ਵੰਡ ਸਾਰਣੀ 2.5 ਵਿਚ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ।

ਸਾਰਣੀ 2.5

ਸਾਧਨਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਉਧਾਰ ਦੀ (ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ) ਵੰਡ

ਜੋਤ ਦਾ ਆਕਾਰ ਗਰੁੱਪ (ਰੈਕਟੇਅਰ ਵਿਚ)	ਸਹਿਕਾਰੀ ਸੰਸਥਾਵਾਂ	ਵਪਾਰਕ ਬੈਂਕ	ਸਾਹੂਕਾਰ ਅਤੇ ਆੜ੍ਹਤੀ	ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰ	ਹੋਰ	ਜੋੜ
1	2	3	4	5	6	7
<5.00	17.45	69.53	6.09	6.93	-	100.00
5.00<10.00	29.32	41.64	10.17	7.46	11.41	100.00
10.00<20.00	-	92.82	7.18	-	-	100.00
20.00 ਅਤੇ ਵੱਧ	-	-	-	-	-	-
ਜੋੜ	18.62	63.21	7.92	5.74	4.51	100.00

ਟਰੈਕਟਰਾਂ ਨੂੰ ਖਰੀਦਣ ਲਈ ਉਧਾਰ ਲਏ ਫੰਡਾਂ ਵਿਚੋਂ 18.62% ਸਹਿਕਾਰੀ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਸਮੇਤ ਭੂਮੀ ਰਹਿਣ ਬੈਂਕ, 63.21% ਵਪਾਰਕ ਬੈਂਕਾਂ, 7.92% ਸਾਹੂਕਾਰਾਂ ਅਤੇ ਆੜ੍ਹਤੀਆਂ ਅਤੇ 10.25% ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰਾਂ ਜਾਂ ਹੋਰ ਸਾਧਨਾਂ ਵਲੋਂ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਸਨ।

2.6 ਪ੍ਰਤੀ ਟਰੈਕਟਰ ਸੰਭਾਲ ਖਰਚ :- ਟਰੈਕਟਰ ਦੀ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਸਮਰੱਥਾ ਅਨੁਸਾਰ ਪ੍ਰਤੀ ਟਰੈਕਟਰ ਸੰਭਾਲ ਲਾਗਤ ਅਤੇ ਪ੍ਰਤੀ ਘੰਟਾ ਕੰਮ ਦੀ ਲਾਗਤ ਸਾਰਣੀ 2.6 ਵਿਚ ਕੱਢੀ ਗਈ ਹੈ। ਟਰੈਕਟਰ ਦੀ ਸਮਰੱਥਾ ਅਨੁਸਾਰ ਸੰਭਾਲ ਖਰਚੇ ਦੀ ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ ਵੰਡ ਸਾਰਣੀ ਵਿਚ ਬਰੈਕਟਾਂ ਵਿਚ ਦਰਸਾਈ ਗਈ ਹੈ।

ਸਾਰਣੀ 2.6

ਵੱਖ-ਵੱਖ ਸਮਰੱਥਾ ਅਨੁਸਾਰ ਪ੍ਰਤੀ ਟਰੈਕਟਰ ਸੰਭਾਲ ਖਰਚਾ

(ਰੁਪਿਆਂ ਵਿਚ)

ਮੱਦ	ਟਰੈਕਟਰ ਸਮਰੱਥਾ (ਹਾਰਸ ਪਾਵਰ)				
	20-30	35	36-50	36-50	ਸਮੂਚੀ
1	2	3	4	5	6
(ਏ) ਬੱਝੀਆਂ ਲਾਗਤਾਂ					
(1) ਇਕ ਟਰੈਕਟਰ ਦੇ ਮੁੱਲ ਉਪਰ ਮੁੱਲ ਘਾਟਾ	7500 (13.88)	8032 (3.27)	13346 (16.83)	22417 (21.29)	11091 (6.91)
(2) ਇਕ ਟਰੈਕਟਰ ਦੇ ਮੁੱਲ ਉਪਰ ਵਿਆਜ	12800 (23.69)	203614 (83.00)	25641 (32.33)	37396 (35.52)	112369 (70.04)
ਉਪ-ਜੋੜ (ਏ)	20300 (37.57)	211646 (86.27)	38987 (49.16)	59813 (56.81)	123460 (76.95)
(ਬੀ) ਚਾਲੂ ਲਾਗਤਾਂ					
(1) ਤੇਲ	27607 (51.09)	28971 (11.81)	31562 (39.81)	41378 (39.31)	30744 (19.16)
(2) ਚਿਕਨੇ ਤੇਲ	1428 (2.64)	1788 (0.73)	2314 (2.92)	2650 (2.52)	2026 (1.26)
(3) ਮੁਰੰਮਤ ਵਾਧੂ ਪੁਰਜੇ ਅਤੇ ਸਰਵਿਸਜ਼	4699 (8.70)	2913 (1.19)	6429 (8.11)	1433 (1.36)	4209 (2.62)
ਉਪ-ਜੋੜ (ਬੀ)	33734 (62.43)	33672 (13.73)	40305 (50.84)	45461 (43.19)	36979 (23.05)
ਜੋੜ (ਏ + ਬੀ)	54034 (100.00)	245318 (100.00)	79292 (100.00)	105274 (100.00)	160439 (100.00)

ਅਧਿਆਇ-3

ਟਰੈਕਟਰ ਖੇਤੀਕਰਣ ਦੀ ਆਰਥਿਕਤਾ ਅਤੇ ਜੋਤ ਆਕਾਰ ਗਰੁੱਪ

ਜਨਰਲ :- ਪਿਛਲੇ 4-5 ਦਹਾਕਿਆਂ ਦੌਰਾਨ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਵਿਚ ਤੇਜ਼ ਰਫ਼ਤਾਰ ਨਾਲ ਤਰੱਕੀ ਹੋਈ ਹੈ। ਬੈਲਾਂ ਦੀ ਜੋੜੀ ਦੇ ਕੰਮ ਦਾ ਸਥਾਨ ਟਰੈਕਟਰ ਬਹੁਤ ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ ਲੈ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਖੇਤੀ ਵਿਚ ਇਸ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਲਾਭਦਾਇਕ ਹੈ। ਇਸ ਅਧਿਆਇ ਵਿਚ ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਦੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਪਹਿਲੂਆਂ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਪ੍ਰਤੀ ਜੋਤ ਆਮਦਨ ਅਤੇ ਖਰਚ ਦੀ ਪ੍ਰਤੀ ਹੈਕਟੇਅਰ ਵਾਹੀ ਅਧੀਨ ਅਤੇ ਫਸਲਾਂ ਅਧੀਨ ਰਕਬਾ ਅਤੇ ਟਰੈਕਟਰ ਵਾਹੀਕਰਨ ਦੀ ਆਰਥਿਕਤਾ ਦਾ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਟਰੈਕਟਰ ਸਮਰੱਥਾ ਅਨੁਸਾਰ ਅਧਿਐਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।

3.1 ਪ੍ਰਤੀ ਹੈਕਟੇਅਰ ਉਤਪਾਦਨ ਲਾਗਤ :- ਵਾਹੀ ਅਧੀਨ ਅਤੇ ਫਸਲਾਂ ਅਧੀਨ ਰਕਬੇ ਦੀ ਪ੍ਰਤੀ ਹੈਕਟੇਅਰ ਉਤਪਾਦਨ ਲਾਗਤ ਜੋਤ ਆਕਾਰ ਗਰੁੱਪ ਅਤੇ ਚਾਰ ਫਰਜ਼ ਕੀਤੀਆਂ ਕੈਟੇਗਰੀਆਂ ਦੀਆਂ ਜੋਤਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਸਾਰਣੀ 3.1 ਵਿਚ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ।

ਚਾਰ ਫਰਜ਼ ਕੀਤੀਆਂ ਕੈਟੇਗਰੀ ਦੀਆਂ ਜੋਤਾਂ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਅਨੁਸਾਰ ਸਪਸ਼ਟ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ।

ਏ ਕੈਟੇਗਰੀ :- ਇਕ ਵਪਾਰਕ ਆਦਮੀ ਲਈ ਉਤਪਾਦਨ ਲਾਗਤ ਉਹ ਹੈ ਜਿਹੜਾ ਜ਼ਮੀਨ ਕਿਰਾਏ ਤੇ ਲੈਂਦਾ ਹੈ, ਕਿਰਾਏ ਤੇ ਮਜ਼ਦੂਰ ਲਗਾਉਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਸਾਰੀ ਪੂੰਜੀ ਉਧਾਰ ਲੈਂਦਾ ਹੈ।

ਬੀ ਕੈਟੇਗਰੀ :- ਇਕ ਮੁਜ਼ਾਰੇ ਲਈ ਉਤਪਾਦਨ ਲਾਗਤ ਉਹ ਹੈ ਜਿਹੜਾ ਆਪਣੀ ਮਜ਼ਦੂਰੀ (ਸਥਾਈ) ਵਰਤਦਾ ਹੈ ਪਰੰਤੂ ਜ਼ਮੀਨ ਕਿਰਾਏ ਤੇ ਲੈਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਪੂੰਜੀ ਉਧਾਰ ਲੈਂਦਾ ਹੈ।

ਸੀ ਕੈਟੇਗਰੀ :- ਇਕ ਕਿਸਾਨ ਮਾਲਕ ਲਈ ਉਤਪਾਦਨ ਲਾਗਤ ਉਹ ਹੈ ਜਿਸਦੀ ਆਪਣੀ ਭੂਮੀ ਹੈ, ਮਜ਼ਦੂਰੀ ਆਪਣੀ (ਸਥਾਈ) ਵਰਤਦਾ ਹੈ ਪਰੰਤੂ ਪੂੰਜੀ ਉਧਾਰ ਲੈਂਦਾ ਹੈ।

ਡੀ ਕੈਟੇਗਰੀ :- ਇਕ ਕਿਸਾਨ ਮਾਲਕ ਲਈ ਉਤਪਾਦਨ ਲਾਗਤ ਉਹ ਹੈ ਜਿਹੜਾ ਆਪਣੀ ਭੂਮੀ, ਆਪਣੀ ਮਜ਼ਦੂਰੀ (ਸਥਾਈ) ਅਤੇ ਆਪਣੀ ਪੂੰਜੀ ਵਰਤਦਾ ਹੈ।

ਸਾਰਣੀ 3.1

ਪ੍ਰਤੀ ਜੋਤ ਪ੍ਰਤੀ ਹੈਕਟੇਅਰ ਵਾਹੀ ਅਧੀਨ ਅਤੇ ਫਸਲਾਂ ਅਧੀਨ ਰਕਬੇ ਉਪਰ ਵਰਤੀ ਗਈ ਉਤਪਾਦਨ ਲਾਗਤ ਜੋਤ ਆਕਾਰ ਗਰੁੱਪ ਅਨੁਸਾਰ

ਖੇਤਰ	ਪ੍ਰਤੀ ਜੋਤ ਖਰਚ				ਵਾਹੀ ਅਧੀਨ ਰਕਬੇ ਅਨੁਸਾਰ ਖਰਚ				ਫਸਲ ਅਧੀਨ ਰਕਬੇ ਅਨੁਸਾਰ ਖਰਚ			
	ਏ	ਬੀ	ਸੀ	ਡੀ	ਏ	ਬੀ	ਸੀ	ਡੀ	ਏ	ਬੀ	ਸੀ	ਡੀ
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
I	346193	301868	170316	121892	76631	66820	37700	26981	38783	33817	19080	13655
II	491099	421924	219424	162688	90703	77927	40526	30047	45725	39284	20430	15147
III	466030	388366	188456	150365	84516	70341	34133	27234	43206	35960	17450	13923
ਔਸਤ	449543	383007	197681	149153	85717	73030	37693	28440	43460	37027	19111	14420

ਕਬਜ਼ੇ ਅਧੀਨ ਅਤੇ ਫਸਲਾਂ ਅਧੀਨ ਪ੍ਰਤੀ ਹੈਕਟੇਅਰ ਉਤਪਾਦਨ ਲਾਗਤ (ਵਿਉਪਾਰਕ ਵਿਅਕਤੀ ਦੇ ਨਜ਼ਰੀਏ ਨਾਲ) ਏ ਬੇਸਿਜ਼ ਲਈ 85717 ਰੁਪਏ ਅਤੇ 43460 ਰੁਪਏ ਸੀ। ਕੈਟੇਗਰੀ 'ਬੀ' 'ਸੀ' ਅਤੇ 'ਡੀ' ਵਿਚ ਕ੍ਰਮਵਾਰ ਲਾਗਤ ਘੱਟ ਸੀ।

3.2 ਖਰਚੇ ਦੇ ਅੰਗ :- ਵੱਖ-ਵੱਖ ਅੰਗਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਖਰਚੇ ਦੀ ਵੰਡ ਸਾਰਣੀ 3.2 ਵਿਚ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ।

ਸਾਰਣੀ 3.2

ਕਬਜ਼ੇ ਅਧੀਨ ਰਕਬੇ ਉਪਰ ਪ੍ਰਤੀ ਹੈਕਟੇਅਰ ਖਰਚੇ ਦੀ ਵੰਡ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਅਨੁਸਾਰ

ਲਾਗਤ ਦੀਆਂ ਮੱਦਾਂ	ਲਾਗਤ (ਰੁਪਏ)	ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ
1. ਮਨੁੱਖੀ ਮਜ਼ਦੂਰੀ		
(ਏ) ਸਥਾਈ	12687	15
(ਬੀ) ਅਸਥਾਈ	2333	3
ਜੋੜ	15020	18
2. ਬਲਦਾਂ ਦੀ ਮਜ਼ਦੂਰੀ	-	-
3. ਬੀਜ	1691	2
4. ਟਰੈਕਟਰ ਦੇ ਸੰਦ ਤੇ ਉਪ ਅੰਗ	17685	21
5. ਕੰਮੀ	212	-
6. ਟਿਊਬਵੈਲ	5421	6
7. ਸਿੰਜਾਈ ਖਰਚੇ	-	-
8. ਰੂੜੀ ਅਤੇ ਖਾਦ	4891	6
9. ਕਿਰਾਇਆ	35338	41
10. ਜ਼ਮੀਨ ਦੀ ਲਾਗਤ	-	-
11. ਫੁਟਕਲ	5459	6
ਜੋੜ	85717	100

ਅਧਿਐਨ ਅਧੀਨ ਜੋਤਾਂ ਦੇ ਖਰਚੇ ਦੇ ਮੁੱਖ ਅੰਗ ਜ਼ਮੀਨ ਦਾ ਕਿਰਾਇਆ (41%), ਮਨੁੱਖੀ ਮਜ਼ਦੂਰੀ (18%), ਰੂੜੀ ਤੇ ਖਾਦ (6%) ਅਤੇ ਟਰੈਕਟਰ ਦੇ ਸੰਦ ਤੇ ਉਪ ਅੰਗ (21%) ਸਨ।

3.3 ਪ੍ਰਤੀ ਜੋਤ ਅਤੇ ਪ੍ਰਤੀ ਹੈਕਟੇਅਰ ਉਪਜ :- ਪ੍ਰਤੀ ਜੋਤ ਅਤੇ ਪ੍ਰਤੀ ਹੈਕਟੇਅਰ ਉਪਜ (ਵਾਹੀ ਅਧੀਨ ਅਤੇ ਫਸਲੀ ਰਕਬਾ) ਸਾਰਣੀ 3.3 ਵਿਚ ਦਿੱਤੀ ਹੈ।

ਸਾਰਣੀ 3.3

ਪ੍ਰਤੀ ਜੋਤ ਅਤੇ ਪ੍ਰਤੀ ਹੈਕਟੇਅਰ ਕੁਲ ਉਪਜ

(ਰੁਪਿਆਂ ਵਿਚ)

ਖੇਤਰ	ਉਪਜ		
	ਪ੍ਰਤੀ ਜੋਤ	ਵਾਹੀ ਅਧੀਨ ਪ੍ਰਤੀ ਹੈਕਟੇਅਰ ਰਕਬਾ	ਫਸਲੀ ਰਕਬਾ ਪ੍ਰਤੀ ਹੈਕਟੇਅਰ
1	2	3	4
I	282587	62552	31657
II	407416	75247	37933
III	436873	79126	40451
ਔਸਤ	388691	74114	37577

ਸਾਲ 2006-07 ਦੌਰਾਨ ਪ੍ਰਤੀ ਜੋਤ ਔਸਤ ਉਪਜ 388691 ਰੁਪਏ ਕੱਢੀ ਗਈ ਅਤੇ ਵਾਹੀ ਅਧੀਨ ਰਕਬੇ ਅਤੇ ਫਸਲੀ ਰਕਬੇ ਦੀ ਪ੍ਰਤੀ ਹੈਕਟੇਅਰ ਤਰਤੀਬਵਾਰ 74114 ਰੁਪਏ ਅਤੇ 37577 ਰੁਪਏ ਕੱਢੀ ਗਈ।

3.4 ਖੇਤੀ ਦੀ ਕੁੱਲ ਉਪਜ ਵਿਚ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਫਸਲਾਂ ਦਾ ਯੋਗਦਾਨ :- ਵੱਖ-ਵੱਖ ਫਸਲਾਂ ਦਾ ਖੇਤੀ ਦੀ ਉਪਜ ਦੇ ਕੁੱਲ ਮੁੱਲ ਵਿਚ ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ ਯੋਗਦਾਨ ਸਾਰਣੀ 3.5 ਵਿਚ ਦਰਸਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ।

ਸਾਰਣੀ 3.4

ਵੱਖ-ਵੱਖ ਫਸਲਾਂ ਦਾ ਖੇਤੀ ਦੀ ਉਪਜ ਦੇ ਕੁੱਲ ਮੁੱਲ ਵਿਚ ਯੋਗਦਾਨ

ਫਸਲ ਦਾ ਨਾਂ	ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ
1	2
(ਏ) ਖੁਰਾਕ	
ਕਣਕ	46
ਝੋਨਾ	38
ਮੱਕੀ	1
ਗੰਨਾ	1
ਹੋਰ ਅਨਾਜ ਅਤੇ ਦਾਲਾਂ	-
ਉਪ ਜੋੜ ਅਨਾਜੀ ਫਸਲਾਂ	86
(ਬੀ) ਤੇਲਾਂ ਵਾਲੇ ਬੀਜ (ਮੂੰਗਫਲੀ ਸਮੇਤ)	-
(ਸੀ) ਰੇਸ਼ੇ	
ਕਪਾਹ ਅਮਰੀਕਨ	7
ਕਪਾਹ ਦੇਸੀ	-
ਉਪ ਜੋੜ ਰੇਸ਼ੇ ਵਾਲੀਆਂ ਫਸਲਾਂ	7
(ਡੀ) ਚਾਰਾ	7
(ਈ) ਫੁੱਟਕਲ	-
ਕੁਲ ਜੋੜ	100

ਅਨਾਜ ਫਸਲਾਂ ਦਾ ਕੁੱਲ ਖੇਤੀ ਦੀ ਆਮਦਨ ਵਿਚ 86% ਯੋਗਦਾਨ ਹੈ। ਕੁੱਲ ਖੇਤੀ ਦੀ ਆਮਦਨ ਵਿਚ ਕਣਕ 46% ਅਤੇ ਝੋਨਾ 38% ਯੋਗਦਾਨ ਪਾਉਂਦੀ ਹੈ। ਕਪਾਹ (ਅਮਰੀਕਨ ਤੇ ਦੇਸੀ) ਅਤੇ ਚਾਰਾ ਵੀ ਮੁੱਖ ਫਸਲਾਂ ਹਨ ਜੋ ਖੇਤੀ ਦੀ ਕੁੱਲ ਉਪਜ ਵਿਚ ਤਰਤੀਬਵਾਰ 7% ਅਤੇ 7% ਹਿੱਸਾ ਪਾਉਂਦੀਆਂ ਹਨ।

3.5 ਪ੍ਰਤੀ ਜੋਤ ਅਤੇ ਪ੍ਰਤੀ ਹੈਕਟੇਅਰ ਨਿਰੋਲ ਆਮਦਨ :- ਪ੍ਰਤੀ ਜੋਤ ਅਤੇ ਪ੍ਰਤੀ ਹੈਕਟੇਅਰ (ਵਾਹੀ ਅਧੀਨ ਤੇ ਫਸਲੀ ਰਕਬਾ) ਨਿਰੋਲ ਆਮਦਨ ਚਾਰ ਕੈਟਾਗਰੀਆਂ ਦੀਆਂ ਜੋਤਾਂ ਤੇ ਕੱਢੀ ਗਈ ਹੈ ਤੇ ਹੇਠਾਂ ਸਾਰਣੀ 3.5 ਵਿਚ ਦਰਸਾਈ ਗਈ ਹੈ।

ਸਾਰਣੀ 3.5

ਜੋਤ ਆਕਾਰ ਗਰੁੱਪ ਮੁਤਾਬਕ ਪ੍ਰਤੀ ਜੋਤ ਵਾਹੀ ਅਧੀਨ ਰਕਬਾ ਅਤੇ ਫਸਲੀ ਰਕਬੇ ਦੀ ਪ੍ਰਤੀ ਹੈਕਟੇਅਰ ਨਿਰੋਲ ਆਮਦਨ (ਰੁਪਿਆਂ ਵਿਚ)

ਕੈਟਾਗਰੀ	ਜੋਤ ਆਕਾਰ ਗਰੁੱਪ (ਹੈਕਟੇਅਰਾਂ ਵਿਚ)				ਔਸਤ
	<5.00	5.00<10.00	10.00<20.00	20.00 ਅਤੇ ਵੱਧ	
1	2	3	4	5	6
ਪ੍ਰਤੀ ਜੋਤ					
ਏ	-59958	-54450	-116441	-	60852
ਬੀ	-11377	27467	22640	-	5684
ਸੀ	99125	276415	513640	-	191010
ਡੀ	138740	332334	599940	-	239538
ਪ੍ਰਤੀ ਹੈਕਟੇਅਰ ਵਾਹੀ ਅਧੀਨ ਰਕਬਾ					
ਏ	-18141	-7784	-9370	-	-11603
ਬੀ	-3442	3926	1822	-	1084
ਸੀ	29991	39513	41331	-	36421
ਡੀ	41977	47507	48275	-	45674
ਪ੍ਰਤੀ ਹੈਕਟੇਅਰ ਫਸਲੀ ਰਕਬਾ					
ਏ	-9174	-3967	-4685	-	-5883
ਬੀ	-1741	2001	911	-	550
ਸੀ	15166	20138	20665	-	18466
ਡੀ	21228	24212	24188	-	23157

ਉਪਰੋਕਤ ਸਾਰਣੀ ਤੋਂ ਇਹ ਪਤਾ ਚਲਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜੋਤਾਂ ਦੀ ਸੀ ਅਤੇ ਡੀ ਕੈਟੇਗਰੀ ਨੂੰ ਵਖ ਵਖ ਚਾਰ ਅਕਾਰ ਗਰੁੱਪ <5.00 ਹੈਕਟੇਅਰ , 5.00 <10.00 ਹੈਕਟੇਅਰ, 10.00 <20.00 ਹੈਕਟੇਅਰ ਅਤੇ 20.00 ਅਤੇ ਵਧ ਹੈਕਟੇਅਰ ਵਿਚ ਕੋਈ ਘਾਟਾ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ ਜਦੋਂ ਕਿ ਏ ਕੈਟੇਗਰੀ ਨੂੰ ਸਾਰੇ ਅਕਾਰ ਗਰੁੱਪਾਂ ਵਿਚ ਘਾਟਾ ਦਰਸਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਕੈਟੇਗਰੀ ਬੀ ਦੇ ਹੋਲਡਿੰਗ ਸਾਈਜ਼ ਗਰੁੱਪ <5.00 ਹੈਕਟੇਅਰ ਵਿਚ ਘਾਟਾ ਸੀ।

ਅਧਿਆਇ - 4

ਵੱਖ-ਵੱਖ ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿਚ ਟਰੈਕਟਰਾਂ ਰਾਹੀਂ ਖੇਤੀਕਰਣ ਦੀ ਆਰਥਿਕਤਾ

ਜਨਰਲ :- ਇਸ ਅਧਿਆਇ ਵਿਚ ਸਾਲ 2006-07 ਦੌਰਾਨ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿਚ ਚੁਣੀਆਂ 74 ਟਰੈਕਟਰ ਵਾਲੀਆਂ ਜੋਤਾਂ ਦੇ ਮੁੱਖ ਪਹਿਲੂਆਂ ਜਿਵੇਂ ਕਬਜ਼ੇ ਅਧੀਨ ਰਕਬਾ, ਫਸਲੀ ਰਕਬਾ, ਫਸਲਾਂ ਦੀ ਤੀਬਰਤਾ, ਵੱਖ-ਵੱਖ ਫਸਲਾਂ ਦੀ ਉਪਜ, ਕੁੱਲ ਪ੍ਰਤੀਫਲ, ਕਬਜ਼ੇ ਅਧੀਨ ਰਕਬੇ ਉਪਰ ਪ੍ਰਤੀ ਹੈਕਟੇਅਰ ਖਰਚਾ, ਪ੍ਰਤੀ ਹੈਕਟੇਅਰ ਕੁੱਲ ਆਮਦਨ ਤੇ ਖਰਚ, ਨਿਰੋਲ ਆਮਦਨ ਪ੍ਰਤੀ ਕਾਮਾ ਪ੍ਰਤੀਫਲ ਦਾ ਅਧਿਐਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।

4.1 ਭੌ-ਆਦਮੀ ਅਤੇ ਭੌ-ਟਰੈਕਟਰ ਅਨੁਪਾਤ :- ਕੁੱਲ ਰਕਬਾ ਜਿਸ ਦਾ 74 ਚੁਣੇ ਟਰੈਕਟਰ ਵਾਲੀਆਂ ਜੋਤਾਂ ਦੇ ਵਾਹੀਕਾਰਾਂ ਦਾ ਸਾਲ 2006-07 ਦੌਰਾਨ ਹਿਸਾਬ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ, 388।09 ਹੈਕਟੇਅਰ ਸੀ ਜਿਹੜਾ ਕਿ ਸਾਰਾ ਸਿੰਜਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਪ੍ਰਤੀ ਜੋਤ ਔਸਤਨ ਰਕਬਾ 5.24 ਹੈਕਟੇਅਰ ਸੀ।

ਕਬਜ਼ੇ ਅਧੀਨ ਰਕਬਾ ਅਤੇ ਫਸਲਾਂ ਅਧੀਨ ਰਕਬਾ ਪ੍ਰਤੀ ਸਥਾਈ ਕਾਮਾ ਅਤੇ ਪ੍ਰਤੀ ਟਰੈਕਟਰ ਸਾਰਣੀ 4.1 ਵਿਚ ਹੇਠਾਂ ਦਰਸਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ।

ਸਾਰਣੀ 4.1

ਕਬਜ਼ੇ ਅਧੀਨ ਰਕਬਾ ਅਤੇ ਫਸਲਾਂ ਅਧੀਨ ਰਕਬਾ ਅਤੇ ਪ੍ਰਤੀ ਸਥਾਈ ਕਾਮਾ ਅਤੇ ਪ੍ਰਤੀ ਟਰੈਕਟਰ

(ਹੈਕਟੇਅਰ ਵਿਚ)

ਮੱਦ	ਖੇਤਰ			ਸਾਰੀਆਂ ਜੋਤਾਂ ਦੀ ਔਸਤ
	I	II	III	
1	2	3	4	5
1. ਕਬਜ਼ੇ ਅਧੀਨ ਰਕਬਾ				
(1) ਪ੍ਰਤੀ ਸਥਾਈ ਕਾਮਾ	2.65	1.99	1.89	2.05
(2) ਪ੍ਰਤੀ ਟਰੈਕਟਰ	4.52	5.41	5.52	5.24
2. ਫਸਲਾਂ ਅਧੀਨ ਰਕਬਾ				
(1) ਪ੍ਰਤੀ ਸਥਾਈ ਕਾਮਾ	5.23	3.95	3.70	4.05
(2) ਪ੍ਰਤੀ ਟਰੈਕਟਰ	8.93	10.74	10.80	10.34

ਪ੍ਰਤੀ ਸਥਾਈ ਖੇਤ ਕਾਮਾ ਕਬਜ਼ੇ ਅਧੀਨ ਰਕਬਾ (2.65 ਹੈਕਟੇਅਰ) ਅਤੇ ਫਸਲਾਂ ਅਧੀਨ ਰਕਬਾ (5.23 ਹੈਕਟੇਅਰ) ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਖੇਤਰ-I ਵਿਚ ਸੀ। ਪ੍ਰਤੀ ਟਰੈਕਟਰ ਕਬਜ਼ੇ ਅਧੀਨ ਰਕਬੇ (5.52 ਹੈਕਟੇਅਰ) ਅਤੇ ਫਸਲਾਂ ਅਧੀਨ ਰਕਬਾ (10.80 ਹੈਕਟੇਅਰ) ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਖੇਤਰ-III ਵਿਚ ਸੀ।

4.2 ਫਸਲਾਂ ਦੀ ਤੀਬਰਤਾ :- ਵੱਖ-ਵੱਖ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿਚ ਫਸਲਾਂ ਦੀ ਤੀਬਰਤਾ ਸਾਰਣੀ 4.2 ਵਿਚ ਹੇਠਾਂ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ।

ਸਾਰਣੀ 4.2

ਫਸਲਾਂ ਦੀ ਤੀਬਰਤਾ

ਖੇਤਰ	ਜੋਤਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ	ਕਬਜ਼ੇ ਅਧੀਨ ਰਕਬਾ (ਹੈਕਟੇਅਰ)	ਫਸਲਾਂ ਅਧੀਨ ਰਕਬਾ (ਹੈਕਟੇਅਰ)	ਤੀਬਰਤਾ
1	2	3	4	5
I	17	151.75	151.75	198
II	32	173.26	343.69	199
III	25	138.03	270.00	196
ਜੋੜ	74	388.09	765.44	197

$$\text{ਤੀਬਰਤਾ} = \frac{\text{ਕੁੱਲ ਫਸਲਾਂ ਅਧੀਨ ਰਕਬਾ}}{\text{ਵਾਹੀ ਅਧੀਨ (ਨਿਰੋਲ ਬੀਜਿਆ) ਰਕਬਾ}} \times 100$$

ਫਸਲਾਂ ਦੀ ਉਚੇਰੀ ਤੀਬਰਤਾ ਸਧਾਰਣ ਵਰਖਾ ਅਤੇ ਸਿੰਜਾਈ ਦੀਆਂ ਚੰਗੀਆਂ ਸਹੂਲਤਾਂ ਤੇ ਨਿਰਭਰ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਸਾਲ 2006-07 ਦੌਰਾਨ ਫਸਲਾਂ ਦੀ ਔਸਤ ਤੀਬਰਤਾ 197 ਸੀ।

4.3 ਫਸਲੀ ਢਾਂਚਾ :- ਸਾਲ 2006-07 ਦੌਰਾਨ ਰਾਜ ਦੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿਚ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਫਸਲਾਂ ਅਧੀਨ ਰਕਬਾ ਸਾਰਣੀ 4.3 ਵਿਚ ਹੇਠਾਂ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।

ਸਾਰਣੀ 4.3
ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਸਾਲ 2006-2007 ਦੌਰਾਨ ਸਿੰਜੀ ਭੂਮੀ ਉਪਰ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਫਸਲਾਂ ਦੀ ਆਪਸੀ ਮਹੱਤਤਾ (ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ) ਅਤੇ ਫਸਲੀ ਢਾਂਚਾ

(ਰਕਬਾ ਹੈਕਟੇਅਰ ਵਿਚ)

ਫਸਲ ਦਾ ਨਾਂ	ਖੇਤਰ			ਜੋੜ	ਕੁੱਲ ਨਾਲ ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤਤਾ
	I	II	III		
1	2	3	4	5	6
1. ਕਣਕ	68.32	155.60	122.30	346.22	45
2. ਝੋਨਾ	57.93	150.34	80.08	288.35	37
3. ਮੱਕੀ	9.25	3.64	-	12.89	2
4. ਗੰਨਾ (ਗੁੜ ਤੇ ਸ਼ੱਕਰ)	-	-	-	-	-
5. ਗੰਨਾ (ਬੀਜ)	2.32	1.21	-	3.53	1
6. ਕਪਾਹ (ਅਮਰੀਕਨ)	-	-	43.66	43.66	6
7. ਕਪਾਹ (ਦੇਸੀ)	-	-	-	-	-
8. ਤੋਰੀਆ (ਸਰ੍ਹੋਂ)	0.10	0.54	1.22	1.86	-
9. ਸੂਰਜਮੁੱਖੀ	-	-	-	-	-
10. ਹਰਾ ਚਾਰਾ	12.64	31.89	22.32	66.85	9
11. ਹੋਰ	1.19	0.47	0.42	2.08	-
ਜੋੜ	151.75	343.69	270.00	765.44	100

ਸਾਲ 2006-07 ਦੌਰਾਨ ਪੰਜਾਬ ਦੀਆਂ ਮੁੱਖ ਫਸਲ ਕਣਕ (45%) ਅਤੇ ਝੋਨਾ (37%) ਸਨ ਜਿਹੜੀਆਂ ਮਿਲਾ ਕੇ ਰਾਜ ਦੇ ਕੁੱਲ ਫਸਲੀ ਰਕਬੇ ਦਾ 82% ਸਨ। ਹਰੇ ਚਾਰੇ ਅਧੀਨ (9%) ਰਕਬਾ ਵੀ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਸੀ।

4.4 ਉਪਜ :-ਰਾਜ ਵਿਚ ਸਾਲ 2006-07 ਦੌਰਾਨ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿਚ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਫਸਲਾਂ ਦੀ ਔਸਤ ਪ੍ਰਤੀ ਹੈਕਟੇਅਰ ਉਪਜ ਸਾਰਣੀ 4.4 ਵਿਚ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ।

ਸਾਰਣੀ 4.4
ਪ੍ਰਤੀ ਹੈਕਟੇਅਰ ਫਸਲੀ ਰਕਬੇ ਵਿਚ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਫਸਲਾਂ ਦੀ ਉਪਜ

(ਕੁਇੰਟਲ ਵਿਚ)

ਫਸਲ ਦਾ ਨਾਂ	ਖੇਤਰ			ਔਸਤ
	I	II	III	
1	2	3	4	5
1. ਕਣਕ (ਦਾਣਾ)	33.13	41.30	41.83	39.88
2. ਕਣਕ (ਤੂੜੀ)	22.75	26.53	25.65	25.47
3. ਝੋਨਾ	49.54	57.58	66.70	58.49
4. ਮੱਕੀ	24.10	26.92	-	24.90
5. ਗੰਨਾ (ਗੁੜ)	-	-	-	-
6. ਕਪਾਹ ਅਮਰੀਕਨ	-	-	22.42	22.42
7. ਕਪਾਹ ਦੇਸੀ	-	-	-	-
8. ਤੋਰੀਆ/ਸਰ੍ਹੋਂ	20.00	13.42	9.84	11.42
9. ਸੂਰਜਮੁੱਖੀ	-	-	-	-

ਸਾਲ 2006-07 ਦੌਰਾਨ ਫਸਲੀ ਰਕਬੇ ਵਿਚ ਝੋਨੇ ਦੀ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਪ੍ਰਤੀ ਹੈਕਟੇਅਰ ਔਸਤ ਉਪਜ 58.49 ਕੁਇੰਟਲ ਸੀ ਅਤੇ ਇਸ ਤੋਂ ਘੱਟ ਕਣਕ 39.88 ਕੁਇੰਟਲ, ਮੱਕੀ 24.90 ਕੁਇੰਟਲ, ਕਪਾਹ ਅਮਰੀਕਨ 22.42 ਕੁਇੰਟਲ ਅਤੇ ਤੋਰੀਆ/ਸਰ੍ਹੋਂ 11.42 ਕੁਇੰਟਲ ਸੀ।

4.5 ਕੁੱਲ ਆਮਦਨ :- ਕੁੱਲ ਆਮਦਨ ਕੱਢਣ ਲਈ ਵਰਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਫਸਲਾਂ ਦੀਆਂ ਵਜ਼ਨੀ ਔਸਤ ਕੀਮਤਾਂ ਸਾਰਣੀ 4.5 ਵਿਚ ਦਿੱਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ।

ਸਾਰਣੀ 4.5

ਕੁੱਲ ਆਮਦਨ ਕੱਢਣ ਲਈ ਵਰਤੀਆਂ ਕੀਮਤਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਤੀ ਕੁਇੰਟਲ ਵਜ਼ਨੀ ਔਸਤ (ਚਾਰੇ ਲਈ ਪ੍ਰਤੀ ਹੈਕਟੇਅਰ)

(ਰੁਪਿਆਂ ਵਿਚ)

ਫਸਲ ਦਾ ਨਾਂ	ਖੇਤਰ			ਔਸਤ
	I	II	III	
1	2	3	4	5
1. ਕਣਕ (ਦਾਣਾ)	850	850	850	850
2. ਕਣਕ (ਤੂੜੀ)	165	159	146	155
3. ਝੋਨਾ	663	658	651	657
4. ਮੱਕੀ	634	674	-	646
5. ਗੁੜ(ਕੱਚਾ ਮਿੱਠਾ)	-	-	-	-
6. ਕਪਾਹ ਅਮਰੀਕਨ	-	-	1993	1993
7. ਕਪਾਹ ਦੇਸੀ	-	-	-	-
8. ਤੋਰੀਆ	2000	1517	1800	1722
9. ਸੂਰਜਮੁੱਖੀ	-	-	-	-
10. ਚਾਰਾ(ਪ੍ਰਤੀ ਹੈਕਟੇਅਰ)	26350	32504	26463	29323

ਸਾਲ 2006-07 ਦੌਰਾਨ ਕਪਾਹ ਅਮਰੀਕਨ ਦੀ 1993 ਰੁਪਏ ਅਤੇ ਤੋਰੀਆ/ਸਰਸੋਂ ਦੀ 1722 ਰੁਪਏ ਪ੍ਰਤੀ ਕੁਇੰਟਲ ਔਸਤ ਕੀਮਤ ਸੀ ਉਸੇ ਸਾਲ ਦੌਰਾਨ ਹਰੇ ਚਾਰੇ ਦੀ ਪ੍ਰਤੀ ਹੈਕਟੇਅਰ ਔਸਤ ਕੀਮਤ 29323 ਰੁਪਏ ਸੀ।

4.6 ਸਾਰਣੀ 4.6 ਵਿਚ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿਚ ਫਸਲੀ ਰਕਬੇ ਦਾ ਪ੍ਰਤੀ ਹੈਕਟੇਅਰ ਕੁੱਲ ਪ੍ਰਤੀਫਲ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।

ਸਾਰਣੀ 4.6

ਵੱਖ-ਵੱਖ ਫਸਲਾਂ ਲਈ ਫਸਲੀ ਰਕਬੇ ਦਾ ਪ੍ਰਤੀ ਹੈਕਟੇਅਰ ਕੁੱਲ ਪ੍ਰਤੀਫਲ

(ਰੁਪਿਆਂ ਵਿਚ)

ਫਸਲ ਦਾ ਨਾਂ	ਖੇਤਰ			ਔਸਤ
	I	II	III	
1	2	3	4	5
1. ਕਣਕ (ਦਾਣਾ)	28167	35103	35557	33895
2. ਕਣਕ (ਤੂੜੀ)	3760	4211	3749	3959
3. ਝੋਨਾ	32857	37909	43400	38419
4. ਮੱਕੀ	15281	18159	-	16094
5. ਗੰਨਾ(ਗੁੜ)	-	-	-	-
6. ਗੰਨਾ(ਬੀਜ)	63552	66116	-	64431
7. ਕਪਾਹ ਅਮਰੀਕਨ	-	-	44692	44692
8. ਕਪਾਹ ਦੇਸੀ	-	-	-	-
9. ਤੋਰੀਆ	40000	20370	17705	19677
10. ਸੂਰਜਮੁੱਖੀ	-	-	-	-
11. ਚਾਰਾ(ਪ੍ਰਤੀ ਹੈਕਟੇਅਰ)	26350	32504	26463	29323

ਪ੍ਰਤੀ ਹੈਕਟੇਅਰ ਫਸਲੀ ਰਕਬੇ ਉੱਪਰ ਕੁੱਲ ਪ੍ਰਤੀਫਲ ਗੰਨਾ (ਬੀਜ) (64431 ਰੁ:) ਸੀ ਅਤੇ ਉਸਤੋਂ ਬਾਦ ਕਪਾਹ ਅਮਰੀਕਨ(44692 ਰੁ:), ਝੋਨਾ (38419 ਰੁ:), ਕਣਕ (33895 ਰੁ:) ਅਤੇ ਚਾਰਾ (29323 ਰੁ:) ਵਧੇਰੇ ਪ੍ਰਤੀਫਲ ਦੇਣ ਵਾਲੀਆਂ ਫਸਲਾਂ ਸਨ।

4.7 ਵੱਖ-ਵੱਖ ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿਚ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਫਸਲਾਂ ਦੀ ਕਬਜ਼ੇ ਅਧੀਨ ਰਕਬੇ ਉਪਰ ਪ੍ਰਤੀ ਹੈਕਟੇਅਰ ਕੁੱਲ ਆਮਦਨ ਦੇ ਹਿੱਸੇ ਦਾ ਅਨੁਪਾਤ ਸਾਰਣੀ 4.7 ਵਿਚ ਹੇਠਾਂ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।

ਸਾਰਣੀ 4.7
ਪ੍ਰਤੀ ਹੈਕਟੇਅਰ ਕਬਜ਼ੇ ਅਧੀਨ ਰਕਬੇ ਉਪਰ ਆਮਦਨ ਦੀ ਵੰਡ
(ਰੁਪਿਆਂ ਵਿਚ)

ਫਸਲ ਦਾ ਨਾਂ	ਖੇਤਰ			ਔਸਤ	ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ
	I	II	III		
1	2	3	4	5	6
1. ਕਣਕ (ਦਾਣਾ)	25057	31525	31504	30238	41
2. ਕਣਕ (ਤੂੜੀ)	3344	3781	3322	3531	5
3. ਝੋਨਾ	24784	32894	25179	28545	38
4. ਮੱਕੀ	1840	381	-	535	1
5. ਗੰਨਾ(ਗੁੜ)	-	-	-	-	-
6. ਗੰਨਾ(ਬੀਜ)	1920	462	-	586	1
7. ਕਪਾਹ ਅਮਰੀਕਨ	-	-	14137	5028	7
8. ਕਪਾਹ ਦੇਸੀ	-	-	-	-	-
9. ਤੋਰੀਆ	52	63	156	94	-
10. ਸੂਰਜਮੁੱਖੀ	-	-	-	-	-
11. ਚਾਰਾ	4337	5983	4279	5051	7
12. ਕਪਾਹ ਦੀਆਂ ਛਿੱਟੀਆਂ ਤੇ ਟਾਂਡੇ	229	12	408	196	-
13. ਹੋਰ	988	146	141	310	-
ਜੋੜ	62551	75247	79126	74114	100

ਕਬਜ਼ੇ ਅਧੀਨ ਰਕਬੇ ਦੀ ਕੁੱਲ ਆਮਦਨ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਕਣਕ ਤੂੜੀ ਸਮੇਤ (46%) ਅਤੇ ਉਸ ਤੋਂ ਬਾਦ ਝੋਨਾ (38%) ਸੀ।

4.8 ਖਰਚ :- ਟਰੈਕਟਰ ਨਾਲ ਵਾਹੀ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਚੁਣੇ ਗਏ ਜ਼ਿੰਮੀਦਾਰਾਂ ਦੁਆਰਾ ਸਾਲ 2006-07 ਦੌਰਾਨ ਤਿੰਨ ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿਚ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਫਸਲਾਂ ਦੀ ਪੈਦਾਵਾਰ ਲਈ ਪ੍ਰਤੀ ਹੈਕਟੇਅਰ ਕਬਜ਼ੇ ਅਧੀਨ (ਵਾਹੀ ਅਧੀਨ) ਰਕਬੇ ਉਪਰ ਵਖ ਵਖ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿਚ ਲਗਾਈ ਗਈ ਵਖ ਵਖ ਉਤਪਾਦਕ ਲਾਗਤਾਂ ਨੂੰ ਸਾਰਣੀ 4.8 ਵਿਚ ਹੇਠਾਂ ਦਰਸਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ।

ਸਾਰਣੀ 4.8
ਖਰਚਣ ਦੀਆਂ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਮੱਦਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਪ੍ਰਤੀ ਹੈਕਟੇਅਰ ਕਬਜ਼ੇ ਅਧੀਨ ਰਕਬੇ ਤੇ ਵੱਖ ਵੱਖ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਲਗਾਈ ਕੁੱਲ ਲਾਗਤ ਅਤੇ ਇਸ ਦੀ ਕੁੱਲ ਖਰਚ ਨਾਲ ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤਤਾ

ਖਰਚ ਦੀਆਂ ਮੱਦਾਂ	ਖੇਤਰ			ਔਸਤ	ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ
	I	II	III		
1	2	3	4	5	6
1. ਸਰੀਰਕ ਮਜਦੂਰੀ					
(i) ਸਥਾਈ	9812	12776	14175	12687	15
(ii) ਅਸਥਾਈ	3005	2084	2369	2368	3
2. ਬਲਦਾਂ ਦੀ ਮਜਦੂਰੀ	-	-	-	-	-
3. ਬੀਜ	1533	1434	2103	1691	2
4. ਸੰਦ	19110	19502	14612	17685	21
5. ਕੰਮੀ	217	197	228	212	-
6. ਟਿਊਬਵੈਲ ਤੇ ਖੂਹ	4887	6590	4252	5421	6
7. ਸਿੰਜਾਈ ਖਰਚੇ	-	-	-	-	-
8. ਰੂੜੀ ਤੇ ਖਾਦ	4279	4961	5144	4891	6
9. ਕਿਰਾਇਆ	29119	37401	36205	35338	41
10. ਜ਼ਮੀਨ ਲਗਾਨ	-	-	-	-	-
11. ਫੁਟਕਲ	4669	5758	5425	5424	6
ਜੋੜ	76631	90703	84516	85717	100

ਟਰੈਕਟਰ ਵਾਲੀਆਂ ਜੋਤਾਂ ਦੀ ਵਾਹੀ ਦੇ ਖਰਚ ਦਾ ਵੱਡਾ ਅਨੁਪਾਤ ਜ਼ਮੀਨ ਦੇ ਕਿਰਾਏ (41%) ਦੇ ਭੁਗਤਾਨ ਉਪਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਅਤੇ ਇਸ ਤੋਂ ਘੱਟ ਸਰੀਰਕ ਮਜ਼ਦੂਰੀ ਸਥਾਈ/ਅਸਥਾਈ ਕਾਮਾ (18%), ਟਰੈਕਟਰ ਦੀਆਂ ਚਾਲੂ ਲਾਗਤਾਂ ਸਮੇਤ ਸੰਦਾਂ ਉਪਰ (21%) ਅਤੇ ਰੂੜੀ ਤੇ ਖਾਦ (6%) ਆਦਿ ਵਰਨਣ ਅਧੀਨ ਸਾਲ ਦੌਰਾਨ ਖਰਚ ਕੀਤਾ।

4.9 ਵੱਖ-ਵੱਖ ਕੈਟਾਗਰੀ ਦੀਆਂ ਜੋਤਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਖਰਚ :- ਤੁਲਨਾਤਮਕ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਤੋਂ ਵਖਰੀਆਂ ਹਾਲਤਾਂ ਵਿਚ ਜੋਤਾਂ ਉਪਰ ਚਾਰ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਕੈਟਾਗਰੀਆਂ ਦੀਆਂ ਜੋਤਾਂ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਏ, ਬੀ, ਸੀ ਅਤੇ ਡੀ ਅਨੁਸਾਰ ਖਰਚਾ ਕੱਢਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਹੇਠਾਂ ਦਿੱਤੀ ਸਾਰਣੀ ਨੰ: 4.9 ਵਿਚ ਜੋਤਾਂ ਦੀ ਵਖ ਵਖ ਕੈਟਾਗਰੀ ਅਨੁਸਾਰ ਪ੍ਰਤੀ ਹੈਕਟੇਅਰ ਕੁੱਲ ਆਮਦਨ ਅਤੇ ਖਰਚ ਰਾਜ ਦੇ ਤਿੰਨ ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿਚ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਲਾਗਤ ਆਧਾਰ ਤੇ ਦਰਸਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ।

ਸਾਰਣੀ 4.9

ਪ੍ਰਤੀ ਹੈਕਟੇਅਰ ਕੁੱਲ ਆਮਦਨ ਤੇ ਖਰਚ

(ਰੁਪਿਆਂ ਵਿਚ)

ਖੇਤਰ	ਕੁੱਲ ਆਮਦਨ	ਵੱਖ ਵੱਖ ਕੈਟਾਗਰੀ ਦੀਆਂ ਜੋਤਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਖਰਚ			
		ਏ	ਬੀ	ਸੀ	ਡੀ
1	2	3	4	5	6
I	62532	76631	66820	37700	26981
II	75247	90703	77927	40526	30047
III	79126	84516	70341	34133	27234
ਔਸਤ	74114	85717	73030	37693	28440

4.10 ਨਿਰੋਲ ਆਮਦਨ :- ਕੁੱਲ ਆਮਦਨ ਵਿਚੋਂ ਹਰ ਇਕ ਕੈਟਾਗਰੀ ਦੀਆਂ ਜੋਤਾਂ ਤੇ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਕੈਟਾਗਰੀ ਏ, ਬੀ, ਸੀ ਅਤੇ ਡੀ ਤੇ ਖਰਚਾ ਘਟਾਉਣ ਉਪਰੰਤ ਹਰ ਇਕ ਕੈਟਾਗਰੀ ਦੀ ਹਰ ਇਕ ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਖੇਤਰ ਵਿਚ ਨਿਰੋਲ ਆਮਦਨ ਹੇਠਾਂ ਸਾਰਣੀ 4.10 ਵਿਚ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ।

ਸਾਰਣੀ 4.10

ਪ੍ਰਤੀ ਹੈਕਟੇਅਰ ਨਿਰੋਲ ਆਮਦਨ

(ਰੁਪਿਆਂ ਵਿਚ)

ਖੇਤਰ	ਪ੍ਰਤੀ ਜੋਤ				ਕਬਜ਼ੇ ਅਧੀਨ ਰਕਬਾ				ਫਸਲਾਂ ਅਧੀਨ ਰਕਬਾ			
	ਏ	ਬੀ	ਸੀ	ਡੀ	ਏ	ਬੀ	ਸੀ	ਡੀ	ਏ	ਬੀ	ਸੀ	ਡੀ
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
I	-63606	-19281	112271	160695	-14079	-4268	24852	35571	-7126	-2160	12577	18002
II	-83683	-14508	187992	244728	-15456	-2680	34721	45200	-7792	-1351	17503	22786
III	-29757	48507	248417	286508	-5390	8786	44993	51892	-2755	4491	23001	26528
ਔਸਤ	-60852	5684	191010	239538	-11603	1084	36421	45674	-5883	550	18466	23157

ਸਾਲ 2006-07 ਦੌਰਾਨ ਵਪਾਰਕ ਤੌਰ ਤੇ (ਕੈਟਾਗਰੀ ਏ) ਜਿਥੇ ਜ਼ਮੀਨ ਕਿਰਾਏ ਤੇ ਲੈਣਾ, ਮਜ਼ਦੂਰੀ ਸਥਾਈ ਕਾਮਾ ਜਗ੍ਹਾ ਅਸਥਾਈ ਅਤੇ ਪੂੰਜੀ ਉਧਾਰ ਲੈਣਾ ਹੈ, ਔਸਤ ਆਮਦਨ (-)11603 ਰੁਪਏ ਪ੍ਰਤੀ ਹੈਕਟੇਅਰ ਸੀ। 'ਬੀ' ਕੈਟਾਗਰੀ ਜਿਥੇ ਜ਼ਮੀਨ ਕਿਰਾਏ ਤੇ ਪਰੰਤੂ ਘਰੇਲੂ ਮਜ਼ਦੂਰੀ ਹੈ ਅਤੇ ਪੂੰਜੀ ਉਧਾਰ ਲੈਂਦਾ ਹੈ ਔਸਤ ਆਮਦਨ 1084 ਰੁਪਏ ਪ੍ਰਤੀ ਹੈਕਟੇਅਰ ਸੀ। 'ਸੀ' ਕੈਟਾਗਰੀ ਲਈ ਇਸ ਸਾਲ ਦੌਰਾਨ ਔਸਤ ਆਮਦਨ 36421 ਰੁਪਏ ਸੀ। 'ਡੀ' ਕੈਟਾਗਰੀ ਵਿਚ ਜਿਥੇ ਵਾਹੀਕਾਰ ਆਪਣੀ ਪੂੰਜੀ ਲਾਉਂਦਾ ਹੈ ਇਸੇ ਸਾਲ ਦੌਰਾਨ ਨਿਰੋਲ ਆਮਦਨ 45674 ਰੁਪਏ ਪ੍ਰਤੀ ਹੈਕਟੇਅਰ ਸੀ।

4.11 ਪ੍ਰਤੀ ਕਾਮਾ ਪ੍ਰਤੀਫਲ :- ਨਿਰੋਲ ਆਮਦਨ ਦੀ ਪ੍ਰਤੀ ਕਾਮਾ ਪ੍ਰਤੀਫਲ ਅਨੁਸਾਰ ਉਪ ਵੰਡ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਇਸ ਮੰਤਵ ਲਈ ਜ਼ਮੀਨ ਦੇ ਸਾਰੇ ਪਰਿਵਾਰਕ ਕਾਮੇ ਅਤੇ ਸਥਾਈ ਅਤੇ ਅਸਥਾਈ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਨੂੰ ਸਮੇਤ ਕਿਸਾਨ ਦੇ ਪਰਿਵਾਰ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਮੰਨਿਆ ਗਿਆ ਹੈ।

ਅਸਥਾਈ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਨੂੰ ਅਸਲ ਅਦਾਇਗੀਆਂ ਜੋ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਲਈਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ। ਸਥਾਈ ਕਿਰਾਏ ਤੇ ਮਜ਼ਦੂਰੀ ਅਸਲ ਅਦਾਇਗੀ ਤੇ ਆਧਾਰ ਤੇ (ਨਗਦੀ ਜਾਂ ਜਿਨਸ) ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਆਦਮੀਆਂ ਨੂੰ ਜਿਹੜੇ ਜੋਤ ਤੇ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਹਨ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਲਈ ਗਈ ਹੈ। ਪਰਿਵਾਰਕ ਕਾਮਿਆਂ ਦੀ ਮਜ਼ਦੂਰੀ ਸਥਾਈ ਮਜ਼ਦੂਰ ਦੀ ਦਰ ਤੇ ਜੋ ਲਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਜਾਂ ਪਿੰਡ ਵਿਚ ਚਲਦੀ ਮੌਜੂਦਾ ਦਰ ਦੇ ਹਿਸਾਬ ਨਾਲ ਪਰਿਵਾਰਕ ਕਾਮੇ ਦੀ ਮਜ਼ਦੂਰੀ ਗਿਣੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

ਹੇਠਾਂ ਸਾਰਣੀ 4.11 ਵਿਚ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਕੈਟਾਗਰੀਆਂ ਤੇ ਏ, ਬੀ, ਸੀ ਅਤੇ ਡੀ ਅਨੁਸਾਰ ਪ੍ਰਤੀ ਕਾਮਾ ਔਸਤ ਪ੍ਰਤੀਫਲ ਪ੍ਰਤੀ ਸਾਲ ਸਮੇਤ ਪ੍ਰਤੀ ਦਿਨ ਕੱਢਿਆ ਗਿਆ ਹੈ।

ਸਾਰਣੀ 4.11
ਪ੍ਰਤੀ ਸਾਲ/ਦਿਨ ਅਤੇ ਪ੍ਰਤੀ ਕਾਮਾ ਪ੍ਰਤੀਫਲ

(ਰੁਪਿਆਂ ਵਿਚ)

ਖੇਤਰ	ਜੋਤਾਂ ਦੀ ਕਿਸਮ			
	ਏ	ਬੀ	ਸੀ	ਡੀ
1	2	3	4	5
ਪ੍ਰਤੀ ਸਾਲ				
I	-37286	-11303	65814	94200
II	-30780	-5336	69146	90015
III	-10191	16112	85074	98119
ਔਸਤ	-23886	2226	74787	93787
ਪ੍ਰਤੀ ਦਿਨ				
I	-102.15	-30.97	180.31	258.08
II	-84.35	-14.62	189.44	246.62
III	-27.92	44.14	233.08	268.82
ਔਸਤ	-65.28	6.10	204.90	256.95

ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਸਾਲ 2006-07 ਦੌਰਾਨ ਪ੍ਰਤੀ ਕਾਮਾ ਔਸਤ ਪ੍ਰਤੀਫਲ ਕੈਟਾਗਰੀ 'ਡੀ' ਦਾ ਵੱਧ ਤੋਂ ਵੱਧ (93787 ਰੁਪਏ ਪ੍ਰਤੀ ਸਾਲ ਅਤੇ 256.95 ਰੁਪਏ ਪ੍ਰਤੀ ਦਿਨ) ਸੀ। ਇਸ ਦਾ ਮੁੱਖ ਕਾਰਣ ਵਾਹੀਕਾਰ ਦੇ ਆਪਣੇ ਸਾਧਨਾਂ ਰਾਹੀਂ ਉਤਪਾਦਨ ਦੀਆਂ ਲਾਗਤਾਂ ਲਗਾਈਆਂ ਗਈਆਂ ਸੀ। ਕੈਟਾਗਰੀ 'ਏ' ਉਪਰ ਵਪਾਰਿਕ ਆਦਮੀ ਦੇ ਨਜ਼ਰੀਏ ਤੋਂ ਪ੍ਰਤੀ ਕਾਮਾ ਔਸਤ ਪ੍ਰਤੀਫਲ (-23886 ਰੁਪਏ ਪ੍ਰਤੀ ਸਾਲ ਅਤੇ -5.28 ਰੁਪਏ ਪ੍ਰਤੀ ਦਿਨ) ਸੀ। ਸਾਲ 2006-07 ਦੌਰਾਨ ਕੈਟਾਗਰੀ 'ਡੀ' ਉਪਰ ਪ੍ਰਤੀ ਕਾਮਾ ਪ੍ਰਤੀਫਲ (98119 ਰੁਪਏ ਪ੍ਰਤੀ ਸਾਲ ਅਤੇ 268.82 ਰੁਪਏ ਪ੍ਰਤੀ ਦਿਨ) ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਖੇਤਰ III ਵਿਚ ਵੱਧ ਤੋਂ ਵੱਧ ਸੀ ਅਤੇ ਉਸ ਸਮੇਂ ਦੌਰਾਨ ਖੇਤਰ II ਵਿਚ ਘੱਟ ਤੋਂ ਘੱਟ (90015 ਰੁਪਏ ਪ੍ਰਤੀ ਸਾਲ ਅਤੇ 246.62 ਰੁਪਏ ਪ੍ਰਤੀ ਦਿਨ) ਸੀ।

4.12 **ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਦੀਆਂ ਉਜਰਤਾਂ** :-ਖੇਤਰਵਾਰ ਪ੍ਰਤੀ ਸਾਲ ਅਤੇ ਪ੍ਰਤੀ ਦਿਨ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਦੀ ਉਜਰਤਾਂ ਬਾਰੇ ਸੂਚਨਾ ਸਾਰਣੀ 4.12 ਵਿਚ ਦਰਸਾਈ ਗਈ ਹੈ।

ਸਾਰਣੀ 4.12
ਕਿਰਾਏ ਦੇ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਦੀਆਂ ਉਜਰਤਾਂ

(ਰੁਪਿਆਂ ਵਿਚ)

ਖੇਤਰ	ਪ੍ਰਤੀ ਸਾਲ	ਪ੍ਰਤੀ ਦਿਨ
1	2	3
I	25351	69.45
II	25031	68.58
III	26612	72.91
ਔਸਤ	25639	70.24

ਮਜ਼ਦੂਰ ਦੀ ਵਧ ਤੋਂ ਵਧ ਉਜਰਤ ਪ੍ਰਤੀ ਦਿਨ 72.91 ਰੁਪਏ ਖੇਤਰ III ਵਿਚ ਸੀ ਜਦੋਂ ਕਿ ਖੇਤਰ II ਵਿਚ ਘੱਟ ਉਜਰਤ 68.58 ਰੁਪਏ ਸੀ।

4.13 ਪ੍ਰਤੀ ਪਰਿਵਾਰਕ ਕਾਮੇ ਦੀ ਮਜ਼ਦੂਰੀ ਅਤੇ ਪ੍ਰਬੰਧ ਦੇ ਬਦਲੇ ਪ੍ਰਤੀਫਲ ਅਤੇ ਸਥਾਈ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਦੀ ਉਜਰਤ ਦਾ ਤੁਲਨਾਤਮਕ ਅਧਿਐਨ ਸਾਰਣੀ 4.13 ਵਿਚ ਦਰਜ ਹੈ।

ਸਾਰਣੀ 4.13

ਕਿਰਾਏ ਦੇ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਦੀਆਂ ਉਜਰਤਾਂ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਪ੍ਰਤੀ ਪਰਿਵਾਰਕ ਕਾਮਾ ਪ੍ਰਤੀਫਲ

(ਰੁਪਿਆਂ ਵਿਚ)

ਖੇਤਰ	ਪ੍ਰਤੀ ਦਿਨ	
	ਪ੍ਰਤੀ ਸਥਾਈ ਕਿਰਾਏ ਦੇ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਨੂੰ ਦਿੱਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਉਜਰਤਾਂ	ਪ੍ਰਤੀ ਪਰਿਵਾਰਕ ਕਾਮੇ ਦਾ ਮਜ਼ਦੂਰੀ ਅਤੇ ਪ੍ਰਬੰਧ ਲਈ ਪ੍ਰਤੀਫਲ
1	2	3
I	69.45	-102.15
II	68.58	-84.33
III	72.91	-27.92
ਔਸਤ	70.24	-63.28

ਸਥਾਈ ਮਜ਼ਦੂਰ ਦੀ ਉਜਰਤ (70.24 ਰੁ: ਪ੍ਰਤੀ ਦਿਨ) ਘਰੇਲੂ ਕਾਮੇ (-63.28 ਰੁ: ਪ੍ਰਤੀ ਦਿਨ) ਨਾਲੋਂ ਵੱਧ ਸੀ।

ਸੈਮੀ-ਮੈਕਾਨਾਈਜ਼ਡ ਜੋਤਾਂ
ਦੀ
ਆਰਥਿਕਤਾ

ਅਧਿਆਇ - 5

ਸੈਮੀ-ਮੈਕਾਨਾਈਜ਼ਡ ਜੋਤਾਂ ਦੇ ਵੇਰਵੇ

ਜਨਰਲ :- ਇਸ ਅਧਿਆਇ ਵਿਚ ਚੁਣੀਆਂ ਹੋਈਆਂ 74 ਸੈਮੀ-ਮੈਕਾਨਾਈਜ਼ਡ ਜੋਤਾਂ ਦੇ ਕੁੱਝ ਪਹਿਲੂਆਂ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਫਸਲੀ ਢਾਂਚਾ ਅਤੇ ਇਸ ਦੀ ਤੀਬਰਤਾ, ਜੋਤਾਂ ਦਾ ਆਕਾਰ ਅਤੇ ਮਨੁੱਖੀ ਅਤੇ ਬਲਦਾਂ ਦੀ ਮਜ਼ਦੂਰੀ ਦਾ ਰੋਜ਼ਗਾਰ ਤੇ ਵਿਚਾਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਸੈਮੀ-ਮੈਕਾਨਾਈਜ਼ਡ ਜੋਤਾਂ ਦਾ ਮੁੱਖ ਮੰਤਵ ਉਹਨਾਂ ਵਾਹੀਕਾਰਾਂ ਦੀ ਆਰਥਿਕਤਾ ਦਾ ਅਧਿਐਨ ਕਰਨਾ ਹੈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਬਲਦਾਂ ਨਾਲ ਟਰੈਕਟਰ ਜਾਂ ਹੋਰ ਮਸ਼ੀਨੀ ਸਹੂਲਤਾਂ ਕਿਰਾਏ ਉਤੇ ਜਾਂ ਉਧਾਰ ਲੈ ਕੇ ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਦਾ ਕੰਮ ਕੀਤਾ ਹੈ।

ਸਾਰਣੀ 5.1

ਸੈਮੀ-ਮੈਕਾਨਾਈਜ਼ਡ ਜੋਤਾਂ ਵਿਚ ਪ੍ਰਤੀ ਸਥਾਈ ਕਾਮਾ ਕਬਜ਼ੇ ਅਧੀਨ ਰਕਬਾ ਅਤੇ ਫਸਲਾਂ ਅਧੀਨ ਰਕਬਾ (2006-07)

(ਹੈਕਟੇਅਰ ਵਿਚ)

ਮੱਦਾਂ	ਖੇਤਰ			ਸਾਰੀਆਂ ਜੋਤਾਂ ਦੀ ਔਸਤ
	I	II	III	
1	2	3	4	5
1. ਕਬਜ਼ੇ ਅਧੀਨ ਰਕਬਾ				
(ਏ) ਪ੍ਰਤੀ ਸਥਾਈ ਕਾਮਾ	1.53	1.41	1.41	1.43
2. ਫਸਲਾਂ ਅਧੀਨ ਰਕਬਾ				
(ਬੀ) ਪ੍ਰਤੀ ਸਥਾਈ ਕਾਮਾ	3.03	2.73	2.72	2.81

ਸਾਰੀਆਂ ਜੋਤਾਂ ਦੀ ਔਸਤ ਪ੍ਰਤੀ ਸਥਾਈ ਕਾਮਾ ਦੇ ਕਬਜ਼ੇ ਅਧੀਨ ਰਕਬਾ 1.53 ਹੈਕਟੇਅਰ ਅਤੇ ਫਸਲਾਂ ਅਧੀਨ ਰਕਬਾ 3.03 ਹੈਕਟੇਅਰ ਖੇਤਰ। ਵਿਚ ਵਧੇਰੇ ਸੀ।

ਸਾਰਣੀ 5.2

ਫਸਲਾਂ ਦੀ ਤੀਬਰਤਾ ਸਾਲ 2006-07

(ਹੈਕਟੇਅਰ ਵਿਚ)

ਖੇਤਰ	ਜੋਤਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ	ਕਬਜ਼ੇ ਅਧੀਨ ਰਕਬਾ	ਫਸਲਾਂ ਅਧੀਨ ਰਕਬਾ	ਤੀਬਰਤਾ
1	2	3	4	5
I	17	3.64	72.78	198
II	25	81.71	162.01	198
III	32	66.45	127.86	192
ਜੋੜ	74	184.80	362.65	196

ਫਸਲਾਂ ਅਧੀਨ ਕੁੱਲ ਰਕਬਾ

ਤੀਬਰਤਾ = $\frac{\text{ਫਸਲਾਂ ਅਧੀਨ ਕੁੱਲ ਰਕਬਾ}}{\text{ਕਬਜ਼ੇ ਅਧੀਨ ਰਕਬਾ (ਨਿਰੋਲ ਬੀਜਿਆ ਰਕਬਾ)}} \times 100$

ਕਬਜ਼ੇ ਅਧੀਨ ਰਕਬਾ (ਨਿਰੋਲ ਬੀਜਿਆ ਰਕਬਾ)

ਫਸਲਾਂ ਦੀ ਉੱਚੇਰੀ ਤੀਬਰਤਾ, ਚੰਗੀਆਂ ਸਿੰਜਾਈ ਸਹੂਲਤਾਂ ਜਾਂ ਸਾਧਾਰਣ ਵਰਖਾ ਉਪਰ ਨਿਰਭਰ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਸਾਲ 2006-07 ਦੌਰਾਨ ਰਕਬੇ ਉਪਰ ਫਸਲਾਂ ਦੀ ਔਸਤ ਤੀਬਰਤਾ 196 ਸੀ।

ਸਾਰਣੀ 5.3

ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਸਾਲ 2006-2007 ਦੌਰਾਨ ਭੂਮੀ ਉਪਰ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਫਸਲਾਂ ਦੀ
ਆਪਸੀ ਮਹੱਤਤਾ (ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ) ਅਤੇ ਫਸਲੀ ਢਾਂਚਾ

(ਹੈਕਟੇਅਰ ਵਿਚ)

ਫਸਲ ਦਾ ਨਾਂ	ਖੇਤਰ			ਜੋੜ	ਕੁੱਲ ਨਾਲ ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤਤਾ
	I	II	III		
1	2	3	4	5	6
1. ਕਣਕ	32.23	69.85	55.75	157.83	44
2. ਚਾਵਲ(ਝੋਨਾ)	27.12	66.91	28.95	122.98	34
3. ਮੱਕੀ	3.90	1.42	-	5.32	1
4. ਗੰਨਾ(ਗੁੜ ਤੇ ਸੱਕਰ)	-	-	-	-	-
5. ਗੰਨਾ (ਬੀਜ)	0.62	1.22	-	1.84	1
6. ਕਪਾਹ(ਅਮਰੀਕਨ)	-	-	25.10	25.10	7
7. ਕਪਾਹ(ਦੇਸੀ)	-	-	1.01	1.01	-
8. ਤੋਰੀਆ(ਸਰੋਂ)	-	0.07	0.61	0.68	-
9. ਸੂਰਜਮੁੱਖੀ	-	-	-	-	-
10. ਹਰਾ ਚਾਰਾ	8.61	22.14	15.57	46.32	13
11. ਹੋਰ	0.30	0.40	0.87	1.57	-
ਜੋੜ	72.78	162.01	127.86	362.65	100

ਅਧਿਐਨ ਤੋਂ ਪਤਾ ਲਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕੁੱਲ ਬੀਜੇ ਰਕਬੇ ਤੇ ਸਭ ਤੋਂ ਵਧ ਕਣਕ 44% ਸੀ। ਝੋਨਾ ਅਤੇ ਕਪਾਹ (ਅਮਰੀਕਨ) ਅਧੀਨ ਕ੍ਰਮਵਾਰ 34% ਅਤੇ 7% ਰਕਬਾ ਸੀ। ਜਦੋਂ ਕਿ ਹਰਾ ਚਾਰਾ 13% ਸੀ।

ਸਾਰਣੀ 5.4

ਪ੍ਰਤੀ ਹੈਕਟੇਅਰ ਫਸਲੀ ਰਕਬੇ ਵਿਚ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਫਸਲਾਂ ਦੀ ਉਪਜ

(ਕੁਵਿੰਟਲਾਂ ਵਿਚ)

ਫਸਲ ਦਾ ਨਾਂ	ਖੇਤਰ			ਔਸਤ
	I	II	III	
1	2	3	4	5
1. ਕਣਕ(ਦਾਣਾ)	37.17	51.38	14.38	44.75
2. ਕਣਕ(ਤੂੜੀ)	30.00	33.34	39.04	34.68
3. ਝੋਨਾ	45.87	61.73	65.84	59.20
4. ਮੱਕੀ	22.56	38.02	-	26.69
5. ਗੰਨਾ(ਗੁੜ ਤੇ ਸੱਕਰ)	-	-	-	-
6. ਕਪਾਹ(ਅਮਰੀਕਨ)	-	-	20.40	20.40
7. ਕਪਾਹ(ਦੇਸੀ)	-	-	3.96	3.96
8. ਤੋਰੀਆ(ਸਰੋਂ)	-	0.71	13.11	12.50
9. ਸੂਰਜਮੁੱਖੀ	-	-	-	-

ਪ੍ਰਤੀ ਹੈਕਟੇਅਰ ਉਪਜ ਸਭ ਤੋਂ ਵਧ ਝੋਨਾ 59.20 ਕੁਵਿੰਟਲ ਸੀ। ਦੂਜੇ ਨੰਬਰ ਤੇ ਕਣਕ 44.75 ਕੁਵਿੰਟਲ, ਮੱਕੀ 26.69 ਕੁਵਿੰਟਲ, ਕਪਾਹ ਅਮਰੀਕਨ 20.40 ਕੁਵਿੰਟਲ, ਕਪਾਹ ਦੇਸੀ 3.96 ਕੁਵਿੰਟਲ ਅਤੇ ਤੋਰੀਆ/ਸਰੋਂ 12.50 ਕੁਵਿੰਟਲ ਸੀ।

ਸਾਰਣੀ 5.5

ਕੁੱਲ ਆਮਦਨ ਕੱਢਣ ਲਈ ਵਰਤੀਆਂ ਕੀਮਤਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਤੀ ਕੁਇੰਟਲ ਵਜ਼ਨੀ ਔਸਤ (ਚਾਰੇ ਲਈ ਪ੍ਰਤੀ ਹੈਕਟੇਅਰ)

(ਰੁਪਿਆਂ ਵਿਚ)

ਫਸਲ ਦਾ ਨਾਂ	ਖੇਤਰ			ਔਸਤ
	I	II	III	
1	2	3	4	5
1. ਕਣਕ(ਦਾਣਾ)	850	850	850	850
2. ਕਣਕ(ਤੂੜੀ)	128	147	149	145
3. ਝੋਨਾ	687	635	645	646
4. ਮੱਕੀ	603	735	-	653
5. ਗੰਨਾ(ਗੁੜ ਤੇ ਸੱਕਰ)	-	-	-	-
6. ਕਪਾਹ(ਅਮਰੀਕਨ)	-	-	1999	1999
7. ਕਪਾਹ(ਦੇਸੀ)	-	-	1650	1650
8. ਤੋਰੀਆ(ਸਰੋਂ)	-	1960	1700	1715
9. ਸੂਰਜਮੁੱਖੀ	-	-	-	-
10. ਚਾਰਾ(ਪ੍ਰਤੀ ਹੈਕਟੇਅਰ)	25159	29171	28982	28362

ਖੇਤਰਵਾਰ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਫਸਲਾਂ ਅਧੀਨ ਰਕਬੇ ਅਨੁਸਾਰ ਪ੍ਰਤੀ ਹੈਕਟੇਅਰ ਔਸਤ ਕੁੱਲ ਆਮਦਨ ਟੇਬਲ 5.6 ਵਿਚ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ।

ਸਾਰਣੀ 5.6

ਵੱਖ-ਵੱਖ ਫਸਲਾਂ ਤੋਂ ਫਸਲੀ ਰਕਬੇ ਦਾ ਪ੍ਰਤੀ ਹੈਕਟੇਅਰ ਦਾ ਕੁੱਲ ਪ੍ਰਤੀਫਲ ਸਾਲ 2006-2007

(ਰੁਪਿਆਂ ਵਿਚ)

ਫਸਲ ਦਾ ਨਾਂ	ਖੇਤਰ			ਔਸਤ
	I	II	III	
1	2	3	4	5
1. ਕਣਕ(ਦਾਣਾ)	31595	35789	35176	34716
2. ਕਣਕ(ਤੂੜੀ)	3847	4897	5831	5013
3. ਝੋਨਾ	31529	39180	42495	38273
4. ਮੱਕੀ	13610	27958	-	17440
5. ਗੰਨਾ(ਗੁੜ ਤੇ ਸੱਕਰ)	-	-	-	-
6. ਗੰਨਾ(ਬੀਜ)	47419	48033	-	47826
7. ਕਪਾਹ(ਅਮਰੀਕਨ)	-	-	40777	40777
8. ਕਪਾਹ(ਦੇਸੀ)	-	-	6535	6535
9. ਤੋਰੀਆ(ਸਰੋਂ)	-	14000	22295	21441
10. ਸੂਰਜਮੁੱਖੀ	-	-	-	-
11. ਚਾਰਾ(ਪ੍ਰਤੀ ਹੈਕਟੇਅਰ)	25159	29171	28982	28362

ਸਾਲ 2006-07 ਦੌਰਾਨ ਪ੍ਰਤੀ ਹੈਕਟੇਅਰ ਫਸਲੀ ਰਕਬੇ ਉੱਪਰ ਕੁੱਲ ਪ੍ਰਤੀਫਲ ਗੰਨਾ (ਬੀਜ) 47826 ਰੁਪਏ ਜੋ ਕਿ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਸੀ। ਇਸ ਤੋਂ ਘੱਟ ਕਪਾਹ (ਅਮਰੀਕਨ) 40777 ਰੁਪਏ, ਝੋਨਾ 38273 ਰੁਪਏ, ਕਣਕ 34716 ਰੁਪਏ, ਚਾਰਾ 28362 ਰੁਪਏ, ਤੋਰੀਆ 21441 ਰੁਪਏ, ਮੱਕੀ 17440 ਰੁਪਏ ਅਤੇ ਕਪਾਹ (ਦੇਸੀ) 6535 ਰੁਪਏ ਸੀ।

ਸਾਰਣੀ 5.7
ਪ੍ਰਤੀ ਹੈਕਟੇਅਰ ਕਬਜ਼ੇ ਅਧੀਨ ਰਕਬੇ ਉੱਪਰ ਆਮਦਨ ਦੀ ਵੰਡ

ਫਸਲ ਦਾ ਨਾਂ	ਖੇਤਰ			ਔਸਤ	ਪ੍ਰਤੀਸਤ
	I	II	III		
1	2	3	4	5	6
1. ਕਣਕ(ਦਾਣਾ)	27292	30594	29512	29650	40
2. ਕਣਕ(ਤੂੜੀ)	3384	4186	4892	4281	6
3. ਝੋਨਾ	23337	32083	18514	25470	35
4. ਮੱਕੀ	1449	486	-	502	1
5. ਗੰਨਾ(ਗੁੜ)	-	-	-	-	-
6. ਗੰਨਾ(ਬੀਜ)	802	717	-	476	1
7. ਕਪਾਹ(ਅਮਰੀਕਨ)	-	-	15403	5538	7
8. ਕਪਾਹ(ਦੇਸੀ)	-	-	79	36	-
9. ਤੋਰੀਆ(ਸਰੋਂ)	-	12	205	79	-
10. ਸੂਰਜਮੁੱਖੀ	-	-	-	-	-
11. ਚਾਰਾ(ਪ੍ਰਤੀ ਹੈਕ ਟੇਅਰ)	5412	7904	6791	7109	10
12. ਕਪਾਹ ਦੀਆਂ ਛਿੱਟੀਆਂ ਤੇ ਟਾਂਡੇ	58	21	572	227	-
13. ਹੋਰ	668	205	361	353	-
ਜੋੜ	63404	76208	76349	73721	100

ਉੱਪਰ ਟੇਬਲ ਤੋਂ ਪਤਾ ਲਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸਾਲ 2006-07 ਦੌਰਾਨ ਕਣਕ (ਤੂੜੀ ਸਮੇਤ) ਦਾ ਔਸਤ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ (46%) ਕੁੱਲ ਆਮਦਨ ਪ੍ਰਤੀ ਹੈਕਟੇਅਰ ਸੀ। ਦੂਜੇ ਨੰਬਰ ਤੇ ਝੋਨਾ (35%) ਅਤੇ ਉਸਤੋਂ ਬਾਅਦ ਚਾਰਾ (10%) ਸੀ।

ਖਰਚਾ :- ਸਾਲ 2006-07 ਦੌਰਾਨ ਸੈਮੀ-ਮੈਕਾਨਾਈਜ਼ਡ ਜੋਤਾਂ ਵਾਲੇ ਵਾਹੀਕਾਰਾਂ ਵਲੋਂ ਰਾਜ ਦੇ ਤਿੰਨ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿਚ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਫਸਲਾਂ ਲਈ ਪ੍ਰਤੀ ਹੈਕਟੇਅਰ ਕੀਤਾ ਖਰਚ ਸਾਰਣੀ 5.8 ਵਿਚ ਦਰਸਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ।

ਸਾਰਣੀ 5.8
ਖਰਚ ਦੀਆਂ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਮੱਦਾਂ ਉੱਪਰ ਪ੍ਰਤੀ ਹੈਕਟੇਅਰ ਕਬਜ਼ੇ ਅਧੀਨ ਰਕਬੇ ਤੇ ਲਾਗਤਾਂ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕੁਲ ਖਰਚ ਨਾਲ ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤਤਾ

ਖਰਚ ਦੀਆਂ ਮੱਦਾਂ	ਖੇਤਰ			ਔਸਤ	ਪ੍ਰਤੀਸਤ
	I	II	III		
1	2	3	4	5	6
1. ਸਰੀਰਕ ਮਜ਼ਦੂਰੀ					
(1)ਸਥਾਈ	15395	16735	17023	16573	22
(2)ਅਸਥਾਈ	2653	1907	1715	1986	3
2. ਬਲਦਾਂ ਦੀ ਮਜ਼ਦੂਰੀ	368	1091	468	724	1
3. ਬੀਜ	1874	1710	2280	1948	3
4. ਸੰਦ	1299	1566	812	1242	2
5. ਕੰਮੀ	251	257	202	236	-
6. ਟਿਊਬਵੈਲ ਤੇ ਖੂਹ	6701	6358	5964	6284	9
7. ਸਿੰਜਾਈ ਖਰਚੇ	-	-	-	-	-
8. ਰੂੜੀ ਤੇ ਖਾਦ	3456	5200	4579	4631	6
9. ਕਿਰਾਇਆ	28790	34408	34144	33199	45
10. ਜਮੀਨ ਲਗਾਨ	--	-	-	-	-
11. ਫੁਟਕਲ	5330	8278	6086	6905	9
ਜੋੜ	66117	77510	73273	73728	100

ਸੈਮੀ-ਮੈਕਾਨਾਈਜ਼ਡ ਜੋਤਾਂ ਵਿਚ ਵਧੇਰੇ ਖਰਚਾ ਕਿਰਾਏ ਤੇ (45%) ਸੀ ਉਸਤੋਂ ਬਾਅਦ ਮਨੁੱਖੀ ਮਜ਼ਦੂਰੀ ਤੇ (25%) ਹੋਰ ਖਰਚੇ (9%), ਟਿਊਬਵੈਲ ਅਤੇ ਖੂਹ (9%) ਅਤੇ ਰੂੜੀ ਅਤੇ ਖਾਦ ਤੇ (6%) ਸੀ।

ਵੱਖ-ਵੱਖ ਕੈਟਾਗਰੀ ਦੀਆਂ ਹੋਲਡਿੰਗਜ਼ ਤੇ ਖਰਚਾ :- ਵੱਖ-ਵੱਖ ਕੈਟਾਗਰੀਜ਼ ਦੀਆਂ ਹੋਲਡਿੰਗਜ਼ ਦੇ ਖਰਚ ਦਾ ਤੁਲਨਾਤਮਕ ਅਧਿਐਨ ਕੈਟਾਗਰੀ ਏ, ਬੀ, ਸੀ ਅਤੇ ਡੀ ਅਨੁਸਾਰ ਟੇਬਲ 5.9 ਵਿਚ ਦਰਜ ਹੈ।

ਸਾਰਣੀ 5.9

ਖੇਤਰਵਾਰ ਪ੍ਰਤੀ ਹੈਕਟੇਅਰ ਕੁੱਲ ਆਮਦਨ ਅਤੇ ਖਰਚ

(ਰੁਪਿਆਂ ਵਿਚ)

ਖੇਤਰ	ਕੁੱਲ ਆਮਦਨ	ਵੱਖ ਵੱਖ ਕੈਟਾਗਰੀ ਦੀਆਂ ਜੋਤਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਖਰਚ			
		ਏ	ਬੀ	ਸੀ	ਡੀ
1	2	3	4	5	6
I	63404	66117	50722	21932	17960
II	76208	77510	60775	26367	22869
III	76350	73273	56250	22106	19285
ਔਸਤ	73721	73728	57155	23955	20607

ਨਿਰੋਲ ਆਮਦਨ :- ਪ੍ਰਤੀ ਐਗਰੀਕਲਚਰ ਖੇਤਰ ਅਨੁਸਾਰ ਕੁੱਲ ਆਮਦਨ ਵਿਚੋਂ ਖਰਚ ਘਟਾਕੇ ਨਿਰੋਲ ਆਮਦਨ ਚਾਰ ਕੈਟਾਗਰੀਜ਼ ਵਿਚ ਟੇਬਲ 5.10 ਵਿਚ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ।

ਸਾਰਣੀ 5.10

ਖੇਤਰਵਾਰ ਪ੍ਰਤੀ ਜੋਤ, ਪ੍ਰਤੀ ਹੈਕਟੇਅਰ ਕਬਜ਼ੇ ਅਧੀਨ ਰਕਬਾ ਤੇ ਫਸਲਾਂ ਅਧੀਨ ਰਕਬੇ ਦੀ ਨਿਰੋਲ ਆਮਦਨ

(ਰੁਪਿਆਂ ਵਿਚ)

ਖੇਤਰ	ਪ੍ਰਤੀ ਜੋਤ				ਕਬਜ਼ੇ ਅਧੀਨ ਰਕਬਾ				ਫਸਲਾਂ ਅਧੀਨ ਰਕਬਾ			
	ਏ	ਬੀ	ਸੀ	ਡੀ	ਏ	ਬੀ	ਸੀ	ਡੀ	ਏ	ਬੀ	ਸੀ	ਡੀ
	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
I	-5847	27334	89384	97945	-2713	12682	41472	45444	-1366	6385	20878	22878
II	-3323	39408	127268	136199	-1302	15433	49841	53339	-656	7784	25138	26902
III	8177	53425	144181	151678	3077	20100	54244	57065	1599	10446	28191	29657
ਔਸਤ	-18	41370	124278	132640	-7	16566	49766	53114	-4	8441	25359	27065

ਸਾਲ 2006-07 ਦੌਰਾਨ ਕੈਟਾਗਰੀ 'ਏ' ਦੀ ਜੋਤ ਜਿਥੇ ਜ਼ਮੀਨ ਅਤੇ ਮਜ਼ਦੂਰੀ (ਸਥਾਈ ਅਤੇ ਅਸਥਾਈ) ਕਿਰਾਏ ਤੇ ਲਈ ਗਈ ਹੈ ਅਤੇ ਪੂੰਜੀ ਉਧਾਰ ਲਈ ਗਈ ਹੈ ਉਥੇ ਸੈਮੀ-ਮੈਕਾਨਾਈਜ਼ਡ ਜੋਤਾਂ ਲਈ ਨਿਰੋਲ ਆਮਦਨ -7 ਰੁਪਏ ਸੀ। 'ਬੀ' ਕੈਟਾਗਰੀ ਜਿਥੇ ਜ਼ਮੀਨ ਕਿਰਾਏ ਤੇ ਲਈ ਪਰੰਤੂ ਮਜ਼ਦੂਰੀ ਪਰਿਵਾਰਕ (ਸਥਾਈ) ਹੈ ਅਤੇ ਪੂੰਜੀ ਉਧਾਰ ਲਈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਉਥੇ ਸੈਮੀ-ਮੈਕਾਨਾਈਜ਼ਡ ਜੋਤਾਂ ਲਈ ਨਿਰੋਲ ਆਮਦਨ 16566 ਰੁਪਏ ਪ੍ਰਤੀ ਹੈਕਟੇਅਰ ਸੀ। 'ਸੀ' ਕੈਟਾਗਰੀ ਲਈ ਵਾਹੀਕਾਰ ਦੀ ਨਿਰੋਲ ਆਮਦਨ 49766 ਰੁਪਏ ਪ੍ਰਤੀ ਹੈਕਟੇਅਰ ਸੀ। 'ਡੀ' ਕੈਟਾਗਰੀ ਦੀ ਹੋਲਡਿੰਗਜ਼ ਵਿਚ ਜਿਥੇ ਵਾਹੀਕਾਰ ਆਪਣੀ ਪੂੰਜੀ ਲਾਉਂਦਾ ਹੈ, ਇਸ ਸਾਲ ਦੌਰਾਨ ਨਿਰੋਲ ਆਮਦਨ 53114 ਰੁਪਏ ਪ੍ਰਤੀ ਹੈਕਟੇਅਰ ਸੀ।

5.11 ਸਾਲ 2006-07 ਦੌਰਾਨ ਪ੍ਰਤੀ ਵਰਕਰ, ਪ੍ਰਤੀ ਸਾਲ ਅਤੇ ਪ੍ਰਤੀ ਦਿਨ ਕੁੱਲ ਪ੍ਰਤੀਫਲ ਟੇਬਲ 5.11 ਵਿਚ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।

ਸਾਰਣੀ 5.11

ਪ੍ਰਤੀ ਸਾਲ ਅਤੇ ਪ੍ਰਤੀ ਦਿਨ ਪ੍ਰਤੀਫਲ

(ਰੁਪਿਆਂ ਵਿਚ)

ਖੇਤਰ	ਜੋਤਾਂ ਦੀ ਕਿਸਮ			
	ਏ	ਬੀ	ਸੀ	ਡੀ
1	2	3	4	5
ਪ੍ਰਤੀ ਸਾਲ				
I	4142	19362	63314	69378
II	-1833	2174	70216	75144
III	4350	28418	76692	80680
ਔਸਤ	-211	23530	71090	75887
ਪ੍ਰਤੀ ਦਿਨ				
I	11.35	53.05	173.46	190.08
II	5.02	5.95	192.37	205.87
III	11.92	77.86	210.12	221.04
ਔਸਤ	0.58	64.46	194.76	207.90

ਕੈਟੋਗਰੀ 'ਡੀ' ਵਿਚ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਪ੍ਰਤੀਫਲ (ਰੁ: 75788 ਪ੍ਰਤੀ ਸਾਲ ਅਤੇ 207.90 ਪ੍ਰਤੀ ਦਿਨ) ਸੀ। ਖੇਤਰ ਅਨੁਸਾਰ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਡੀ ਕੈਟੋਗਰੀ ਦਾ ਪ੍ਰਤੀਫਲ ਖੇਤਰ III ਵਿਚ (ਰੁ: 80680 ਪ੍ਰਤੀ ਸਾਲ ਅਤੇ 221.04 ਪ੍ਰਤੀ ਦਿਨ) ਸੀ ਅਤੇ ਸਭ ਤੋਂ ਘੱਟ ਖੇਤਰ I (ਰੁ: 69378 ਪ੍ਰਤੀ ਸਾਲ ਅਤੇ ਰੁ: 190.08 ਪ੍ਰਤੀ ਦਿਨ) ਸੀ।

5.12 ਕਿਰਾਏ ਦੇ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਦੀ ਉਜਰਤਾਂ :- ਸਾਰਣੀ 5.12 ਅਧੀਨ ਜੋਤਾਂ ਵਿਚ ਕਿਰਾਏ ਦੇ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਨੂੰ ਦਿੱਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਉਜਰਤਾਂ (ਪਰਿਵਾਰਕ ਅਤੇ ਸਥਾਈ) ਦਰਸਾਈਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ। ਜਿਥੇ ਕੋਈ ਕਿਰਾਏ ਦਾ ਮਜ਼ਦੂਰ ਨਹੀਂ ਲਿਆ ਗਿਆ ਉਥੇ ਪਿੰਡ ਦੀ ਉਜਰਤ ਨੂੰ ਵਿਚਾਰਿਆ ਗਿਆ ਹੈ।

ਸਾਰਣੀ 5.12

ਕਿਰਾਏ ਦੇ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਦੀਆਂ ਉਜਰਤਾਂ

(ਰੁਪਿਆਂ ਵਿਚ)

ਖੇਤਰ	ਪ੍ਰਤੀ ਸਾਲ	ਪ੍ਰਤੀ ਦਿਨ
1	2	3
I	22859	62.63
II	23084	63.24
III	25960	71.12
ਔਸਤ	24004	65.76

ਕਿਰਾਏ ਦੇ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਦੀ ਉਜਰਤ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਖੇਤਰ III ਵਿਚ (ਰੁ: 71.12) ਅਤੇ ਸਭ ਤੋਂ ਘੱਟ (ਰੁ: 62.63) ਖੇਤਰ I ਵਿਚ ਸੀ।

ਸਾਰਣੀ 5.13 ਵਿਚ ਪ੍ਰਤੀ ਪਰਿਵਾਰਕ ਕਾਮੇ ਦੀ ਮਜ਼ਦੂਰੀ ਅਤੇ ਮਨੋਜਮੈਂਟ ਦੇ ਪ੍ਰਤੀਫਲ ਅਤੇ ਕਿਰਾਏ ਦੇ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਦੀ ਉਜਰਤ ਦਾ ਤੁਲਨਾਤਮਕ ਅਧਿਐਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।

ਸਾਰਣੀ 5.13

ਕਿਰਾਏ ਦੇ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਦੀਆਂ ਉਜਰਤਾਂ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਪ੍ਰਤੀ ਪਰਿਵਾਰਕ ਕਾਮਾ ਪ੍ਰਤੀਫਲ

(ਰੁਪਿਆਂ ਵਿਚ)

ਖੇਤਰ	ਪ੍ਰਤੀ ਦਿਨ	
	ਪ੍ਰਤੀ ਸਥਾਈ ਕਿਰਾਏ ਦੇ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਨੂੰ ਦਿੱਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਉਜਰਤਾਂ	ਪ੍ਰਤੀ ਪਰਿਵਾਰਕ ਕਾਮੇ ਦਾ ਮਜ਼ਦੂਰੀ ਅਤੇ ਪ੍ਰਬੰਧ ਲਈ ਪ੍ਰਤੀਫਲ
1	2	3
I	62.63	11.35
II	63.24	-5.02
III	71.12	11.92
ਔਸਤ	65.76	0.58

ਸਥਾਈ ਕਾਮੇ ਦੀ ਉਜਰਤ (65.76 ਰੁ: ਪ੍ਰਤੀ ਦਿਨ) ਪ੍ਰਤੀ ਪਰਿਵਾਰਕ ਕਾਮੇ ਦੇ ਪ੍ਰਤੀਫਲ (-0.58 ਰੁ: ਪ੍ਰਤੀ ਦਿਨ) ਨਾਲੋਂ ਵਧੇਰੇ ਸੀ। ਇਸ ਦਾ ਕਾਰਣ ਮੁੱਖ ਤੌਰ ਤੇ ਪ੍ਰਬੰਧ ਲਈ ਨਾ ਵਾਚਕ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਸੀ।

ਬਲਦਾਂ ਵਾਲੀਆਂ ਜੋਤਾਂ
ਦੀ
ਆਰਥਿਕਤਾ

ਅਧਿਆਇ-6

ਬਲਦਾਂ ਵਾਲੀਆਂ ਜੋਤਾਂ ਦੇ ਵੇਰਵੇ

ਜਨਰਲ :- ਬਲਦਾਂ ਵਾਲੀਆਂ (ਨਾਨ-ਮੈਕਾਨਾਈਜ਼ਡ) 4 ਜੋਤਾਂ ਜੋ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਰਾਜ ਦੇ 4 ਜ਼ਿਲ੍ਹਿਆਂ ਵਿਚ ਫੈਲੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਹਨ ਦੇ ਹਿਸਾਬ ਦੀ ਸੰਖੇਪ ਚਰਚਾ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਪੈਰਿਆਂ ਵਿਚ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਜੋਤਾਂ ਦੇ ਅੰਕੜਿਆਂ ਦਾ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਰਾਜ ਦੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿਚ ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਵਿਚ ਪ੍ਰਚਲਤ ਹਾਲਤਾਂ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਦਰਸਾਂਦਾ ਹੈ।

6.1 ਭੌ-ਆਦਮੀ ਅਤੇ ਭੌ-ਬਲਦਾਂ ਦਾ ਅਨੁਪਾਤ :- ਕੁੱਲ ਰਕਬਾ ਜਿਸ ਦਾ 2006-07 ਦੌਰਾਨ ਹਿਸਾਬ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ 6.93 ਹੈਕਟੇਅਰ ਸੀ ਅਤੇ ਇਹ ਸਾਰਾ ਰਕਬਾ ਸਿੰਜਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਪ੍ਰਤੀ ਜੋਤ ਔਸਤ ਰਕਬਾ 1.73 ਹੈਕਟੇਅਰ ਕੱਢਿਆ ਗਿਆ ਹੈ।

ਪ੍ਰਤੀ ਸਥਾਈ ਕਾਮਾ ਅਤੇ ਪ੍ਰਤੀ ਬੈਲਾਂ ਦੀ ਜੋੜੀ ਕਬਜ਼ੇ ਅਧੀਨ ਅਤੇ ਫਸਲਾਂ ਅਧੀਨ ਰਕਬਾ ਸਾਰਣੀ 6.1 ਵਿਚ ਦਰਸਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ।

ਸਾਰਣੀ 6.1

ਸਾਲ 2006-07 ਦੌਰਾਨ ਕਬਜ਼ੇ ਅਧੀਨ ਰਕਬਾ ਅਤੇ ਫਸਲਾਂ ਅਧੀਨ ਰਕਬਾ ਪ੍ਰਤੀ ਸਥਾਈ ਕਾਮਾ ਅਤੇ ਪ੍ਰਤੀ ਜੋੜੀ ਬੈਲ (ਹੈਕਟੇਅਰਾਂ ਵਿਚ)

ਮੱਦ	ਖੇਤਰ			ਸਾਰੀਆਂ ਜੋਤਾਂ ਦੀ ਔਸਤ
	I	II	III	
1	2	3	4	5
1. ਕਬਜ਼ੇ ਅਧੀਨ ਰਕਬਾ				
(1) ਪ੍ਰਤੀ ਸਥਾਈ ਕਾਮਾ	1.95	1.51	-	1.73
(2) ਪ੍ਰਤੀ ਬੈਲਾਂ ਦੀ ਜੋੜੀ	0.97	0.75	-	0.86
2. ਫਸਲਾਂ ਅਧੀਨ ਰਕਬਾ				
(1) ਪ੍ਰਤੀ ਸਥਾਈ ਕਾਮਾ	3.90	3.03	-	3.46
(2) ਪ੍ਰਤੀ ਬੈਲਾਂ ਦੀ ਜੋੜੀ	1.95	0.49	-	1.73

ਪ੍ਰਤੀ ਸਥਾਈ ਕਾਮਾ ਕਬਜ਼ੇ ਅਧੀਨ ਅਤੇ ਫਸਲਾਂ ਅਧੀਨ ਰਕਬਾ ਖੇਤਰ I ਵਿਚ (1.95 ਹੈਕਟੇਅਰ ਅਤੇ 3.90 ਹੈਕਟੇਅਰ ਵੱਧ ਸੀ ਜਦੋਂ ਕਿ ਪ੍ਰਤੀ ਜੋੜਾਂ ਬਲਦਾਂ ਅਧੀਨ ਭੀ ਇਹ ਰਕਬਾ ਖੇਤਰ I ਵਿਚ (0.97 ਹੈਕਟੇਅਰ ਅਤੇ 1.95 ਹੈਕਟੇਅਰ) ਵੱਧ ਸੀ।

6.2 ਫਸਲਾਂ ਦੀ ਤੀਬਰਤਾ :- ਵੱਖ-ਵੱਖ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿਚ ਜੋਤਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਅਤੇ ਫਸਲਾਂ ਦੀ ਤੀਬਰਤਾ ਸਾਰਣੀ 6.3 ਵਿਚ ਦਰਸਾਈ ਗਈ ਹੈ।

ਸਾਰਣੀ 6.2

ਫਸਲਾਂ ਦੀ ਤੀਬਰਤਾ

ਖੇਤਰ	ਜੋਤਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ	ਵਾਹੀ ਅਧੀਨ ਰਕਬਾ (ਹੈਕਟੇਅਰ)	ਫਸਲਾਂ ਅਧੀਨ ਰਕਬਾ (ਹੈਕਟੇਅਰ)	ਤੀਬਰਤਾ
1	2	3	4	5
I	2	3.90	7.80	200
II	2	3.03	6.06	200
III	-	-	-	-
ਜੋੜ	4	6.93	13.86	200

ਕੁੱਲ ਬੀਜਿਆਂ ਰਕਬਾ

ਤੀਬਰਤਾ = _____ x 100

ਵਾਹੀ ਅਧੀਨ ਰਕਬਾ (ਨਿਰੋਲ ਬੀਜਿਆਂ ਰਕਬਾ)

ਫਸਲਾਂ ਦੀ ਉਚੇਰੀ ਤੀਬਰਤਾ ਚੰਗੀਆਂ ਸਿੰਜਾਈ ਸਹੂਲਤਾਂ ਜਾਂ ਸਾਧਾਰਨ ਵਰਖਾ ਉਪਰ ਨਿਰਭਰ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਸਾਲ 2006-07 ਦੌਰਾਨ ਫਸਲਾਂ ਦੀ ਔਸਤਨ ਤੀਬਰਤਾ 200 ਸੀ।

6.3 ਫਸਲਾਂ ਦਾ ਢਾਂਚਾ :- ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਕਾਰਨਾਂ ਕਰਕੇ ਜਿਵੇਂ ਮਿੱਟੀ ਦੀ ਕਿਸਮ, ਜਲਵਾਯੂ, ਹਾਲਤਾਂ, ਸਿੰਜਾਈ ਸਹੂਲਤਾਂ ਦੀ ਉਪਲਬਧੀ, ਵੱਖ-ਵੱਖ ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਵਸਤੂਆਂ ਦੀਆਂ ਸੰਖੇਪ ਕੀਮਤਾਂ ਅਤੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਫਸਲਾਂ ਤੋਂ ਨਿਰੋਲ ਪ੍ਰਤੀਫਲ ਇਕ ਖਾਸ ਖੇਤਰ ਦਾ ਫਸਲ ਦਾ ਢਾਂਚਾ ਨਿਰਧਾਰਤ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਸਾਰਣੀ 6.3 ਵੱਖ-ਵੱਖ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿਚ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਫਸਲਾਂ ਅਧੀਨ ਰਕਬਾ ਦਰਸਾਂਦੀ ਹੈ।

ਸਾਰਣੀ 6.3
ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਸਾਲ 2006-07 ਦੌਰਾਨ ਸਿੰਜੀ ਭੂਮੀ ਉਪਰ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਫਸਲਾਂ ਦੀ
ਫਸਲੀ ਪੈਟਰਨ ਤੇ ਸਬੰਧਤ ਮਹੱਤਤਾ (ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ)

(ਹੈਕਟੇਅਰਾਂ ਵਿਚ)

ਫਸਲ ਦਾ ਨਾਂ	ਖੇਤਰ ਵਿਚ ਫਸਲਾਂ ਅਧੀਨ ਰਕਬਾ			ਜੋੜ	ਕੁੱਲ ਨਾਲ ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤਤਾ
	I	II	III		
1	2	3	4	5	6
1. ਕਣਕ	3.70	2.43	-	6.13	44
2. ਝੋਨਾ	2.43	2.02	-	4.45	32
3. ਮੱਕੀ	1.12	0.21	-	1.33	10
4. ਗੰਨਾ(ਗੁੜ ਤੇ ਸੱਕਰ)	-	-	-	-	-
5. ਗੰਨਾ (ਬੀਜ)	-	-	-	-	-
6. ਕਪਾਹ(ਅਮਰੀਕਨ)	-	-	-	-	-
7. ਕਪਾਹ(ਦੇਸੀ)	-	-	-	-	-
8. ਤੋਰੀਆ(ਸਰੋਂ)	-	0.10	-	0.10	-
9. ਸੂਰਜਮੁੱਖੀ	-	-	-	-	-
10. ਹਰਾ ਚਾਰਾ	0.55	1.30	-	1.85	14
11. ਹੋਰ	-	-	-	-	-
ਜੋੜ	7.80	6.06	-	13.86	100

ਉਪਰ ਦਿੱਤੀ ਸਾਰਣੀ ਦੇ ਅਧਿਐਨ ਤੋਂ ਪਤਾ ਲਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸਿੰਜੇ ਰਕਬੇ ਉਪਰ ਕੇਵਲ ਕਣਕ ਅਧੀਨ ਕੁੱਲ ਬੀਜੇ ਰਕਬੇ ਦਾ 44 ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ ਸੀ। ਝੋਨਾ ਦੂਜੀ ਮੁੱਖ ਫਸਲ ਸੀ ਜਿਸ ਅਧੀਨ 32 ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ ਰਕਬਾ ਸੀ, ਜਿਥੇ ਕਿ ਹਰਾ ਚਾਰਾ 14 ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ ਬਣਦਾ ਹੈ।

6.4 ਉਪਜ :-ਸਾਰਣੀ 6.4 ਵੱਖ-ਵੱਖ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿਚ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਫਸਲਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਤੀ ਹੈਕਟੇਅਰ ਔਸਤ ਉਪਜ ਦਰਸਾਂਦੀ ਹੈ।

ਸਾਰਣੀ 6.4
ਵੱਖ-ਵੱਖ ਫਸਲਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਤੀ ਹੈਕਟੇਅਰ ਉਪਜ

(ਕੁਇੰਟਲਾਂ ਵਿਚ)

ਫਸਲ ਦਾ ਨਾਂ	ਖੇਤਰਾਂ ਵਿਚ ਉਪਜ			ਔਸਤ
	I	II	III	
1	2	3	4	5
1. ਕਣਕ(ਦਾਣਾ)	25.67	40.33	-	31.48
2. ਕਣਕ(ਤੂੜੀ)	22.97	49.38	-	33.44
3. ਝੋਨਾ	34.98	41.58	-	37.98
4. ਮੱਕੀ	14.28	38.09	-	18.04
5. ਗੰਨਾ(ਗੁੜ ਤੇ ਸੱਕਰ)	-	-	-	-
6. ਕਪਾਹ(ਅਮਰੀਕਨ)	-	-	-	-
7. ਕਪਾਹ(ਦੇਸੀ)	-	-	-	-
8. ਤੋਰੀਆ(ਸਰੋਂ)	-	20.00	-	20.00
9. ਸੂਰਜਮੁੱਖੀ	-	-	-	-

ਸਾਲ 2006-07 ਦੌਰਾਨ ਔਸਤ ਉਪਜ ਸੱਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਝੋਨਾ 37.98 ਕੁਇੰਟਲ ਪ੍ਰਤੀ ਹੈਕਟੇਅਰ ਸੀ ਉਸਤੋਂ ਬਾਅਦ ਕਣਕ 31.48 ਕੁਇੰਟਲ, ਤੋਰੀਆ(ਸਰੋਂ) 20.00 ਕੁਇੰਟਲ ਅਤੇ ਮੱਕੀ 18.04 ਕੁਇੰਟਲ ਪ੍ਰਤੀ ਹੈਕਟੇਅਰ ਸੀ।

6.5 ਕੁੱਲ ਆਮਦਨ :- ਕੁੱਲ ਆਮਦਨ ਕੱਢਣ ਲਈ ਇਸ ਰਿਪੋਰਟ ਵਿਚ ਵਰਤੀਆਂ ਮੁੱਖ ਫਸਲਾਂ ਦੀਆਂ ਵਜ਼ਨੀ ਔਸਤ ਕੀਮਤਾਂ ਸਾਰਣੀ 6.5 ਵਿਚ ਹੇਠ ਦਿੱਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ।

ਸਾਰਣੀ 6.5

ਕੁੱਲ ਆਮਦਨ ਕੱਢਣ ਲਈ ਵਰਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਕੀਮਤਾਂ ਦੀ ਵਜ਼ਨੀ ਔਸਤ ਪ੍ਰਤੀ ਕੁਇੰਟਲ (ਚਾਰੇ ਲਈ ਪ੍ਰਤੀ ਹੈਕਟੇਅਰ)

(ਰੁਪਿਆਂ ਵਿਚ)

ਫਸਲ ਦਾ ਨਾਂ	ਖੇਤਰ			ਔਸਤ
	I	II	III	
1	2	3	4	5
1. ਕਣਕ(ਦਾਣਾ)	850	850	-	850
2. ਕਣਕ(ਤੂੜੀ)	200	150	-	171
3. ਝੋਨਾ	575	867	-	720
4. ਮੱਕੀ	600	700	-	633
5. ਗੰਨਾ(ਗੁੜ ਤੇ ਸੱਕਰ)	-	-	-	-
6. ਕਪਾਹ(ਅਮਰੀਕਨ)	-	-	-	-
7. ਕਪਾਹ(ਦੇਸੀ)	-	-	-	-
8. ਤੋਰੀਆ(ਸਰੋਂ)	-	1700	-	1700
9. ਸੂਰਜਮੁੱਖੀ	-	-	-	-
10. ਚਾਰਾ(ਪ੍ਰਤੀ ਹੈਕਟੇਅਰ)	31818	38923	-	36810

6.6 ਖੇਤਰਵਾਰ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਫਸਲਾਂ ਤੋਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਪ੍ਰਤੀ ਹੈਕਟੇਅਰ ਔਸਤ ਕੁੱਲ ਪ੍ਰਤੀਫਲ ਸਾਰਣੀ 6.6 ਵਿਚ ਦਰਸਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ।

ਸਾਰਣੀ 6.6

ਵੱਖ-ਵੱਖ ਫਸਲਾਂ ਤੋਂ ਪ੍ਰਤੀ ਹੈਕਟੇਅਰ ਕੁੱਲ ਆਮਦਨ

(ਰੁਪਿਆਂ ਵਿਚ)

ਫਸਲ ਦਾ ਨਾਂ	ਖੇਤਰ			ਔਸਤ
	I	II	III	
1	2	3	4	5
1. ਕਣਕ(ਦਾਣਾ)	21824	34280	-	26762
2. ਕਣਕ(ਤੂੜੀ)	4594	7407	-	5710
3. ਝੋਨਾ	20113	36074	-	27358
4. ਮੱਕੀ	8571	26667	-	11428
5. ਗੰਨਾ(ਗੁੜ ਤੇ ਸੱਕਰ)	-	-	-	-
6. ਗੰਨਾ(ਬੀਜ)	-	-	-	-
6. ਕਪਾਹ(ਅਮਰੀਕਨ)	-	-	-	-
7. ਕਪਾਹ(ਦੇਸੀ)	-	-	-	-
8. ਤੋਰੀਆ(ਸਰੋਂ)	-	34000	-	34000
9. ਸੂਰਜਮੁੱਖੀ	-	-	-	-
10. ਚਾਰਾ(ਪ੍ਰਤੀ ਹੈਕਟੇਅਰ)	31818	38923	-	36811

ਸਿੱਜੇ ਰਕਬੇ ਉਪਰ ਖੁਰਾਕੀ ਫਸਲਾਂ ਵਿਚੋਂ ਝੋਨਾ (27358 ਰੁਪਏ) ਅਤੇ ਕਣਕ (26762 ਰੁਪਏ) ਤੋਂ ਪ੍ਰਤੀ ਹੈਕਟੇਅਰ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਕੁੱਲ ਪ੍ਰਤੀਫਲ ਉਪਜ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਈ ।

6.7 ਵੱਖ-ਵੱਖ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿਚ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਫਸਲਾਂ ਦੀ ਕੁੱਲ ਆਮਦਨ ਵਿਚੋਂ ਯੋਗਦਾਨ ਪ੍ਰਤੀ ਹੈਕਟੇਅਰ ਕਬਜ਼ੇ ਅਧੀਨ ਰਕਬੇ ਅਨੁਸਾਰ ਸਾਰਣੀ 6.7 ਵਿਚ ਦਰਸਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ।

ਸਾਰਣੀ 6.7
ਪ੍ਰਤੀ ਹੈਕਟੇਅਰ ਕਬਜ਼ੇ ਅਧੀਨ ਰਕਬੇ ਉੱਪਰ ਕੁੱਲ ਆਮਦਨ ਦੀ ਵੰਡ

(ਰੁਪਿਆਂ ਵਿਚ)

ਫਸਲ ਦਾ ਨਾਂ	ਖੇਤਰ			ਔਸਤ	ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤਤਾ
	I	II	III		
1	2	3	4	5	6
1. ਕਣਕ(ਦਾਣਾ)	20705	27492	-	23672	40
2. ਕਣਕ(ਤੂੜੀ)	4359	5940	-	5051	8
3. ਝੋਨਾ	12532	24049	-	17568	29
4. ਮੱਕੀ	2461	1848	-	2193	4
5. ਗੰਨਾ(ਗੁੜ)	-	-	-	-	-
6. ਗੰਨਾ(ਬੀਜ)	-	-	-	-	-
7. ਕਪਾਹ(ਅਮਰੀਕਨ)	-	-	-	-	-
8. ਕਪਾਹ(ਦੇਸੀ)	-	-	-	-	-
9. ਤੋਰੀਆ(ਸਰੋਂ)	-	1122	-	491	-
10. ਸੂਰਜਮੁੱਖੀ	-	-	-	-	-
11. ਚਾਰਾ(ਪ੍ਰਤੀ ਹੈਕਟੇਅਰ)	4487	16700	-	9827	17
12. ਕਪਾਹ ਦੀਆਂ ਛਿੱਟੀਆਂ ਤੇ ਟਾਂਡੇ	-	-	-	-	-
13. ਹੋਰ	795	1287	-	1010	2
ਜੋੜ	45339	78438	-	59812	100

6.8 ਖਰਚਾ :- ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਸਿੱਜੇ ਰਕਬੇ ਲਈ ਸਾਲ 2006-07 ਦੌਰਾਨ ਖਰਚੇ ਦੀਆਂ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਮੱਦਾਂ ਦੀ (ਖੇਤਰਵਾਰ) ਪ੍ਰਤੀ ਹੈਕਟੇਅਰ ਲਾਗਤ ਸਾਰਣੀ 6.8 ਵਿਚ ਦਰਸਾਈ ਗਈ ਹੈ।

ਸਾਰਣੀ 6.8
ਖਰਚ ਦੀਆਂ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਮੱਦਾਂ ਉੱਪਰ ਪ੍ਰਤੀ ਹੈਕਟੇਅਰ ਲਾਗਤ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕੁੱਲ ਖਰਚ ਨਾਲ ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤਤਾ

(ਰੁਪਿਆਂ ਵਿਚ)

ਖਰਚ ਦੀਆਂ ਮੱਦਾਂ	ਖੇਤਰ			ਔਸਤ	ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤਤਾ
	I	II	III		
1	2	3	4	5	6
1. ਸਰੀਰਕ ਮਜਦੂਰੀ					
(1) ਸਥਾਈ	10667	13201	-	11775	16
(2) ਅਸਥਾਈ	2461	1386	-	1992	3
2. ਬਲਦਾਂ ਦੀ ਮਜਦੂਰੀ	12051	16580	-	14031	19
3. ਬੀਜ	1455	1807	-	1609	2
4. ਸੰਦ	576	1636	-	1039	1
5. ਕੰਮੀ	308	-	-	173	-
6. ਟਿਊਬਵੈਲ ਤੇ ਖੂਹ	3526	10822	-	6716	9
7. ਸਿੱਜਾਈ ਖਰਚੇ	-	-	-	-	-
8. ਰੂੜੀ ਤੇ ਖਾਦ	5049	4904	-	4985	7
9. ਕਿਰਾਇਆ	18878	27640	-	22709	31
10. ਜ਼ਮੀਨ ਲਗਾਨ	-	-	-	-	-
11. ਫੁਟਕਲ	8162	10505	-	9186	12
ਜੋੜ	63133	88481	-	74215	100

ਸਾਲ 2006-07 ਦੌਰਾਨ ਅਧਿਐਨ ਅਧੀਨ ਜੋਤਾਂ ਦੇ ਖਰਚ ਦਾ ਵੱਡਾ ਹਿੱਸਾ ਕਿਰਾਇਆ (31%) ਸੀ ਅਤੇ ਮਨੁੱਖੀ ਮਜ਼ਦੂਰੀ ਤੇ (19%) ਸੀ।

6.9 ਵੱਖ-ਵੱਖ ਕੈਟਾਗਰੀਜ਼ ਦੀਆਂ ਜੋਤਾਂ ਤੇ ਖਰਚ :- ਵੱਖ-ਵੱਖ ਕੈਟਾਗਰੀਜ਼ ਦੀਆਂ ਜੋਤਾਂ ਤੇ ਖਰਚ ਲਈ ਤੁਲਨਾਤਮਕ ਅਧਿਐਨ ਕਰਨ ਲਈ ਜੋਤਾਂ ਨੂੰ ਚਾਰ ਵੱਖਰੀਆਂ ਕੈਟਾਗਰੀਆਂ ਏ, ਬੀ, ਸੀ ਅਤੇ ਡੀ ਵਿੱਚ ਵੰਡਿਆ ਗਿਆ ਹੈ।

ਟੇਬਲ 6.9 ਵਿੱਚ ਰਾਜ ਦੇ ਤਿੰਨ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਜੋਤਾਂ ਦੀ ਵੱਖਰੀ-ਵੱਖਰੀ ਕੈਟਾਗਰੀ ਅਨੁਸਾਰ ਕੁੱਲ ਆਮਦਨ ਅਤੇ ਖਰਚ ਨੂੰ ਦਰਸਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ।

ਸਾਰਣੀ 6.9

ਪ੍ਰਤੀ ਹੈਕਟੇਅਰ ਕੁੱਲ ਆਮਦਨ ਅਤੇ ਖਰਚ

(ਰੁਪਿਆਂ ਵਿੱਚ)

ਖੇਤਰ	ਕੁੱਲ ਆਮਦਨ	ਵੱਖ ਵੱਖ ਕੈਟਾਗਰੀ ਉੱਪਰ ਖਰਚਾ			
		ਏ	ਬੀ	ਸੀ	ਡੀ
1	2	3	4	5	6
I	45340	63133	52467	33588	31105
II	78439	88481	75279	47639	41819
III	-	-	-	-	-
ਔਸਤ	59812	74216	62441	39732	35790

6.10 ਨਿਰੋਲ ਆਮਦਨ :- ਨਿਰੋਲ ਆਮਦਨ ਚਾਰ ਕੈਟਾਗਰੀਆਂ ਉੱਪਰ ਖਰਚ ਅਨੁਸਾਰ ਕੱਢੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਸਿੱਜੇ ਰਕਬੇ ਲਈ ਖੇਤਰਵਾਰ ਪ੍ਰਤੀ ਹੈਕਟੇਅਰ ਨਿਰੋਲ ਆਮਦਨ ਸਾਰਣੀ 6.10 ਵਿੱਚ ਦਰਸਾਈ ਗਈ ਹੈ।

ਸਾਰਣੀ 6.10

ਖੇਤਰਵਾਰ ਪ੍ਰਤੀ ਜੋਤ ਕਬਜ਼ੇ ਅਧੀਨ ਰਕਬਾ ਅਤੇ ਫਸਲਾਂ ਅਧੀਨ ਰਕਬੇ ਦੀ ਪ੍ਰਤੀ ਹੈਕਟੇਅਰ ਨਿਰੋਲ ਆਮਦਨ

(ਰੁਪਿਆਂ ਵਿੱਚ)

ਖੇਤਰ	ਪ੍ਰਤੀ ਜੋਤ				ਕਬਜ਼ੇ ਅਧੀਨ ਰਕਬਾ				ਫਸਲਾਂ ਅਧੀਨ ਰਕਬਾ			
	ਏ	ਬੀ	ਸੀ	ਡੀ	ਏ	ਬੀ	ਸੀ	ਡੀ	ਏ	ਬੀ	ਸੀ	ਡੀ
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
I	-34697	-13897	22915	27757	-17793	-7127	11752	14234	-8897	-3563	5876	7117
II	-15213	4787	46662	55480	-10042	3160	30800	36620	-5021	1580	15400	18310
III	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
ਔਸਤ	-24955	-4555	34789	41618	-14404	-2629	20080	24022	-7202	-1315	10040	12011

ਸਾਲ 2006-07 ਦੌਰਾਨ ਕੈਟਾਗਰੀ 'ਏ' ਵਿੱਚ ਜਿਥੇ ਜ਼ਮੀਨ ਅਤੇ ਮਜ਼ਦੂਰੀ (ਸਥਾਈ ਅਤੇ ਅਸਥਾਈ) ਕਿਰਾਏ ਤੇ ਹੈ ਅਤੇ ਪੂੰਜੀ ਉਧਾਰ ਲਈ ਗਈ ਹੈ, ਬਲਦਾਂ ਵਾਲੀਆਂ ਜੋਤਾਂ ਲਈ ਔਸਤ ਨਿਰੋਲ ਆਮਦਨ (-)14404 ਰੁ: ਪ੍ਰਤੀ ਹੈਕਟੇਅਰ ਸੀ। 'ਬੀ' ਕੈਟਾਗਰੀ ਲਈ ਜਿਥੇ ਜ਼ਮੀਨ ਕਿਰਾਏ ਤੇ ਲਈ ਗਈ ਅਤੇ ਪਰਿਵਾਰਕ ਕਾਮੇ (ਸਥਾਈ) ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਪੂੰਜੀ ਉਧਾਰ ਲਈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਲਈ ਔਸਤ ਨਿਰੋਲ ਆਮਦਨ -2629 ਰੁਪਏ ਪ੍ਰਤੀ ਹੈਕਟੇਅਰ ਸੀ। 'ਸੀ' ਕੈਟਾਗਰੀ ਦੀਆਂ ਜੋਤਾਂ ਵਾਲੇ ਕਿਸਾਨਾਂ ਦੀ ਨਿਰੋਲ ਆਮਦਨ 20080 ਰੁਪਏ ਪ੍ਰਤੀ ਹੈਕਟੇਅਰ ਸੀ ਅਤੇ ਕੈਟਾਗਰੀ 'ਡੀ' ਜਿਥੇ ਵਾਹੀਕਾਰ ਆਪਣੀ ਪੂੰਜੀ ਲਾਉਂਦਾ ਹੈ ਦੀ ਔਸਤ ਨਿਰੋਲ ਆਮਦਨ 24022 ਰੁਪਏ ਸੀ।

6.11 ਪ੍ਰਤੀ ਕਾਮਾ ਪ੍ਰਤੀਫਲ :- ਨਿਰੋਲ ਆਮਦਨ (ਕੁੱਲ ਆਮਦਨ ਨਵੀਂ ਖਰਚ) ਪ੍ਰਤੀ ਕਾਮਾ ਪ੍ਰਤੀਫਲ ਅਨੁਸਾਰ ਵੰਡੀ ਗਈ। ਇਸ ਮੰਤਵ ਲਈ ਇਹ ਮੰਨਿਆ ਗਿਆ ਕਿ ਜੋਤਾਂ ਉਪਰ ਸਾਰੇ ਕਾਮੇ (ਪਰਿਵਾਰ ਦੇ ਮੈਂਬਰ ਅਤੇ ਕਿਰਾਏ ਦੇ ਸਥਾਈ ਮਜ਼ਦੂਰ) ਕਿਸਾਨ ਦੇ ਪਰਿਵਾਰ ਨਾਲ ਸਬੰਧ ਰੱਖਦੇ ਹਨ। ਸਾਰਣੀ 6.11 ਵਿਚ ਔਸਤ ਪ੍ਰਤੀਫਲ ਪ੍ਰਤੀ ਕਾਮਾ, ਪ੍ਰਤੀ ਸਾਲ ਅਤੇ ਪ੍ਰਤੀ ਦਿਨ ਚਾਰ ਆਧਾਰਾਂ ਤੇ ਹੇਠ ਦਿੱਤੇ ਅਨੁਸਾਰ ਕੱਢੇ ਗਏ ਹਨ।

ਏ ਕੈਟਾਗਰੀ :- ਕੇਵਲ ਪ੍ਰਬੰਧ ਲਈ (ਵਪਾਰਕ ਆਦਮੀ ਦੀ ਨਜ਼ਰ ਤੋਂ)

ਬੀ ਕੈਟਾਗਰੀ :- ਪ੍ਰਬੰਧ ਵਾਸਤੇ ਅਤੇ ਸਰੀਰਕ ਮਜ਼ਦੂਰੀ ਲਈ (ਮੁਜ਼ਾਰੇ ਦੀ ਨਜ਼ਰ ਤੋਂ)

ਸੀ ਕੈਟਾਗਰੀ :- ਪ੍ਰਬੰਧ, ਸਰੀਰਕ ਮਜ਼ਦੂਰੀ ਅਤੇ ਭੂਮੀ ਦੀ ਮਲਕੀਅਤ ਲਈ (ਇੱਕ ਕਿਸਾਨ ਮਾਲਕ ਦੀ ਨਜ਼ਰ ਤੋਂ ਜਿਹੜਾ ਆਪਣੀ ਭੂਮੀ ਵਰਤਦਾ ਹੈ ਪਰੰਤੂ ਪੂੰਜੀ ਉਧਾਰ ਲੈਂਦਾ ਹੈ)।

ਡੀ ਕੈਟਾਗਰੀ :- ਸਰੀਰਕ ਮਜ਼ਦੂਰੀ ਅਤੇ ਭੂਮੀ ਦੀ ਮਲਕੀਅਤ ਅਤੇ ਪੂੰਜੀ (ਇੱਕ ਕਿਸਾਨ ਮਾਲਕ ਦੀ ਨਜ਼ਰ ਤੋਂ ਜਿਹੜਾ ਆਦਮੀ ਆਪਣੀ ਮਜ਼ਦੂਰੀ ਅਤੇ ਪੂੰਜੀ ਵਰਤਦਾ ਹੈ)

ਸਾਰਣੀ 6.11

ਪ੍ਰਤੀ ਸਾਲ ਪ੍ਰਤੀ ਦਿਨ ਪ੍ਰਤੀਫਲ

(ਰੁਪਿਆਂ ਵਿਚ)

ਖੇਤਰ	ਜੋਤਾਂ ਦੀ ਕੈਟਾਗਰੀ			
	ਏ	ਬੀ	ਸੀ	ਡੀ
1	2	3	4	5
ਪ੍ਰਤੀ ਸਾਲ				
I	-34697	-13897	22915	27757
II	-15213	4787	46662	5548●
III	-	-	-	-
ਔਸਤ	-24955	-4555	34789	41618
ਪ੍ਰਤੀ ਦਿਨ				
I	95.●6	38।●7	62.78	76.●5
II	-41.67	13.11	127.84	152.●●
III	-	-	-	-
ਔਸਤ	68.37	-12.48	95.31	114.●2

ਕੈਟਾਗਰੀ 'ਡੀ' ਦਾ ਪ੍ਰਤੀਫਲ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ (41618 ਰੁਪਏ ਪ੍ਰਤੀ ਸਾਲ 114.●2 ਰੁਪਏ ਪ੍ਰਤੀ ਦਿਨ) ਸੀ। ਜਿਥੋਂ ਤੱਕ ਖੇਤਰਵਾਰ ਭਿੰਨਤਾ ਦਾ ਸਬੰਧ ਹੈ, ਪ੍ਰਤੀ ਕਾਮਾ ਪ੍ਰਤੀਫਲ ਪ੍ਰਤੀ ਸਾਲ ਅਤੇ ਪ੍ਰਤੀ ਦਿਨ ਖੇਤਰ-II ਵਿਚ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ (5548● ਰੁਪਏ ਅਤੇ 152.●● ਰੁਪਏ) ਅਤੇ ਖੇਤਰ-I ਵਿਚ ਤਰਤੀਬਵਾਰ (27757 ਰੁਪਏ ਅਤੇ 76.●5 ਰੁਪਏ) ਸਭ ਤੋਂ ਘੱਟ ਸੀ।

6.12 ਕਿਰਾਏ ਦੇ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਦੀਆਂ ਉਜ਼ਰਤਾਂ :- ਅਧਿਐਨ ਅਧੀਨ ਜੋਤਾਂ ਉਪਰ ਉਜ਼ਰਤ ਜਿਹੜੀ ਕਿ ਕਿਰਾਏ ਦੇ ਮਜ਼ਦੂਰ (ਪਰਿਵਾਰਕ ਕਾਮਾ ਸਥਾਈ) ਨੂੰ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਸਾਰਣੀ 6.12 ਵਿਚ ਦਰਸਾਈ ਗਈ ਹੈ। ਜਿਥੇ ਕੋਈ ਵੀ ਕਿਰਾਏ ਦਾ ਮਜ਼ਦੂਰ ਨਹੀਂ ਲਗਾਇਆ ਗਿਆ ਉਥੇ ਪਿੰਡ ਵਿਚ ਪ੍ਰਚਲਤ ਭਗਤਾਨ ਦੀ ਦਰ ਨੂੰ ਵਿਚਾਰਿਆ ਗਿਆ।

ਸਾਰਣੀ 6.12

ਕਿਰਾਏ ਦੇ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਦੀਆਂ ਉਜ਼ਰਤਾਂ

(ਰੁਪਿਆਂ ਵਿਚ)

ਖੇਤਰ	ਪ੍ਰਤੀ ਸਾਲ	ਪ੍ਰਤੀ ਦਿਨ
1	2	3
I	26●●●	71.23
II	25●●●	68.49
III	-	-
ਔਸਤ	255●●	69.86

ਕਿਰਾਏ ਦੇ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਨੂੰ ਦਿੱਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਉਜਰਤਾਂ ਖੇਤਰ-1 ਵਿਚ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ 71.23 ਰੁਪਏ ਪ੍ਰਤੀ ਦਿਨ ਅਤੇ ਖੇਤਰ 11 ਵਿਚ ਸਭ ਤੋਂ ਘਟ 68.58 ਰੁਪਏ ਪ੍ਰਤੀ ਦਿਨ ਸਨ।

6.13 ਸਾਰਣੀ 6.13 ਵਿਚ ਪ੍ਰਤੀ ਪਰਿਵਾਰਕ ਕਾਮੇ ਨੂੰ ਉਸ ਦੇ ਕੰਮ ਅਤੇ ਪ੍ਰਬੰਧ ਦਾ ਪ੍ਰਤੀਫਲ ਦੀ ਉਸੇ ਪਿੰਡ ਵਿਚ ਸਥਾਈ ਕਿਰਾਏ ਦੇ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਉਜਰਤਾਂ ਨਾਲ ਤੁਲਨਾ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ।

ਸਾਰਣੀ 6.13

ਕਿਰਾਏ ਦੇ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਦੀਆਂ ਉਜਰਤਾਂ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਪ੍ਰਤੀ ਪਰਿਵਾਰਕ ਕਾਮਾ ਪ੍ਰਤੀਫਲ

(ਰੁਪਿਆਂ ਵਿਚ)

ਖੇਤਰ	ਪ੍ਰਤੀ ਦਿਨ	
	ਪ੍ਰਤੀ ਸਥਾਈ ਕਿਰਾਏ ਦੇ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਨੂੰ ਦਿੱਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਉਜਰਤਾਂ	ਪ੍ਰਤੀ ਪਰਿਵਾਰਕ ਕਾਮੇ ਦਾ ਮਜ਼ਦੂਰੀ ਅਤੇ ਪ੍ਰਬੰਧ ਲਈ ਪ੍ਰਤੀਫਲ
1	2	3
I	71.23	38.07
II	68.49	13.11
III	-	-
ਔਸਤ	69.86	-12.48

ਕਿਰਾਏ ਦੇ ਸਥਾਈ ਕਾਮੇ ਦੀ ਮਜ਼ਦੂਰੀ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ (69.86 ਰੁਪਏ) ਸੀ ਅਤੇ ਪ੍ਰਤੀ ਪਰਿਵਾਰਕ ਕਾਮੇ (-12.48 ਰੁਪਏ) ਨਾਲੋਂ ਵੱਧ ਸੀ।

6.14 ਬਲਦਾਂ ਦੀ ਦੇਖ ਭਾਲ ਉਪਰ ਲਾਗਤ :—ਸਾਲ 2006-07 ਦੌਰਾਨ ਬਲਦਾਂ ਦੀ ਜੋੜੀ ਦੀ ਦੇਖ ਭਾਲ ਦੀ ਔਸਤ ਲਾਗਤ ਹੇਠ ਅਨੁਸਾਰ ਕੱਢੀ ਗਈ ਹੈ।

ਸਾਰਣੀ 6.14

(ਰੁਪਿਆਂ ਵਿਚ)

1	2	3
ਏ	ਫੀਡ	
	(1) ਹਰਾ ਚਾਰਾ	12643
	(2) ਟਾਂਡੇ	-
	(3) ਚਾਰਾ	-
ਬੀ	ਖਣਿਜ ਖੁਰਾਕ	4418
ਸੀ	ਬਲਦਾਂ ਦੀ ਪੂੰਜੀ ਲਾਗਤ	
	(1) ਬਲਦਾਂ ਦੇ ਮੁੱਲ ਉਪਰ ਵਿਆਜ 12.5% × ਸਲਾਨਾ	915
	(2) ਬਲਦਾਂ ਦੇ ਮੁੱਲ ਉਪਰ ਘਾਟਾ 12% × ਸਲਾਨਾ ਦਰ	879
ਡੀ	ਮਕਾਨ	
	(1) ਮਕਾਨ ਦੇ ਮੁੱਲ ਉਪਰ ਵਿਆਜ 12.5% × ਸਲਾਨਾ ਦੀ ਦਰ ਨਾਲ	925
	(2) ਮਕਾਨ ਦੇ ਮੁੱਲ ਉਪਰ ਘਾਟਾ	204
ਈ	ਫੁੱਟਕਲ	225
ਐਫ	ਸਰੀਰਕ ਮਜ਼ਦੂਰੀ	5100
	ਕੁੱਲ ਖਰਚ	25309
	ਬਲਦਾਂ ਰਾਹੀਂ ਪੈਦਾ ਕੀਤੀ ਰੁੜੀ ਦਾ ਮੁੱਲ ਘਾਟਾ ਕੇ	1000
	ਨਿਰੋਲ ਲਾਗਤ	24309

ਬਲਦਾਂ ਵਾਲੀਆਂ, ਸੈਮੀ-ਮੈਕਾਨਾਈਜ਼ਡ
ਅਤੇ ਟਰੈਕਟਰ ਵਾਲੀਆਂ ਜੋਤਾਂ ਦੀ
ਆਰਥਿਕਤਾ ਦਾ ਤੁਲਨਾਤਮਕ ਅਧਿਐਨ

ਅਧਿਆਇ -7

ਤੁਲਨਾਤਮਕ ਅਧਿਐਨ

ਜਨਰਲ :- ਬਲਦਾਂ ਵਾਲੀਆਂ ਜੋਤਾਂ, ਸੈਮੀ-ਮੈਕਾਨਾਈਜ਼ਡ ਜੋਤਾਂ ਅਤੇ ਟਰੈਕਟਰ ਵਾਲੀਆਂ ਜੋਤਾਂ ਦੀਆਂ ਵਾਹੀ ਕਰਨ ਦੀਆਂ ਹਾਲਤਾਂ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਹਨ। ਪਹਿਲੀ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਦੇ ਕੰਮ ਪਰਿਵਾਰਕ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੀ ਮੱਦਦ ਨਾਲ ਹੱਥੀਂ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਜਦ ਕਿ ਬਾਕੀ ਦੋਵੇਂ ਹਾਲਤਾਂ ਵਿਚ ਮਸ਼ੀਨਰੀ ਇਕ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਰੋਲ ਅਦਾ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਤਿੰਨਾਂ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਜੋਤਾਂ ਵਿਚ ਵਾਹੀ ਦੀ ਲਾਗਤ ਵੀ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਹੈ। ਇਹ ਵੇਖਣ ਲਈ ਕਿ ਟਰੈਕਟਰ ਵਾਲੀਆਂ ਜੋਤਾਂ ਦਾ ਝਾੜ ਬਲਦਾਂ ਵਾਲੀਆਂ ਜੋਤਾਂ ਅਤੇ ਸੈਮੀ-ਮੈਕਾਨਾਈਜ਼ਡ ਜੋਤਾਂ ਨਾਲੋਂ ਕਿਵੇਂ ਵੱਧ ਹੈ, ਕਈ ਤੱਤਾਂ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਕਬਜ਼ੇ ਅਧੀਨ ਅਤੇ ਫਸਲੀ ਰਕਬਾ ਪ੍ਰਤੀ ਸਥਾਈ ਕਾਮਾ ਅਤੇ ਪ੍ਰਤੀ ਹੈਕਟੇਅਰ, ਫਸਲਾਂ ਦੀ ਤੀਬਰਤਾ, ਫਸਲੀ ਢਾਂਚਾ, ਉਪਜ ਪ੍ਰਤੀ ਹੈਕਟੇਅਰ, ਕੁੱਲ ਪ੍ਰਤੀਫਲ, ਪ੍ਰਤੀ ਹੈਕਟੇਅਰ ਵਾਹੀ ਦੀ ਲਾਗਤ, ਪ੍ਰਤੀ ਹੈਕਟੇਅਰ ਕੁੱਲ ਆਮਦਨ ਅਤੇ ਖਰਚ, ਪ੍ਰਤੀ ਹੈਕਟੇਅਰ ਨਿਰੋਲ ਆਮਦਨ ਅਤੇ ਪ੍ਰਤੀ ਕਾਮਾ ਪ੍ਰਤੀ ਸਾਲ ਅਤੇ ਪ੍ਰਤੀ ਦਿਨ ਪ੍ਰਤੀਫਲ ਦੀ ਤਿੰਨਾਂ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਜੋਤਾਂ ਦੀ ਤੁਲਨਾ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਇਸ ਮੰਤਵ ਲਈ ਇਸ ਅਧਿਆਇ ਵਿਚ ਬਲਦਾਂ ਵਾਲੀਆਂ ਜੋਤਾਂ, ਸੈਮੀ-ਮੈਕਾਨਾਈਜ਼ਡ ਜੋਤਾਂ ਅਤੇ ਟਰੈਕਟਰ ਵਾਲੀਆਂ ਜੋਤਾਂ ਦਾ ਤੁਲਨਾਤਮਕ ਅਧਿਐਨ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ ਵਿਚ ਜੋੜਿਆ ਗਿਆ ਹੈ।

ਭੌ-ਆਦਾਮੀ ਅਤੇ ਭੌ-ਬਲਦ/ਟਰੈਕਟਰ ਅਨੁਪਾਤ :- ਸਾਲ 2006-07 ਦੌਰਾਨ 4 ਬਲਦਾਂ ਵਾਲੀਆਂ, 74 ਸੈਮੀ-ਮੈਕਾਨਾਈਜ਼ਡ ਅਤੇ 74 ਟਰੈਕਟਰ ਵਾਲੀਆਂ ਜੋਤਾਂ ਦੇ ਵਾਹੀਕਾਰਾਂ ਨੇ ਦਿਨ ਪ੍ਰਤੀ ਦਿਨ ਆਪਣੇ ਖੇਤਾਂ ਦੇ ਕਾਰਜ ਖੇਤਰ ਅਤੇ ਖੇਤੀ ਦੇ ਹੋਰ ਦੂਜੇ ਕੰਮਾਂ ਦਾ ਹਿਸਾਬ ਕਿਤਾਬ ਰੱਖਿਆ। ਕੁੱਲ 579.82 ਹੈਕਟੇਅਰ ਰਕਬੇ ਵਿਚੋਂ ਬਲਦਾਂ ਵਾਲੀਆਂ ਜੋਤਾਂ ਦਾ ਰਕਬਾ 6.93 ਹੈਕਟੇਅਰ, ਸੈਮੀ-ਮੈਕਾਨਾਈਜ਼ਡ ਜੋਤਾਂ ਦਾ ਰਕਬਾ 184.80 ਹੈਕਟੇਅਰ ਅਤੇ ਟਰੈਕਟਰ ਵਾਲੀਆਂ ਜੋਤਾਂ ਦਾ ਰਕਬਾ 388.09 ਹੈਕਟੇਅਰ ਸੀ। ਬਲਦਾਂ ਵਾਲੀਆਂ ਜੋਤਾਂ ਦਾ ਔਸਤ ਅਕਾਰ 1.73 ਹੈਕਟੇਅਰ, ਸੈਮੀ-ਮੈਕਾਨਾਈਜ਼ਡ ਜੋਤਾਂ ਦਾ 2.50 ਹੈਕਟੇਅਰ ਅਤੇ ਟਰੈਕਟਰ ਵਾਲੀਆਂ ਜੋਤਾਂ ਦਾ ਔਸਤ ਅਕਾਰ 5.24 ਹੈਕਟੇਅਰ ਸੀ।

ਬਲਦਾਂ ਵਾਲੀਆਂ ਜੋਤਾਂ, ਸੈਮੀ ਮੈਕਾਨਾਈਜ਼ਡ ਜੋਤਾਂ ਅਤੇ ਟਰੈਕਟਰ ਵਾਲੀਆਂ ਜੋਤਾਂ ਦੀ ਕਬਜ਼ੇ ਅਧੀਨ ਅਤੇ ਫਸਲੀ ਰਕਬੇ ਦੀ ਪ੍ਰਤੀ ਸਥਾਈ ਕਾਮਾ ਅਤੇ ਪ੍ਰਤੀ ਹੈਕਟੇਅਰ ਤੁਲਨਾਤਮਕ ਸਥਿਤੀ ਹੇਠਾਂ ਸਾਰਣੀ 7.1 ਅਤੇ 7.2 ਵਿਚ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ।

ਸਾਰਣੀ 7.1

ਜੋਤਾਂ ਦਾ ਕਬਜ਼ੇ ਅਧੀਨ ਰਕਬੇਵਾਰ ਤੁਲਨਾਤਮਕ ਅਧਿਐਨ

ਜੋਤ ਦੀ ਕਿਸਮ	ਜੋਤਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ	ਕਬਜ਼ੇ ਅਧੀਨ ਰਕਬਾ (ਹੈਕਟੇਅਰ)	ਜੋਤ ਦਾ ਔਸਤ ਅਕਾਰ (ਹੈਕਟੇਅਰ)
1	2	3	4
1. ਬਲਦਾਂ ਵਾਲੀਆਂ ਜੋਤਾਂ	4	6.93	1.73
2. ਸੈਮੀ-ਮੈਕਾਨਾਈਜ਼ਡ ਜੋਤਾਂ	74	184.80	2.50
3. ਟਰੈਕਟਰ ਵਾਲੀਆਂ ਜੋਤਾਂ	74	388.09	5.24
ਔਸਤ	152	579.82	3.81

ਸਾਲ 2006-07 ਵਿਚ ਟਰੈਕਟਰ ਵਾਲੀਆਂ ਜੋਤਾਂ ਦਾ ਔਸਤ ਅਕਾਰ (5.24 ਹੈਕਟੇਅਰ) ਸੈਮੀ-ਮੈਕਾਨਾਈਜ਼ਡ ਜੋਤਾਂ ਦੇ ਔਸਤ ਅਕਾਰ (2.50 ਹੈਕਟੇਅਰ) ਅਤੇ ਬਲਦਾਂ ਵਾਲੀਆਂ ਜੋਤਾਂ ਦੇ ਔਸਤ ਅਕਾਰ (1.73 ਹੈਕਟੇਅਰ) ਨਾਲੋਂ ਵੱਧ ਸੀ।

ਸਾਰਣੀ 7.2

ਪ੍ਰਤੀ ਸਥਾਈ ਕਾਮਾ/ਬੈਲਾਂ ਦੀ ਜੋੜੀ/ਟਰੈਕਟਰ ਕਬਜ਼ੇ ਅਧੀਨ ਰਕਬਾ ਅਤੇ ਫਸਲੀ ਰਕਬਾ (ਸਾਲ 2006-07)

(ਹੈਕਟੇਅਰ)

ਮੱਦ	ਜੋਤਾਂ		
	ਬਲਦਾਂ ਵਾਲੀਆਂ	ਸੈਮੀ-ਮੈਕਾਨਾਈਜ਼ਡ	ਟਰੈਕਟਰ ਵਾਲੀਆਂ
1	2	3	4
1. ਕਬਜ਼ੇ ਅਧੀਨ ਰਕਬਾ			
(1) ਪ੍ਰਤੀ ਸਥਾਈ ਕਾਮਾ	1.73	1.43	2.05
(2) ਪ੍ਰਤੀ ਬੈਲਾਂ ਦੀ ਜੋੜੀ	1.73	-	-
(3) ਪ੍ਰਤੀ ਟਰੈਕਟਰ	-	-	5.24
2. ਫਸਲਾਂ ਅਧੀਨ ਰਕਬਾ			
(1) ਪ੍ਰਤੀ ਸਥਾਈ ਕਾਮਾ	0.96	2.81	4.05
(2) ਪ੍ਰਤੀ ਬੈਲਾਂ ਦੀ ਜੋੜੀ	0.96	-	-
(3) ਪ੍ਰਤੀ ਟਰੈਕਟਰ	-	-	10.34

ਬਲਦਾਂ ਵਾਲੀਆਂ ਜੋਤਾਂ ਦੀ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਕਬਜ਼ੇ ਅਧੀਨ ਪ੍ਰਤੀ ਸਥਾਈ ਕਾਮਾ ਔਸਤ ਰਕਬਾ 1.73 ਹੈਕਟੇਅਰ, ਸੈਮੀ-ਮੈਕਾਨਾਈਜ਼ਡ ਜੋਤਾਂ ਦੀ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਇਹ ਰਕਬਾ 1.43 ਹੈਕਟੇਅਰ ਅਤੇ ਟਰੈਕਟਰ ਵਾਲੀਆਂ ਜੋਤਾਂ ਵਿਚ ਇਹ ਰਕਬਾ 2.05 ਹੈਕਟੇਅਰ ਸੀ। ਬਲਦਾਂ ਵਾਲੀਆਂ ਜੋਤਾਂ ਦੇ ਸਬੰਧ ਵਿਚ ਪ੍ਰਤੀ ਬਲਦਾਂ ਦੀ ਜੋੜੀ ਕਬਜ਼ੇ ਅਧੀਨ ਔਸਤ ਰਕਬਾ 1.73 ਹੈਕਟੇਅਰ ਸੀ। ਸਾਲ 2006-07 ਦੌਰਾਨ ਫਸਲੀ ਰਕਬਾ ਬਲਦਾਂ ਵਾਲੀਆਂ ਜੋਤਾਂ ਲਈ ਪ੍ਰਤੀ ਸਥਾਈ ਕਾਮਾ ਫਸਲੀ ਔਸਤ ਰਕਬਾ 0.96 ਹੈਕਟੇਅਰ, ਸੈਮੀ-ਮੈਕਾਨਾਈਜ਼ਡ ਜੋਤਾਂ ਲਈ 2.81 ਹੈਕਟੇਅਰ ਅਤੇ ਟਰੈਕਟਰ ਵਾਲੀਆਂ ਜੋਤਾਂ ਲਈ ਇਹ ਰਕਬਾ 4.05 ਹੈਕਟੇਅਰ ਸੀ। ਇਸ ਸਮੇਂ ਦੌਰਾਨ ਬਲਦਾਂ ਵਾਲੀਆਂ ਜੋਤਾਂ ਦੀ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਪ੍ਰਤੀ ਬਲਦਾਂ ਦੀ ਜੋਤਾਂ ਫਸਲੀ ਰਕਬਾ 0.96 ਹੈਕਟੇਅਰ ਅਤੇ ਟਰੈਕਟਰ ਵਾਲੀਆਂ ਜੋਤਾਂ ਲਈ ਇਹ ਰਕਬਾ 10.34 ਹੈਕਟੇਅਰ ਸੀ।

ਸਾਰਣੀ 7.3

ਫਸਲਾਂ ਦੀ ਤੀਬਰਤਾ (2006-07)

(ਹੈਕਟੇਅਰ)

ਜੋਤਾਂ ਦੀ ਕਿਸਮ	ਕੁੱਲ ਕਬਜ਼ੇ ਅਧੀਨ ਰਕਬਾ	ਕੁੱਲ ਵਾਹੀ ਅਧੀਨ ਰਕਬਾ	ਤੀਬਰਤਾ
1	2	3	4
1. ਬਲਦਾਂ ਵਾਲੀਆਂ ਜੋਤਾਂ	6.93	13.86	200
2. ਸੈਮੀ-ਮੈਕਾਨਾਈਜ਼ਡ ਜੋਤਾਂ	184.80	362.65	196
3. ਟਰੈਕਟਰ ਵਾਲੀਆਂ ਜੋਤਾਂ	388.09	765.44	197
ਜੋੜ	579.82	1141.95	197

ਵਾਹੀ ਅਧੀਨ ਕੁੱਲ ਰਕਬਾ

ਤੀਬਰਤਾ = _____ x 100

ਕਬਜ਼ੇ ਅਧੀਨ ਰਕਬਾ (ਬੀਜਿਆ ਨਿਰੋਲ ਰਕਬਾ)

ਫਸਲਾਂ ਦੀ ਤੀਬਰਤਾ ਬਲਦਾਂ ਵਾਲੀਆਂ ਜੋਤਾਂ ਲਈ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ (200) ਸੀ।

ਸਾਰਣੀ 7.4

ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਸਿੰਜੀ ਭੂਮੀ ਉਪਰ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਫਸਲਾਂ ਦਾ ਫਸਲੀ ਢਾਂਚਾ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਮਹੱਤਤਾ ਸਾਲ 2006-07

(ਹੈਕਟੇਅਰਾਂ ਵਿਚ)

ਫਸਲ ਦਾ ਨਾਂ	ਬਲਦਾਂ ਵਾਲੀਆਂ ਜੋਤਾਂ (ਹੈਕਟੇਅਰ)	%	ਸੈਮੀ-ਮੈਕਾਨਾਈਜ਼ਡ ਜੋਤਾਂ (ਹੈਕਟੇਅਰ)	%	ਟਰੈਕਟਰ ਵਾਲੀਆਂ ਜੋਤਾਂ (ਹੈਕਟੇਅਰ)	%
1	2	3	4	5	6	7
1. ਕਣਕ	6.13	44	157.83	44	346.22	45
2. ਚਾਵਲ (ਝੋਨਾ)	4.45	32	122.98	34	288.35	37
3. ਮੱਕੀ	1.33	10	5.32	1	12.89	2
4. ਗੰਨਾ(ਗੁੜ ਤੇ ਸੱਕਰ)	-	-	-	-	-	-
5. ਗੰਨਾ (ਬੀਜ)	-	-	1.84	1	3.53	1
6. ਕਪਾਹ(ਅਮਰੀਕਨ)	-	-	25.10	7	43.66	6
7. ਕਪਾਹ(ਦੇਸੀ)	-	-	1.01	-	-	-
8. ਤੋਰੀਆ(ਸਰੋਂ)	0.10	-	0.68	-	1.86	-
9. ਸੂਰਜਮੁੱਖੀ	-	-	-	-	-	-
10. ਚਾਰਾ	1.85	14	46.32	13	66.85	9
11. ਹੋਰ	-	-	1.57	-	2.08	-
ਜੋੜ	13.86	100	362.65	100	765.44	100

ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਕਣਕ ਅਤੇ ਝੋਨਾ ਮੁੱਖ ਫਸਲਾਂ ਹਨ ਜੋ ਕਿ ਸਾਰੇ ਕਿਸਾਨਾਂ ਵਲੋਂ ਮੁੱਖ ਤੌਰ ਤੇ ਬੀਜੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਸਾਲ 2006-07 ਦੌਰਾਨ ਬਲਦਾਂ ਵਾਲੀਆਂ, ਸੈਮੀ-ਮੈਕਾਨਾਈਜ਼ਡ ਅਤੇ ਮੈਕਾਨਾਈਜ਼ਡ ਜੋਤਾਂ ਅਧੀਨ ਕੁੱਲ ਰਕਬੇ ਵਿਚੋਂ ਕਣਕ ਅਧੀਨ ਕ੍ਰਮਵਾਰ 44%, 44% ਅਤੇ 45% ਰਕਬਾ ਸੀ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬਲਦਾਂ ਵਾਲੀਆਂ, ਸੈਮੀ-ਮੈਕਾਨਾਈਜ਼ਡ, ਟਰੈਕਟਰ ਵਾਲੀਆਂ ਜੋਤਾਂ ਅਧੀਨ ਕੁੱਲ ਰਕਬੇ ਵਿਚੋਂ ਝੋਨੇ ਦਾ ਰਕਬਾ ਕ੍ਰਮਵਾਰ 32%, 34% ਅਤੇ 37% ਸੀ।

ਸਾਰਣੀ 7.5

ਭਿੰਨ-ਭਿੰਨ ਫਸਲਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਤੀ ਹੈਕਟੇਅਰ ਉਪਜ (ਸਾਲ 2006-07)

(ਕੁਇੰਟਲਾਂ ਵਿਚ)

ਫਸਲ ਦਾ ਨਾਂ	ਬਲਦਾਂ ਵਾਲੀਆਂ ਜੋਤਾਂ	ਸੈਮੀ-ਮੈਕਾਨਾਈਜ਼ਡ ਜੋਤਾਂ	ਟਰੈਕਟਰ ਵਾਲੀਆਂ ਜੋਤਾਂ
1	2	3	4
1. ਕਣਕ(ਦਾਣਾ)	31.48	44.95	39.88
2. ਕਣਕ (ਤੂੜੀ)	33.44	34.68	25.47
3. ਚਾਵਲ(ਝੋਨਾ)	37.98	59.20	58.49
4. ਮੱਕੀ	18.04	26.69	24.90
5. ਗੰਨਾ(ਗੁੜ ਤੇ ਸੱਕਰ)	-	-	-
6. ਕਪਾਹ(ਅਮਰੀਕਨ)	-	20.40	22.42
7. ਕਪਾਹ(ਦੇਸੀ)	-	3.96	-
8. ਤੋਰੀਆ	20.00	12.50	11.42
9. ਸੂਰਜਮੁੱਖੀ	-	-	-

ਫਸਲਾਂ ਦੀ ਪੈਦਾਵਾਰ ਵਿਚੋਂ ਝੋਨੇ ਦੀ ਪੈਦਾਵਾਰ ਹੋਰ ਫਸਲਾਂ ਨਾਲੋਂ ਵੱਧ ਸੀ। ਸੈਮੀ-ਮੈਕਾਨਾਈਜ਼ਡ ਵਾਲੀਆਂ ਜੋਤਾਂ ਵਿਚ ਇਹ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਸੀ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਸੈਮੀ-ਮੈਕਾਨਾਈਜ਼ਡ ਜੋਤਾਂ ਵਿਚ ਮੱਕੀ ਦੀ ਪੈਦਾਵਾਰ ਵਧੇਰੇ ਸੀ। ਕਣਕ ਦੀ ਉਪਜ ਵੀ ਸੈਮੀ-ਮੈਕਾਨਾਈਜ਼ਡ ਜੋਤਾਂ ਵਿਚ ਵੱਧ ਸੀ।

ਸਾਰਣੀ 7.6

ਵੱਖ-ਵੱਖ ਫਸਲਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਤੀ ਹੈਕਟੇਅਰ ਕੁੱਲ ਪ੍ਰਤੀਫਲ ਸਾਲ 2006-07

(ਰੁਪਿਆਂ ਵਿਚ)

ਫਸਲ ਦਾ ਨਾਂ	ਬਲਦਾਂ ਵਾਲੀਆਂ ਜੋਤਾਂ	ਸੈਮੀ-ਮੈਕਾਨਾਈਜ਼ਡ ਜੋਤਾਂ	ਟਰੈਕਟਰ ਵਾਲੀਆਂ ਜੋਤਾਂ
1	2	3	4
1. ਕਣਕ(ਦਾਣਾ)	26762	34716	33895
2. ਕਣਕ (ਤੁੜੀ)	5710	5013	3959
3. ਚਾਵਲ(ਝੋਨਾ)	38273	38273	38419
4. ਮੱਕੀ	11428	17440	16094
5. ਕਮਾਦ(ਗੁੜ ਤੇ ਸੱਕਰ)	-	-	-
6. ਕਮਾਦ (ਬੀਜ)	-	47826	64431
7. ਕਪਾਹ(ਅਮਰੀਕਨ)	-	40777	44692
8. ਕਪਾਹ(ਦੇਸੀ)	-	6535	-
9. ਤੋਰੀਆ	34000	21441	19677
10. ਸੂਰਜਮੁੱਖੀ	-	-	-
11. ਚਾਰਾ(ਪ੍ਰਤੀ ਹੈਕਟੇਅਰ)	36811	28362	29323

ਸਾਰਣੀ 7.7

ਖਰਚੇ ਦੀਆਂ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਮੱਦਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਤੀ ਹੈਕਟੇਅਰ ਲਾਗਤ

(ਰੁਪਿਆਂ ਵਿਚ)

ਫਸਲ ਦਾ ਨਾਂ	ਬਲਦਾਂ ਵਾਲੀਆਂ ਜੋਤਾਂ	ਸੈਮੀ-ਮੈਕਾਨਾਈਜ਼ਡ ਜੋਤਾਂ	ਟਰੈਕਟਰ ਵਾਲੀਆਂ ਜੋਤਾਂ
1	2	3	4
1. ਸਰੀਰਕ ਮਜ਼ਦੂਰੀ			
(1) ਸਥਾਈ	11775	16573	12687
(2) ਅਸਥਾਈ	1992	1986	2368
2. ਬਲਦਾਂ ਦੀ ਮਜ਼ਦੂਰੀ	14031	724	-
3. ਬੀਜ	1609	1948	1691
4. ਸੰਦ	1039	1242	17685
5. ਕੰਮੀ	173	236	212
6. ਟਿਊਬਵੈਲ ਤੇ ਖੂਹ	6716	6284	5421
7. ਸਿੰਜਾਈ ਤੇ ਖਰਚੇ	-	-	-
8. ਰੁੜੀ ਤੇ ਖਾਦ	4985	4631	4891
9. ਕਿਰਾਇਆ	22709	33199	35338
10. ਜ਼ਮੀਨ ਦਾ ਲਗਾਨ	-	-	-
11. ਫੁਟਕਲ	9186	6905	5424
ਜੋੜ	74215	73728	85717

ਉਪਰ ਦਿੱਤੀ ਸਾਰਣੀ ਦੇ ਅਧਿਐਨ ਤੋਂ ਇਹ ਸਪਸ਼ਟ ਹੈ ਕਿ ਸਾਲ 2006-07 ਵਿਚ ਪ੍ਰਤੀ ਹੈਕਟੇਅਰ ਸਰੀਰਕ ਮਜ਼ਦੂਰੀ (ਸਥਾਈ+ਅਸਥਾਈ) ਦੀ ਲਾਗਤ ਸੈਮੀ-ਮੈਕਾਨਾਈਜ਼ਡ ਜੋਤਾਂ ਵਿਚ ਬਲਦਾਂ ਅਤੇ ਟਰੈਕਟਰਾਂ ਵਾਲੀਆਂ ਜੋਤਾਂ ਨਾਲੋਂ ਵਧ (18559 ਰੁ:) ਸੀ। ਰੁੜੀ ਅਤੇ ਖਾਦਾਂ ਦਾ ਖਰਚ ਬਲਦਾਂ ਵਾਲੀਆਂ ਜੋਤਾਂ ਦਾ ਬਾਕੀ ਕੈਟਾਗਰੀਜ਼ ਨਾਲੋਂ ਵੱਧ (4985 ਰੁ:) ਸੀ। ਕਿਰਾਏ ਦਾ ਖਰਚ ਟਰੈਕਟਰਾਂ ਵਾਲੀਆਂ ਜੋਤਾਂ ਦਾ ਦੂਜੀਆਂ ਜੋਤਾਂ ਨਾਲੋਂ ਵੱਧ (35338 ਰੁ:) ਸੀ।

ਸਾਰਣੀ 7.8

ਕੁੱਲ ਆਮਦਨ, ਖਰਚ ਅਤੇ ਨਿਰੋਲ ਆਮਦਨ ਪ੍ਰਤੀ ਹੈਕਟੇਅਰ ਸਾਲ 2006-2007

(ਰੁਪਿਆਂ ਵਿਚ)

ਜੋਤਾਂ ਦੀ ਕਿਸਮ	ਕੁੱਲ ਆਮਦਨ	ਕੁੱਲ ਖਰਚ	ਨਿਰੋਲ ਆਮਦਨ
1	2	3	4
1. ਬਲਦਾਂ ਵਾਲੀਆਂ ਜੋਤਾਂ	59812	42500	17312
2. ਸੈਮੀ-ਮੈਕਾਨਾਈਜ਼ਡ ਜੋਤਾਂ	73721	25253	48468
3. ਟਰੈਕਟਰ ਵਾਲੀਆਂ ਜੋਤਾਂ	74114	34539	39575

ਸਾਲ 2006-07 ਦੌਰਾਨ ਮੈਕਾਨਾਈਜ਼ਡ ਜੋਤਾਂ ਦੀ ਆਰਥਿਕ ਹਾਲਤ ਬਲਦਾਂ ਵਾਲੀਆਂ ਅਤੇ ਸੈਮੀ-ਮੈਕਾਨਾਈਜ਼ਡ ਜੋਤਾਂ ਨਾਲੋਂ ਚੰਗੀ ਸੀ ਅਤੇ ਇਹਨਾਂ ਦੀ ਕੁੱਲ ਆਮਦਨ 74114 ਰੁਪਏ ਪ੍ਰਤੀ ਹੈਕਟੇਅਰ ਸੀ ਜਦੋਂ ਕਿ ਬਲਦਾਂ ਵਾਲੀਆਂ ਜੋਤਾਂ ਦੀ 59812 ਰੁਪਏ ਅਤੇ ਸੈਮੀ-ਮੈਕਾਨਾਈਜ਼ਡ ਜੋਤਾਂ ਦੀ 73721 ਰੁਪਏ ਸੀ। ਇਸ ਸਮੇਂ ਦੌਰਾਨ ਬਲਦਾਂ ਵਾਲੀਆਂ ਜੋਤਾਂ ਦਾ ਖਰਚਾ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ 42500 ਰੁਪਏ ਜਦੋਂ ਕਿ ਸੈਮੀ-ਮੈਕਾਨਾਈਜ਼ਡ ਜੋਤਾਂ ਦਾ 25253 ਰੁਪਏ ਅਤੇ ਟਰੈਕਟਰ ਵਾਲੀਆਂ ਜੋਤਾਂ ਦਾ 34539 ਰੁਪਏ ਸੀ। ਨਿਰੋਲ ਆਮਦਨ ਸੈਮੀ-ਮੈਕਾਨਾਈਜ਼ਡ ਜੋਤਾਂ ਦੀ 48468 ਰੁਪਏ ਪ੍ਰਤੀ ਹੈਕਟੇਅਰ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਸੀ ਜੋ ਕਿ ਟਰੈਕਟਰ ਵਾਲੀਆਂ ਅਤੇ ਬਲਦਾਂ ਵਾਲੀਆਂ ਜੋਤਾਂ ਦੀ ਕ੍ਰਮਵਾਰ 39575 ਅਤੇ 17312 ਰੁਪਏ ਸੀ।

ਸਾਰਣੀ 7.9

ਜੋਤਵਾਰ ਪਰਿਵਾਰਕ ਕਾਮੇ, ਦਿਹਾੜੀਦਾਰ ਕਾਮੇ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤਤਾ ਬਾਬਤ ਸਾਲ 2006-07

ਜੋਤ ਦੀ ਕਿਸਮ	ਪਰਿਵਾਰਕ ਕਾਮੇ	ਪ੍ਰਤੀ ਜੋਤ	ਦਿਹਾੜੀਦਾਰ ਕਾਮੇ	ਪ੍ਰਤੀ ਜੋਤ
1	2	3	4	5
1. ਬਲਦਾਂ ਵਾਲੀਆਂ ਜੋਤਾਂ	4	1	-	-
2. ਸੈਮੀ-ਮੈਕਾਨਾਈਜ਼ਡ ਜੋਤਾਂ	112	1.51	17	0.23
3. ਟਰੈਕਟਰ ਵਾਲੀਆਂ ਜੋਤਾਂ	138	1.86	51	0.69

ਟਰੈਕਟਰ ਵਾਲੀਆਂ ਜੋਤਾਂ ਵਿਚ ਪ੍ਰਤੀ ਜੋਤ ਪ੍ਰਤੀ ਪਰਿਵਾਰਕ ਕਾਮੇ ਅਤੇ ਦਿਹਾੜੀਦਾਰ ਕਾਮੇ ਤਰਤੀਬਵਾਰ 1.86 ਅਤੇ 0.69 ਸਭ ਤੋਂ ਵਧ ਸਨ।

ਸਾਰਣੀ 7.10

ਸਾਲ 2006-07 ਵਿਚ ਹੋਈ ਫਸਲਵਾਰ ਉਪਜ ਦਾ ਕੁੱਲ ਹੋਏ ਉਤਪਾਦਨ ਦੀ ਕੀਮਤ ਵਿਚ ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤਤਾ-ਵਾਰ ਯੋਗਦਾਨ

ਫਸਲ ਦਾ ਨਾਂ	ਬਲਦਾਂ ਵਾਲੀਆਂ ਜੋਤਾਂ %	ਸੈਮੀ-ਮੈਕਾਨਾਈਜ਼ਡ ਜੋਤਾਂ %	ਟਰੈਕਟਰ ਵਾਲੀਆਂ ਜੋਤਾਂ %
(ੳ) ਅਨਾਜ			
ਕਣਕ	48	46	46
ਝੋਨਾ	29	35	38
ਮੱਕੀ	4	1	1
ਕਮਾਦ	-	1	1
ਹੋਰ ਅਨਾਜ ਅਤੇ ਦਾਲਾਂ	-	-	-
ਉਪ ਜੋੜ ਅਨਾਜੀ ਫਸਲਾਂ	81	83	86
(ਅ) ਤੇਲ ਬੀਜ(ਮੂੰਗਫਲੀ ਸਹਿਤ)	-	-	-
(ੲ) ਰੇਸ਼ੇ			
ਕਪਾਹ ਅਰਮੀਕਨ-1	-	7	7
ਕਪਾਹ ਦੇਸੀ-!	-	-	-
ਉਪ ਜੋੜ ਰੇਸ਼ੇ ਦੀਆਂ ਫਸਲਾਂ	-	7	7
(ਸ) ਚਾਰਾ	17	10	7
(ਹ) ਹੋਰ	2	-	-
ਕੁੱਲ ਜੋੜ	100	100	100

ਸਾਲ 2006-07 ਦੌਰਾਨ ਮੈਕਾਨਾਈਜ਼ਡ ਅਤੇ ਸੈਮੀ-ਮੈਕਾਨਾਈਜ਼ਡ ਜੋਤਾਂ ਵਿਚ ਅਨਾਜੀ ਫਸਲਾਂ ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤਤਾਵਾਰ ਯੋਗਦਾਨ ਬਲਦਾਂ ਵਾਲੀਆਂ ਜੋਤਾਂ ਨਾਲੋਂ ਵਧੇਰੇ ਸੀ।